

**HAGYOMÁNY – ÖRÖKSÉG – SZELLEMI KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉG**

**TELEPÜLÉSI ÜNNEPEK ÉS ÚJRAALKOTOTT SZOKÁSOK VIZSGÁLATA A 21.
SZÁZADI BIHARI TÉRSÉGEK BEN**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a néprajz
tudományágban

Írta: **SIMON KRISZTIÁN**

Okleveles néprajz mesterszakos bölcsész, néprajzi muzeológus

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája (Néprajz
Doktori Programja) keretében.

Témavezető: Dr. Lovas Kiss Antal

Debrecen, 2015.

HAGYOMÁNY – ÖRÖKSÉG – SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
TELEPÜLÉSI ÜNNEPEK ÉS ÚJRAALKOTOTT SZOKÁSOK VIZSGÁLATA A 21. SZÁZADI BIHARI
TÉRSÉGEKBE

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a néprajz tudományágban

Írta: **Simon Krisztián**
okleveles néprajz mesterszakos bölcész

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(Néprajz programja) keretében

Témavezető: Dr. Lovas Kiss Antal

.....

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20.....

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 20.....

Nyilatkozat

Én, Simon Krisztián teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2015. június 30.

Simon Krisztián

Tartalom

ELŐSZÓ.....	7
I. BEVEZETÉS.....	8
II. KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG	11
2.1. Az örökség fogalma	12
2.1.1. Identitás	12
2.1.2. Emlékezés.....	14
2.1.3. Reprezentáció	15
2.1.4. Néprajzi örökség.....	16
2.1.5. Aktualizálás	17
2.1.6. Alkalmazás	18
2.2. Hagyomány és örökség.....	19
2.3. Szellemi kulturális örökség.....	29
2.3.1. Kialakulása	29
2.3.2. Fogalma	30
2.3.3. Működési irányelvek (Operational Directives).....	34
2.3.4. Nemzeti regiszter.....	35
2.3.5. Szellemi kulturális: <i>örökség, vagy hagyomány?</i>	37
2.4. Települési ünnepek	39
2.4.1. Lokális települési ünnepek	39
2.4.2. Falunapok	41
2.4.3. Fesztiválok.....	43
2.5. Szokások és kódjaik.....	45
2.5.1. Népszokások, betlehemezés	45
2.5.2. Szokáskódok.....	46
2.5.3. Tér- és időhasználat.....	50
2.5.4. Globlokalitás	51
III. SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGI VIZSGÁLATOK BIHARBAN	54
3.1. Bihar és a vizsgált települések társadalmi – kulturális helyzete	54
3.2. Települési ünnepek és népszokások kutatása Csonka-Biharban	59
3.3. A megalkotott ünnepek és újraalkotott szokások kiválasztása	63

3.4. A kutatás módszere	65
IV. BIHARI ÜNNEPEK	67
4.1. Bárándi Kenyérfesztivál	67
4.1.1. A Kenyérfesztivál alap gondolata, létrejötte	67
4.1.2. A bárándi márka – „A Sárrét Hungarikuma”	68
4.1.3. A fesztivál tér-idő viszonya.....	70
4.1.4. A fesztivál eseményei.....	72
4.1.5. Kenyérfesztivál a médiában	80
4.1.6. Örökségésítés Bárádon	83
4.2. Létavértesi Májusi Málé Fesztivál	86
4.2.1. Málé Fesztivál és a tanyázás	86
4.2.2. Külön ünneplés – közös ünneplés	87
4.2.3. Szimbólumteremtés: Málé.....	89
4.2.4. Szokáskódok.....	92
4.2.5. Tér- és időhasználat.....	98
4.2.6. Málé Fesztivál a médiában	99
4.2.7. Hagományteremtés és szellemi kulturális örökség	100
4.3. Sárrétudvari falunap.....	103
4.3.1. A falunap előzményei.....	103
4.3.2. Térhasználat, helyiség	105
4.3.3. Programszerkezet és szokáskódok	107
4.3.4. Falunap a médiában.....	112
4.3.5. Lokalitas és szellemi kulturális örökség.....	113
V. BETLEHEMESEK BIHARBAN	117
5.1. A betlehemesek újrafelfedezése.....	117
5.2. A nemzetközi betlehemes találkozók és hatásai.....	120
5.3. Betlehemes csoportok.....	121
5.3.1. Báránd	121
5.3.2. Hosszúpályi	123
5.3.3. Komádi	124
5.4. Hagomány, örökség, szellemi kulturális örökség szemléletek a bihari betlehemes játékokban.....	126

5.5. A Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó mint a betlehemes örökség megőrzésének esetleges hatékony modellje	129
ÖSSZEGZÉS.....	133
AZ ÉRTEKEZÉS MAGYAR NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁSA	148
AZ ÉRTEKEZÉS ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁSA – ENGLISH LANGUAGE SUMMARY OF PHD DISSERTATION.....	150
IRODALOMJEGYZÉK	153
INTERNETES HIVATKOZÁSOK.....	173
FÜGGELÉK	175
INTERJÚALANYOK/ADATKÖZLŐK	179
KÉPEK	180
AZ ÉRTEKEZÉSBEN SZEREPLŐ KÉPEK JEGYZÉKE	198

ELŐSZÓ

A Debreceni Egyetemen eltöltött éveim alatt a néprajz tudományterületén belül a folklórjelenségek, illetve a szellemi kulturális örökségi elemek vizsgálatai jelentették kutatási profilomat. Így a debreceni táncházmozgalom és a térségben végzett folklórjelenségek elemzése a különféle települési ünnepek, megalkotott hagyományok tudományterületünk több fontos problémájára ráirányították a figyelmem. A bihari térségek újraalkotott, revival jellegű betlehemes szokásait 2008 óta kísérem figyelemmel a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó rendezvényének köszönhetően. Viszonylag később, 2012-ben kezdtem foglalkozni behatóbban a bihari kistérségek települési ünnepeivel, falunapjaival, hagyományőrző fesztiváljaival. Tudományos értekezésem a szellemi kulturális örökségi elemek ünnepi keretben való felhasználásából kiindulva a hazai hagyomány és a nyugat-európai örökség diskurzusának, valamint az UNESCO által létrehozott szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény, és az annak kiindulópontjául szolgáló szellemi kulturális örökség definíciónak bihari térségekben történő értelmezésének eredménye.

Disszertációm megvalósításához nagymértékben hozzájárult a *Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének* oktatói gárdája. Külön köszönet illeti témavezető tanáromat, *Lovas Kiss Antalt*, aki már elsőéves koromtól szakmai tanácsokkal lát el, nagy gondot fordítva kutatói habitusom kialakítására, formálására. Köszönöm továbbá *Bartha Elek* Professzor Úr szakmai támogatását és munkásságomra való gondos odafigyelését.

A tanszéki segítségnek köszönhetően felállt hallgatói kutatócsoport elodázhatatlan kutatási eredményeket ért el az eddig kevésbé feltárt bihari térségek néprajzi vizsgálatában. Felbecsülhetetlen érdeme van ebben *Bihari-Horváth László* kutatótársamnak, aki tudományos érdeklődésemet e térségekre irányította, ösztönző baráti és szakmai segítségével így ezúton is köszönetet mondok.

Debrecen, 2015. június 30.

Simon Krisztián

I. BEVEZETÉS

A lokális társadalmak saját településükhöz, környezetükhöz való ragaszkodása, valamint a már letűnt lokális, vagy a földrajzilag tágabban értelmezett, Kárpát-medencei paraszti társadalom tárgyi és szellemi kulturális elemei iránt fokozódó érdeklődés mutatkozik. Ezek az elemek a 21. századi kistérségek helyi társadalmi, közösségei számára gyakran a települések egyedi arculatának és újrafogalmazásának alapjaivá válnak. Oka, hogy a rendszerváltás utáni években az önkormányzatiság kibontakozásával, a külső politikai kontroll oldódásával a falusi társadalmak a másoktól markánsan eltérő, egyedi arculatuk elvesztésével, közösségi kapcsolataik formálissá válásával szembesültek,¹ az amerikanizálódás, a világméretű uniformizálódás, a bekövetkező gyors társadalmi és lokális mobilitás ezzel párhuzamosan a közösségek szétesésének érzetét keltette. Ez a közösségi és társadalmi dezintegráció olyan szimbolikus társadalmi cselekvéseket keltett életre, amelyek a kialakult bizonytalan helyzetet feloldani, a közösségeket, lokális társadalmakat, csoportokat újra integrálni hivatottak.²

Értekezésemben az e törekvések alapját képező falunapok, fesztiválok és az egyre népszerűbbé váló betlehemes játékok (revival) vizsgálatát tűztem ki célul, a hajdani Bihar vármegye két, a Püspökladányi és a Derecske-Létavértesi kistérségének településein. E vizsgált terület lakói számára a 20. századi történelmi és politikai változások³ kedvezőtlen gazdasági, ezáltal pedig hátrányos társadalmi helyzetet teremtettek, periférikus pozíciójuk létrejöttét pedig elsősorban önazonosságuk elvesztésével, elhalványulásával magyarázták. Identitásuk megerősítését, településükhöz való kötődésüket az ünnepszerű rendezvények kialakításával kívánták megteremteni, amelyeknek tartalmát a helyben fellelhető dokumentált tárgyi, és/vagy szellemi⁴ kulturális örökség elemekkel/hagyományokkal kívánták feltölteni. Ahol ilyen lokális sajátosságok nem jelentkeztek, ott tudatosan felépített, kognitív ünnepkonstrukciók⁵ segítségével igyekeztek a helyi közösségek magukat másokkal szemben

¹ Lovas Kiss 2011: 10.

² Verebélyi 2005a: 18.

³ Meghatározó az 1920-as békerendszer, a második világháborút követő közigazgatási átszervezés, a szocialista éra politikája, majd az azt követő rendszerváltás. Ezekre bővebben kitérek a dolgozat ide vonatkozó, *Vizsgált települések kiválasztása* című fejezetében.

⁴ Lovas Kiss é.n.: 1.

⁵ Pusztai 2003: 10.

pozicionálni (önreprezentáció),⁶ kollektív emlékezetüket, identitásukat megteremteni, megszilárdítani.

Ünnepalkotási módozataikra (sémáikra) viszont jelentős hatást gyakoroltak a 20. század végétől jelentkező, a tömegkommunikáció (internet, média) által közvetített globalizációs trendek. E kulturális tartalmak a már elhalt, majd ismét fókuszpontba került lokális vagy nemzeti (Kárpát-medencei) paraszti kultúra bizonyos szegmenseivel kiegészülve határozzák meg napjaink települési ünnepeit is.

Az ünnepszerkesztési motivációk és az azokhoz szükséges tárgyi és szellemi kulturális elemek kiválasztásának elemzése a hagyomány és hagyományteremtés etnográfiai fogalmi kereteit meghaladják,⁷ és olyan nyugat-európai felhasználási módozatok lelhetőek fel köztük, amelyek az „örökségesítés”⁸ folyamatként értelmezhetőek. Értekezésemben az örökségesítés elvének és gyakorlatának vizsgálatához a hazai *hagyomány*, az – elsősorban – nyugat-európai *örökség*, valamint az ezek kombinációjából létrejött *szellemi kulturális örökség* fogalmát járom körbe, kitérve az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (továbbiakban UNESCO) által létrehozott *Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményének* kistérségi szintű alkalmazhatóságára.

Mind a konvenció, mind a lokális társadalmak bizonyos szempontok alapján kiválasztásra és alkalmazásra érdemlegesnek ítélnék egyes szellemi örökségi elemeket. Célom ezzel összefüggésben, hogy a bihari kistérségek újonnan megszerkesztésre kerülő ünnepeit (megalkotott hagyományait) és felelevenített, jelenben gyakorolt szokásait (betlehemes játékok) a kiválasztás problematikája (okok, motivációk, helyi életbe történő beillesztés, alkalmazási stratégiák) mentén a hagyomány-örökség fogalmi diskurzusa, illetve a szellemi kulturális örökség UNESCO általi definíciója alapján értelmezhessem, valamint az egyezményben foglalt kategóriáinak kereteibe ágyazzam.

Kutatási módszerként a Niedermüller Péter által meghatározott szokáskódok⁹ elemzési módja szolgált a kiválasztás problematikájának lokális szintű értelmezéséhez, a megszerkesztett ünnepek és újra felelevenített betlehemesek örökség- és hagyománydefiníciók általi tudományos alkalmazhatóságához.

Munkám műfaji értelemben véve az etnográfiai *hagyomány*-, illetve a nemzetközi, nyugat-európai etnológiai *örökség*diskurzus szokás- és ünnepvizsgálatok sorába illeszkedik. Kutatásomhoz – antropológiai és néprajzi vizsgálati módszereknek megfelelően – helyszínen

⁶ A fogalomhoz kapcsolódó problémakör részletesen az értekezés *Reprezentáció* fejezetében.

⁷ Pusztai Bertalan a hagyományörzés kapcsán állítja ugyanezt. (Pusztai 2003: 15.)

⁸ A hagyomány, örökség és örökségesítés fogalma a későbbiekben részletesen bemutatásra kerül.

⁹ Niedermüller 1981.

végzett résztvevő megfigyeléseim és félig strukturált interjúim, valamint interneten és helyben megjelenő híradások, blogok, beszámolók szolgáltattak alapot. Az empirikus módszerekkel, illetve az internetes médiumok által megszerzett információimat a néprajzi jelenkorkutatás alapelveinek segítségével elemzem, a hagyományos deduktív tudományos módszer felállításával.¹⁰

Értekezésem fogalmi tárgyalásának fejezetében kitértem az UNESCO szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló konvenciójának tárgykategóriáira, gyakorlati felhasználási módjaira. Ezt követően felvázolásra kerültek a vizsgálathoz szükséges szokáskódok (tér, idő, személyek, akusztikus, kinezikus és tárgyi kódok, szövegek, illatok, etc.), a különféle ünnepek és szokások (falunapok, fesztiválok, betlehemezés) vizsgálati aspektusai, illetve a 21. századi globál/glokális definíciók értelmezési keretei.

A disszertáció második, empirikus adatelemzési részében a vázolt definíciók segítségével a települési ünnepek közül Sárrétudvari község falunapját,¹¹ a Bárándi Kenyérfesztivált, valamint a Létavértesi Májusi Málé Fesztivált vizsgáltam. Ezt követi szintén három bihari település (a már említett Báránd, továbbá az észak-bihari Hosszúpályi, valamint a Sárréten fekvő Komádi település) téli ünnepkörhöz kapcsolódó betlehemes játékaiknak¹² elemzése, illetve a hozzájuk szorosan kötődő Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó megőrzési gyakorlatának vázolása, nemzetközi listára való felterjesztési lehetősége.

¹⁰ A kutatási módszerekről bővebben *A kutatás módszere* című fejezetben számolok be.

¹¹ E tanulmány átdolgozott formában publikálásra került: Simon 2014: 126-142.

¹² Minthogy a betlehemes játékokról számos gyűjtés és archív felvétel készült, így azok részletes bemutatására, leírására (kellékek, játék dramaturgia etc.) itt nem vállalkozhatok.

II. KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

A kulturális örökség a nyugat-európai örökség szemlélet (francia „patrimoine”, angol „heritage”) alapelveinek és kategóriáinak megfelelően került kialakításra. Sokrétű kifejezés, amely nemzetközi, *globális* szinten eltérő értelmezéseknek ad teret, mivel az UNESCO a szellemi kulturális örökség megőrzésének érdekében létrehozott védelmi normáit igyekezett oly módon kialakítani, hogy egyetemesen használhatóak legyenek, de a helyi viszonyoknak megfelelően is lehessen azokat alkalmazni.¹³

Az örökség körül kialakuló diskurzusok egyesítik magukban a lokális-regionális, nemzeti,¹⁴ a kontinentális és a legszélesebb körű nemzetközi szintek belső szemléleteit és az azok közötti elengedhetetlen párbeszéd feszültségét, mivel a társadalmi szereplők a különböző szinteken nem feltétlenül ugyanazt értik örökség alatt.¹⁵ Közös (kollektív) emlékezetük és az ahhoz kapcsolódó önazonosságuk (identitás) pedig különféle módon illeszthetőek a nemzetközi védelmi határozatokhoz az eltérő egyéni, helyi, vagy nemzeti szintekből fakadóan.

Az örökség fogalmának kialakulása a francia forradalom idejére nyúlik vissza. Nemzeti méretű értelmezése Édouard Pommier nevéhez fűződik, amikor is a klérustól lefoglalt „könyvekre, kéziratokra, medálokra, gépekre, festményekre, metszetekre és egyéb ilyen jellegű tárgyra”¹⁶ kellett új kategóriát alkalmazni a forradalom eseményeit követően. Az örökség jelentése az 1960-as évekig csupán a történeti műemlékek kapcsán volt meghatározó.¹⁷ Ezt követően igen gyorsan a kultúrpolitika kulcsfogalmává vált, főképp Franciaországban és Nagy-Britanniában, ahol már az 1980-as évek elején tudományos viták bontakoztak ki, míg Magyarországon csak a kilencvenes évek végén, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának 1998-as megalapításával jelent meg a kulturális örökség, eleinte tehát politikai diskurzusokban.¹⁸ Tudományos szinten még ennél is később kezdett a fogalom teret hódítani, amikor is elsősorban intézmények (levéltárak, múzeumok, kiállítóhelyek) tevékenységéhez kapcsolódott, nem pedig kultúrakutatáshoz szükséges definícióként bukkant fel. Később már a kulturális örökség a közösség számára fontos jelentéssel bíró tárgyak vagy

¹³ Prott 2000: 196.

¹⁴ Problémát jelent a nemzet eltérő, államnemzet-kultúrnemzet európai értelmezése. Lásd erről bővebben: Keményfi 2001: 65–79.

¹⁵ Erdősi – Sonkoly 2004: 12.

¹⁶ Poulot 1997: 87. Idézi: Sonkoly 2000: 46.

¹⁷ Sonkoly 2000: 46.

¹⁸ A kulturális örökség részletes történetéről vö: Sonkoly 2000.

tárgyakkal kifejezett immateriális dolgok készletét fedte le, amely a (kollektív vagy egyéni) emlékezettel, önazonossággal összefüggésben jelent meg, és amelyhez Nyugat-Európában, elsősorban Franciaországban újfajta kutatási gyakorlat is párosult: a néprajzi örökségé. A következőkben a kulturális örökség fogalmához szorosan kapcsolódó tudományos érveléseket, fogalmakat mutatom be, úgy, mint az identitás, az egyéni és kollektív emlékezet, a reprezentáció, és az *ethnologie patrimoine*.

2.1. Az örökség fogalma

2.1.1. Identitás

A kulturális örökség egyik meghatározó alappillére az identitás kérdése.¹⁹ Kialakítása, újradefiniálása során nem fontos, hogy „eredeti” vagy hamisított tartalmakkal legyen megtöltve,²⁰ csupán a különféle csoportok (társadalmi egységek, kisebbségi, etnikai, szóránycsoportok) önazonosságát, összetartozás tudatát kell megerősítenie.²¹ Ez több országban (Franciaország, Anglia, tengerentúli országok) mikroközösségi, etnikai, vallási stb. keretek között nyer funkciót,²² amely egyes vélekedések szerint akár – Lowenthal szerint – a denacionalizálódás folyamatához is vezethet, mivel a „*nemzetállam intézményei révén érvényesülő normatív ereje meggyengül a társadalmi érték meghatározásában.*”²³ Ettől eltekintve azonban a lokális társadalmak elvárják az államtól az örökségvédelmi feladatok ellátását. Lowenthal fenti megfogalmazásából hiányzik az államnemzeti vagy kultúrnemzeti hivatkozás. Ez azért is fontos, mivel a kultúrnemzet tagjai – az államnemzettől eltérően – nem intézményeik révén, hanem az egyes társadalmi-kulturális sajátosságaik (szokások, hagyományok, nyelv, vallás stb.) segítségével tekintik magukat egy adott nemzet tagjának.

A lokális csoportok öröksége szinte mindig helyhez kötött, az ahhoz való ragaszkodásuk pedig a múltban gyökerezik.²⁴ Jellegetes, hogy örökségüket autentikus történelemként fogják fel, miközben éppen azt éppen az eredeti kontextusából szakítják ki,²⁵ és ennek segítségével megtervezik a jövő számára a múltnak azt az értelmezését, amelyet az

¹⁹ Az identitás fogalma Castells értelmezése alapján: „olyan jelentést konstruáló folyamat, amely egy kulturális sajátosságon, vagy kulturális sajátosságok egymással kapcsolatban lévő csoportján alapul, amennyiben ez(ek) a sajátosság(ok) más jelentésforrásokkal szemben prioritást élvez(nek)” (Castells 1997: 6.)

²⁰ Hylland Eriksen 1996. Idézi Savolainen 2003: 23–32.

²¹ Lowenthal 2004: 56.

²² Fejős 2003: 187.

²³ Lásd erről bővebben: Lowenthal 2004.

²⁴ Savolainen 2003: 25.

²⁵ Lowenthal 2004: 58.

aktuális identitásukkal maguknak megtermelnek,²⁶ és amely során az örökségelemeket nem eredetiségük, hanem jelenlegi hasznosságuk alapján mérik.²⁷

A csoportidentitások megalkotásában és fenntartásában felmerül a történelmi csúsztatásnak, a hagyományok meghamisításának veszélye, amely konfliktusokhoz, kirekesztő, sovíniszta álláspontokhoz vezethet, mivel az adott kulturális elemeket sajátjukként tekintik. Ebben a megvilágításban a kiválasztott csoport további büszkeséget és közös célokat nyerhet, és mivel azt sajátjukként kezelik, mások elől el is zárhatják.²⁸ Az örökségelem identitásban való megjelenésének a másoktól való megkülönböztetés, az egyes társadalmi csoportok önazonosságának megalapozása egyik legfőbb célja. Továbbá a heterogenitás azon jegyének is tekinthető, amely felöleli nem csak az anyagi létezés és társadalmi szerveződés módjait, hanem azokat az ismereteket, társadalmi képzeletet, kommunikációs módokat, amelyek a másoktól való megkülönböztetést erősítik.²⁹ Az efféle elkülönülés/elkülönítés jelensége Utz Jeggle szerint a kulturális identitás megteremtésének egyik alapvető feltétele. Jeggle megállapításában a „saját” „másikkal” szembeni hangsúlyozása nem oppozicionális, hanem egymást kiegészítő viszonyt eredményez, amely a kulturális határok kialakulásához vezet.³⁰ A kultúrák találkozása a saját és a mások kulturális örökségei által a sokszínűség tiszteletben tartását és egymás elősegítését is eredményezheti/eredményezhetné.

Pierre Bourdieu szintén a mások általi önmeghatározást emeli ki, aki szerint az (etnikai és regionális) identitás a „*mások által való észrevételezés és elismertetés által létezik.*”³¹ A mentális reprezentáció tárgyaiként szolgálnak az objektív ismérvek (nyelv, dialektus, kiejtés), amelyek által lehet észrevenni, értékelni, megismerni és elismerni, illetve a cselekvők ezeket ruházzák fel érdekeikkel és előfeltevéseikkel. De ezek az ismérvek képezik a tárgyi reprezentáció alapjait is, amelyek magukban foglalhatnak emblémákat, zászlókat, jelvényeket, tetteket és szimbolikus manipulációs stratégiákat is. Ezek célja, hogy mások képzetében mentális reprezentációkat alakítsanak ki a tulajdonságokról és hordozóikról.³² Ebben az értelmezésben az identitás egyik főszereplőjévé válhat az örökség, amely a tárgyi reprezentációk alapjaként alakulhat át mentális reprezentációvá.³³

²⁶ Candau 1998.

²⁷ Lowenthal 2004: 60.

²⁸ Ezt David Lowenthal számos példán keresztül pontosan érzékelteti és bizonyítja: „*Az örökséggel való kérdés ugyanis a győzteseknek igazolást, a veszteseknek vigaszt nyújt, alátámasztja a sovínizmust, és lángra lobbantja a fanatikus érzéseket.*” Lásd bővebben: Lowenthal 2004: 55–83.

²⁹ Fejős 2003: 185. Isac Chiva néprajzi örökség-definícióinak alapján.

³⁰ Jeggle 1994: 3–18.

³¹ Bourdieu 1985: 13.

³² Bourdieu 1985: 10.

³³ Bourdieu az objektív mellett a szubjektív ismérvek (pl. az összetartozás érzése) kutatásba való felvételét is kiemeli, azokat „*a valóság társadalmi megjelenítéseit, amelyek a társadalmi közegben a valóság megosztásáról születnek és hozzájárulnak a megosztás valóságához.*” Bourdieu 1985: 15.

2.1.2. Emlékezés

Akár a tárgyi, megfogható (tangible) jelenségek, akár a szellemi (intangible) kulturális örökség elemeinek felértékelődéséről legyen szó, a múltra való odafigyelés, a megőrzés, konzerválás, az emlékezés mindkét esetben hangsúlyos szerephez jut. Pierre Nora megfogalmazásában: „*az emlékezés maga az élet, melyet mindig élő csoportok hordoznak, ezért folyamatosan változik; ki van téve az emlékezés és a felejtés dialektikájának – hasonlóan az örökséghez –, bárki kényére-kedvére használhatja, manipulálhatja, elhallgattathatja, vagy hirtelen újra életre keltheti.*”³⁴ Ez a kollektív emlékezet rövidülésének eredményeképp jöhet létre, amelyet a különféle tárgyasult emlékezethelyekhez kapcsolva igyekszik kompenzálni az adott társadalom.³⁵ Maga az emlékezés az identitástermelésre, -formálásra, és egyúttal a hagyományteremtésre is hatással van, amellyel összefüggésben Jan Assmann megkülönbözteti a kulturális és kommunikatív emlékezetet. A kommunikatív emlékezet a közvetlen múltat és jelent, három-négy generációt, mintegy nyolcvan évet ölel fel. Ezzel szemben a kulturális emlékezet a csoport történetéig megy vissza, amely során a fontos tartalmakat és élményeket a csoport történeteinek formájában őriz meg.³⁶

Ezzel párhuzamosan az örökség a tanúságtétellel is kapcsolatba hozható. A második világháborút követő rémtettek rekonstruálása során a túlélők tanúságtétele elengedhetetlen bizonyíték lett, amely sokszor cenzúra nélkül vált közkinccsé a történészek, társadalomkutatók értelmezései mellett, vagy azokkal szembemelve.³⁷ Az egyéni emlékezet, tanúságtétel fokozott érdeklődést váltott ki, hordozóik pedig fontos „*adatközlőkké*” váltak a történelem feltárásához.

Ez a leegyszerűsített idődimenzió azonban még nem elég ahhoz, hogy egy kulturális jelenség örökséggé váljon. A jelen és a múlt közötti állandó, folyamatos időbeli szakadásnak kell teljesülnie,³⁸ mert az örökség soha nem folytonosságot jelent, hanem mindenekelőtt törést, vagy legalább a távolság, a múlt tudatosulását.³⁹ Francois Hartog az örökség elburjánzásának okát az effajta emlékezésben jelöli meg. A gyökerek keresése, az emlékezésből fakadó megőrzés sürgeti a jelenkori konzerválást, amely mind égetőbb kérdése a társadalmaknak, emiatt mindent „a múzeumba kell helyezni,” mivel később már arra nem

³⁴ Nora 2010: 14–15.

³⁵ lásd bővebben: Nora 2010.

³⁶ Assmann 1999.

³⁷ Sonkoly 2000: 47.

³⁸ Pomian 1990: 198.

³⁹ Hartog 2000: 21., Kapitány – Kapitány 2012.

lesz mód.⁴⁰ Ez az a prezentizmus, amely elősegíti az örökségesítést, és ami miatt mind Angliában, mind Franciaországban egyre több tárgyat nyilvánítanak örökséggé, miközben azok a hewisoni örökségipar (heritage industry) által – az elvárásoknak megfelelően – „*higiénikussá, hamis és hiteltelen (inauthentic) történelemmé válnak az átverhető örökségturisták közönsége számára.*”⁴¹ Részben e felfogás is vizsgálati célpontja az angol „jogosult örökségdiskurzusnak” (AHD – Authorized heritage discourse). Vizsgálataik fókuszában az esztétikai szempontból megnyerő anyagi tárgyak, helyek, terek vagy tájak (landscapes) szerepelnek.⁴² A „jogosult” (authorised) minőség itt abban áll, hogy az érintett kulturális elem akkor tekinthető örökségnek, amennyiben az örökség definíciója egy társadalmi és kulturális folyamatként hordoz jelentést. A The Oxford Dictionary of Current English örökségdefiníciói között is megtaláljuk a kiválasztás problematikáját: ide tartozhat egy nemzet történelmi építménye, műemléke, tájképe (landscape) stb., különösen, ha azt megőrzésre érdemesnek tartják.

2.1.3. Reprezentáció

A kulturális örökségek a reprezentációs stratégiák fontos alapkövei is. A szemiotikából származó reprezentáció fogalma olyan, a valóságról kialakított képet jelöl, amely a lezajlott eseményeket vagy a fiktív valóságot értelmezni segít,⁴³ az embereket érő napi információtömeg pedig általa szabályozhatóvá és kezelhetővé válik. Ebben egy már kialakult tudáshalmaz játszik kulcsszerepet,⁴⁴ amelynek a célja az, hogy helyettesítsen egy természetesen létrejövő látványt, hangot, fogalmat,⁴⁵ és ahhoz jelentést tulajdonítson.

A reprezentáció tehát sosem egyéni, hanem társas interakciót feltételez. Ebből indulnak ki a reprezentációs modellek konstruktivista megközelítései, amelyek a jelrendszerek nyilvános, társadalmi oldalát hangsúlyozzák, miközben a jelentések a társadalom által konstruáltnak tekinthetőek.⁴⁶ Maurice Halbwachs is az emlékezet társas (kollektív) kereteiről beszél, amikor az emberi emlékezethez a társadalmi kommunikációt köti, az egyéni emlékezetet pedig a társadalmi csoportokban való részvételből és az azokban működő sajátos összekapcsolódásokból vezeti le.⁴⁷ Hozzá hasonlóan Serge Moscovici munkásságában is a társadalmi kommunikáció jut hangsúlyos szerephez, aki a szociális tudást

⁴⁰ Hartog 2000: 3–25. Ehhez hasonló a hazai néprajzi gyűjtők gyakori „*24. órában vagyunk*” szemlélete.

⁴¹ Hewison 1987.

⁴² Smith 2006: 27.

⁴³ Keszeg 2013: 25.

⁴⁴ Dr. Kelemen. 2010: 15.

⁴⁵ Bower 1976. Idézi Dr. Kelemen 2010: 16.

⁴⁶ Hall 1997: 15.

⁴⁷ László 2003: 51.

a szociális dinamika, a csoportcélok, a csoportkohézió, a csoportfenyegetések összefüggéseiben vizsgálta. Moscovici megnevezte a tematizáció folyamatát, amelynek háttérében a köznapi gondolkodás rutinjának kétpólusú kategóriái állnak, példaként említve a „mi” és „ők” megkülönböztető ismérveit. Bourdieu – amint azt az identitás kapcsán már érintettem – ebből a bináris oppozícióból kiindulva a mások általi önmeghatározást az (etnikai és regionális) identitás alapjaként ismeri el, és szerinte a mások általi észrevétel és elismertetés a mentális és tárgyi reprezentációk segítségével valósulhatnak meg. Érdeemes ugyanakkor figyelembe venni, hogy az egyes reprezentációk megalkotásában a társadalmi státus is fontos szempont, hiszen nem mindenkinek áll egyformán jogában mások arculatának megrajzolása, gondoljunk csak az ünnepalkotási módozatokra, amelyek – mint azt a későbbiekben látjuk – megszervezése, megszerkesztése nem az egész település közösségének, csupán egy-egy (vezető pozícióban lévő) személy bizonyos világszemléletét tükrözi.

2.1.4. Néprajzi örökség

Itt jutunk el a kiválasztás problematikájának kulcskérdéséhez: Ki(k) az(ok), aki(k) eldönti(k) az egyes kultúrelemek esztétikailag „megnyerő” tulajdonságát, illetve mennyiben lehet „érdemesebb” az örökségi listára való kiválasztás során egy-egy elem? Ezzel kapcsolatban az örökségdiskurzus egyik alapvető kritikája fedezhető fel: a nyugatorientáltság. Regina Bendix is a nyugati romantikus nacionalizmusból eredeztethető örökséggépezet (hewisoni örökségipar) ellen emel szót, amely az örökség nevében létrehozza és fenntartja a kulturális elemeket, oly módon, hogy az örökségelemeket a nyugati kapitalizmus értékesíti.⁴⁸ Ez az ipar, amely (már-már mozgalomnak is tekinthető) nem csak Angliában, hanem Franciaországban is tetten érhető, ahol „*minden örökség(gé vált), vagy legalábbis alkalmas arra, hogy azzá váljék.*”⁴⁹

E tág fogalomkör néprajzra való kiterjesztésével foglalkozott Jean Cuisinier, aki szerint az örökség változó kategória, így a tartalmi bővítés is elképzelhető. Mindenekelőtt azonban fontos annak a fogalmi tisztázása. A végeláthatatlan örökségesítés veszélyének fennállása ugyanis határt szab a definíció tudományos alkalmazhatóságának. A kulturális elemek néprajzi örökséggé (*patrimoine ethnologique*) nyilvánítása során a társadalmi csoportok szociális és kulturális rendszerében meghatározott szerepet kell játszania a kiválasztásnak, azaz „*a készítőkről-előállítókról és a használókról éppúgy kell vallania, mint*

⁴⁸ Bendix 2000. Idézi Savolainen 2003: 25.

⁴⁹ Hartog 2000: 16.

*a néprajzi tárgyakat, alkotásokat más értékminőséggé alakító társadalmi közegekről.*⁵⁰ Más megközelítésben a néprajzi örökség *„felöleli az anyagi lét és az országot alkotó csoportok társadalmi szerveződésének sajátos módjait, e csoportok tudását, a világról alkotott képzetét”*⁵¹ és azokat a tényezőket, amelyek segítik önmaguk másoktól való megkülönböztetését. Ebben a megvilágításban is a – már tárgyalt – identitás lesz az egyik meghatározó tényező: akkor válik egy kulturális elem örökséggé, ha *„az emberi közösségek, társadalmak eredendően változékony azonosságáról vall.”*⁵² Isac Chiva három alkotórészt állapított meg a néprajzi örökség során, ezek: a változatosság, a heterogén elemek és a változékonyság. Ennek a francia gyakorlatnak kettős jellege van. Egyszerre folyik a kutatás, az anyagfeltárás, a megörökítés, a közzététel és a vidéki, falusi, kisvárosi, ipari közösségek identitásának védelme, megerősítése, újrafogalmazása.⁵³

2.1.5. Aktualizálás

Látható tehát, hogy Franciaországban sincs egységes szemléletmód az örökségdiskurzussal kapcsolatban, mivel nem csak a már említett tanúságtétel problematikájával kapcsolódhat össze az örökségnek szánt kultúrelem, hanem a különböző társadalmi csoportok önazonosságának reprezentációjával, sajátos társadalmi szerveződésekkel, világról alkotott elképzelésekkel is.

A múlt és a jelen közötti szakadás sem fedezhető fel a nemzetközi szintű kultúraértelmezések terén. Az aktualizálás logikája szerint a tradicionális művészet nem a múlt része, hanem a jelené, amelyet a hagyomány és a nagyrészt másoktól átvett modernitás összeegyeztetése eredményez. E japán felfogás az „élő nemzeti kincstár elvének” alapján nemcsak a már elkészült alkotásokat, hanem a még készülőfélben lévőket is éppúgy megőrzésre érdemesnek véli. Lényege, hogy nem a már létrehozott produktumokat vizsgálja, hanem az azt létrehozót; fókusza tehát a művész, és nem a mestermű.⁵⁴ Így mivel az örökség egy személyhez, és nem egy materiális entitáshoz (edény, technika, helyszín) kötődik, az a jelenben él, változása, aktualizálása biztosított.⁵⁵

Az aktualizálás nem megfelelő keretek között tartása viszont több veszélyt rejthet magában. A piaci kereskedelemben számos olyan elem válhat eladható terméké, amely nem

⁵⁰ Fejős 2003: 184.

⁵¹ Chiva 1990: 236. Idézi Fejős 2003: 185.

⁵² Fejős 2003: 186.

⁵³ A néprajzi örökségről (patrimoine ethnologie) mélyrehatóbb és részletesebb összegzést Fejős Zoltán készített. vö: Fejős 2003: 173–199.

⁵⁴ Első példája e gyakorlatnak a bizeni (Dél-Japán) fazekasok esete.

⁵⁵ Sonkoly 2000: 59

tartozott addig a gazdasági értékesítés horizontjába. E folyamat a kommodifikáció, amely során a kulturális örökségi elemekről készülő másolatok ajándéktárgyként való árusítása azok szimbolikus tartalmaitól foszthatja meg az örökséget. Másrészt viszont a szuvenirgyártás a nyilvánosságra való kerülés mellékterméke is, mivel „*minél nagyobb pódiumhoz jut egy kultúra a nemzetközi nyilvánosság szerkezetében, annál több megfelelő »termékre« van szükség, ami ezt a szereplési lehetőséget kitölti.*”⁵⁶ Pszichológiai „csomagja” az ún. pseudo-esemény, amikor is múlton alapuló, előre elkészített, csomagolt élményeket kap a látogató.⁵⁷ Ez a mechanizmus gátat vethet a helyi közösség valós társadalmi-kulturális megismerésének, ugyanakkor a folklorizmus jelenségének kedvező táptalaja is.⁵⁸

2.1.6. Alkalmazás

Az örökség fogalma nyitott, tág kategória, amelynek ilyen formán az az előnye, hogy a néprajz, az etnológia, a kulturális antropológia számos kutatási tárgya bevonható e fogalomkörbe, több területen is alkalmazható a köznyelvtől kezdve az államigazgatásig.⁵⁹

E heterogén jellegzetessége adja viszont parttalanságát, amely megnehezíti tudományos felhasználását,⁶⁰ „*elhomályosítja saját terminológiai határait, (...) már-már az is elképzelhető, hogy a teljes kultúrtörténeti hagyomány az örökség fogalmának hatáskörébe terelődjék.*”⁶¹ A néprajzi örökség fogalma az elemek kiválasztása során kiköti, hogy az örökségelemnek meghatározott szerepet kell játszania a társadalmi csoportok szociális és kulturális rendszerében. Regina Bendix az örökségnek háromféle alkalmazását látja.⁶²

1. politikai használat, amikor egy fogalom és gyakorlat büszke tisztelete a helyi vagy őshonos csoportokat egyesítheti,
2. a gazdasági használat, amikor az örökség lehetővé teszi a kívülállók becsalogatását, hogy meglátogassák és megcsodálják azt egy megfelelő összegért,
3. a tudományos használat, amikor egy, a tudományos diskurzusban jelen lévő fogalom összekapcsolja az etnicitást, a turizmust és a nacionalizmust, a posztkoloniális létet és a szörványokat. Az örökség mint eszme és gyakorlat vizsgálata így a politika, a piac és a társadalmi kapcsolatrendszerek most oly jellemző összekapcsolódásának kritikus

⁵⁶ Bíró–Gagyai 1987: 77.

⁵⁷ Kundi 2012: 117.

⁵⁸ Lásd bővebben: Bíró–Gagyai 1987.

⁵⁹ Fejős 2003: 178.

⁶⁰ Uí.

⁶¹ Erdősi-Sonkoly 2005: 75.

⁶² Bendix 2000.

értelmezését teszi lehetővé, ezzel párhuzamosan magába foglalva a kulturális reprezentáció 19. századig visszanyúló történelmét.

Mindezekben jól látható az örökségnek az a nyugati, kapitalista szemlélete, amelyet maga Bendix is említ. Ellentmondásos azonban az örökség gazdasági haszna, mivel az örökség újszerű kezelése a gazdasági növekedést segítheti elő a turizmus révén, új munkahelyeket teremthet. Felmerül viszont a közfigyelem fokozódásának veszélye,⁶³ a kulturális elemek kiüresedése, amelyek így az örökségipar gépezetének áldozatává válhatnak.

Az örökség fogalmának – több kritikus pontja ellenére – gyakorlati haszna mégis abban rejlik, hogy párbeszédet generál az eltérő nemzetközi tudományos kutatási diskurzusok között. Összhangra törekszik a tágabban értelmezett globális fogalmi körök és a nemzeti vagy lokális társadalmi csoportok normarendszerei között, miközben az örökség kezelése és feldolgozása a helyi közösségek nagyságától és szervezettségétől függetlenül ugyanazt az elvet követi.⁶⁴

2.2. Hagyomány és örökség

Az örökség műtárgyvédelemmel és a múzeumokban fellelhető tárgyakkal,⁶⁵ azaz a materiális javakkal összefüggő mivolta jól érzékelhető. Az örökségesítés folyamatában is a kézzel fogható (tangible) termékek középpontba állítása szerepel, eltérő társadalmi-kulturális közegben, amelyet újbóli, de más-más funkcióban való hasznosítás követ. A materiális javak változatlanságuk és megváltoztathatatlanságuk miatt tehát érdemlegesek lehetnek az örökségesítésre, míg a szellemi kulturális termékek – azok változékonyságából eredően – örökségesítése kissé nehezebb feladat, hiszen azok átvehetőek, módosíthatóak, befolyásolhatóak, így dinamikusan változóak. A szellemi kulturális elemnek e változékonysága viszont annak állandó fenntartását feltételezi, amely ilyen formán a hagyomány fogalmi kereteit is súrolja.

Maga a szellemi kulturális örökség fogalma viszonylag későn került be a hazai tudományos diskurzusba, helyette a hagyomány, folklór (folklorizmus, folklorizáció) volt meghatározó terminus.

⁶³ Jelölés a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére – Adatlap és útmutató, Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések 4.b. pontja. Forrás: www.szellemiorkseg.hu/files/jelolo_nyomtatvany.doc Letöltve: 2013. október 24.

⁶⁴ Erdősi – Sonkoly 2004: 12.

⁶⁵ Verebélyi 2004b: 5–6.

Az örökség jelentése eddig Magyarországon inkább jogi, mint kulturális kategóriában volt használatos. Jelenleg a magyar jogrend szabályozza, azt, hogy az egyéni tulajdonban tartható javak a tulajdonos halála esetén milyen módon kerülnek át mások tulajdonába. A Polgári törvénykönyv megfogalmazásában az *örökség* során a hagyaték az ember halálával mint egész száll az örökösre.⁶⁶ Lényege, hogy nem csak az általa kiválasztott tárgyak, ingóságok, ingatlanok képezik tulajdonát, hanem minden, ami az örökösre száll (az öröklési jog szerint a tartozások, felvett hitelek etc.). Így tulajdonképpen az örökhagyó jelöli ki az örökösre hagyni szánt javakat.

A magyar tudományos életben először Viski Károly tárgyalja a hagyaték, hagyomány, örökség fogalmait.⁶⁷ *A magyarság néprajzának* tájékoztató fejezetében szétválasztja a tárgyi és szellemi kulturális jelenségeket, tárgyi *hagyatékként* és szellemi *hagyományként* definiálva a néprajz tudományának területét: „a szellemi része azokkal a képződményekkel foglalkozik, amelyek a közösség lelkében, a néplélekben keletkeztek, benne élnek, s hagyományként szállnak nemzedékről nemzedékre.”⁶⁸ Így a hagyomány a kulturális jelenségek szellemi részeiként jelennek meg, nemzedéki átadásban, majd az „ősi örökség” fogalma a hagyományos ősi foglalkozásokat folytató társadalmi rétegek tulajdonaként kerül említésre. Györffy István a *hagyományon* – Viskihez hasonlóan – szintén a szellemi javakat érti, amelynek fontos eleme a szójhagyományozás és az ősiség, míg az *örökség* – a hagyaték szinonimájaként – a reánk szállott anyagi javakat jelöli. Megkülönbözteti az úri középosztály által képviselt nemzetközi hagyományt a parasztság által képviselt nemzetmegtartó néphagyománytól, a „néphagyomány tart meg bennünket magyarnak, a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá.”⁶⁹ Kodály ezzel ellentétben a *hagyományt* a népi kultúraként értelmezi, amely állandó harcot vív a nyugati kultúrával a magyar kultúra fennmaradásának érdekében.⁷⁰

Erixon Sigurd e fogalmat már három részre bontja. Szerinte a *társadalmi hagyomány* a közvetlen vagy közvetett átvételt, ösztönzést vagy befolyást jelenti,⁷¹ amely minden csoportra és korszakra jellemző. Az ezzel kölcsönhatásban álló *öröklött hagyomány* biztosítja az egyes nemzedékek és korszakok közötti átadás-átvételt, az *örökség* fogalmát tehát a *hagyományhoz*

⁶⁶ Új Ptk 7. könyv. 7:1. § alapján

⁶⁷ Paládi-Kovács 2004: 3. Forrás: <http://www.szellemiotokseg.hu/files/letoltesek/14.pdf> Letöltve: 2013. szeptember 9.

⁶⁸ Viski. é.n.: 25.

⁶⁹ Györffy 1939: 9.

⁷⁰ Kodály 1940: 349–418.

⁷¹ Erixon. 1944: 12.

köti. A fennmaradt tárgyi alkotásokat és nyomokat is a hagyományba illeszti, annak harmadik szegmensként anyagi hagyományként értelmezve.⁷²

Robert Redfield az írásbeliség és szóbeliség egymást kiegészítő ellentétpárjaként értelmezte a hagyományt, aki szerint a nagyhagyományt (great tradition) az iskolákban vagy templomokban ápolják, a kishagyomány (little tradition) pedig az írástudatlanok falusi közösségeinek világában jön létre és marad fenn, mindeközben a két hagyomány egymással állandó kölcsönhatásban van.⁷³ Peter Burke ezt módosítva állapítja meg, hogy a középkorban az elit és a köznép társadalmi csoportja nem fedték egymást, a köznép által fenntartott kishagyománynak részese volt az elit, amely a nagyhagyományt jelentette, de fordítva már ez a megállapítás nem volt igaz.⁷⁴

A hagyomány állandó változását Dömötör Sándor és Ortutay Gyula is hangsúlyozta. Maga a hagyomány – Dömötör szerint – a mindennapi életnek, életmódnak folyamatosan megújuló és gyarapodó elemeinek, mozzanatainak, generációnként átadott szokásainak, szabályainak, illetve a történeti emlékek közvetítési formáinak a tükröződése kulturális produktumokon. Magát a hagyományozódást pedig társadalmi mozgásként és történelmi folyamatként értelmezi, amelyet a mindennapi élettel, anyagi létfeltételek összességével hoz összefüggésbe.⁷⁵ Ortutay a hagyományt – a szájhagyományokra, népköltészetre vonatkozóan – a dinamikus változással azonosítja, mivel „*a hagyomány és a változás összefüggése, feszült dialektikája, a szokásos kifejezéssel élve: a régi és az új küzdelme általános törvény, nem csak a népi kultúrára jellemző.*”⁷⁶ E küzdelemben átmeneti formák segítségével teremődik meg az „új”, erre pedig a népköltészeti alkotásokban vélt felfedezni számos példát.⁷⁷

Dobrowolski a hagyományon azt az örökséget érti, amelyet a generációk egymásnak átadnak. A műveltségi örökség átadása egyrészt a beszéd és egyéb, hallóérzék segítségével felfogható hangok, továbbá tevékenységek és tárgyak látással érzékelhető megmutatása (közvetlen érintkezés) által történik. A társadalom gondolatainak, művészi alkotásainak (pl. zene és tánc) lejegyzésére írást, nyomtatást, kottát, különböző ikonográfiai technikákat és hangrögzítő eszközöket alkalmaznak, amelyek felmentik az egyes műveltségi javak alkotóit és hordozóit az átvevőkkel való érintkezéstől (személytelen érintkezés). Dobrowolski a

⁷² Lásd bővebben: Erixon 1944: 1–17.

⁷³ Redfield 1956: 70–71.

⁷⁴ Burke 1991: 44. Kiemelendő, hogy az alábbi megállapítások a középkorra vonatkoztak. vö: Burke 1991.

⁷⁵ Dömötör 1961: 87.

⁷⁶ Ortutay 1971: 283.

⁷⁷ Ortutay 1971: 287.

hagyományos kultúra fogalmát – Ortutayhoz hasonlóan – a szájhagyományozáshoz kötötte, amely a műveltségi javak átörökítésére szolgált.⁷⁸

Gunda Béla hagyományfogalma szintén a nemzedékek közötti életformába beillesztett, közösség által elfogadott jelenségekre koncentrál. Az új kulturális elemek a hagyományba való beolvadásával ugyanúgy a hagyomány részei, „*hagyományosak*” lesznek,⁷⁹ mivel „*a hagyomány magában foglal minden innovációt is, amelyet a közösség befogad,*”⁸⁰ így tehát, hasonlóképpen Ortutayhoz, Gunda is kiemeli a hagyomány változékonyságát, értelmezésében maga a hagyomány pedig a kultúrában nyilvánul meg, amelyet nem lehet anyagi és szellemi kultúrára továbbbontani.⁸¹

Edward Sapir a hagyományt, tradíciót a szokások történetisége alapján definiálja: csak a *régi keletű* szokások feltételezik a tradíciót, „*a tradíció szó a szokások történeti háttérét hangsúlyozza.*” Maguk a szokások pedig azon viselkedési formák összességei, amelyeket a hagyományok közvetítenek, és amelyek az egyén alkalmasságával ellentétben egy adott közösségre jellemzők.⁸²

Istvánovits Márton a Magyar Néprajzi Lexikonban szereplő szócikke szerint a hagyomány olyan szimbolizált jelrendszerek összessége, amely „*a megtanulás-elsajátítás folyamatában válik a különféle típusú (szociális, etnikus) közösségek tagjainak birtokává, szervezi ezek viselkedését (társadalmi szokás),*” és elveti a hagyomány őszivel, örökséggel való azonosítását.⁸³ Az örökség viszont Tárkány Szűcs Ernő megfogalmazásában „*azok a tárgyak, technológiák és szellemi javak, amelyek társadalmi értéként egyik generációról a másikra szálltak át az emberi kultúra és civilizáció elemi fokától napjainkig.*”⁸⁴

Edward Shils szerint⁸⁵ a hagyomány döntő szempontja, hogy mint „*az emberi cselekvés, gondolkodás és képzelet terméke, egyik generációról a másikra száll,*”⁸⁶ ez a traditum, amelyet „*a múlt a jelennek átad,*”⁸⁷ illetve az a valami, „*amit a múltban alkottak, gyakoroltak, hittek, vagy amiről úgy véljük, hogy gyakoroltak, hittek, alkottak.*”⁸⁸ Ahhoz, hogy egy jelenséget a hagyomány terminusával illethessünk, három generáción kell keresztülhaladnia. Az átadás során bizonyos változások fedezhetőek fel: a fő elemek – a külső szemlélők számára – azonosak maradhatnak, míg a többi elem megváltozhat, de ezek a

⁷⁸ Dobrowolski 1972: 2.

⁷⁹ Gunda 1958: 570.

⁸⁰ Gunda 1994: 7.

⁸¹ Lásd bővebben Gunda 1994.

⁸² Sapir 1971: 221–222.

⁸³ Istvánovits 1979: 393.

⁸⁴ Tárkány Szűcs 1981: 135.

⁸⁵ Magyar fordításban 1987-ben jelent meg, lásd: Hofer-Niedermüller 1987.

⁸⁶ Shils 1987: 30.

⁸⁷ ui.

⁸⁸ Shils 1987: 32.

változások akár nagyobb mértékűek is lehetnek, mivel a megjelenített hagyományokról új értelmezések születnek, illetve a befogadók ideje alatt is módosulhatnak azok.⁸⁹ Shils kitér a divatra is, amiben – a hagyományhoz hasonlóan – megjelenítenek egy mintát, melyet mások elfogadnak. Alapvető eltérés viszont, hogy a divat csupán egyetlen generáció gyakorlata vagy eszméje lehet, azaz rövid időtartam jellemzi, ezzel szemben a hagyomány képes jobban elterjedni hosszabb élettartama miatt.⁹⁰

Eric Hobsbawm a hagyományok egyik típusát, a kitalált hagyományt határozza meg a következőképp: „*olyan gyakorlatok (practices) együttese, amelyeket rendszerint nyíltan vagy hallgatólag elfogadott szabályok irányítanak, rituális, vagy szimbolikus természetűek van, és viselkedési normák bevéésére törekszenek ismétlés által, ami automatikusan magával hozza a múltba vezető folytonosságot.*”⁹¹ Ebben szerepet játszik tehát a gyakorlatok folyamatossága, illetve eredetük, múltjuk tudata is. Az *invention of tradition* egyfajta mesterséges felépítést és történelmi emlékezet kialakítását célozza, oly módon, hogy mindeközben a jelen megfelelő történelmi megvilágításba kerüljön.⁹² Ezen túlmenően Hobsbawm a hagyományt a szokástól (mint a kulturális átadás-átvétel általános folyamata) megkülönbözteti, amely a „hagyományos társadalomban” működik.

A hagyomány kapcsán szintén a kultúra fenntartásának folytonosságát – „múlt a jelenben” – emeli ki Anna-Leena Siikala. Olyan kifejezésekre, gondolkodási és tevékenységi módokra hivatkozik, amelyeket adott csoportok önmeghatározására való igénye motivál. Legfőbb követelménye, hogy közös alapot teremtsen az etnikai csoport céljainak és tevékenységének.⁹³

A tradíció fogalmát Bausinger sem korlátozza csupán a töretlenség, folyamatosság viszonyára. Elveti azt a leegyszerűsített értelmezést, amely csupán az eredeti és történelmi jelenség, a megújítás és ápolás azonosítását foglalja magában, illetve téves megállapításnak véli azt is, miszerint „*a régi formák átvétele teljes mértékben visszaállítja a régi jelentés-összefüggéseket és tartalmakat is.*” Tulajdonképpen ugyanis arról van szó, hogy „*az emberek hisznek egyfajta visszatérésben a természethez vagy a történelem nélküli természetességhez.*”⁹⁴

A Faragó József által használt organikus és organizált folklór terminusok újragondolásában Liszka József a népies, folklór jellegű jelenségek három kategóriáját

⁸⁹ Shils 1987: 33.

⁹⁰ Shils 1987: 36.

⁹¹ Hobsbawm-Ranger 1983. Idézi Hofer Tamás: Hofer-Niedermüller 1987: 10.

⁹² Kaschuba 2004: 147.

⁹³ Siikala 1998. <http://www.szellemiorokseg.hu/files/letoltések/19.pdf>. Letöltve: 2012. április 24.

⁹⁴ Bausinger 1995: 101–102.

állapítja meg, a populáris kultúra táptalaján értelmezve őket.⁹⁵ *Szerves/organikus folklór* alatt a tényleges népi kultúrát érti, azaz a paraszti és az azzal nagyjából azonos társadalmi réteg által képviselt néphagyományt, amelynek tudatosulása még a hordozókban nem következett be. A *szervezett/organizált vagy másodlagos folklór* már a tudatosult népi kultúrának a mesterséges fenntartását feltételezi, a „gyökerekhez” való visszanyúlás, a régi, tiszta hagyomány konzerválása az eredeti közegben, a helyi lakosság által, társadalmi rétegre való tekintet nélkül. A harmadik csoportba a már eredeti közegből kiemelt folklór jelenségek más társadalmi, kulturális térben való megjelenésének folyamatát, a *folklorizmust* sorolja, a színpadon megjelenő, passzív nézők számára előadott kulturális termékeket, nem eredeti funkcióban használt népi iparművészeti tárgyakat is ide sorolva, amelyek szórakoztatói vagy üzleti céllal készülnek. Bíró Zoltán populáris kultúra fogalma kapcsán viszont azt hangsúlyozza, hogy *„nem a hagyományosnak nevezett népi kultúra él és hat tömegméretekben, hanem annak elemei élnek tovább, és ez a továbbélési folyamat tömegkultúra jellegű.”*⁹⁶

Voigt Vilmos a hagyományértelmezés legjobb táptalajának szintén a magyar folklórkutatásokat véli, ahol a folklorizmus és a folklorizálódás mint a folklór és nem folklór kétirányú kapcsolata jelenik meg, azaz a folklorizmus során a folklór elemek a nem-folklórban tűnnek fel, a folklorizálódás folyamán a nem-folklórból a folklórba jut el egy adott jelenség,⁹⁷ magát az egész folklórt pedig hagyománynak szokás tekinteni.⁹⁸ Ezzel ellentétben Moser a *„másodkézből kapott kultúrát”* veszi górcső alá, Bausinger pedig a népi kultúrának pénzzé való váltását, a kultúripar még élő vagy valós hagyományok kárára való előrenyomulását, jelentőségének növekedését kritizálja.⁹⁹

Az állandó ismétlődés az egyik legfontosabb mechanizmus, amit a hagyomány mint kulturális folyamatosság kapcsán megállapít Hoppál Mihály. Olyan emlékezettár ez, amely identifikációs információkat tárol a kultúra újratermelésének céljából, az azonosító minták létrehozásához. *„A hagyomány nem más, mint a kultúra jellegzetes mintáinak és értékeinek a továbbadása a nemzedékek között.”*¹⁰⁰

Szintén a kultúra újratermelését, nemzedékről nemzedékre való átörökítését hangsúlyozza Paládi-Kovács Attila, aki szerint *„a hagyomány a kultúra társadalmi emlékezetben való történő rögzítésének, közvetítésének és reprodukálásának*

⁹⁵ Liszka 2010: 11–12.

⁹⁶ Bíró 1987b: 83.

⁹⁷ Lásd erről bővebben Voigt. 1989., Voigt 2007.

⁹⁸ Verebélyi 2005b: 124.

⁹⁹ Vö: Moser 1954., Bausinger 1969. Idézi: Kaschuba 2004: 149.

¹⁰⁰ Hoppál 2004: 125.

(újratermelésének) valamennyi módját magában foglalja, (...) köznapi értelemben a hagyomány nemzedékről nemzedékre átszálló, apáról fiúra öröklődő ismeret, tapasztalat, emlékezet.”¹⁰¹ Egy korábbi tanulmányában¹⁰² Halász Péter megfogalmazására hivatkozik, aki szerint a hagyomány (a szellemi örökség szinonimájaként) „nemzedékről nemzedékre átadott és felhalmozott ismeret, tapasztalat, emlékezet,”¹⁰³ és minden a tárgykörébe tartozik, amely a népelettel összefügg, de lejegyzésre nem került.

A hagyomány meghatározása során – Héra Éva szerint – annak vizsgálni kívánt területét szükséges elsősorban definiálni, mivel vannak olyan elemei, amelyek napjaink részei maradtak, természetes úton maradtak fenn és váltak hagyománnyá (gesztusok, viselkedésmódok, a köznapi szokások, az étkezés, a köszönés mozzanatai, az emberi kapcsolattartás, a mindennapi érintkezés módjai), továbbá vannak azok az elemek, amelyek az életforma változásával eltűntek, és vannak olyanok is, amelyeket a „nemzeti kultúrába emelve tovább éltetünk.”¹⁰⁴

A hazai etnográfiaiban a hagyomány, hagyományozás kapcsán még egy további fontos tényező jelenik meg. A *preventív közösségi cenzúrának* köszönhetően – amelynek fontosságát már Ortutay Gyula is hangsúlyozta – csak azok az alkotások maradhatnak fenn, amelyeket a közösség jónak lát és elfogad, így szabályozva van az alkotó, akinek a közösség ízlésvilágát szem előtt kell tartania. Ennek ellenére mégsem az alkotó fontosságán van a hangsúly, hanem az elkészült alkotáson, amelyet nemzedékeken át egymásra hagyományoznak.¹⁰⁵

Ezzel a szemléletmóddal áll szemben az a japán modell, amely azt mondja, hogy a hagyomány nem feltétlenül a már létrehozott alkotásokban keresendő, hanem az éppen készülőkben is. Az *élő nemzeti kincstár* fogalma alapján a tradicionális művészet nemcsak a múlt örökségének hű megőrzésében, hanem a jövőben elkészülendő alkotások aktualizálásában is áll.¹⁰⁶ A hagyomány ilyenformán mint olyan nem is létezik, vagy ha létezik is, láthatatlan, és láthatóvá (visibility) kell tenni ahhoz, hogy elismertté válhasson. Ide vonatkozik Japánnak az immateriális javak védelméről szóló törvénye (amely nem azonos az előbbi fogalom értelmezésével), amely az immateriálisnak tekinthető mesterségek vagy habitusok megőrzését célozza, míg az élő nemzeti kincstár magát a művészt állítja középpontba. Az aktualizálás logikája pedig – ezzel összekapcsolódva – abban áll, hogy a tradicionális művészet nem a múlt részeként jelenik meg, hanem a jelenleg is alkotó

¹⁰¹ Paládi-Kovács 2011: 30

¹⁰² Paládi-Kovács 2004.

¹⁰³ Halász 2000: 57.

¹⁰⁴ Héra 2004: 131.

¹⁰⁵ Povedák 2004: 85

¹⁰⁶ A Magyarországon már 1953-ban létrehozott „Népművészet mestere díj” is ezzel a szemléletmóddal azonosítható.

személyek miatt a jelené, amely így a hagyomány és a nagyrészt másoktól átvett modernitás összeegyeztetésének egyetlen lehetséges útja.¹⁰⁷

A francia etnológia egyes kutatói egyenesen szembeállítják az örökség és hagyomány koncepcióját, ahol a hagyomány a változással ellentétes. Laurent Sébastien Fournier a provence-i ünnepek elemzése során külön dimenziókként tárgyalja a két fogalmat, szerinte a tradicionalizmus „*egyszerű elfogultság a változhatatlansághoz*,” amely a modern helyzetekre régi korok helyzeteire hivatkozva ad választ, Gérard Lenclud pedig survival jelenséggént tárgyalja, amely a múltból reánk maradt alkotást, hagyatékot jelöl.¹⁰⁸

A tradíciót Voigt Vilmos egyenesen kulturális emlékezésnek nevezi,¹⁰⁹ míg Giddens a hagyományt egyfajta médiumként ismeri el:

- a kollektív emlékezet szervező médiuma: a múlt megszervezéséről szól. Fenntartása nem az időbeli folytonosságból, hanem a folyamatos értelmező munkából adódik, amelyet azért végeznek, hogy „*azonosítsák a jelent a múlthoz kötődő szálakhoz*.”¹¹⁰
- az identitás médiuma: a hagyomány megköveteli, hogy másoktól elkülönüljön, a belsők a külsőktől.

Kontextuális hagyományként pedig a privilegizált „*örök*” értelmezésében és gyakorlatában jelenhet meg az igazság.

A 21. századi ünnepkonstrukciókhoz szükséges Linnekin hagyományértelmezését is megvizsgálni, aki szerint „*a hagyomány mint öntudattal kezelt kategória szükségszerűen megalkotott (...) A kulturális identitás megalkotásáról vagy hagyományalkotásról beszélni nem más, mint hangsúlyozni, hogy a kultúra az emberi tudat dinamikus terméke, amely az adott kontextus szerint állandóan újraalkotott*.”¹¹¹ Meghatározásában a felhasznált kulturális elemek folyamatos jelenlétének fontossága látszik a hagyomány fogalmában feloldódni, és az újraalkotás állandósága, dinamikus változása az ünnepek, szokások rendszerében is alapvető mozzanat.

Fontos itt kitérni a két fogalom kategóriáira. Hagyomány kapcsán legtöbbször a magyarság, illetve a Kárpát-medencei társadalmak, etnikai csoportok paraszti kulturális elemeit jelölik (*népi kultúra*).¹¹² Ezzel szemben az örökség nem csak egy adott társadalmi réteg kulturális jelenségeit fedi le, hanem szinte az egész kultúrtörténet jelenségeit, tárgy- és fogalomköreit.

¹⁰⁷ vö: Maszahiro 2004: 323–332.

¹⁰⁸ Lenclud 1987. Forrás: <http://terrain.revues.org/3195>. Letöltve: 2013. október 16.

¹⁰⁹ Voigt 2002: 126.

¹¹⁰ Giddens 2013: 61.

¹¹¹ Idézi Pusztai 2003: 15.

¹¹² Bíró 1987a: 29.

A két fogalom felhasználásbeli különbséget is jelöl. Több nyugat-európai szerző a hagyomány fogalmát konzervatívabbnak látja, amely a megállíthatatlan fejlődésnek ellensúlyozására törekszik, az örökségkonceptió által nyújtott jövőorientáltsággal ellentétben. Az örökség a kulturális lehetőségeket ki tudja aknázni, felértékelni és kifejleszteni, képes azoknak jelentést tulajdonítani és kreálni, az értékeket kiválasztani, és ezzel a kultúrafejlődést elősegíteni a jövő számára.¹¹³ Kiemelt szempont itt a láthatóság, a gazdasági célú felhasználás (turizmus, szuvenírgyártás), amely miatt – látszólag – ez a jelenség közelebb áll a modernitáshoz, innovációhoz, hiszen az újra előtérbe került kultúrelem hozzájárul az adott lokális társadalom gazdasági növekedéséhez, munkahely-teremtési potenciál rejlik benne, és a hagyomány vizsgálata legtöbbször csak a hobsbawmi „kitalált” (invented tradition) jelölésben használatos.¹¹⁴

A hagyománynak nem célja a „gazdasági növekedés beindítása,” hanem annak megőrzésére és ápolására, illetőleg újbóli megélésére irányul. Ugyan az örökség esetében is tapasztalható időbeli szakadás, ám míg a hagyomány kapcsán a nemzedéki átadás az egyik legalapvetőbb szempont, addig az örökségelemek kiválasztása során időbeli törésnek kell létrejönnie, mivel „*az örökség soha nem folytonosságot jelent, sokkal inkább egyfajta (időbeli) távolság tudatosulását.*”¹¹⁵

A generációs átadás, a múlt és a jelen közötti kontinuitás, és az ebből adódó állandó változás, dinamizmus jellemzi a hagyomány néprajzi meghatározását, sőt, az életrevaló hagyományok éppen az új szituációk adta lehetőségekre képesek modern, dinamikus, rugalmas választ adni, lehetővé téve az átalakítást, módosítást.¹¹⁶ E képlékenység viszont a hagyományelemek életében következik be, felhasználásuk (funkció) látszólag eredeti marad, míg az örökség a kulturális elemek felhasználási módozatait, és az azokban bekövetkező változásokat tárgyalja.

A szokások és ünnepek vizsgálataihoz jelen értekezésben mindkét terminus kulcsváltozóként fog megjelenni tág tartalmi és dinamikus fogalmi kereteikből adódóan. A *hagyomány* olyan kulcsváltozóként szerepel, amely egy adott közösség és/vagy társadalmi csoport szellemi és tárgyi kultúrájának meglétét, – a linnekini értelmezés alapján – megalkotását és újraalkotását is magában foglalja, elsősorban a kollektív emlékezet és identitás (lokális és nemzeti egyaránt), valamint a „közösségi” életben való fenntartás (örzés, ápolás, megélés) céljából. Ettől eltérően az *örökség* olyan változó, amelynek használatában

¹¹³ Fournier 2004: 717–724.

¹¹⁴ vö: Euvrard 2014: 78–97., Fournier 2014: 16–22., Étienne 2014: 68–78.

¹¹⁵ Hartog 2000: 21.

¹¹⁶ Gagyí 1990: 17. Idézi Pozsony 2006: 40.

időbeli szakadás érhető tetten, eredeti formában kerül vissza a jelen társadalmi és kulturális környezetében felhasználásra, leginkább az identitás, a másoktól való megkülönböztetés eszközeként, gyakran politikai, gazdasági és tudományos haszonszerzés céljából.

	Hagyomány	Örökség
Idő	Folyamatos, nemzedékről nemzedékre átadott	Időbeli törés/távolság adja örökségi mivoltát
Szemléletek (aktualizálása)	<ul style="list-style-type: none"> Nemzetmegtartó lokális identitáson keresztül nemzeti identitás Közösségek által gyakorolt „Apáinktól kapott” Őrzése, ápolása, megélése Dinamikus, állandóan változó Hagyománytermelés (Hobsbawm) Hagyományalkotás (saját vagy másoktól átvett) 	<ul style="list-style-type: none"> Jogi forma, Ptk. által meghatározott (Magyarországon.) Denacionalizálás, lokalitás Politikai, tudományos, gazdasági haszon (Bendix) Kritika: örökséggépezet (nincs határ), kapitalista szemlélet Kisajátítás, megkülönböztetés, sovinizmus veszélye (Lowenthal)
Kategóriája	<ul style="list-style-type: none"> Népi/paraszi/hagyományos/ősi Autentikus tárgyi és szellemi kulturális elem 	<ul style="list-style-type: none"> Tág kategória, gyakorlatilag bármi beletartozhat Néprajzi örökség – identitásbeli felhasználás: <i>az emberi közösségek, társadalmak eredendően változékony azonosságáról vall</i>
Értelmezési szint	Nemzeti, lokális	Többszintű gyakorlat (nemzetközi, nemzeti, lokális, egyéni)
Felhasználása	Identitás, ezzel párhuzamosan szimbólum megteremtése, gyakran modern értékrendekkel való szembeállítás	A kulturális elem gyakorlati használata, modern szocio-kulturális közegbe való konvertálása
Működése	A „közösségi” életben való fenntartás (őrzés, ápolás, megélés)	Kiválasztási logika alapján

1. táblázat – Hagyomány- és örökség szemléletek

2.3. Szellemi kulturális örökség

2.3.1. Kialakulása

A szellemi kulturális örökség fogalma és gyakorlata az örökség fogalmához képest még összetettebb kategória, létrejöttéhez a folklór terminológiája éppúgy hozzájárult, mint a különféle hagyományfogalmak, vagy éppen a kézművesség, a létezéshez és tevékenységekhez kapcsolódó hagyományos/tradicionális tudás és azok különböző formái.¹¹⁷ Konceptiójának megerősödéséhez ilyenformán nem csak a szóbeliség, a hagyományos szokások és rítusok, de a modernizált társadalmak szabályrendszeraitől eltérő értékek, helyi ismeretek, tudáskészletek, világképek, tapasztalatok vizsgálatai is hozzájárultak.¹¹⁸

Az UNESCO 1989-es, 25. ülészsaka még a folklór (vagy hagyományos kultúra) védelmét célozta, amelyben a fogalom pontos meghatározást kapott: *„egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak az összessége, amelyek egy-egy csoport vagy egyén révén nyernek kifejezést, és amelyek egy közösség elvárásait jelzik, amennyiben annak kulturális és társadalmi identitását tükrözik; mintái és értékei szájhagyomány és utánpótlás útján, vagy más módon öröklődnek és terjednek. Műfajai többek között a nyelv, az irodalom, a zene, a tánc, a játék, a mitológia, a rítus, a szokások, a kézművesség, az építészet és más művészetek.”*¹¹⁹ Első látásra e megfogalmazás a túlzott nyitottsága okán kissé hiányosnak tűnhet. Tág keretűek az *öröklődés, terjedés, érték, közösség* és *egyéb művészetek* kategóriái, ám az ilyen fajta nyílt tulajdonságuk teheti azokat alkalmassá az újabb, felterjesztésre érdemes elemek bővítésére.

Ennek ellenére mégsem válhatott a folklór védelemre érdemlegesnek a nemzetközi szinten, nem tekintették általánosan elfogadott terminusnak – habár az 1989-es ajánlásban szereplő fogalmi tisztázás fontosságát kiemelték – a folklór pedig mintegy ideiglenes szaktudományos definícióként szerepelt már az 1999-es Smithsonian Institute „Helyi megerősítés és nemzetközi együttműködés” címmel megszervezett konferencia témájában.¹²⁰

Két évvel később az UNESCO 19 díjat ítelt oda a világ különböző régióiban fellelhető kimagasló kulturális tereinek és kifejezési formáinak. A kiválasztási kritériumok során szempont volt a kimagasló érték, a hagyományban való gyökerezés, a kulturális identitásban

¹¹⁷ Csonka-Takács: 1999: 1–2.

¹¹⁸ Fejős 2005: 70.

¹¹⁹ Csonka-Takács 1989: 4.

¹²⁰ Csonka-Takács 1999: 1–2.

való megerősítés, az ösztönzés és az interkulturális együttműködés, a kortárs kultúrában és társadalomban betöltött szerep, a tudáskészletek kiváló felhasználása, az élő kulturális hagyomány egyedi tanúsága és az eltűnés kockázata. Ez a hagyományos és népi kultúra megőrzésére vonatkozó kezdeti segítség az UNESCO világörökség-listájának természeti és kulturális helyeit szándékozott kiegészíteni.¹²¹

Ugyanebben az évben került kidolgozásra az orális és intangible heritage (szellemi örökség) definíciója,¹²² a következő formában: „*olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség – amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újratehermenek – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét.*”¹²³ Ez a megfogalmazás szolgált a „Szellemi Kulturális Örökség Védelméről szóló Egyezmény” alapjául, amelyet a világszervezet legmagasabb fóruma, az UNESCO Általános Konferenciájának 32. ülészakán, 2003 októberében elfogadott, az emberiség orális és szellemi kulturális örökségének remekművei pedig a későbbi Szellemi Kulturális Örökség Egyezmény reprezentatív listájára is automatikusan átkerültek. Az egyezményt végül 2006 januárjában a magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága is ratifikálta, később pedig a magyar Parlament is elfogadta.¹²⁴

2.3.2. Fogalma

Giovanni Pinna a szellemi kulturális örökségnek három kategóriáját állapítja meg (kiemelve, hogy annak pontos körülhatárolása nehéz feladat):¹²⁵

1. Bizonyos közösségek kultúrára és hagyományos életmódra vonatkozó kifejezéseinek fizikai formában való megjelenései: pl.: a vallási rítusok, hagyományos gazdálkodás, életmód, folklór etc.. Ide tartozik továbbá az UNESCO „Emberiség orális és szellemi örökségének remekműveinek” listája (pl.: Kunqu Opera, Szicíliai Bábozás etc.). Ezek a kifejezésformák csak addig maradnak értékesek, amíg azokat az adott közösséghez kapcsolódó gazdaság vagy kultúra élteti. Nem tér ki arra, hogy pontosan mit ért érték

¹²¹ Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (http://www.unesco.org/bpi/intangible_heritage/. Letöltve: 2014. január 28.)

¹²² Paládi-Kovács 2004: 8.

¹²³ Csonka-Takács 2007: 37–38.

¹²⁴ Csonka-Takács 2007: 1–2.

¹²⁵ Pinna 2003: 3.

alatt, valamint hogy az ki számára maradhat értékes: az azt alkotó egyén/közösség, vagy az azt kívülről szemlélő „mások” számára.

2. Azok az egyéni vagy kollektív kifejezésformák, amelyek nem kapnak fizikai formát: nyelv, emlékezet, szóbeli hagyományok, dalok és le nem jegyzett hagyományos zene etc. Ilyeneket szintén találunk a remekművek listáján (pl.: az ecuadori és perui zaparák szóbeli hagyományai). E csoportot tehát az írásbeliséget nélkülöző, nem tapintható formák alkotják.
3. A harmadik kategóriába a tárgyak szimbolikus és metaforikus jelentései tartoznak, amelyek, mivel minden tárgy két dimenzióval rendelkezik: fizikai forma és a hozzá fűződő jelentés.

Pinna megfogalmazásában tehát az írásbeliséget nélkülöző, nem megfogható vagy a tárgyakhoz kapcsolódó jelentéshálók tartozhatnak ide. Hiányzik azonban az azt hordozó egyének és közösségek, azaz a szellemi javak társadalmi dimenziójának definiálása. Az egyezmény viszont a kulturális elemek szubjektumaira is kitér. Az alulról építkező hagyomány/örökség elemek generációs átadását, az egyéni vagy közösségi tudást emeli ki, amelyet az adott egyén vagy csoport sajátjaként kezel, biztosítva identitását, és folytonosságérzetét.

A szellemi kulturális örökség megfoghatatlansága (anyagtalan, régészeti, építészeti nyomot nem hagy maga után),¹²⁶ láthatatlansága révén az eltűnés veszélyének is ki van téve. Védelme mégsem jelentheti annak konzerválását, hiszen „*a szellemi örökség erőteljesebben táplálkozik a jelenben megnyilvánuló kulturális tevékenységekből,*”¹²⁷ így a kultúra – eredendően – változékony jellegéből adódóan elértéktelenedhet, az azt éltető társadalmi csoporttól elszakadhat. Megfelelő megőrzésük azok használatában rejlik, még akkor is, ha külső hatások érik őket, ezért védelmük legfőképp az adott lokális csoport feladata és felelőssége.

Az egyezmény ebben is segítséget nyújt a kulturális elemek, készségek, gyakorlatok tudatosításával. Ennek megfelelően a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló konvenció igyekszik körülhatárolni a felterjesztésre érdemes kulturális elemeket, amelyek az alábbi csoportokba tartozhatnak:¹²⁸

- a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,

¹²⁶ Charnay 2005: 35.

¹²⁷ Fejős 2005:74.

¹²⁸ Csonka-Takács 2007: 44–45.

- b) előadóművészetek,
- c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,
- d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok,
- e) hagyományos kézművesség.

Kevés elem van egyetlen tárgykörre korlátozva, mivel azok többféle kifejezőmódot tartalmazhatnak – gondoljunk akár egy ünnepre, amelyet a zene, a tánc, a rítus, az öltözet, a kézművesség, a sport és egyéb szórakozási formák alkotnak –, határaik pedig elmosódnak, így azokat mindig az adott társadalmi csoportok tudják meghatározni. Hoppál Mihály e kategóriák néhány műfaját és jellegzetességét foglalja össze, hangsúlyozva a határok elmosódását:¹²⁹

- a) Műfajok számos variációja tartozik ebbe a tárgykategóriába, úgy, mint a proverbiumok, találós kérdések, mesék, gyermekversek, legendák, epikus énekek és költemények, babonák, imák, dalok, dramatikus előadások és szokások. Ezek teljesítik az egyezményben meghatározott feladatukat, azaz a tudás, a normák és a kollektív emlékezet átadását, hagyományozódását biztosítják, illetve hangsúlyos szerepet kapnak a kulturális életben.
- b) Különösen az énekes vagy hangszeres zene, tánc és színház, de számos más hagyományos forma is ide tartozhat (pantomim, kántált vers, történetmesélés egyes formái etc.). Az egyezmény tartalmazza az ide kapcsolódó tárgyakat, termékeket, kulturális tereket is: zenei hangszerek, maszkok, viseletek/jelmezek, testdíszítések, speciális terek.
- c) Egyéni és társadalmi szertartásos gyakorlatok és ünnepek, amelyek életciklusokhoz, mezőgazdasági naptárhoz, évszakokhoz és más, egyéb időbeli rendszerekhez kapcsolódnak. Ezeket rendszerint a történelmi tapasztalat, emlékezet, világkép határozza meg. Ide tartozhatnak társadalmi szokások, rítusok, imádati/istentiszteleti szertartások, átmeneti rítusok, hűségeskük, tradicionális jogrendszerek, hagyományos játékok és sportok, rokonsági szertartások, települési viszonyok és minták, étkezési szokások, státus- és presztízsszertartások, nem jellemző társadalmi gyakorlatok (vadászat, halászat és összejövetelek szokásai) etc.
- d) A szellemi kulturális örökség nagy területét ölelik fel a következők: hagyományos ökológiai tudás, bennszülött tudás, etnobotanika, etnobiológia, etnozoológia, gyógyítás és gyógyszerismeret, rítusok, táplálkozási szokások, hiedelmek, ezoterikus tudományok, jövendölések, kozmológiák, kozmogóniák, ünnepek, nyelvek, vizuális

¹²⁹ Hoppál 2011b: 92–100.

művészetek etc., azaz olyan készségek tartoznak e kategóriába, amely készségek, gyakorlatok, ábrázolásmódok, tudások mikéntjét a közösségek fejlesztették ki és rendszeresítették a természettel való együttélésük és együttműködésük során.

- e) A szellemi kulturális örökségnek azon ága, amely a külső szemlélő számára a leginkább kézzelfogható, megtapasztalható és érzékelhető, mivel fizikailag tárgyiasult termékeket eredményez. Fontos, hogy az egyezmény nem ezekre a produktumokra vonatkozik, hanem arra a készség- és tudásrendszerre, amely a termelést, az alkotás feltételeit biztosítja: testdíszítés, ruházat, ékszerek, kellékek, használati, rituális és háztartási tárgyak, játékok, eszközök.

Gyakorlatilag tehát a szellemi kulturális örökség fogalmába tartozik minden olyan kulturális elem, amelyet egy adott lokális társadalom létrehoz, gyakorol, azaz biztosítja az elem fenntarthatóságát, amely kötődik a mindennapokhoz, és szolgálja a helyi kisközösség identitásának és tágabb társadalmi–kulturális kapcsolatainak erősödését.

Az egyezmény nem tárgyalja azonban a listára felvett kulturális elem(ek) esetleges kihalásának következményeit. Mi történik akkor, ha az a szokás, ábrázolási mód vagy kifejezési forma, amely az UNESCO listáján szerepel, akár külső, akár belső hatásra kihal? (Például a szokást éltető csoport totális kivándorlásra kényszerül, akár háború, éhínség, természeti katasztrófa etc. miatt, vagy egy kézműves hagyományt éltető személy, vagy az azt hordozó idősebb személyek kis csoportja elhalálozik).

További felmerülő kérdés, hogy az újonnan felfedezett szellemi kulturális örökségi revival elemek milyen módon kerülnek a konvenció általi értelmezésre. Időbeli töretlenségük, azaz a kulturális elem életében bekövetkezett diszkontinuitás az egyezmény definíciója alapján ugyanis nem kizáró kritérium, újra gyakorlatba hozatala pedig éppúgy a közösség, vagy egyén örökségének részét képezheti, mint a kihalást megelőzően.

Társadalmi, gazdasági, politikai, természeti hatások következtében, bizonyos időintervallumban kihalt kulturális elemekre számos példa akad, amelyek a kihalást követően bizonyos idő elteltével újra egy adott lokális csoport/társadalom életében fontos helyet foglalnak el, gondoljunk csak az eleinte Magyarországon kibontakozó néptánc- és táncművelés mozgalom esetére, vagy bizonyos tiltott egyházi szokások újbóli gyakorlására (pl. búcsúk). Ezt a problémakört járom körül jelen tanulmányomban a betlehemes szokások vizsgálatával,¹³⁰ amelyek egy 50-60 éves megszűnést követően ismét a helyi társadalmak érdeklődésének középpontjába kerültek, és habár nem állandó szokásról van szó, mégis a

¹³⁰ Lásd a *Betlehemesek Biharban* ide vonatkozó fejezetét.

szokás elővétele és újragondolása biztosítja a folytonosság érzetét, miközben azt a felelevenítő csoport örökségük/hagyományuk részeként ismételten elismernek.

2.3.3. Működési irányelvek (Operational Directives)¹³¹

Az egyezményt széleskörű társadalmi, államközi, interdiszciplináris diskurzus előzte meg, amely a világ kulturális sokszínűségét, az emberi kreativitást hivatott kifejezésre juttatni, láthatóvá tenni. Ennek érdekében megalkotásra került három lista, amelyre az egyezményt ratifikáló résztvevő államok saját szellemi kulturális elemeit felterjeszthetik külön-külön, vagy közösen.

Az első, *reprezentatív* lista a láthatóvá tétel céljával (visibility) és a szellemi örökség jelentőségének hangsúlyozásaképp jött létre. Olyan elemek terjeszthetők fel erre a listára, amelyek eleget tesznek a vonatkozó követelményeknek,¹³² és „az emberiség szájhagyomány útján terjedő és szellemi örökségének mesterműveivé” nyilvánított tételei is automatikusan felkerülnek ide.

A következő, „sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listáján” azok az elemek szerepelnek, amelyek valamilyen okból veszélyeztetettnek minősülnek. Ezek indokolt esetben akár anyagi támogatást is élvezhetnek. Figyelemre méltó a harmadik, „*best practices*,” a „szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” regisztere, amelyre olyan tevékenységek kerülhetnek fel, amelyek a szellemi kulturális örökség megőrzését hivatottak elősegíteni.¹³³

A listákon való megjelenés egyik kiemelt feltétele a szellemi kulturális örökségelemek tudatossá való tétele elsősorban az adott (felterjesztő) közösség által önmaga számára, illetve az, hogy az aktuális szellemi kulturális elem fenntartásában, megőrzésében a jelölő csoportok, közösségek, esetenként egyének tevékenyen részt vegyenek, együttműködjenek, és céljuk ne az anyagi támogatások kihasználása legyen. Ebből kifolyólag az UNESCO pénzügyi támogatással közvetlen módon a felterjesztett kulturális elem népszerűsítéséhez nem járul hozzá, anyagi támogatásban csak a legvesélyeztetettebb elemek és a legjobb megőrzési gyakorlatok részesülhetnek, amelyet a Szellemi Kulturális Alap biztosít. Az elemek listákon való átmozgása lehetséges, amennyiben a résztvevő államok bizonyítani tudják a kritériumoknak való megfelelést, ám két listán ugyanaz az elem nem szerepelhet.

¹³¹ Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. (Működési Irányelvek a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről szóló Egyezmény végrehajtásához.)

¹³² Lásd bővebben: Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, I.2

¹³³ Csonka-Takács 2011: 56.

2.3.4. Nemzeti regiszter¹³⁴

Magyarország az egyezményt 2006-ban, 39. államként fogadta el, amikor is beválasztották négy évre a részes államok közgyűlésébe. Országunk a csatlakozással vállalta – a nemzetközi védőintézkedések mellett – a szellemi kulturális örökségelemek azonosításának, nyilvántartásba vételének feladatait, a leltárak elkészítését, az örökségmegőrzés tervezési programokba való beemelését, felelős szakértői testületek létrehozását, a megőrzés érdekében kutatási módszerek kifejlesztését, illetve szakértők képzését.

Magyarországon már biztosított a szellemi örökséghez való hozzáférés, illetve a dokumentáció (archívumok, adatbázisok). A munkálatokat 1994-től az Európai Folklór Központért Egyesület (EFKE) és az Európai Folklór Intézet (EFI) végezte,¹³⁵ majd 2009-től a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, azon belül a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság a megbízott koordinátora az állami szakmai feladatoknak, amelyeket egy további szakmai hálózat bonyolít le: ez tudományos szakemberek, civil szervezetek és közművelődési szakemberek munkáját fogja össze és koordinálja.

Magyarországon a 22 tagú Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága 2008-ban alakult, amely a kultúráért felelős miniszter tanácsadói testületeként működik, és az egyezmény hazai megvalósításával kapcsolatos lépéseit dolgozza ki, javaslatokat tesz a nemzeti jegyzékre történő felterjesztésre, az UNESCO reprezentatív listájára történő elemek kiválasztásra, programok és oktatási projektek kidolgozására.

A lokális szintű feladatokat a felterjesztés érdekében a társadalmi csoportok látják el. A jelölés során fel kell tüntetni¹³⁶ a kulturális elem valamennyi fontosabb tulajdonságát, térbeli–időbeli viszonyait, az ahhoz kapcsolódó társadalmi és kulturális funkcióit, amelyeket az a jelenben betölt, formai–tartalmi sajátosságait, hordozóinak, gyakorlóinak jellemzőit, az érte felelősséget vállaló egyének szerepét.

A magyarországi nemzeti jegyzéken 22 reprezentatív, és három „jó gyakorlat” elem szerepel:¹³⁷

2008:

- Mohácsi busójárás
- Népművészet mestere díj

¹³⁴ Lásd bővebben: Csonka-Takács 2011: 53-69.

¹³⁵ A központ és az egyesület céljairól és tevékenységeiről lásd bővebben: Hoppál 2011a.

¹³⁶ A jelölő nyomtatvány a függelék részben, illetve a szellemiorokseg.hu honlapon elérhető.

¹³⁷ Csonka-Takács 2013. A szellemi kulturális elemek jelölő nyomtatványai nyilvánosak, megtekinthetők az SZKÖ honlapján:

2009:

- Kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya
- Kalocsa élő hagyományai – hímzés, viselet, pingálás, tánc
- Mezőtúri fazekasság

2010:

- Magyar solymászat
- A halasi csipkevarrás élő hagyománya
- Matyó örökség – hímzés, viselet, folklór

2011:

- Emmausz Bólyban – húsvéthétfői népszokás
- Pünkösdi templomdíszítés Mendén – tavaszköszöntő egyházi szokás
- Tikverőzés Mohán – maszkos alakoskodó, farsangi szokás

2012:

- Sárköz népművészete – szövés, hímzés, gyöngyfűzés, viselet
- A molnárkalács borsodnádasi hagyománya

2013:

- A kőszegi „Szőlő Jövés” ünnepe
- A szilvalekvárfőzés Szatmár-beregi hagyománya
- Gyékényszövés Tápén
- Hagyományos halászat a Duna magyarországi alsó szakaszán
- Csobánolás – bukovinai székely betlehemes játék

2014:

- Az egri fertálymesterség élő hagyománya
- A Kossuth-kultusz ceglédi hagyománya
- Magyarszombatfai fazekasság
- Selmeci diákhagyományok: A selmecebányai bányászati és erdészeti akadémia diákhagyományainak továbbélése a jogutód intézményekben (Miskolci Egyetem, Nyugat-Magyarországi Egyetem)

Legjobb megőrzési gyakorlatok:

2011:

- A táncművészet mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének hatékony modellje

2012:

- Kassai-féle lovasíjász-módszer

2014:

- A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzése az iskolai oktatásban

2.3.5. Szellemi kulturális: *örökség, vagy hagyomány?*

A nemzeti jegyzéken szereplő szellemi kulturális elemek leírásait a felterjesztési nyomtatványok tartalmazzák.¹³⁸ Vizsgálatuk során figyelembe kell venni azt, hogy az elemek leírásai, az azokhoz kötődő beszámolók sokszor egyéni meglátásokon alapulnak, továbbá meg kell felelniük az adott hivatalos, adminisztratív kötelezettségeknek és az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről szóló egyezmény követelményeinek. Kiolvashatóak továbbá azok az önreprezentációs modellek, amelyek a saját szocio-kulturális közeget értékelik, vagy arra vonatkozóan prognózisokat állítanak fel.

Első és legfontosabb hivatkozási pontként a nemzedéki átadás szerepel, utalva a családon belüli (felmenők a leszármazottaknak), vagy az azonos foglalkozásbeli átadásra (mester-tanítvány, kezdő-gyakorlott). E generációs hagyományozódási folyamatnak köszönhetően – beszámolóik szerint – teljesül a felterjesztett szellemi kulturális elemek folyamatos fenntartása, azok éltetése, az UNESCO egyezményének egyik kiemelt kritériumának megfelelően. Ezen a ponton eltérés mutatható ki az örökség és a szellemi kulturális örökség fogalma között, mivel míg az előbbi a történelmiséget, annak tudatosulását, addig a szellemi örökség az elemek folyamatos éltetését hangsúlyozza korábbi funkciójuknak megfelelően. Mégis a listán szereplő elemek közül az átvevő hiánya jelenik meg például a molnárkalács, a mezőtúri fazekasság kapcsán, mivel az érintett eljárástechnikák – a felterjesztők véleménye szerint – már elfeledetté és hasztlanná váltak a 21. század gépesített és tömegtermékekkel ellátott társadalma számára, így nincs olyan személy, akinek átadhassák tudásukat, az utánpótlás hiánya miatt pedig az aktuális elem a kihalás veszélyének van kitéve. Eltérő eset a bukovinai székelyek csobánolása, amelynek folyamatosságában 15-20 éves időbeli törés mutatkozik, újbóli megjelenése pedig revival folyamatként értelmezhető, amelyhez identitásbeli szerep is társul.

¹³⁸ A hivatkozott elemek jelölő nyomtatványai a Szellemi Kulturális Örökség honlapján elérhetőek, így bemutatásukra itt nem vállalkozok. Vö: <http://szellemiorokseg.hu/> Letöltve: 2015. január 26. Nemzeti Jegyzék elemei pont.

Az egyezmény a különféle javak létrehozóit is védelmébe veheti, amelyre a japán immateriális javak védelméről szóló törvény is törekszik. Magyarországon sem ismeretlen ez a kezdeményezés, mivel – hasonlóan a japán törvényhez – az 1953-ban megalapított, és jelenleg is működő Népművészet Mestere díj a szaktudást hordozó személyeket részesíti előnyben, és jutalmazza díjazásban meghatározott szakmai kritériumoknak megfelelően. Az örökség kategóriája viszont a fogalom kialakulásától fogva (tárgyi, épített, természeti örökség) a produktumokat részesíti előnyben és teszi vizsgálat tárgyává, amelyekhez identitásbeli, társadalmi, történelmi vagy szimbolikus értelmezéseknek kell párosulniuk.

Különféle tudati tartalmak (közösségi érzés, nemzetiség, felekezet) a szellemi kulturális örökség elemekhez is kapcsolódhatnak, ám fenntartásukhoz – mint az örökség esetében – nem társul tudományos, politikai, vagy gazdasági haszonszerzés. A mendei evangélikus egyházközség vagy a mohaiak célja például a történelmi múlttal való folyamatosság fenntartása, a szokásokra vonatkozó tudáskészségek és tapasztalatok átadása és elsajátítása. A bólyi Emmausz-járás a szokás eredeti funkciójának megtartásával egyfajta hűsvéti szórakozási és közösségi alkalomként él tovább.

Több kulturális elem hasznosításának lehetősége is megjelenik bemutatásukban. Így például a késztermékek áruba bocsátása is szerepel, ám elsődleges célként nem az anyagi haszonszerzés, hanem az adott elem fennmaradásának biztosítása, tudatosítása jelenik meg. Ennek megfelelően a molnárkalács vagy a mezőtúri fazekasság példájában az elkészítési mód és a hozzá kapcsolódó foglalkozás népszerűsítése látható, a halasi csipke termékeinek megvásárlásával pedig annak folyamatos előállítását válik biztosítottá.

A generációk közötti átadás-átvétel problematikája, az elemek folyamatos fenntartása, és az abból eredő állandó változás tehát kevésbé jelöli az örökség, viszont sokkal inkább a hagyomány kategóriáját. Nem az egyes kulturális elemek meghatározott célból (anyagi haszonszerzés, tudományos, politikai cél) történő felhasználása, hanem azok folyamatosságának fenntartása kerül említésre. Emellett a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló UNESCO konvenció megszületése a folklór védelme során megállapítja: *„egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak az összessége, amelyek egy-egy csoport vagy egyén révén nyernek kifejezést, és amelyek egy közösség elvárásait jelzik, amennyiben annak kulturális és társadalmi identitását tükrözik; mintái és értékei szájhagyomány és utánpótlás útján, vagy más módon öröklődnek és terjednek.”*¹³⁹ E tág fogalmi keret pedig a hagyománynak a táncok, a zene, a viselet, szöveges műfajok (mese, monda), hiedelmek, szokások, etc. megnyilvánulásainak *független változójaként* való értelmezését

¹³⁹ Csonka-Takács 1989: 4.

erősíti. Ez a felfogás az UNESCO egyezményében szereplő szellemi kulturális örökség definíciójában sem változik számottevően. Említésre kerül ugyan a kulturális örökség, ám a (nemzedéki) átadás-átvétel, az elemek folyamatos fenntartása és/vagy újratermelése, a csoportok identitásának és folyamatosságának érzete a hagyomány-örökség diskurzus hagyomány felé való billenését mutatja.

2.4. Települési ünnepek

2.4.1. Lokális települési ünnepek

Dömötör Tekla megfogalmazásában az ünnep olyan különleges időszak, amikor az emberek a megszokottól eltérő módon viselkednek, a mindennapi életritmus megváltozik, arra utalva, hogy létrejött fontos társadalmi szükségletet elégít ki.¹⁴⁰ Lehetővé teszi az ember számára, hogy létezése a mindennapi gyakorlata fölé emelkedjen, életének értelmezéséhez pedig múltat és jövőt átfogó perspektívát adjon,¹⁴¹ az idődimenziókat három legfőbb mozzanatának, a tobzódás, az életigenlés és a kivételesség segítségével összekötve.¹⁴²

Az ünnep „*társadalmi funkciókat kiemelő és megerősítő, rendszeresen megtartott közösségi esemény,*” amelynek egyik legfőbb funkciója, hogy valamilyen érték reprezentálásra és megőrzésre kerüljön, szent vagy profán keretek között,¹⁴³ ám emellett a múlt jelenvalóvá tételére is szolgál.¹⁴⁴ Jellemző lehet a hétköznapi idején élő tiltások, tabuk, társadalmi határok felfüggesztése, a munkabeszünetetés, a földi javakban való tobzódás, szertelenség, játékoság, ajándékozás és bőség.¹⁴⁵ Cselekvésstruktúrájában a hétköznapihoz képest rendezettebb (szertartásos) és/vagy rendezetlenebb (kaotikus) lehet, amelyek mértéke és egymáshoz viszonyított aránya az adott ünnep típusához igazodva változik.¹⁴⁶

Minden ünnep rendelkezik egy sajátos, többsikú megjelenítési formával, amely egyénivé, a többi ünneptől eltérővé varázsolja. Ide sorolhatóak a különféle cselekvések, speciális szövegek, akusztikai és vizuális hatások, tárgyi kellékek, a táplálkozás, viselet, a térben való mozgások (kinezikus formák), azaz a szokások kódjai.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Dömötör 1982: 440-441.

¹⁴¹ Verebélyi 2004a: 17.

¹⁴² Nyíri 1975.

¹⁴³ Domokos 2004: 94.

¹⁴⁴ Assmann, 1999: 53

¹⁴⁵ Pozsony 2006. 52-57.

¹⁴⁶ Verebélyi 2005b: 129.

¹⁴⁷ Ezek részletes bemutatását lásd a Szokáskódok című fejezetben.

Az ünnephez kapcsolódó kitüntetett kulturális elemek ezekbe az alkotórészekbe, majd komplex rendezvényi struktúrába integrálva jelennek meg, amely látszólagos keretet biztosít az ünnepi eseményeknek. A megszerkesztett ünnepek mintájául a hagyományos ünneplési formák szolgálnak alapot, ahol is a hagyományos formák az események létjogosultságát is igazolják, mintegy megszakítás nélküli múltat kölcsönözve nekik.¹⁴⁸ Tartalmi szempontból viszont maga az ünnep is megszerkeszti és kommunikálja az együvé tartozás motivációit, koronként más jelentésmezőket készít elő, és tesz elérhetővé egy adott társadalom számára.¹⁴⁹ A falusi környezetben viszont a helybeli, népi és tradicionális szokások, ünnepek jelentősége és szerepe módosult, a meglévő ünneplési kedv más formák között nyilvánul meg, mint korábban.¹⁵⁰ A hagyományosnak vélt népi kultúra tartalma, ami a gyakorlathoz kötődik, a parasztság eltűnésével kiüresedett, és így átértelmezhetővé vált.¹⁵¹ Ezt felhasználva az ünnepszervező helységek feladatává vált, hogy a térség többi településével szemben jelentős mértékben növelje a helyben élők otthonosságát, fontos identitáshordozó, megerősítő értékeket szelektáljon, mutasson fel, és azokat vonzóvá tegye a kívülről érkezők (pl. befektetők, turisták) számára is,¹⁵² mely szempont legfőképp a fesztiválok esetében mérvadó, mivel minden fesztivál rendelkezik turisztikai dimenzióval is.¹⁵³ Ezek az események keresztül a helyi társadalmak bemutatják saját viseletüket, zenéjüket, táncaikat, azt a környezetet, amelyben élnek.¹⁵⁴ Az ünnep alkalmas arra, hogy tudatosítsa és megerősítse a közösséghez, mondhatnánk az együvé tartozást. A helyi társadalmak alkotnak és alakítanak az ünnepeken,¹⁵⁵ önreflexív módon aktívan létrehozzák és gyakorolják a szimbólumaikkal¹⁵⁶ kifejezni kívánt kulturális jegyeket,¹⁵⁷ tehát, ahogyan a lokalitásnál is észlelhető, nem csak a forma és a funkció van jelen, hanem a flexibilitás, változékonyság is.

Egyre élénkebbek és nagyfokú látogatottságnak örvendenek a mindezeket a szimbólumokat magukban rejtő és alkalmazó helyi ünnepek, azon belül is a különböző város- és falunapok, búcsúk, fesztiválok. Ezt mutatja Hunyadi Zsuzsa 2003-as felmérése¹⁵⁸ is, amely során kiderült, hogy kb. 4,5 millió (14-70 éves) állampolgár jelent meg egy évben ilyen típusú

¹⁴⁸ Verebélyi 2005b: 125.

¹⁴⁹ Keszeg 2004: 21.

¹⁵⁰ Verebélyi 2005b: 99.

¹⁵¹ Domokos 2004: 105.

¹⁵² Kádár 2013. 45.

¹⁵³ Hunyadi – Inkei – Szabó 2006: 19.

¹⁵⁴ Verebélyi 2005b: 100.

¹⁵⁵ A. Gergely 2001.

¹⁵⁶ A szimbólum olyan alakzat, szó, vagy dolog, amely többletjelentéssel bír. Ezek egyike konkrét, a másik absztrakt, és a szimbólum ennek a konkrét jelentésnek a segítségével így vagy úgy megjeleníti, mintegy kézzelfoghatóvá teszi, ha nem is meríti ki az absztrakt jelentést. Kiss 1995: 289-300.

¹⁵⁷ Hesz 2004: 62.

¹⁵⁸ Hunyadi 2004.

ünnepeken. Ez tehát mutatja, hogy a lokális társadalmak ünneplési szokásai átalakultak. Nem közösségi szórakozásról, hanem intézményi szervezésben lévő közművelődési programokról beszélhetünk, amelyek fontos helyet foglalnak el egy-egy helyi társadalom életében, amellyel, hogy a települések arculatát is meghatározhatják. Kialakíthatnak egy attraktív bázist, amelyhez rendszerint saját erőforrásaikat használhatják fel (turisztikai, hagyományok, földrajzi kuriózumok, szabadidős lehetőségek, etc.). A település saját lakosai számára ezek fontos identitástermelő és formáló funkciót is ellátnak, amelyeket a kommunikáció eszközeivel érnek el. Rendszerint ebben az esetben hárompólusú kommunikációs szempontok játszanak közre. Elsődleges irányítója a falu vezetősége, amely a menedzsment, irányítási tevékenységgel (public relations), annak szabályainak megfelelően jár el. Második szintje a turisták, akik számára irányul, és akik a kommunikáció hatására egyfajta faluképet kialakítanak magukban. Harmadikként pedig a település lakosai szerepelnek, akik felé szintén irányul kommunikáció, ám legfőképp ők hitelesítik (legitimálják) az adott eseményt.¹⁵⁹

2.4.2. Falunapok

A falunapok rendelkeznek viszonylag olyan múlttal, amely a hárompólusú kommunikációt (faluvezetőség, turisták, helyiek) hasznosítani képesek. Eredetileg a helyiek számára kialakított ünnepe ez a településnek, majd általuk juthatunk el az esetleges turistákhoz, akik nem minden esetben távolról érkező, a helyi kultúrában analfabéta látogatók, hanem a települést jól ismerő környékeliek, és attraktív érzékenység, gazdasági haszon-, vagy ötletszerzés céljából vendégekként jelennek meg az egyes falunapokon.

A falunapok a rendszerváltás utáni Magyarország vidéki lakosságának legadekvátabb ünnepei,¹⁶⁰ önkormányzati vonatkozású rendezvények, amelyek kulturális és sporttevékenységeket is magukba foglalnak. Közösségi igényűek, fókuszpontjukban helyi sajátosságok állnak, megkülönböztettségük, mozgalmasságuk, jelentőségük, sajátos ünnepi kellékrendszerük, elfogadott viselkedési normáik, kisebb mértékű szertartásosságuk és leginkább a hozzájuk kapcsolható közösségies vágykép az ünnepek attribútumaival megegyezők.¹⁶¹

Létrejöttük a rendszerváltást követő megváltozott politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatok eredménye, illetve az a hiány, amelyet a korábbi tradíciók eltűnése,

¹⁵⁹ Vö: Kása 2003: 59-61.

¹⁶⁰ G. Furulyás 2010: 19.

¹⁶¹ G. Furulyás 2010: 18.

alkalmazhatatlanná válása okozott. A falunapok e hiátust új eszközként pótolják a társadalmi kohézió, az összetartozás és lokális identitás megteremtésével.¹⁶²

Napjainkban ezek az ünnepek a hazai közművelődési szakemberek szerint, illetve egyes tudományos igényű leírásokban sokszor pejoratív megítélést kapnak. E negatív szemléletű hozzáállást sokszor a látványosságra (is) törekvő ún. „tájidegen” – globális – elemek felbukkanása eredményezi,¹⁶³ amely nem csak a helyi tradíciókból, hanem a jelenben megfogalmazódó kulturális igényekből is építkezik.¹⁶⁴ Felépítésüket tekintve attraktív közművelődési programok, olyan települési ünnepek, amelyekhez nem kapcsolódik tematika,¹⁶⁵ ünnepi mivoltukat ezért éppen önmaguk adják sűrítettségükkel, egyediségükkel, különlegességükkel,¹⁶⁶ meghatározójuk pedig *nem valamely tudomány, szakma, vagy művészeti ág megmutatózási szándéka, hanem a helyi igény.*¹⁶⁷

Viszonylag gyors elterjedésük e szimbolikus kereteken kívül széles körű társadalmi vonatkozásukkal magyarázhatóak. A falvak, kisvárosok szinte minden társadalmi rétegét mozgósítani képesek, a vállalkozóktól, közintézményekben, szolgáltatásban dolgozóktól kezdve, a piacozókon, mezőgazdasági és iparos foglalkoztatottakon át a helyi és további települések polgármestereiig, országgyűlési képviselőikig bezáródóan.¹⁶⁸ E rétegzett társadalmi rendszerek minden településen más és más sajátosságokkal rendelkeznek, különböző folyamatok játszódnak le és hierarchiák épülnek fel, amelyek miatt a falunapok nem képeznek általános kategóriát, mégis megállapíthatók azonos tendenciák az egyedi sajátosságok mellett.

Felépítésükben rendszerint eltérések mutathatóak ki, ám a kulturális, turisztikai, emocionális és gazdasági késztetések mindig jelen vannak:¹⁶⁹

- kulturális: történeti hagyomány, új hagyományok (pl. műemlékek avatása, templomszentelés etc.)
- turisztikai: egzotikum keresése, szabadidő-felhasználás, mindennapokból való kilépés
- emocionális: lokálitás/nemzeti identitás megélése, szülőföldélmény, önzetlenség etc.
- gazdasági vagy gyakorlati: csere, befektetés, vásárlás, oktatás, kapcsolati tőkehalmozás

¹⁶² Lovas Kiss 2011: 11.

¹⁶³ A lokális és globális elemek megjelenéséről a későbbiekben még szó esik.

¹⁶⁴ ui.

¹⁶⁵ Attraktív közművelődés: az egyedi, különleges és sűrített kulturális eseménysort tartalmazó közművelődési program. Földiák 2004: 143.

¹⁶⁶ Földiák 2004: 144.

¹⁶⁷ Földiák 2004: 145.

¹⁶⁸ G. Furulyás 2010: 104.

¹⁶⁹ A szerző a testvérfalu-kapcsolatok működésében lezajló és egymásra épülő késztetéseket vizsgálja. vö: Peti 2005: 10–11.

Jellemző gazdasági-társadalmi helyzetük miatt szintén észlelhetőek ekvivalens törekvések. Ez megnyilvánul az egyre gyakoribb munkaerő-elvándorlás, migráció, az elnéptelenedés félelmének eredményeként az ünnep közösségi újraalkotó funkciójában, amely ha ideiglenesen is, de szimbolikus eszközökkel megszólítani kívánkozik a településről – távolabbi helységekre, országokra – elszármazott lakókat is. E virtuális közösségbe tehát szervesen és tudatosan beépítik és integrálják az onnan kilépett embereket is.¹⁷⁰

2.4.3. Fesztiválok

A falunapok szerkezetétől eltérő, ám funkcionális szempontból hasonló ünnepi eseménynek tekinthető a fesztivál jelensége. Definiálása a falunapokénál valamelyest nehezebb, mert nincs nemzetközileg elfogadott szabatos meghatározása,¹⁷¹ így fesztiválnak minősül tulajdonképpen mindaz, amit a szervezők annak tartanak.¹⁷²

Tipizálásuk többféle módon is történhet: tevékenységük (pl. művészeti, vásári, gasztronómiai, bálók, kisebbségek, termékek etc.), helyszínük (nyitott, zárt terüek), vonzáskörzetük (helyi, regionális, nemzeti, és nemzetközi), időtartam (egynapos, több napos/heti, havi etc.), események, rendezők, életgörcbéjük (induló, érett, túlérett) szerint.¹⁷³

Szervezésükben, szerepükben a falunapokhoz hasonlóan ugyanúgy szerepelhetnek a gazdasági, kulturális, emocionális és turisztikai késztetések, amelyeket a fesztiválok komplexitásukkal is összekötnek.¹⁷⁴ Kiemelhető – szintén a falunapokkal összefüggésben – az ünnepi jellegük, figyelemfelkeltő (promóciós) szerepük, nevelő funkciójuk, illetőleg a markáns politikai szerepkör, amely a két ünneptípus kapcsán erőteljesen jelen van, akár a kétoldalú kapcsolatok szintjén (pl. testvértelepülések), akár pozícióerősítését tekintve,¹⁷⁵ amely vonatkozhat országra, régióra, településre, illetve a helyi elite.

Sikerüknek, népszerűségüknek, vonzerejüknek több lehetséges oka van.¹⁷⁶ Közösségi élményt adnak a fesztivált látogatók számára a hasonló értékrendek, ízlések, életstílusok találkozásával. Az esetlegesen fennálló társadalmi egyenlőtlenségek alól mentesítenek. Összegyűjtik a tematika alapján az ágazat „legjeit.” Látókört tágítanak, és látszólag a toleranciát is erősítik. Növelik a helyi identitást, a lokális értékek bemutatásával, egyediségükkel harcolhatnak a globalizáció ellen. Fellendítik a kulturális életet, amelynek

¹⁷⁰ Pozsony 2014: 4.

¹⁷¹ Hunyadi – Inkei – Szabó 2006: 16.

¹⁷² uo.

¹⁷³ Hunyadi 2004: 5.

¹⁷⁴ Hunyadi – Inkei – Szabó 2006: 17.

¹⁷⁵ uo.

¹⁷⁶ Lásd bővebben: Hunyadi – Inkei – Szabó 2006: 20-22.

köszönhetően a kultúrában kevésbé érdekelt csoportok is könnyebben válhatnak „kultúrafogyasztókká”. Nevelő és ízlésformáló hatásuk is lehet a sokszor kevert minőségű programok megjelenítésével. Hangsúlyosabbá teszik a hétköznapi eseményeket (evés, ivás). Többféle csoport koordinálása elengedhetetlen a szervezésük kapcsán, így a csapatmunkában való részvételt favorizálják. Erősíthetik az önkifejezést és önmegvalósítást, inspirációkat adhatnak a hasonló típusú fesztiválok egymásnak, és az előadóknak. Ezek mellett pedig (a falunapokhoz hasonlóan) gazdaságélénkítő hatásuk is lehet, amely megfelelő imázst teremtve vonzóbb lehet a különféle gazdasági szereplők (befektetők, szolgáltatók, tudományos szakemberek, az oktatás és kultúra szakemberei) számára. A lokalitás efféle kamatoztatása az image révén nem új keletű jelenség: az önreprezentáció egyik fontos eszköze, olyan kép, amelyet többé-kevésbé egységbe tömörült, napi tapasztalaton alapuló információk alkotnak, a szemlélő felé szereprepertoárt közvetít, s csak akkor válik működőképpé, ha az hitelesnek is bizonyul.¹⁷⁷ Az efféle márkázás célja, hogy a falvak, városok a térség többi településétől eltérő, egyedi pozíciójukat kialakíthassák, megerősíthessék.¹⁷⁸

A már említett 2003-as adatfelvétel statisztikájában¹⁷⁹ szereplő fesztiválok 60%-a 10 évnél fiatalabb, tehát erősödésük maximum 10 évre tehető, és 36%-uk létrejöttében a hagyomány őrzése és ápolása dominált. A disszertációmban is olyan újonnan kialakuló lokális fesztiválokat elemzek, amelyeknek kiemelt feladatuk, hogy a turisták mellett a helyi társadalmat is megszólítsák. Jellemző, hogy nem makrotörténeti jelentőségű eseményeket, hősöket, toposzokat idéznek fel, hanem elsődlegesen lokális, vagy családi jelentőségű múlt felelevenítését célozzák,¹⁸⁰ amelyek megalkotásához helyi jelentőségű, hírű, vagy előállítású termék, a paraszti hagyományok és globalizációs tényezők (telekommunikáció, szórakoztató iparcikkek, szolgáltatás) járulnak hozzá.

¹⁷⁷ vö: Nagy 2005. Szakál 1993.

¹⁷⁸ Kádár 2013. 45.

¹⁷⁹ Hunyadi – Inkei – Szabó 2006.

¹⁸⁰ Pozsony 2014: 1-2.

2.5. Szokások és kódjaik

2.5.1. Népszokások, betlehemezés¹⁸¹

Németh Imre *Magyar néprajzi lexikon*ban található megfogalmazása szerint¹⁸² a népszokások a parasztsághoz kötődő élet minden területét befolyásolják. Korábban a szokás szerepére közvetlenül utaló fogalmak helyettesítették, így a népi játék, a farsangolás, vagy a betlehemezés. A hagyomány terminusából ide vonatkozóan pedig „népszokásnak nevezzük a népi közösségek életrendjében megmutatkozó egyöntetűségeket, amelyek az élet meghatározott alkalmain a közösség tagjainak viselkedését, gondolkodását szabályozzák, s amelyek ismétlődésük következtében megszilárdult hagyományként öröklődnek át az utódokra.”¹⁸³ A kultúra hagyományozódásának spontán formája, amely az ünnep és hétköznap keretébe ágyazva működik.¹⁸⁴

Ebben az értelmezésben tehát a hagyomány öröklődő, tág fogalmi keretbe ágyazott normatív, ismétlődő, „a társadalmi együttélési formákra jellemző tevékenységek és elgondolások történelmileg kialakult köznapi megjelenési módja”.¹⁸⁵ Alkalomhoz („*Brauch – ném., coutume – fr., custom – ang.*”) és hétköznapi léthez („*Sitte –ném., moeurs – fr., habits – ang.*”) egyaránt kapcsolódó, időben ismétlődő és visszatérő cselekvések és tevékenységek csoportja.¹⁸⁶ Periodikusságuk pedig az emberi élet és naptári év, a hétköznapok és ünnepnapok során nyilvánul meg.

Verebélyi Kincső az alábbi többdimenziós modellen keresztül mutatja be a szokások főbb területeit:

¹⁸¹ A szokáskutatások történetéről itt nem kívánok bemutatást adni. Bővebb áttekintéshez vö: Verebélyi 1998. 400-440., Pozsony 2006., Voigt 1989.

¹⁸² Németh 1981: 15–16.

¹⁸³ uő.

¹⁸⁴ Dömötör 1972: 9.

¹⁸⁵ Németh 1982: 69. Szokás szócikke.

¹⁸⁶ Hernádi 1985.

1. ábra – Szokások modellje. Verebélyi 1998: 402.

A téli ünnepekörhöz kapcsolódik e népszokások rendszerében a dramatikus játékok legelterjedtebb, és napjaink egyik legnépszerűbb, revival mozgalomként is lassan jelen lévő népszokása, a betlehemezés. A dramatikus népszokás Marót Károly megfogalmazása szerint a különböző helyeken nagyjából azonos módon újra aktualizálódott, belső-külső helyzet közvetlen kifejeződéseiként tartható számon, és semmiképpen sem beszélhetünk átvett vagy tudatos alkotás által létrejött kulturális elemről (artefactum – M. K.).¹⁸⁷

A betlehemezés a karácsonyi ünnepekör többszereplős misztérium- és pásztorjátéka, amelynek 19–20. századi formái nagyrészt az iskolák és laikus vallási társaságok számára írt szövegek folklorizálódott változatai.¹⁸⁸ Két fő típusát ismerjük: az élő szereplők és a bábok által előadott játékokat. Mindkét esetre ugyan a bihari szokásokban nincs példa, csupán az élő szereplős változat van jelen, ám bábos betlehemezést (amely nem bábtáncoltató betlehemezés) is találunk majd a vizsgálat során.

2.5.2. Szokáskódok

Szokáskódok alatt olyan materiális eszközt és transzformációs szabályt értünk, amelynek segítségével egy szokásesemény megkonstruálásra kerül, azaz egyfajta kulturális szöveg jön létre, verbális és nem verbális kódok segítségével.¹⁸⁹ E kódok tág és átjárható kategóriák, mint például a viselet, amely a vizualitás, a test, a jelképek, a tárgyak kategóriáját is felöleli. E keret tágassága és átjárhatósága a szellemi kulturális örökség definíciójára is

¹⁸⁷ Marót 1945: 5. A revival és survival fogalmát először Edward Burnett Tylor használta a Primitive Culture című munkájában. Evolucionista felfogása szerint a survival „olyan eljárások, szokások, nézetek, és így tovább, melyeket a megszokás ereje tartott fenn a társadalom egy új, attól különböző állapotában, ahol honosak voltak, és így ezek bizonyítékai és példái válnak a kultúra egy régebbi állapotának, amelyből az újabb kifejlődött. (...) Néha régi, már kihaltak, vagy kihalófélben lévőknek vélt gondolatok és szokások megjelentésre újra felbukkannak; a survival revivalba megy át.” (Bohannon-Glazer 2006: 123.)

¹⁸⁸ Tátrai – Karácsony Molnár 1997: 197.

¹⁸⁹ Niedermüller 1981: 182–183.

igaz. A korábbiakban már láttuk, hogy olyan kategória, amelybe beletartozik a szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség, valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely. A Niedermüller Péter által felvázolt kódrendszerek vizsgálati aspektusai összeegyeztethetők az UNESCO-egyezményben foglalt szellemi kulturális örökség meghatározásával, annak kutatásával, és az egyezmény – esetleges – kiválasztási metódusait is erősítik. E szokáskódok között a tárgyi kulturális termékekhez fűződő szimbolikus és metaforikus jelentéstartalmak¹⁹⁰ szintén elemzéseim részét képezik, így megfeleltetve a tárgyi és szellemi kulturális örökség vizsgálatoknak.

A legfontosabb kód a szubjektum, amely a szokásrendszerek alapvető eleme. Ide tartoznak azok az egyének, akik ismerik a további kódrendszerek elemeit, kapcsolódási pontjait, forgatókönyvét. Azt is látni kell viszont, hogy a megalkotott ünnepek szerkesztése egy többé-kevésbé tudatos elit¹⁹¹ szelekciós folyamatának eredménye.¹⁹² Amellett, hogy a kultúra bármilyen társadalmi miliőben látszólag állandóan változó, ellentmondásos és inkoherens, és „különböző módon oszlik meg a különféle pozíciókban lévő személyek között,”¹⁹³ az ünnepek felfogását és szervezését nem egy egész település társadalma, hanem az egymással versengő „érdek-, hatalom-, dominancia- és célközösségek hajtják végre.”¹⁹⁴ Gyakran azoknak a személyeknek a kultúráról alkotott nézeteit szemléltetik, akik magas társadalmi presztízzsel rendelkeznek és döntéshozatali vagy mértékadó szereppel vannak felruházva, azaz tulajdonképpen ők döntenek el, hogy melyek azok a felmutatható értékek, amelyek önmaguk vagy mások számára relevanciával bírnak.¹⁹⁵

A helyi közösségek a szervezői személyek vagy csoportok munkájának eredményét, a tulajdonképpeni ünnepet, rendezvényt jelenlétükkel igazolják, ám hogy pontosan milyen közösség is jelenhet meg itt, annak a körülhatárolása bonyolult feladat. A közösség fogalma a különféle társadalom és kultúrakutatói diszciplínák (antropológia, szociológia, szociálpszichológia, etnográfia, etnológia) vizsgálati keretei miatt egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen definiálható. Termékeny táptalajul a Ferdinand Tönnies által felvázolt *vér, hely, tudat* hármassága szolgált,¹⁹⁶ amelyre a későbbi társadalomkutatók is építették teóriáikat. Sárkány Mihály szerint a közösség a területileg körülhatárolhatóan együttlakók olyan csoportja, akik egymással közvetlenül érintkeznek, közöttük a tevékenységek sorozatában

¹⁹⁰ Pinna 2003: 3.

¹⁹¹ Az értékrendek módosulásával a hagyományos elit fogalma megváltozott, lásd politikai, gazdasági és kulturális elit. (vö: A. Gergely: Falupolitika – faluantropológia. 2005. http://antroport.hu/lapozo.php?akt_cim=68. Letöltve: 2014. március 18.)

¹⁹² Pusztai 2007: 17.

¹⁹³ Barth 1996: 4.

¹⁹⁴ Pusztai 2003:15.

¹⁹⁵ Lovas Kiss 2011: 11.

¹⁹⁶ Tönnies 1983.

megvalósul a társadalmi együttműködés folyamata, amely a kölcsönös függés, az együttműködés és egységesülés gyakorlatát, magatartását teremti meg köreikben; és nem tekinthetők közösségnek sem a különféle célok végrehajtása okán létrehozott társulások.¹⁹⁷ A közösség fogalmának további értelmezésében az interpretatív közösségi modell is megjelenik, amelyben a kulturális elemek létrehozása is abban a tetszőleges méretű és összetételű, formális vagy informális szerveződésű csoportban megy végbe, amelynek tagjai valamilyen dolgot/szöveget adott időben és kontextusban azonos módon értelmeznek.¹⁹⁸ E közösségdefiníciók kapcsán mégis Appadurai közösség- és szomszédságfelfogásának használatát látom célravezetőnek, amelynek alapelve, hogy tagjai a fizikai közelség ellenére (vagy éppen amiatt) lehetőleg távolságot tartsanak egymástól. A szomszédságok csak ritkán – rendszerint a külső fenyegetésre vagy annak érzetére válaszolva – lépnek fel közösen, és öltének határozott alakot. A veszély elmúltával azonban újra szétesnek, fellazulnak, vagy szunnyadó társadalmi kapcsolatokká szűkülnek. Így kapcsolódik a lokalitás fogalmához a közösség és szomszédság fogalmak bevezetése, amely során elveti azt a nézetet, miszerint a „*csoportidentitások szükségszerű velejárójuk, hogy a kultúrákat térbelileg elkülönített, történelmileg öntudatlan és etnikailag homogén formának kell látnunk.*”¹⁹⁹ A lokalitás definíciója alatt Arjun Appadurai kapcsolatokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget ért, olyan összetett fenomenológiai minőséget, melyet a társadalmi közvetlenség érzete, az interaktivitás technológiai, és a viszonylagossá vált kontextusok közötti kapcsolatsor hoz létre.²⁰⁰

A település társadalmának/közösségének feladata pedig, hogy jelenlétével legitimálja az adott szokáseseményt, megalkotott ünnepet, még akkor is, ha az nem feltétlenül a helyieknek szól (mivel saját lakhelyükön történnek az események, így különféle hatásoknak vannak kitéve: hangzavar, hulladék, tömeg, turizmus, vendéglátás, piac etc.). Amennyiben az ünnepeknek, szokásoknak nincs látogatója, mert nincs rá igény, abban az esetben a kezdeményezés elhal.

A szokások megismeréséhez kiemelten fontos az azokat kísérő szövegek (szövegkód) elemzése. Niedermüller Péter háromféle típust különített el, úgy, mint a *szokásesemény leírását elvégző, az azt kísérő és magyarázó* szövegek csoportját.²⁰¹ A megalkotott ünnepek

¹⁹⁷ Sárkány 1980: 330–331.

¹⁹⁸ Fish 1980. Idézi: Kristóf 1998. A közösség fogalmának összegzéséről vö.: Tóth G. 2002: 9–33.

¹⁹⁹ Appadurai 2001: 9.

²⁰⁰ i.m.: 3.

²⁰¹ Az ide vonatkozó vizsgálati aspektusokra csak érintőlegesen térek ki, mindenre kiterjedő és alapos nyelvészeti elemzésekre nem vállalkozhatok. Lásd bővebben: Niedermüller 1981: 178–179, Dömötör 1983: 22. Idézi Pozsony 2006: 72–73.

vizsgálata kapcsán az ünnepeket leíró szövegeket érintem, amelyek főképp az internetes médiában jelennek meg.

A szokásokban fellelhető akusztikus kódoknak két csoportját állapítja meg Verebélyi Kincső: a nem zenei kódokban a különféle zajkeltési módok, a zenei kódokban pedig az éneklés és hangszeres előadások jelennek meg. Míg a nem zenei kódokhoz eredetileg bajelhárító szerepe társult, addig a zenei kódoknak a funkciója a szórakoztatás, a kapcsolattartás és az identitás megerősítése volt.²⁰² A látványosságok megjelenésének (vizuális kódok) napjaink szokásaiban és ünnepeiben egyre inkább meghatározó szerepe van: elég, ha csak az augusztus 20-i tűzijátékra vagy a házak, települések köztereinek karácsonykor való kivilágítására gondolunk, de ide tartoznak a felvonuláskor megjelenített eszközök, a lokális és társadalmi intézmények lobogói, színes díszkendői, táblái etc.²⁰³

A tárgyi kódok ölelik fel a legnagyobb csoportját a szokásrendszerek kódjainak, hiszen minden olyan materiális elem beletartozik, amelyet egy szokás, vagy ünnep keretében felhasználnak, mivel a különféle tárgyak, vizuális eszközök az ünnepek, szokások specifikus jelentésének, funkciójának alapvető elemeit jelentik, valamint az ember és környezetének viszonyát is reprezentálják.²⁰⁴ E tárgyak felölelik a hétköznapi tárgyak ünnepi változatait, alkalmi tárgyait (egyszeri alkalomra elkészített tárgyak, melyek díszekként funkcionáltak a későbbiekben), a mágikus és rituális szereppel rendelkező céltárgyakat és maszkokat, de ide tartoznak funkcionális szempontból az ajándéktárgyak, illetve a valamilyen társadalmi, nemi, felekezeti, etnikai, lokális identitást és státust reprezentáló tárgyak csoportjai is.²⁰⁵ A test kódja kapcsolódik az emberi élet fordulóihoz, az étellel és itallal való ellátáshoz (táplálkozás), a pihenéshez, a test rituális ápolásához, erotikához, meztelenséghez.

A növényi jelképek között mind a termesztett, mind pedig a vadon élő növények fontos helyet foglalnak el nem csak korábbi, hanem jelenlegi szokásainkban, ünnepeinkben is, úgy, hogy mágikus, térátalakító, szimbolikus és díszítő funkciók társulnak hozzájuk. Az állatokhoz (leginkább a ház környékén lévő vagy tenyésztett állatokhoz) is hasonló szimbolikus jelentés kapcsolódik.

A kinezikus kódok sorában lelhetőek fel a gesztusok, amelyek szimbolikus jelentéssel vannak felruházva, valamint a különféle cselekvések, mozgások (tánc, felvonulás, zajkeltés, ugrálás, körbejárás, hintázás etc.).²⁰⁶

²⁰² Verebélyi 2005b.

²⁰³ Pozsony 1997: 194–202.

²⁰⁴ Pozsony 2006: 77.

²⁰⁵ Verebélyi 2005b: 158–159.

²⁰⁶ Lásd bővebben Pozsony 2006; Verebélyi 2005b.

2.5.3. Tér- és időhasználat

A tér- és időfelhasználás úgyszintén a szokásrendszerek fontos kódját jelenti, ami a települések szokásainak és ünnepkonstrukcióiknak reprezentációiban kiemelt vizsgálati tényezőnek bizonyul.

Az idő jelensége a tevékenységek komplex rendszerét szabályozza, a hagyományformálás, revival jelenségek, átmeneti rítusok, diffúziók, adaptációk kapnak teret az időtől, de a közösségi-átélés élménye, az önmeghatározás is ide tartozik.²⁰⁷ E kategóriák tartalmainak lényegi vonásait segíthet feltérképezni az ünnep idejének és terének vizsgálata. Ennek előnyös tulajdonsága, hogy akár egyszeri megfigyelés és adatfelvétel alkalmával is kirajzolódhat az adott társadalom ünnepi viselkedése.

Az ünnepek, szokások szabályszerű ismétlései a helyi társadalom tér- és időbeli összetartozását,²⁰⁸ az emlékezés szándéka pedig a lineáris és a ciklikus időtudatot erősíti meg. A temporális linearitás elhelyezi az embert egy múlt-jövő tengelyen, míg a ciklikusság az ismétlődést biztosítja, amely a biztonság-, az állandóság-, a kontinuitásérzés alapfeltétele.²⁰⁹ Egy-egy jeles esemény alkalmából nemcsak az idő, hanem a térszerkezet állandósága és ciklikussága is meghatározó, hiszen annak megváltoztatása hatással lehet a jelentésre, a szokás egészére, és egyes esetekben akár annak megszűnését is eredményezheti,²¹⁰ amely ilyenformán akár egy rövid élettartamú jeles napra, megalkotott ünnepre, fesztiválra is vonatkozhat. Erre ügyelnek a vizsgált események szervezői is, úgy, hogy az idő- és térbeli körülmények nagyjából – azaz minimális mértékben – minden évben megegyezzenek.

Az ünneplés elsődlegesen a mindennapiságtól való elválás segítségével lesz meghatározó, így az ünnepi idő a mindennapiság idejével ellentétben is állhat, a megszokott folyamatos időben az ünnep a megszakítással mintegy intervallumot hoz létre. Ha az ünnepi idő a mindennapival összevetve nem megszakításként, hanem mint megemelt idő lép fel, „akkor az idő folytonossága és megkülönböztetettsége inkább kifejeződik.”²¹¹ Ennek folyamán három szint különíthető el: az előkészítés ideje, az ünnep alap gondolatát kifejező cselekvés ideje és az ünnepiséget megvalósító egyéb cselekvések ideje (szórakozás).

Az ünnepi idő megjelölt és megjelölő is: a cselekvések és az ünneplés ideje alatt az abba bevont eszközök kiemeltté, hangsúlyossá válnak.²¹² Ilyen módon az ünnepi tér is az

²⁰⁷ A. Gergely 2001: 59.

²⁰⁸ Barna 2003: 430. Idézi Lovas Kiss 2011: 11.

²⁰⁹ vö.: Kapitány – Kapitány 2012.

²¹⁰ Bartha 2006: 28.

²¹¹ Verebélyi 2005b: 103.

²¹² i.m. 144.

ünnepi idő által értékelődik fel és alakul át. Az ünnepiség megjelenítéséhez a mindennapitól eltérő rendezettségű térre van szükség,²¹³ társadalmilag megalkotott környezetre, amelyben – ebben az esetben – nem mindennapi tevékenységet fejt ki²¹⁴ a lokális társadalom, hanem egy kitüntetett esemény, ünnep kerül megalkotásra. A helyszín rendszerint a település központja, ahol kijelölik a közreműködők és résztvevők, az „ünneplők” helyét, viszont a szakrális térrel szemben (ahol létrehozunk különféle tárgyakat, emlékhelyeket, térbeli egységeket, amelyek őket a vallásosságra folyamatosan emlékeztetik)²¹⁵ itt egyszeri idő- és térstruktúrák bontakoznak ki. A térrendezés elnevezései megváltoznak: XY utcából vagy a piactérből a „vidámpark” lesz, különféle intézmények (közigazgatási, oktatási, gazdasági, infrastrukturális) az ugrálóvár udvarává vagy játszóházzá alakulnak, majd az ünnepi eseményeket követően ezek a helyiségek a megszokott, mindennapi felhasználási térré változik vissza.

Az ünnepi események idő- és térvizsgálatai a település területeinek, épített környezetének ünnepi felhasználására is irányulhatnak, amely során az esetleges körmenetek útvonalai, fesztiválhelyszínek elrendezései, a szellemi kulturális örökségelemek térbeli elhelyezései is feltárhatóak.

2.5.4. Globlokális

A fogalom viszonylag új keletű, az 1980-as évek végén kezdték el használni japán közgazdászok a Harvard Business Review cikkeiben, majd folyamatosan töltődött fel a lokális és a globális szinteket/dimenziókat összekapcsoló jelentéstartalommal.²¹⁶ Gazdasági értelmezése során intézményi formát is felvett 2001-ben, Glocal Forum néven, majd már 2002-ben Rómában nemzetközi konferenciára is sor került, amely során a lokális és globális szereplők hálózatkiépítése is elkezdődött, a kezdeményezés során pedig olyan nemzetközi cselekvéstervet dolgoztak ki, amelyeknek előterében a lokális színterek, elsősorban városok történései, eseményei állnak.²¹⁷ A globalizáció ebben a gazdasági, szűkebb értelemben véve turisztikai aspektusban annak a negatív globális hatásnak a megoldására törekszik, amely abban áll, hogy az idegenforgalmi célpontok már nem csak helyi értékeket tükröznek, így kicsúszhatnak a helyi vezetés ellenőrzése alól. A globlokális képviselői igyekeznek a

²¹³ i. m. 145.

²¹⁴ Keményfi 2004: 31.

²¹⁵ A vallásosság, szakrális tér kapcsán lásd bővebben: Bartha 2006: 26–27.

²¹⁶ Lásd bővebben: Bakonyi 2005.

²¹⁷ vö.: Szalók 2004. A szerző ugyanitt megjegyzi, hogy legkisebb értelmezhető lokális egységként a városok jelölhetőek meg, és nem érinti a személyi, társadalmi csoportosulások etc. kategóriáját.

globális, transznacionális cégek és a helyi szervezetek munkáját, értékeit összehangolni, a megfelelő hálózatot kialakítani és koordinálni.²¹⁸

A globalizáció társadalmi-kulturális megítélésében és értelmezésében eltérő nézetek alakultak ki a 20. század folyamán.²¹⁹ Vannak olyanok, akik a kulturális különbségek csökkenését prognosztizálják (konvergencia). Az irányzat kritikusai szerint mindez a kulturális sokszínűség eltűnését, a fogyasztói szokások által kialakított függést eredményezheti. Ezzel szemben a divergencia-szemléletű irányzat a különböző táji, földrajzi területek sajátosságait, a helyi tudás, kultúra és gazdasági tevékenységek egyediségeit emelik ki. E tendencia bírálói szerint viszont mindez a versengést, az ellentéteket fogja szítani (gondoljuk csak a civilizációk közti összecsapások huntingtoni elméletére).²²⁰

Történeti távlatban a globlokalizáció az ezredforduló előtt kezdett el megmutatkozni – a divergencia-szemlélet által felállított tézisekhez hasonlóan –, felváltva az addigi globális és lokális trendek látszólagos egymás melletti, párhuzamos működésének teóriáját. A glocalizáció (vagy globlokalizáció) azt az elképzelést erősíti, miszerint a globális és lokális kulturális jegyek egymást kiegészítve jelennek meg, azaz a lokális kultúrák globális stratégiák mentén is konstruálódnak, de ugyanilyen fontos globális jelenség a tárgyak, jelentések lokális termelése.²²¹ Fontos észrevennünk, hogy míg a globalizáció közvetlen hatással van a lokalizációra, addig a lokalizáció is meghaladja, sőt, átugorja a nemzetállami közvetítő szintet. A nemzet pedig nemzetállami kereteiből kiszakadva válik közösséggé, kultúrává és tudattá, sőt az eddiginél magasabb szinten kollektív tudattá.²²²

A lokális ünnepek, mint a szellemi kulturális örökség elemek gyűjteményei is e kollektív tudat mentén alakulnak ki. E gyűjtemény rendszerbe szervezése viszont nem a helyi társadalom egészének felfogását tükrözi. Adott napjainkban egy világkép, annak belső integritást és identitást őrző és növelő szimbolikus rendszere, amely viszont egyáltalán nem, vagy csak nehezen vizsgálható, mozaikszerűen, különféle tudatosulási fokokig és eltérő formákban (művészet, politika, tudomány, mindennapi élet) nyilvánul meg. E szimbolikus rendszereket az aktuálisan hatalmon lévők a maguk érdekében átértelmezik, és céljaikat szolgáló új szimbólumokat teremtenek, a közösségi szimbólumteremtés minden eszközét felhasználva.²²³ A helyi ünnep képének irányításaiknak megfelelő kialakítása, a reklám, a programszervezés és -lebonyolítás a globális trendekhez illeszkedve, a telekommunikáció

²¹⁸ ui.

²¹⁹ Ennek részletes felvázolására itt nem vállalkozhatok. Bővebb áttekintést ad Lovas Kiss Antal: A helyi értékek és hungarikumok azonosításának jellemzői a 21. századi lokális kultúrákban. (kézirat)

²²⁰ Huntington 1996.

²²¹ Szijártó 2007: 5.

²²² Ugrin-Varga 2007: 23.

²²³ Kunt 1987.: 71-72.

eszközeinek felhasználásával történik, további makroszintű kulturális és művelődési áramlatokat sugározva egy-egy település közművelődési programjába. Az éppen aktuális (nemzet) politika vagy a tömegméretű kultúraterjesztést ellátó média (sajtóorgánumok, rádió, televízió) homogenizáló sajátossága igyekszik a társadalmi integrációt megvalósítani, a tudomány, a művészetek, a közös erkölcsi látásmód, a szabadidő-kultúra és a magatartási modellek terén egyaránt egyfajta közvélemény megteremtésének szándékával.²²⁴ Az internet megjelenésével a fizikailag észlelt tér pszichológiai központú térré értelmeződik át, „*a téri reprezentációk pedig az internet terébe kerülve lehetővé teszik tudásunk magasabb szinten történő megszervezését.*”²²⁵ E tudás sokszor névtelenné, ilyen formán ellenőrizhetetlen forrássá válik, megint másik esetben viszont éppen az egyén saját maga jelentésterét hozza létre, és a mások által is megalkotott jelentésterek találkozási pontjain *közösségek* keletkeznek.²²⁶ Ezek az új, 21. századi internetes tartalmak lehetővé teszik a fizikai térbe való visszatérést. Így a különféle ünnepek, találkozások, események interneten – például a közösségi oldalakon – vagy annak segítségével (e-mail, ingyenes telefon, chatprogramok) szerveződhetnek, amelyekbe az aktuális közösségi áramlatok, divatos tartalmak éppúgy beleszövődhetnek, mint a lokális társadalmi jegyek, érték kategóriák, vagy éppen a szokásokhoz kapcsolódó hagyományos kódok, jelek, jelképek (szimbólumok).

²²⁴ Durkó 1998: 91-92.

²²⁵ Csepeli 2010: 283.

²²⁶ Lásd bővebben: Csepeli 2010.

III. SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGI VIZSGÁLATOK BIHARBAN

3.1. Bihar és a vizsgált települések társadalmi – kulturális helyzete

A 20. században megcsonkított megye kulturális vizsgálatát két fő tényező figyelembevételével kell elvégezni. Ezek egyike az a sajátos mocsárvilág, amely a lecsapolásokig az itt elhelyezkedő települések életformáját és életmódját meghatározta. A másik a Bocskai kezdeményezése nyomán kialakult (szabadalmazott) „kis hajdúvárosok” szerepe és hatása, mely legfőképp a határhasználat, állattartás és legelőgazdálkodás szempontjából jelentős. Földrajzi szempontból a csonka megyében ma a Nagy- és Kis-Sárrét, valamint a Berettyó folyó völgye alkot önálló egységet. Kulturális kapcsolatot az északkeleti rész a homokos szőlőkultúrával rendelkező Érmellékkel, északi része a Hajdúsággal, a nyugati pedig a Nagykunsággal mutat, a déli részeken pedig több román nemzetiségű falu található (főként a Körösök és a Berettyó mentén: Körösszakál, Körösszegapáti, Bedő, Mezőpeterd, Pocsaj, Nagyléta).²²⁷

Az egykori Bihar vármegye az 1920-as trianoni békediktátumot követően területeinek jelentős részét elveszítette. Addig az ország egyik legnagyobb területű megyéjeként kötötte össze az Alföld és Erdély településeit. Kilenc vármegyével volt határos, amelynek eredményeképp kiemelt gazdasági, társadalmi és kulturális jelentőségű közigazgatási egység volt. Az 1891-ben 17 járással rendelkező vármegyének²²⁸ 1920 után csupán három teljes járása (Berettyóújfalvai, Tordai és Derecskei), és további 6 csonkított járása (Érmihályfalvai, Székelyhídi, Szalárdi, Mezőkeresztesi, Cséffai, Nagyszalontai) maradt Magyarországon, míg további nyolc teljes járása Romániához került, köztük Nagyváraddal, a megye központjával, s ez súlyos társadalmi, de főképp gazdasági (infrastrukturális, ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi) következményekkel járt. Ezt követően a Magyarországon maradt települések duplán periférikussá váltak, mivel egyrészt országhatárra kerültek, másrészt pedig Várad elvesztésével szinte a teljes gazdasági-piaci, igazgatási és infrastrukturális kapcsolataikat elvesztették.²²⁹ A második világháborút követő közigazgatási reformok során Hajdú vármegyével egyesítésre került, ennek eredményeképp jött létre Hajdú-Bihar megye. A

²²⁷ Varga 1965: 69.

²²⁸ Borovszky 1901: 579–580.

²²⁹ Baranyi 2004: 79.

közigazgatási összevonás ellenére is megőrizte a térség egyedi arculatát, amelyet a több irányból érkező gazdasági, társadalmi, kulturális hatások alakítottak (északról a Hajdúsággal, keletről a Jászsággal határolt terület, továbbá a Békés, Szabolcs megyék és a magyar–román határ közelsége). A térség gazdasági központja Debrecen lett, annak ellenére, hogy Csonka-Bihar is rendelkezett megyeszékhellyel (Berettyóújfalu). A területi revízió ébrentartása miatt a nagyobb területű megyék (így Bihar) közvetlen Trianon után nem kerültek összevonásra, majd csak az 1947-es, második világháborút lezáró párizsi békeszerződés után. Ekkor Csonka-Bihar nagyobb részét Hajdú megyéhez, kisebbik, déli részét Békéshez csatolták. A reformot követően mondhatni rosszabbodott a Bihar megyei települések helyzete, mivel a szétdarabolt, életképtelen megyének Hajdú-Bihar megyéhez csatolt települései kimaradtak a Debrecenre és a hajdúvárosokra koncentráló településfejlesztés „programjából,” amely nem tudott és nem is igazán akart mit kezdeni a Hajdúságtól markánsan eltérő területtel.²³⁰ A közigazgatási átszervezések hatására a bihari identitás elhalványult, a bihariság életben tartója csupán Berettyóújfalu és annak közvetlen környezete és települései számítottak.

A vizsgálatban szereplő települések Csonka-Biharon belül két kistáji térségre korlátozódnak. Báránd és Sárrétudvari a Nagy-Sárrét nyugati részén, az ún. Bihar-Sárrét területén helyezkednek el egymástól mindössze 7 km távolságra, Létavértes pedig az Észak-bihari térség kiemelkedő kisvárosa.

Báránd a 19. század végétől jól kiépült útvonalakon helyezkedett el: a feudalizmus óta a postakocsi (Buda és Kolozsvár közti) megállóhelyeként is szolgált, továbbá a Püspökladány–Nagyvárad vasútvonal is elérhető volt a község határában, emellett 1890-től tagja volt a Sárréti Telephon Társaságnak, 1901-től pedig már telefonvonal is használható volt a községhez.²³¹

Az 1920-as trianoni békediktátum felszámolta a váradi püspökség birtokállományát. 1930-ban a település több mint négyezer fővel rendelkezett, a lakosok túlnyomó része mezőgazdaságból élt (2980 fő), ezt követte az iparos, kereskedő, közlekedésben és közszolgálatban dolgozók rétege. A második világháborúban Bárádon számos egyházi, magán,- köz- és gazdasági épület jelentős károkat szenvedett. 1950-ben megalakult a Községi Tanács, amely a Püspökladányi járáshoz tartozott, továbbá ekkor kezdődtek el a térségi munkák (az első tsz „Úttörő” néven alakult meg), és ebben az évben vezették be a faluba a

²³⁰ Baranyi 2004: 80.

²³¹ Bővebb történeti áttekintésről vö: Balassa 1985.

villanyt is. 1957-től újjáépült a malom, 1964-ben a gyógyszertár, bővült utcai közvilágítás, továbbá két tantermes iskola és óvoda is létesült.²³²

Gazdasági helyzete az 1970–80-as foglalkozási struktúra arányában és az elvándorlás tekintetében kedvező volt, a megyei fejlettségi szintet is meghaladta.²³³ A rendszerváltás után – számos magyarországi településhez hasonlóan – kedvezőtlen demográfiai helyzet alakult ki, amely az elvándorlásnak (a belföldi elvándorlási különbözet ugyan nem túl magas), a születésszámok csökkenésének, illetve a megváltozott családmoddellnek (nő az élettársi kapcsolatok száma, és csökken a házasságkötések száma) tudható be. A 240/2006. (XI. 30.) Kormányrendeletben meghatározott nem kedvezményezett kistérségben lévő, a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott és az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések közé tartozik,²³⁴ bár a 2011-es népszámlálás alapján kicsivel több, mint 10%-os munkanélküliség volt jellemző (a 2530 főből 278 fő regisztrált munkanélküli volt), nyugdíjban, és egyéb rendszeres szociális ellátásban több mint 800 fő részesült. Művelődési házzal, könyvtárral, illetve oktatási intézmények közül óvodával és általános iskolával is rendelkezik, a beiratkozott gyermekek száma 300 fő körül mozgott.²³⁵ Szociális intézménye a Tamasz Szociális Alapszolgáltatási Központ, emellett rendelkezik roma nemzetiségi önkormányzattal és számos civil szervezettel.

A második világháborút követően (a trianoni országhatárok megerősítés után) a Sárrétek vidékének elmaradottsága erősödött, mivel a fejlesztési forrásokat elsősorban a megyeszékhelyek, másodsorban a törzsterületen fekvő mezővárosi múltú, iparilag fejletlen városok kapták. Ennek ellenére Sárrétudvari az 1970–80-as években a megyei átlagot meghaladó fejlettségű településnek számít.²³⁶ Báránndhoz hasonlóan Sárrétudvari is a 240/2006. (XI. 30.) Kormányrendeletben meghatározott, társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott és az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések (konvergencia régió) közé sorolható,²³⁷ a Püspökladányi kistérség településeként.²³⁸ Szintén rendelkezik óvodával és általános iskolával

²³² i.m. 550.

²³³ Süli-Zakar 1990: 30.

²³⁴ Forrás:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4jRk0CmzXzIJ:palyazat.gov.hu/download/30284/GOP_2010_211C_telep%25C3%25BCI%25C3%25A9slista.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. Letöltve: 2014.

március 26.

²³⁵ Statisztikai alapszolgáltatások: Forrás: <http://www.ksh.hu/docs/teruletiasz/jarasok.xls>. Letöltve: 2014.

március 26.

²³⁶ Béres – Süli-Zakar 1990: 32.

²³⁷ Forrás:

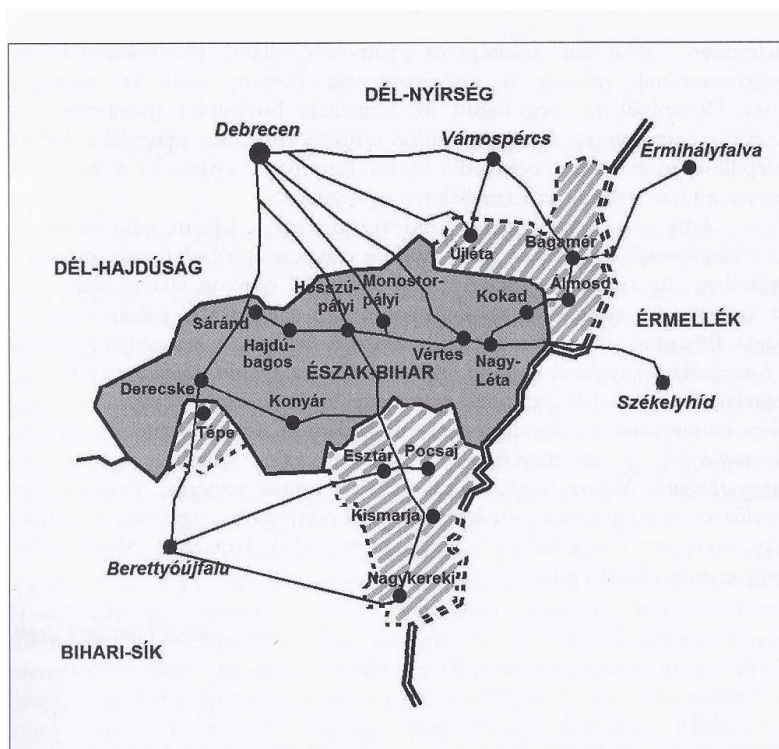
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4jRk0CmzXzIJ:palyazat.gov.hu/download/30284/GOP_2010_211C_telep%25C3%25BCI%25C3%25A9slista.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. Letöltve: 2014.

március 26.

²³⁸ Az 1950-es éveket követő településtörténetről hiányos adataink vannak.

(alapfokú művészetoktatási intézmény egyben), egészségügyi és szociális hálózattal, és rendkívül sok, több mint 15 civil szervezettel, amelyek változó aktivitással vesznek részt a település életében és a megrendezett programokban. A gazdasági üzemek száma is magas a faluban (két tejüzem), sertésteleppel, mezőgazdasági teleppel is rendelkezik, ezek mellett több kisvállalkozás is működik, és idegenforgalmi, turisztikai lehetőségek is elérhetőek a faluban.

Létavértes a Magyarországon maradt Bihar vármegye másik részén, az észak-bihari területen helyezkedik el.

2. ábra – Észak-Bihar és peremterületei (Bihari-Horváth 2010a: 9.)

Észak-Bihar elnevezés alatt azt a közigazgatási értelemben vett, korábban „nyíri területnek” nevezett önálló entitást értjük, amelynek szűkebb, belső magját *Derecske, Konyár, Sáránd, Hajdúbagos, Hosszúpályi, Monostorpályi, Nagyléta, Vértés, Kokad* települések alkotják, és a hozzá csak időszakosan kapcsolódó kisebb-nagyobb peremterületeket *Álmosd, Bagamér, Újléta, Esztár, Pocsaj, Kismarja és Nagykereki* települései képezik.²³⁹

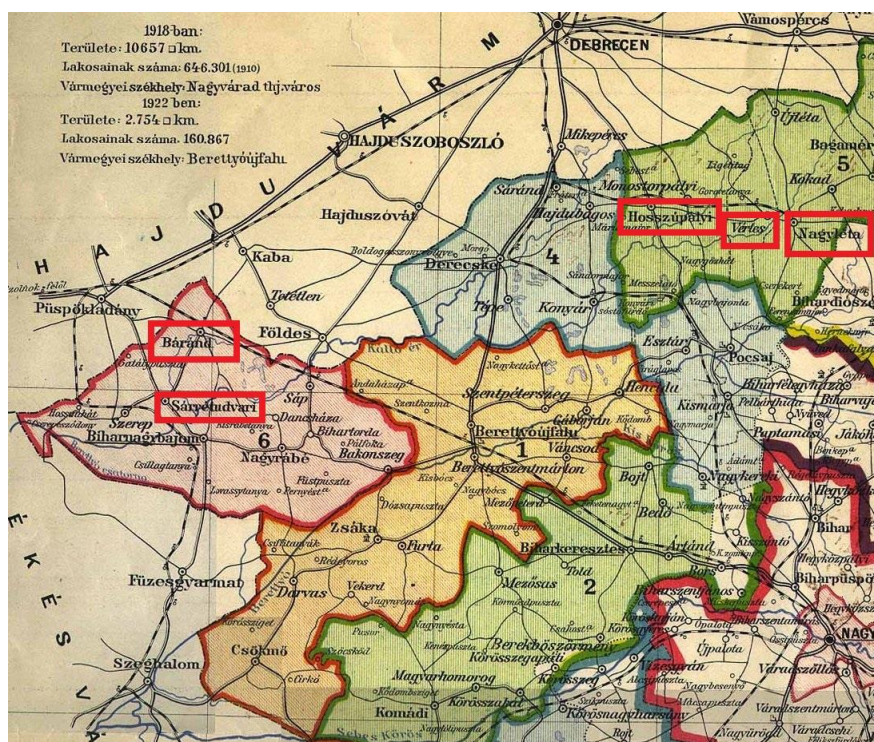
Létavértes az egyetlen jelen értekezésben szereplő városi rangú kutatási helyszín, ám történetileg kétféle társadalmi helyzetű település (a kismemesi Vértés, illetve a kisparaszti Nagyléta) utódja, amelynek településrészei ráadásul külön közigazgatási egységben (járás) is voltak.²⁴⁰ Az egyesítés 1970-ben történt, ezt megelőzően és követően is hátrányos

²³⁹ Lásd bővebben: Bihari-Horváth 2010a: 5–10.

²⁴⁰ Történetéről vö: Tokai 1992., Szabó 1993.

helyzetűnek mondható település országos átlagban (az 1980-as településsoros adatok alapján Létavértes a megyei átlag alatti, hátrányos helyzetű települések soraiba illeszkedik).²⁴¹

Lakossága kiemelt közigazgatási funkciójának ellenére az 1990-es évek közepéig az elzártság miatt csökkent. Új szerepköreinek köszönhetően (megalakult a Munkaügyi Kirendeltség, berettyóújfalui és debreceni kihelyezett tagozatú iskolák, 1993-ban egészségügyi központ, tűzoltóság, adóhivatal, határőr-parancsnokság) 1996-ban visszakapta városi rangját,²⁴² ám rossz gazdasági helyzete a rendszerváltás után is megmaradt. A 2000-es években az elvándorlás jellemzi a város demográfiai helyzetét, ám a természetes szaporodás/fogyás Létavértesen pozitív, a munkanélküliség viszont az országos átlagot már meghaladja.²⁴³ 2004-ben létrejött a Derecske-Létavértesi Kistérség Többcélú Kistérségi Társulása, amelynek székhelye lett. 2009-ben a konvergenciatelepülések közé besorolt, társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott városnak minősült.

3. ábra – A kutatásban szereplő települések – Czakó István térképe, 1918.

Jelenleg több működő civil szervezete van, amelyből három kisebbségi (két roma, egy román), tizenegy alapítványi, négy egyházi, három szociális, három oktatási ügyekkel és egy pedig települési pályázattal foglalkozik. Emellett kiemelendő a település két nagyobb kulturális intézménye: a Létán működő Városi Könyvtár és Művelődési Ház, amely

²⁴¹ Béres – Süli-Zakar 1990:27–33.

²⁴² Bujdosó 2004: 67-68.

²⁴³ Dr. Dávid – Dr. Tóth 2014: 76–88.

viszonylag későn, csak 2000-ben jött létre: az addigi művelődési ház az intézményes közművelődési tevékenységekkel 1992-ben megszűnt, a városi könyvtár viszont továbbműködött a hozzá rendelt vértesi fiókkönyvtárral.²⁴⁴ Emellett Vértesen a Vértesi Református Egyházközség fenntartásában lévő Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény is fontos közművelődési feladatokat lát el.

3.2. Települési ünnepek és népszokások kutatása Csonka-Biharban

A települési ünnepekre vonatkozó kutatásaimat a hajdani Bihar vármegye északnyugati részén található Nagy-Sárrét két kistelepülésén (Báránd, Sárrétudvari), valamint a magyar-román határ közelében fekvő Létavértes falusias jellegű kisvárosában (Észak-Bihar) végeztem. Az újonnan felelevenített betlehemes dramatikus szokásainak feltárását ugyancsak a Nagy-sárréti Báránd, az észak-bihari területekhez tartozó Hosszúpályi, valamint a szintén Sárréten elhelyezkedő Komádi településeim végeztem. E települések napjainkban közigazgatásilag a Hajdú-Bihar megyei Püspökladányi, valamint a Derecske-Létavértesi kistérségekhez tartoznak (Komádi kivételével, amely a Berettyóújfalui kistérséghez tartozik).

Az imént vázolt települések szellemi kulturális örökségeinek feltárására nagyrészt a debreceni Déri Múzeum etnográfus-muzeológusai, valamint a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének oktatói és kutatói vállalkoztak, és ők végeznek napjainkban is többnyire tematikus jellegű kutatásokat.²⁴⁵

Gyűjtési munkálatokra hívja fel a figyelmet Varga Gyula a Biharban még fennmaradt játékos, dramatikus szokásokra irányulóan (tréfás verbuválás, a különféle halottas játékok, pásztorozás).²⁴⁶ Több terjedelmes tanulmány érinti a lakodalmas játékok és szokások,²⁴⁷ vallásos hagyományok,²⁴⁸ a természet és vadon élő növények műveléséhez és felhasználásához kapcsolódó tudáskészletek,²⁴⁹ szokáshagyományok²⁵⁰ témakörét. Ezek mellett településmonográfiák keretében jelentek meg a helyi szellemi kulturális örökségre vonatkozó írások.

²⁴⁴ Dutkáné Papp 2014: 281–284.

²⁴⁵ Az észak-bihari táji vizsgálódások bővebb összefoglalását lásd Bihari 2010a.

²⁴⁶ Varga 1965: 72.

²⁴⁷ Ujváry 1968: 477-494., Szalay 1971: 363-384., V. Szathmáry 1978.

²⁴⁸ Magyarai Márta 2006, 2009.

²⁴⁹ Dankó 1982: 225-250.

²⁵⁰ Vajda 2009: 153-188.

Az egyik legnagyobb volumenű munka a Balassa Iván által szerkesztett *Báránd története és néprajza* című településmonográfia, amelyben a település zenei életére,²⁵¹ szokáshagyományaira,²⁵² népköltészetére²⁵³ vonatkozóan található terjedelmes anyagokat. A másik sárréti település, Sárrétudvari szellemi örökségének bemutatására a Madar Ilona által szerkesztett monográfia vállalkozik,²⁵⁴ amelyben a falu történetére, kulturális örökségére található adatokat az 1930-as évekig bezáródóan. Az Ujváry Zoltán által szerkesztett Konyár falukönyve²⁵⁵ szintén terjedelmes településmonográfia keretében szolgál a falu tárgyi kultúrája, gazdasági vonatkozásai mellett annak szellemi kulturális örökségére vonatkozó adalékokkal.

E monográfiák megbízható adatokkal rendelkeznek, és megfelelő támpontot nyújthatnak a jelenkorkutatók számára. Mindemellett a már 30-40 évre visszamenő írások (megjelenésük idejéből adódóan) kevésbé tükrözhetik napjaink revival jellegű szokásait, szellemi kulturális örökségeik felhasználását. E hiányosságokat igyekeznek pótolni a Bihari-Horváth László által szerkesztett, észak-bihari (történeti és recens) gyűjtésekre és kutatásokra támaszkodó *Észak-Bihar néprajza* sorozat kötetei. A Hosszúpályi történetét és néprajzát tárgyaló kötet a falu népi táplálkozását, ünnepi és az emberi élethez fűződő szokásait, tánc kultúráját, népzenei, népnyelvi sajátosságait, néphit- népi tudáshoz kapcsolódó hagyományait, gazdálkodását, település és társadalomnéprajzi viszonyait igyekszik feltárni²⁵⁶ hosszúpályi egyik tanítójának, Bódi Istvánnak a gyűjtései (1953) alapján. A második, az észak-bihari szőlő- és borkultúrát tárgyaló tematikus kötetben a homoki szőlőskert-vidék néprajzi sajátosságait (életmód, táncalkalmak, egyházi szőlő- és borkultúra)²⁵⁷ tárja fel Kurucz Albert ide vonatkozó tanulmányának újraközlésével, valamint további empirikus kutatások segítségével.

A viszonylag új keletű falunapok, fesztiválok jelenségeinek leírására, társadalmi funkciójuk vizsgálata kapcsán Lovas Kiss Antal egyes kis-sárréti társadalmi ünnepek funkcióvizsgálatát végezte el. A csökmői sárkányhúzás, az újirázi falunapok és búcsúk, illetve a vekerdi román kulturális napok elemzése során az ünnepek mögött megbújó társadalmi, gazdasági és politikai együttműködések és konfliktusokat vette számba.²⁵⁸ Mellette Csurgó

²⁵¹ Bencze 1985: 465-495.

²⁵² Ujváry 1985: 463-465., Bartha 1985: 437-453.

²⁵³ Barna 1985: 411-437.

²⁵⁴ Madar 1993.

²⁵⁵ Ujváry 2002.

²⁵⁶ Bihari-Horváth 2010c: 16-34., 2010d: 191-237., Papp 2010a:34-44, 2010b: 141-165, 2010c: 307-324. Aranyos 2010: 86-108., Simon 2010: 119-127., Papp 2010b: 141-165., Kavecsánszki 2010b: 165-191., 2010c: 237-247, 2010d: 247-286., Szokolai 2010a: 286-307.

²⁵⁷ Bihari-Horváth 2010b: 5-16., 2010e: 127-157. Szokolai 2010b: 158-170., Szászfalvi 2010: 181-203.

²⁵⁸ Lovas Kiss 2011.

Bernadett három alföldi kistérség, a Hajdúsági (Hajdúböszörményi és Hajdúszoboszlói Kistérségeket egyben), a Derecske-Létavértesi és a Mezőtúri Kistérségek kulturális örökségeinek felhasználását vizsgálta a turizmus- és közösség-szervezés, valamint a nosztalgikus érzés (az otthon nosztalgiája, a folklór nosztalgiája, a vidék ízének nosztalgiája és a táj nosztalgiája) kategóriáinak szempontjából.²⁵⁹ Fontos megállapítása, hogy a folklór – a terminus alatt a tárgyi és szellemi kulturális jelenségeket egyaránt értve – olyan szimbolikus eszköztár, amely a hely sajátosságait a külső fogyasztók és helyi közösség számára is egyaránt tükrözi, nosztalgiája pedig kiemelt identitáskonstrukciós mozgatórugó, emellett pedig „*az egyéni emlékek felidézésében, a régmúlt tevékenységeinek felélesztésében vagy megőrzésében is szerepe van.*”²⁶⁰

Országos viszonylatban kiemelkedő jelentőségűek a Pusztai Bertalan által vizsgált bajai halászléfőző fesztivál²⁶¹ és a pusztamérgesi nemzetközi töltöttkáposzta- és kaspörköltfőző versenyt²⁶² feltáró kutatásai, amelyek legfőképp a kulturális elemek árucikké válására, a településmárkázásra, falusi turizmusra térnek ki. A falunapok szerkezetének egységességét G. Furulyás Katalin hangsúlyozza ide vonatkozó könyvében,²⁶³ emellett kiemelt fontosságúak Földiák András közművelődési szempontú vizsgálatai is, amelyben a falunapok programjára fókuszálnak, kitérve az attraktív elemek magyarázatára, azok pozitív és negatív hatásaira.²⁶⁴ Hesz Ágnes cserénfai vizsgálataiban a település lakosságának falunapjaihoz viszonyuló megállapításait, valamint az eseménysor szimbolikus tartalmait, a címer- és zászlóavatás, díszpolgári avatás eseményeit elemzi. Hesz Ágnes tanulmánya mellett a Pócs Éva által szerkesztett *Rítus és ünnep az ezredfordulón* című kötetben különféle helyi népszokások, ünnepek, falunapok, kutatási eredményei jelennek meg.²⁶⁵ Az erdélyi nagyvárosokban végzett városmárkázási kutatások kapcsán kell megemlíteni Kádár Magor megjelent tanulmányait,²⁶⁶ amelyek a települési arculatformálás lehetőségeit veszik számba, azokat az „alapokat,” amelyekre egy település felépítheti márkáját. Az erdélyi és Erdélyen kívüli falvak testvérkapcsolatainak létrehozására, motivációira hívja fel a figyelmet ide vonatkozó tanulmányában Peti Lehel,²⁶⁷ amelyben kulturális, turisztikai, emocionális és gazdasági vonatkozású késztetésekre fókuszál főképp gazdasági-társadalmi szempontú vizsgálódásaival.

²⁵⁹ Csurgó 2014: 1-20.

²⁶⁰ i.m.: 17.

²⁶¹ Pusztai 2007.

²⁶² Pusztai 2003.

²⁶³ G. Furulyás 2010.

²⁶⁴ Földiák 2004.

²⁶⁵ Vö: tordai ünnepek kapcsán Keszeg 2004: 21-43., cserénfai falunapok kapcsán Hesz 2004: 57-71., veszprémi Gizella napok kapcsán Domokos 2004: 93-107., társulati ünnepek kapcsán Barna 2004: 189-203., etc.

²⁶⁶ Kádár 2011., 2012., 2013.

²⁶⁷ Peti 2005: 7-27.

Gagy József – ugyancsak erdélyi példánál maradva – a máréfalvi székelykapuk örökségesítésének folyamatát mutatja be, holisztikus szemléletmódú munkájában. A nemzetközi hírnevű kapuk mára az örökségszemléletnek több aspektusát tükrözik. A kultúrelemhez a bendixi hármasszerzés valamennyi szempontja társul.²⁶⁸

Nemzetközi viszonylatban is jelentős eredmények születtek a különféle lokális ünnepek és szokások megjelenései kapcsán, amelyek az örökség kategóriáinak megfelelően kerültek vizsgálat alá. Laurent Sébastien Fournier a franciaországi Provence ünnepeinek vizsgálatait végezte el a Frédéric Mistral provance-i költő nevéhez fűződő, a helyi termékekre (pl. olívbogyó) épülő, valamint a különböző vallásos társulati ünnepeken.²⁶⁹ A szardíniai olümpiai játékok kapcsán merül fel az ahhoz kapcsolódó fesztivál „jó gyakorlatok” listájára való felterjesztése²⁷⁰ vagy egy közép-franciaországi helyi ünnep francia-portugál hagyománnyá válásának vizsgálata.²⁷¹

Az újra felfedezett betlehemes szokások kapcsán az ELTE és a Debreceni Egyetem által szervezett konferenciák, szakkiadványok,²⁷² a betlehemes találkozóhoz készült szövegleírások²⁷³ említhetők. Ide kötődnek a játékok újrafelfedezésének körülményeit érintő²⁷⁴ vizsgálataim, valamint a betlehemes találkozók – a néprajz szakos hallgatók által készített – felvételek.²⁷⁵

Az itt említett kutatások és elemzések nagyban hozzájárultak az értekezésem alapjául szolgáló hagyomány-örökség vizsgálati koncepció kifejlődéséhez. A hazai szakirodalmi áttekintésben észlelhető az a hiány, amely a szellemi kulturális örökség kistérségi fogalmi és gyakorlati használatának kutatásában észlelhető. A bihari falunapoknak, fesztiváloknak, az újra fókuszpontba került betlehemes játékoknak az örökség fogalmával való összekapcsolása, valamint az örökségesítés folyamatának felismerése és felkutatása e térségben pedig mindezidáig váratott magára.

E hiányt pótolva kíséreltem meg értekezésemben a bihari kistérségekben fellelhető megalkotott ünnepek vizsgálatát az örökség és a hagyomány fogalmainak segítségével, a tárgyalva a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény kistérségi alkalmazhatóságát. A megalkotott ünnepek kutatása további lokális kulturális sajátosságok

²⁶⁸ Gagyi 2004. A szerző a munkában még egy nagyon fontos, a rengőkői történelmi esemény örökségesítési folyamatát is ismerteti.

²⁶⁹ Fournier 2004., 2014.

²⁷⁰ Euvrard 2014.

²⁷¹ Guillaume 2014.

²⁷² A betlehemeseknek külön számot szántak az Artes Populares 19. kötetében.

²⁷³ Tömöry-Szász 2009.

²⁷⁴ Simon 2013.

²⁷⁵ A Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozókon minden évben végeznek kutatást a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézetének hallgatói, Lovas Kiss Antal vezetésével. Az eseményről készült szöveges, fényképes és videós dokumentumok, adatok megtalálhatók a DENIA archívumában, jelenleg feldolgozatlan formában.

feltárását teszi lehetővé, azok örökséggel való összeegyeztetési lehetőségei pedig a nemzetközi tudományos fogalomrendszer fejlesztését és újragondolását eredményezhetik a napjainkban egyre népszerűbb ünnepalkotási módozatok, revival szokások használatbavételének (pl. örökségesítés) vizsgálatával.

3.3. A megalkotott ünnepek és újraalkotott szokások kiválasztása

Az érintett kistérségek számos településén végeztem megfigyeléseket a lokális szellemi kulturális örökség rendezvényi keretben való kezelésére vonatkozóan: 2013-ban a Bárándi Kenyérfesztiválon, a Csökmői Pásztortalálkozón, a Konyári Aratófesztiválon, és Szüreten, a Létavértesi Szent György-napi Jurtalesőn, és a Nagyrábéi Szüreten, valamint 2013-ban és 2014-ben a létavértesi Málé Fesztiválon és a Sárrétudvari falunapokon.

Ezek közül elsőként a Bárándi Kenyérfesztivált választottam ki. Báránd az utóbbi években nagyfokú hagyományörző jellegével hívta fel magára a figyelmet, ahol nem önkormányzati, művelődési intézmény szolgál háttérként a különféle szokások, kulturális elemek (legyen az helyi, nagy-sárréti, esetleg nemzeti, Kárpát-medencei) megőrzésére vagy gyakorlására, hanem helyi csoportok, önképző pedagógusok, magánszemélyek (fafaragó, citerás, énekes, táncos) kezdeményezései és tevékenységei adják a település „hagyományörző” jellegét. Emellett itt készül a térség egyik márkájának számító terméke, a Bárándi Kenyér, amely a szomszédos falvakon kívül nagyobb városokba, még Debrecenig is eljut. Ezt kihasználva alakította ki egy közművelődési és turisztikai szakember közreműködésével a település a Bárándi Kenyérfesztivált, amelynek sajátos arculatának kialakulásához a lokális szellemi kulturális örökség elemek és a helyi termék márkája nagyban hozzájárult.

Az Észak-bihari Létavértesi Májusi Málé Fesztiválja képezte a megalkotott ünnepek második vizsgálati kategóriáját. Eseményei látszólag a bárándi tematikát idézik, ám a szellemi kulturális örökségi felhasználásában markánsan eltérőnek mutatkozik az előzőtől, a hagyomány és örökség fogalmai pedig e fesztivál során látszanak kiéleződni. Továbbá egyfajta örökségesítő folyamat kibontakozásának lehetünk itt szemtanúi, amely e térség vizsgálatának szempontjából mindenképp figyelmet érdemel.

A falunapok a fesztiváloktól eltérően nem tematikus eseménysorok, sokkal inkább a helyi lakosok elvárásainak megfelelően kialakított települési ünnepek. Ráadásul a Sárrétudvariban tartott falunapok a térség egyik legrangosabb eseményeként számon tartott,

majd két évtizedes múlta visszatekintő programsorozata, amely nem csak helyi lakosokat, hanem kívülről érkező „turistákat” egyaránt vonz még a közeli városok (Berettyóújfalu, Püspökladány) lakóinak is kedvelt célpontja. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy egy ilyen nagy látogatottságnak örvendő, látogatókat a legkülönbébb társadalmi közegekből vonzó, összetett közművelődési formaként nyilvántartott, megalkotott falunap során mutatkozik-e igény a helyi szellemi kulturális örökségi elemek felmutatására, és ha igen, azok milyen ünnepi kódokban jelentkeznek.

A betlehemezés játékanak vizsgálata a települési ünnepektől eltérően csupán egy elemre, magára a szokásra, illetve az azt éltető személyek, csoportok motivációira koncentrálódik.

A bárándi, hosszúpályi és komádi betlehemes csoportoknál végzett kutatásaim kiváló példáját nyújtják annak, hogy a különféle kulturális elemek életében bekövetkezett időbeli törés (50-60 év) nem akadályozza az egyes szokások, hagyományok revitalizációjának, még ha annak újraalakulásában külső hatás, jelesül a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó is közrejátszik, amelynek aktualitása, hogy a szervezőik (és nem utolsósorban a város vezetése is) épp az UNESCO listájára való felkerülését szorgalmazzák. Kutatásomban a három település dramatikus szokásának fenntartását vizsgáltam, amelyben nem csak a már említett nemzetközi eseményen való részvételt, hanem azok esetleges lokális felhasználását is érintettem. Kitértem a betlehemes csoportok belső tevékenységeire, motivációira, inspirációira, a szereplők feladataira. Kutatásom alapjául a betlehemes csoportok vezetőivel készített interjúk, és a 2007-től a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozón végzett megfigyeléseim, beszélgetéseim alapján.

3.4. A kutatás módszere

Az egykori Bihar vármegyei településeken végzett recens kutatásaimat néprajzi és kulturális antropológiai perspektívából közelítettem meg. A vizsgálni kívánt kulturális jelenségek étikus szemléletmódú elemzésére vállalkoztam, amely során egy általam kevésbé ismert társadalmi-kulturális közeg ünnepszervezési motivációinak, működésének megragadására vállalkoztam.

Értekezésemben a hagyomány/örökség diskurzus és a szellemi kulturális örökség bihari kistérségekre vonatkozó tudományos vizsgálati módszerként a deduktív társadalomtudományi eljárás szolgált.²⁷⁶ Első, elméletalkotási fázisában az *örökségesítés* folyamatának lehetséges jelenlétét tételeztem fel (hipotézis) a vizsgált ünnepek szerkezetében.²⁷⁷ A második fázisban az elméleti hipotézisek levezetésével hagyomány, örökség és szellemi kulturális örökség fogalmait mutattam be. A fogalmak konceptualizálása során a kapcsolódó ünnepek, szokások, szokáskódok, falunapok, fesztiválok szolgálták hipotézisem alapjául. Empirikus adatszerzéseimet a résztvevő megfigyelés, a félig strukturált interjúk és a képi anyaggyűjtések jelentették. Ezek alapján történt feltevésem elemzése, amelyet a vonatkozó részfejezetekben és az összegzésben is részletesen prezentáltam.

Külső megfigyelői pozícióból figyeltem meg az érintett ünnepek működését, majd azok háttér-információit interjúkészítés által térképeztem fel. Interjúalanyaim között az ünnep szervezői szerepeltek, amelyet kiegészítettek egyes résztvevőkkel folytatott kötetlen beszélgetések. A betlehemes játékokra vonatkozó információimat a felelevenítésért és betanításért felelős személyektől (csoportvezetők) szereztem szintén félig strukturált beszélgetések segítségével. További forrásként szolgáltak az internetes híradások, a helyi és regionális írott sajtó és média közleményei, valamint anyaggyűjtésemet segítették az általam készített és egyes magángyűjteményekből származó fényképes felvételek is.

Adatszerzéseim során arra törekedtem, hogy a falunapokon és fesztiválokon mint megfigyelő legyek jelen (kutató Én), így felmérve a hagyomány és örökség fogalomkörébe tartozó kulturális elemeket, valamint folyamatokat. A Bárándi Kenyérfesztiválon, a Sárrétudvari Falunapon, valamint a Létavértesi Májusi Málé Fesztiválon egymást követő két alkalommal lehettem jelen 2013–2014-ben. Ezzel szemben a Nemzetközi Betlehemes Találkozón már 2008 óta folyamatosan részt veszek egyetemi hallgató társaimmal, Lovas

²⁷⁶ Babbie 1996: 101–102.

²⁷⁷ Lásd Bevezetés fejezete.

Kiss Antal vezetésével, és itt készítettem el a látogatókkal és a résztvevő csoportok tagjaival az interjúkat. Az ott szerzett adatok is disszertációm forrásául szolgáltak.

Az interjúkészítést sokszor nagyban befolyásolja a körülmény, amelyben a kutató és az adatközlő tartózkodik.²⁷⁸ Emiatt a vonatkozó információkat már nem a szokásgyakorlás helyszínén, hanem az adatközlők házigazdai szerepében, az otthoni vagy munkahelyi nyugodt állapotukban mértem fel, hogy az ünnepi, vagy szokásgyakorlás közepette ne zavarjam őket. A betlehemes csoportok esetében ez annyiban módosult, hogy mivel a komádi és hosszúpályi betlehemeseket nem gyakorolják a saját településükön, így azokat a betlehemes találkozón volt alkalmam megfigyelni. A csoportok vezetőivel készített interjúim már szintén nyugodt körülmények között folytak (kivétel a komádi esetet: ez az interjúm Debrecenben készült, a csoport egyik fellépése után).

Az ünnepek szervezőivel folytatott beszélgetéseimnél arra törekedtem, hogy a megbújó motivációkat saját véleményük és a hagyományokról kialakult nézeteik alapján értelmezsem, kijelentéseik és magyarázataik etnográfiai „helyességét” ezért nem kívántam megerősíteni, vagy cáfolni. E személyek határozzák meg ugyanis a megfigyelni kívánt kulturális jelenségeket, így azok elemzésében és megértésében a személyes vélekedések kiemelkedő helyet foglalnak el. E beszélgetések során különféle hagyományértelmezésekkel találkozhattam, amelynek relevanciáját szintén nem volt tisztem megállapítani (összegzésemben röviden kitérek a tudományos terminológia és a szervezők köznapi fogalomhasználata közötti eltérésekre). Kérdéseim az ünnepek szervezésének körülményeire, további szervezőire, mögöttes gondolatvilágukra (ideológia), résztvevőikre, a műsorok szerkesztési elveire, programelemekben esetlegesen fellelhető szellemi kulturális örökség felhasználási módjaira vonatkoztak. A betlehemes csoportok kutatása során a felelevenítés okát, esetleges történetét, kutatását, a betlehemes találkozókön való részvételük okát, a szokásgyakorlásban résztvevő személyek státusát, lokális társadalmukban betöltött szerepüket igyekeztem feltérképezni.

Értekezésemben a néprajzi jelenkorkutatás²⁷⁹ azon alapelvét alkalmaztam, amely az adott kulturális elemeket nem reliktumként (a többé-kevésbé zárt rendszernek tekintett népi kultúrában betöltött szerepe értelmében és súlyában értelmezve), annak idegenségében, a további kulturális elemek kontrasztjaként, hanem azokkal összefüggésben vizsgálja, azaz a jelenkor kulturális összefüggéseit – ahol ez lehetséges – a maguk történetiségében, múltjukkal együtt szemléli.²⁸⁰

²⁷⁸ Bakó 2004.

²⁷⁹ Bausinger 2004: 10.

²⁸⁰ Integrált szinkronia diakronikus dimenziója. Coseriu 1980:44. Idézi Bausinger 2004: 10.

IV. BIHARI ÜNNEPEK

4.1. Bárándi Kenyérfesztivál

4.1.1. A Kenyérfesztivál alap gondolata, létrejötte

A második világháborút követően a gazdasági, politikai és társadalmi körülmények hatására az egész országban felbomlottak, vagy jelentőségüket veszítették az olyan intézmények (egyház, színjátszó körök, dalárdák etc.), amelyek lehetőséget biztosítottak a közös szórakozásra, és tulajdonképpen a búcsúk kivételével is szinte majd minden olyan ünnep eltűnt, amelyek a család keretein túlnőttek.²⁸¹ Igaz volt ez Bárándra is, ahol még a rendszerváltás után bő két évtizeddel sem volt példa nagyobb volumenű, a település egész lakosságának szóló rendezvény megtartására.

Ezzel párhuzamosan a még a két világháború között fellelhető szokások, hagyományok is feledésbe merültek a településen, így nemhogy települési, de közösségi alkalmak megtartására is kevés példa akadt. Ezért felmerült az igény a helyben fellelhető kulturális elemek felélesztésére a község egy-egy személyének gondolatában.

Elindult a bárándi és környékbéli szokások gyűjtése is, amelynek szükségét és arra való felelősségét egy helyi óvoda és iskolapedagógus, Katona Irén hangoztatta. Munkájából kifolyólag eleinte bábozott a gyerekekkel, majd később betlehemes csoportot is vezetett, és ezek hatására, illetve összefogásának eredményeképp állandó kisgyermekes csoportja alakult ki, amely később – népfőiskolai hatásra – a Csillagvirág Hagyomány Műhely formájában bontakozott ki. Napjainkban az azóta már időközben felnőtt fiatalok (fiatal felnőttek, egyetemisták, főiskolások) működtetik, toborozzák az új tagokat, leginkább kisiskolás gyerekek között, emellett pedig nyári táborokat, foglalkozásokat is vezetnek.

Velük párhuzamosan működik az 1998-ban létrejött Bárándi Citeraegyüttes, amely az évek során magas rangú elismerésekben részesült (Magyar Kórusok és Zenekarok Országos Szövetségének [KÓTA] Aranypáva díja, Vass Lajos Nagydíj, Oktatási és Kulturális Minisztérium Miniszteri Elismerő Oklevél, Hajdú-Bihar Megye Prima Primissima Díj), 2006-ban pedig már saját lemezzel büszkélkedhettek, mellettük alakult meg a Nyitnikék

²⁸¹ Hesz 2004: 59.

Citeraegyüttes 2001-ben. E helyi hagyományörző csoportok segítségével érelődhetett meg olyan rendezvény gondolata, amely a település kulturális elemeit hivatott hangsúlyozni.

A faluban nagyobb ünnepi eseményre, falunapokra, – református település révén – templombúcsúkra nem került sor, azonban a szomszédos Sárrétudvari falunapjait irigykedve nézte Báránd lakossága, több százan át is jártak az udvari eseményekre (és emellett a nagyrábéi Sárrét Íze Fesztiválra is). Így a helyi kikapcsolódás és szórakozás hiányát pótolni kívánták. Megnövekedett az igény egy olyan helyi ünnepre, amelyet Báránd magáénak tudhat, és a helyiek szórakozásán túl a település – viszonylag jó megközelíthetősége miatt – turisztikai vonzerőt is kialakíthat.

Ennek megvalósításához egy népműveléssel és falusi turizmussal foglalkozó szakembert kértek fel, aki nem politikai, vagy gazdasági hatalommal, sokkal inkább kiterjedt kulturális és infrastrukturális kapcsolati tőkével rendelkező bárándi lakos volt,²⁸² és olyan fesztivált kívánt helyben kialakítani, amely egyedi, a többi település ünnepétől eltérő, és tükrözi Báránd karakterét. Így jutott el Koroknai Béla a bárándi kenyérhez mint helyi termékhez és márkához, amely a településnek is sajátos arculatot adhat egy fesztivál megteremtésével.²⁸³

4.1.2. A bárándi márka – „A Sárrét Hungarikuma”²⁸⁴

Az otthoni kenyérsütési munkák eltűnése országos szinten a 60-as évek elejére tehető,²⁸⁵ amely tendencia Bárádon is jellemző, hiszen az '50-es évek végén a karcagi illetőségű Balogh Imre pékmester már itt működtette üzemét, amelyhez (ma az országban egyedülállónak számító) ún. „magyar kemencét” épített. Ezt bizonyos napokon megnyitotta a lakók számára, mivel a legtöbb bárándi már nem rendelkezett saját kemencével, és itt nyílt mód a házi, dagasztott tésztájuk kisüttetésére.²⁸⁶

Érdekesség, hogy ugyan a Balogh Imre által épített kemence és technológia adja a termék eszenciáját, személye mégsem ágyazódik bele a település emlékezetébe, a településhez pedig mint „bárándi kenyér” és nem mint Balogh Imre-féle kenyér kötődik.

²⁸² A 2014-es önkormányzati választások során választókerületében elindult, és be is jutott a helyi gyűlésbe.

²⁸³ A fesztivál szervezési munkálatairól maga a főszervező számolt be nekem. Interjú készült: Bárádon 2014.02.25-én.

²⁸⁴ A kifejezés a Bárándi Pékség Kft.-től származik.

²⁸⁵ Bódi 1985: 337.

²⁸⁶ A bárándi kenyérről, és a pékmesterről bővebben egy internetes bejegyzés is beszámol. Forrás: <http://multunktara-tfsz.hu/barandi-pekseg-radno/>. Letöltve: 2014. március 12. A teljes szöveg a Függelék fejezetben megtalálható.

4. ábra – A Bárándi Pékség Kft. faragott táblája.

Hivatalos márkabejegyzés vagy védelem nem fűződik a kenyérhez, de mégis jelen van egyfajta „látens márkaként,” hiszen a közeli települések közül többen innen szerzik be kenyерüket (vagy egy részét), amelyet kiváló minőségűnek tartanak, annak ellenére, hogy több település is rendelkezik péküzemmel. E megbecsülés a bárándi „márka” felértékelődését és továbbgondolását eredményezte, olyan települési ünnep alapját képezve, amely a közös ünneplés, kikapcsolódás színhelyéül szolgálhat, illetve a település turisztikai fejlesztését is előmozdíthatja. Az ilyen települési márkázásokra számos példát találunk, amelyek vonatkozhatnak a helyi termékekhez, szolgáltatásokhoz, szervezethez, személyhez, városhoz vagy régióhoz (például Magyarországon szegedi a Pick, Békéscsabához kötődik a kolbász, a halászlé Bajához, Kalocsához a paprika, etc.). A márka tehát egy szimbólumrendszer, amelynek feladata, hogy a célcsoportok fejében érzéseket, elképzeléseket, gondolatokat társítsanak az adott termékhez. Lényege, hogy az adott településnek egyedi pozíciót teremtsen (regionális pozicionálás), a többi település közül kiemelje, az otthon érzését biztosítsa a helyiek számára, és az identitásalkotás folyamatában egyfajta értékfoglalást vigyen végbe.²⁸⁷

A márkázás az örökségdiskurzus egyik legszembetűnőbb példajaként is tekinthető, amelyben a helyi termék és azon keresztül a település gazdasági haszonszerzést vesz célba (befektetők vonzása), mindeközben az identitás megteremtése során értéket fogalmaz meg és vall magáénak, esetenként pedig kisajátít, amelynek veszélyére már Lowenthal is felhívta a figyelmet. A pozicionálás során versenyhelyzet is kialakulhat, de egy termék egy adott kategória egyetlen szereplője is lehet. A Bárándi Kenyérfesztivál esetében nem a kitüntetett szerep megtalálása, hanem sokkal inkább a települési ünnep létrehozása volt az elsődleges cél. Szükség volt olyan tartalomra, amely a helyieken kívül mások számára is vonzó turisztikai célirányultságot feltételezhet. Érdeemes megfigyelni, hogy a kenyér nem sárréti ún. táji

²⁸⁷ Lásd bővebben: Kádár 2013.

különlegesség, hanem élelmiszeripari eljárás eredménye, azonban olyan alapvető ételről van szó, amelyhez – nélkülözhetetlensége révén is – számos szimbólum kapcsolódik. Ezt nem csak Báránd, hanem számos magyarországi település is felhasználja (ide vonatkozó adatok a *Kenyérfesztivál a médiában* című fejezetben találhatóak), így látszólag azt mondhatnánk, hogy versenyhelyzet alakult ki e fesztiválok, ünnepek között, ám korántsem a hasonló témájú rendezvények, hanem a környező települések ünnepei között.

4.1.3. A fesztivál tér-idő viszonya

Az első Bárándi Kenyérfesztiválra 2012-ben került sor, s habár első látásra az újkenyér ünnepéhez kapcsolnánk, időpontja június utolsó szombatjára esett volna, amely Péter-Pál napjával, az aratási időszak kezdetét jelző jeles nappal (a búza töve ezen a napon szakad meg), az aratással, a búzával került volna összefüggésbe, és igazodott volna a helyi honismereti, kézműves- és életmódtáborához, amelynek utolsó napját követte volna a fesztivál. Ennek ellenére mégis július első hétféjére került át, mivel a szomszédos város, Püspökladány (6 km.) abban az időpontban szervezte Ladányi Nyár című rendezvényét, és – élve így városi rangjával – szólt a bárándi szervezőségnek, hogy fesztiváljukat tegyék át másik időpontra. A főszervezőknek ez kisebb nehézséget jelentett, hiszen állandó időpontot kívántak kijelölni a rendezvénynek, ám a kisebb település mégis eltolni kényszerült ünnepi eseményét.

E kiemelt érdekellentét tehát már a fesztiválteremtés idejében is észlelhető volt a falu-város viszonylatban. A falvak egymás közötti, kistérségi együttműködése is szerepet játszott az időpont kiválasztásnál, hiszen a szomszédos Sárrétudvari falunapja előtte mindig egy héttel kerül megrendezésre. Ilyenkor a környező települések rendszerint egymással egyeztetve jelölik meg eseményeiket,²⁸⁸ nem csak a lakosság kis száma miatt, hanem az infrastrukturális együttműködés miatt is: egy Sárrétudvariban lévő vállalkozó intézi a színpadi és hangtechnikát, a földesi önkormányzat sátorral szolgál, a szomszédos falvakba érkezőknek pedig Báránd biztosít szálláshelyeket.

Az esemény ideje Péter-Pál napjához (június 29.) közel eső szombati nap, amely a rendezvény valós, „megemelt” ideje. Ehhez az időponthoz igazodva és viszonyítva kezdődnek el a szervezési munkálatok (ünnepi előkészület ideje). Az első alkalom előkészítése majd 5 hónapot vett igénybe, amely során a szervezők a partnerekkel és előadókkal folyamatosan konzultáltak, egyeztettek. Ezzel egy időben folyt még a gyűjteményszervezés (amelynek

²⁸⁸ Lásd például Hesz 2004:57.

feladatát az erre szakosodott intézményre, az Észak-Bihari Muzeológiai Szakszolgálatra bízták), valamint a fesztivál középponti elemének számító kemence felépítése.

A rendezvény megvalósításának idejében a versenyek és előadások, a kísérőprogramok egymással párhuzamosan zajlanak. Időbeosztása tulajdonképpen a falunapok időstruktúrájára emlékeztet. A délelőtt során főképp a gyerekek számára szólnak a programok, és majd csak a délutáni időszak kedvez inkább a fellépő személyeknek, csoportoknak, hiszen akik messzebről jönnek, rendszerint délutánra érkeznek. Ekkorra a nyári meleg időjárás is enyhül (15-16 óra), és a gasztronómiai versenyek is a végükhöz érnek, az ünnepi étkezés kezdetét veszi. A kenyérfesztiválon ez annyiban módosul, hogy a délelőtti órákban a helyiek léphetnek fel (kiküszöbölve a külsősök esetleges késését), illetve a „nívósabb” előadások délutánra való besűritése az ünnepi hangulat fokozását is célozza, amely az esti, befejező részletben teljesebben ki, rendszerint országosan ismert előadókkal.

A fesztivál többféle tér együttes alkalmazásának eredménye. A település központi helyén, a 42-es főút mellett a katolikus templom udvarán kerül megrendezésre. Ezt egészíti ki az első alkalmon (2012. július 7.) megnyílt Balassa Iván Falumúzeum, amely a Báránndhoz kapcsolódó néprajzi tárgyi anyagot mutatja be állandó kiállítás formájában. Az udvarhoz kapcsolódik egy sportpálya, amelyet zöld övezet vesz körbe. Mindennek a térkomplexumnak viszonylag a közepére épült a kenyérfesztivál négyes „magyar” kemencéje, amely nagy része közadakozásból valósult meg: téglával, faanyaggal, üveggel, ácsmunkával járultak hozzá a faluból többen, amely így a falubeliek számára az összetartozást szimbolizálja. E szimbolikus tér viszont nem a paraszti folklórszimbólumokhoz kapcsolódó jelentéstartalmakat hordozza (a kemence Tánzos Vilmos szerint a halál és az újjászületés, a démonok lakóhelye).²⁸⁹ Az itt megjelenő kemence jelentéstartalma teljes egészében átértelmeződik, és ahhoz egy lokalitáshoz szorosan fűződő, identitáserősítő funkció társul. Az otthon melegének jelképekül szolgál, így nem csak tárgyi kellék, hanem térbeli objektuma a fesztiválnak.

A térelosztás az aktív és passzív tevékenységeknek megfelelően alakult. Az aktív versenyprogramok helyéül a sportpálya szolgál, ahol a molnárlegények erőpróbája, a szekérhúzás zajlik (kb. 30-40 perc). Innen nem messze, mindössze 10-15 méterre már a színpad, és az előtte lévő fedett nézőtér, a sátor található. Innen pár lépésre helyezkedik el a négyes kemence, a péksütemények versenyének helye, illetve egy kis utca, ahol a kézműves termékek „piaca” található, középpontban a Bárándi Pékség termékeivel.

A kenyérfesztivál a település középpontjában van, a komplex térkombináció egy nagyobb térré alakul:

²⁸⁹ Tánzos 2006: 202.

Helyszín	Térszemlélet
Falumúzeum	Múlthoz kapcsolódó, reprezentatív tér
Katolikus plébánia	Szagrális tér
Négyes kemence	Kenyérsütéshez és hagyományápoláshoz kapcsolódó, központi szimbolikus tér
Sportpálya	Sport- illetve versenytér
Zöldövezet	Természethez kapcsolódó esztétikai tér
42-es főút	Infrastrukturális tér

2. táblázat – A fesztivál térszerkezete

A fesztivál helyszínéül szolgáló terület a hétköznapi felhasználásban jelentéktelen, egész évben tulajdonképpen üresen áll, ám a fentiekben nevezett térstruktúrák ötvözésével egy-másfél napig a falu legjelentősebb helyévé válik. Megalkotott fesztiválról lévén szó, a rendezvény területét is újonnan hozták létre, „körül kellett keríteni a fesztivált,” amely csupán az eseménysor idejében értékelődik fel: kiemeltté, megemelt térré változik a település történetét bemutató falumúzeum, egész napos sütés látható a négyes kemencénél, amely a sütés eszköze is. A fesztivált követően a kemence passzív térré változik vissza, a további helyszínek (sportpálya, katolikus plébánia, falumúzeum) pedig eredeti, mindennapi funkciójukba térnek vissza.

4.1.4. A fesztivál eseményei

A márkázáshoz többféle szimbólum szolgálhat alapul: „*állandó jelzők, hagyományok, természeti erőforrások, épített örökség, hírességek, intézmények, történelmi események, spirituális élet helyei.*”²⁹⁰ A bárándi esetben a kenyér mint helyi előállítású termék (és egyben márka) szolgáltatta a fesztivál számára a megfelelő márkajelzést, amelyhez többletként a falu *hagyományörző jellege* is hozzájárult a településen működő citerások, néptáncosok, hagyományműhelyesek, fafaragók által.

A fesztivál középpontjába tehát ezeknek a csoportoknak a tevékenységei kerültek, a paraszti életmódhoz kapcsolódó szellemi kulturális elemek színpadon történő bemutatásával. 2013-ban már több mint 400-an léptek fel, a résztvevőkkel együtt így a dupláját, a kb. 800-1000 főt is megközelítette a fesztivál látogatottsága.

²⁹⁰ Kádár 2012: 31–35.

Az esemény szereplői elsődlegesen a szervezők, akik között több civil szervezet is található. Anyagi vagy szervezési munkálatokkal (humán erőforrás) járulnak hozzá a fesztivál sikeréhez, de emellett önreprezentációs tevékenységeket is végeznek: egy külön számukra kijelölt területen saját kiállítást szerveznek.

„Abszolút belefér, a célközönségünk a civil szervezetek és magánemberek sora, a tűzoltók és a vadászok is civil szervezet. Szívesen bemutatják magukat, mellette ott főznek, az úgy remek.”²⁹¹

Így például a helyi vadásztársaság négy táblát állított ki, amelyen trófeáik voltak elhelyezve a 2013-as alkalmon, sátrukban pedig a bográcsversenyre főztek. Mellettük a Bárándi Önkéntes Tűzoltók Egyesülete egy veterán, Mercedes típusú tűzoltóautót is felvonultatott, amelybe az érdeklődők (rendszerint gyerekek) be is ülhettek, az egyesület tagjai pedig szintén beszálltak a bográcsversenyebe. A hagyományműhelyesek kézműves foglalkozásokat tartottak szintén egy erre a célra kihelyezett sátorba elkülönülve. Hozzájuk kapcsolódó cselekvéskódok közül a tényleges ünnepi idő eltöltésénél a felvonulás, vagy külön bemutató nem volt tapasztalható, passzív (nézelődés) és aktív programlehetőségeket nyújtottak a látogatók számára, illetve a szórakozásban és a versenyekben (főzés) való részvétel volt elsőszámú cél. A fesztivált megelőző, előkészítési fázisban viszont aktív szervezési és lebonyolítási munkákat végeznek, valamint felajánlásokat is tesznek a rendezvényhez. Annak ellenére, hogy nem feltétlenül illenek az esemény profiljába, bárándiként mégis helyük van a fesztiváli térben.

A fesztivál meghatározó személye Koroknai Béla, akit a település lakói többször kérdőre vontak (abból kifolyólag, hogy több rendezvényt is szervez), hogy Bárádon miért nincs települési ünnep. Ezt átgondolva kezdte el felvetni annak az ötletét, hogy helyi termékekre és előadókra támaszkodva bárándi eseményt kell létrehozni, hiszen *„nagyon sok minden van a faluban, de azt ki kell találni,”* azaz megfelelő rendezvényi keretbe kell azokat ágyazni. Személye alkalmassá tette a falubeliek szerint ilyen esemény létrehozására, hiszen a Falusi Turizmus Hajdú-Bihar Megyei Szövetségének elnöke, a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségének alelnöke és a sikeres nagyrábéi Sárrét Íze Fesztivál főszervezője is volt egyben.

Számára fontos volt, hogy olyan keretet biztosítson az új eseménynek, amely kapcsolódik a település kultúrájához, de a turizmus szempontjából is vonzerőt jelenthet.

²⁹¹ Koroknai Béla 2014.02.25. Báránd.

Véleménye szerint tökéletes csábítást mindig a gasztronómia nyújt, ehhez pedig a nagy hírnévre szert tett bárándi kenyér megfelelő kiindulási pontot szolgáltatott. Szervezőként és turisztikai szakemberként tudatában van azzal is, hogy a szaglás érzékelése egy eseményt erősen meghatározóvá képes tenni, a szagjel megkülönböztető, felidéző és márkázó szerepe így az értékesítés és arculatépítés egyik legfőbb eszközének számít.²⁹²

A friss kenyérhez társuló kellemes illat mindenkiben pozitív érzéseket képes kelteni, ellentétben akár a húsos, vagy zsíros ételekkel, amelyek napjaink vegetáriánus és egyéb táplálkozási trendjeiből fakadóan nem minden esetben tudnak a kenyérhez – vagy egyéb péksüteményekhez – hasonló érzeteket kiváltani.²⁹³ A szaglás, a jó illat (és az ahhoz gyakran kötődő tisztaság), azaz a testhez kapcsolódó szokáskódok egy közösség, vagy település márkájának kialakításához is hozzájárulhatnak, amelyek segítségével felidézhetővé válnak az adott település eseményei. Ezt használja ki a bárándi szervezőség a faluhoz kapcsolódó péktermékeinek segítségével.

Az eladásra kínált tárgyak (szuvenírek), az árusított és versenyztetett ételek és italok összekapcsolják a testhez kapcsolódó szokáskódokat a tárgyak kódjaival, amelyek két fő funkcióval rendelkeznek a látogatók, vásárlók szemszögéből: *élményszerzés* és *emlékszerzés*.

Az élményszerzés kapcsán legkézenfekvőbb az árusított ételek, italok kulináris élvezetének biztosítása. Minden olyan esemény kapcsán találkozunk ételárusokkal, ahol maga a rendezvény is gasztronómiai jellegű. Ám míg a szervezett – rendezvényhez kapcsolódó – gasztronómiai kínálat a már említett márkázás, rendezvényi arculatformálás célja, addig a kirakodó árusok a gazdasági haszonszerzést célozzák. Édességek (gumicukrok dömpingje, vattacukorárus, csokoládé szökőkút stb.), főtt kukorica, lángos, fánkok és süteményfélék, üdítők (kólák, jégkása stb.), a különféle alkoholtartalmú italok (egyre nagyobb népszerűségnek örvendő házi sör vagy kézműves sör, táji jelegű és/vagy házi bor, égetett szeszek, likőrök, pálinkák, koktélok) gazdag tárháza jelenik meg egy-egy ilyen kirakodóvásár étel- és italkínálatában.

A Bárándon hagyományosnak számító péksütemények és ételkülönlegességek²⁹⁴ a rendezvény hagyományörző jellegének ellenére alig lelhetőek fel a fesztivál árusainak cikkei között. A legnagyobb értékesítő itt a Bárándi Pékség Kft., amely az iparilag előállított süteményeit, kenyérféléit árusítja, azon jogából fakadóan, hogy ő maga a bárándi kenyér tulajdonképpeni jogutódja, s ezáltal határozza meg a település és a fesztivál arculatát. Más a

²⁹² Kádár 2011: 54–55.

²⁹³ A szaglás érzékterületére kívánnak hatni ilyen módon a különféle látványpékségek is. Erről bővebben: Kádár 2011: 54–59.

²⁹⁴ Lásd az ide vonatkozó *A bárándi kenyér előtt: hagyományos receptek* című fejezetet.

helyzet a versenyszámok résztvevőinek saját termékeivel. Ők zsúrizésre, nem pedig eladásra kínálják az elkészült ételeket, így a kenyér és péksütemények sütése itt nem elsősorban a résztvevők ellátását szolgálja. Ezzel ellentétben a bográcsozás a jelenlévők étkeztetését is igyekszik ellátni, amely mellett a különféle italok, üdítők, csapolt sörök árusítói is megtalálhatóak a rendezvényen: jégkása, jeges tea, sörök, ásványvizek, amelyek a nyári meleg elengedhetetlen italkellékei.

A térbeli funkciója mellett a versenyekhez szükséges négyes kemence tárgyi szükséglet is, amelyhez összetett szimbolikus tartalmak kapcsolódnak. A településen élő egyes személyek összefogásából megépített kemence a közösségiség, a bárándiak identitásának jelképének számít.

„Amikor ezt az egészet kitaláltuk, azt gondoltuk, hogy valamiféle, olyan közösségi teret szeretnénk ide, ahova az emberek szívesen eljönnek. Ahol egy család, egy baráti társaság, civil szervezet eljöhet, és néhány órát kellemesen eltölthet. A kemence az valahogy a család, az otthon melegét adja, és így azt gondolom, hogy ez volt itt a legeslegnagyobb erő, hogy ezt építsük meg, meg azt gondoltuk, hogy igény is lesz rá.”²⁹⁵

A szervező által elmondott – rögtönzött – magyarázó szövegből jól látszik, hogy a kemence az otthon melegének profán jelképe is, az otthon pedig a lokális térhez való viszonyulás metaforájaként értelmezhető. A mindennapiságához szakrális cselekmény is társult, amely során, a helyi lelkész a kemencére kért áldást az első fesztivál alkalmával (2012).

„Legyen ezen a kenyérsütő kemencén Isten áldása. A benne sütött kenyér emlékeztessen, Isten megáldja az ember munkáját, fáradozását, ígérteit valóra váltja, míg ég és föld lesz, vetés és aratás meg nem szűnik. Az itt sütött kenyér emlékeztessen Úr Jézus szavaira: Én vagyok az az élő kenyér, mely a mennyből szállt le. Kegyelmes és irgalmas Isten, áldja meg ezt a kemencét és őrizze meg. Ámen.”²⁹⁶

Az áldáshoz kapcsolódó szövegekben a kemence a kenyérsütéssel függ össze, és ezen a gondolatmeneten továbbhaladva a vetéshez és aratáshoz kapcsolódó munkának a szentesítése jelenik meg. A kenyér Jézus testének is szimbóluma, amely megteremtése, képletesen Jézus testté formálása a kemencének köszönhető, ilyen formán annak megáldása a

²⁹⁵ Koroknai Béla megnyitó beszéde, 2012. I. Bárándi Kenyérfesztivál.

²⁹⁶ Balogh László református lelkész, 2012. Báránd.

helyi református közösség számára fontos momentum. Így a felépített négyes kemencéhez négyes jelképrendszer is kötődik:

- identitás (bárádiság)
- szakrális (Jézus testének megformálása)
- hétköznapi (meghitt otthon melege)
- ünnepi (étkezések, versenyhez szüksége tárgyi kellék)

A kenyérfesztiválon folyosószerűen kialakított kis utcácskában a leginkább helyi termelőktől származó gasztronómiai termékek, mézek, házi lekvárok, valamint a Bárándi Pékség Kft. péksüteményei, termékei vásárolhatóak meg.

Ugyanitt különféle kézművesek, ékszerkészítők, kosarasok, fafaragók jelennek meg, akiknek a paraszti kultúrához kapcsolódó elgondolásait tükrözik az általuk elkészített termékek. Így például kalap- és ruhaárus is helyet kap, akinek termékei között inkább butikos tömegcikk „népies” változatai, honfoglalás kori női és férfiingek stilizált változatai találhatóak meg. Tárházuk egy-egy Kárpát-medencei népviseletre hasonlító darabbal egészülnek ki, úgymint vászoningek, posztómellények, női szoknyák, a különféle tájspecifikus motívumokat ötvöző (kalocsai mintára, matyó hímzésre hasonlító) blúzok, tehát az általuk „népinek” vélt tárgyak kerülnek forgalmazásba.

5. ábra – Kalap- és viseletárus, 2014. (saját felvétel)

E tárgyak egyik kiemelt szerepe, hogy az ünnepi esemény felidézhetővé váljon az esemény lecsengését követően. Erre egyrészt alkalmasak – Verebélyi Kincső megfogalmazásában – azok az alkalmi tárgyak, amelyek meghatározott céllal a

népszokásokhoz, rítusokhoz készülnek el, majd később – funkcióvesztés miatt – dísz tárgyakká válnak.²⁹⁷ Másrészt viszont a kirakodóvásárok termékei éppen erre a szerepkörre épülnek, így az emléktárgyak minden esetben az erre specializált előállítóktól, vagy kereskedőktől származnak.

„Műanyagárust, vagy cukorkaárust nem, csak népi árust engedünk be!”

A kirakodóvásárosok tehát a lokális ünnepek szerkezetében szolgáltató ipari (étel-ital árusítás), és imázsalkotó-márkázási szerepet (szuvenírek, ajándékok) töltenek be, az pedig, hogy helyi-e az adott árus, nem minden esetben dominál. Báránd esetében leginkább a helyi árusok megjelenését támogatják, olyanokét, akik az „autentikus” bárándi (népinek vélt) kultúrát képviselik.

Az emlékszerzéshez szükséges eredetiség attribútuma a kenyérfesztivál kirakodósainak esetében szubjektív kiválasztáson alapszik, teljesen független attól, hogy azt éppen egy kutató eredetinek talál-e, avagy sem.²⁹⁸ Az árusok befogadása a szervezőknek és az ötletgazdának a paraszti kultúráról kialakult személyes vélekedéseitől és megfontolásaitól függ, továbbá hogy falubeli-e, vagy sem.

Az élményszerzéshez leggyakrabban azok a tárgyak járulnak hozzá, amelyek egyediek, máshol, másik fesztiválon nem találhatóak meg, azaz a lokális jelleget öltik fel, márkásítanak. Bárándon a Múltunk Háza rendelkezik azokkal a tárgyakkal, amelyeket mások, a kívülről érkezők számára prezentálni igyekeznek, a „mi eszközeink, a mi tárgyaink” címszóval a település tulajdonképpen (néprajzi) tárgyi örökségének bemutatását célozzák, múzeumi (kiállítóhelyi) keretek között. Emellett a településről készült régi fényképek is láthatók, illetve írógépmúzeum is megtekinthető az intézményben.

Első ránézésre a helyi vadászok által kiállított trófeák a kenyérfesztivál állati kódjaihoz kapcsolódnának, ám magához a tematikához semmilyen mértékben nem kapcsolhatóak, hiszen azok csupán a civil egyesületet reprezentálni hivatottak. Érdeemes megfigyelni, hogy bár az esemény az aratáshoz nagymértékben kötődik, a búzához kapcsolódó növényi jelképrendszer mégsem alakult ki. A száraz búzagalaszok ugyanis csupán egy-egy sátor díszítő elemeiként funkcionálnak.

A színpadi előadások a fesztivál tárgyi örökségi elemét egészítik ki szellemi kulturális örökségi elemek segítségével. Itt már nem csak a helyiek, hanem a külsősök is sokkal nagyobb teret kapnak, tematikában viszont az eladható árukhoz hasonló a megköttetés, tehát a

²⁹⁷ Verebélyi 2005b: 158.

²⁹⁸ Bendix 1989: 132.

„hagyományokhoz” ragaszkodó bemutatók jelenhetnek csak meg: néptáncos, népi hangszeres, népmesei, verses és prózai, valamint népdal- és népzenei előadások. Ezt a kötött tematikát némiképp oldja a 2012-es helyi mazsorett-táncosok, pompom-lányok, vagy a 2013-as püspökladányi hastánccsoport bemutatója. A produkcióknak viszont nem feltétlenül kell a helyi vagy tágabban a Hajdúsághoz, Sárréthez kötődő kultúrához kapcsolódnia, tulajdonképpen az egész magyar nyelvterület „népi kultúráját” felölelhetik.

A Bárándi Kenyérfesztivál kinevezik kódjai között megtalálható a lovas kocsis falubejárás választható programként, de az egész fesztivált nem határozza meg. Annál inkább érdemelnek külön figyelmet a színpadi néptáncműsorok. Ha a lokális tánc kultúrát vizsgáljuk, a bihari területek a középső vagy tiszai táncdialektus területébe esnek, amelynek táncincésében a régi stílusú táncokat az eszközös pásztortáncok, a botolók képviselik.²⁹⁹ A térségben megjelenő polgárisult báli táncalkalmak hatására a meglévő új stílusú népdalok, a csárdás és verbunk tánc kisérete mellé népies műdalokkal egészültek ki a bihari táncok. Táncalkalmakra, elsősorban bálókra Bárádon a 30–40-es években a gyógyfürdőben került sor vasárnaponként, de ezek mellett a téli időszakban megszervezett műkedvelő előadásokat követően is megrendezésre kerültek báli alkalmak. Jellemzően a tánciskolában megtanult táncokat járták el ezeken a szervezett táncalkalmakon: csárdás, angolkeringő, tangó, polka, charleston.³⁰⁰

A tánckészlet bővülése már az új keletű 20. századi polgári hatások miatt viszont már nem fér bele a magyarországi amatőr néptáncgyűttesek színpadi repertoárjába, így a helyi fesztiválon sem láthatjuk már e helyi tánc hagyomány megjelenését. A táncgyűttesek előadásiban jellemzően a kis-magyarországi (szatmári, sárközi, dél-alföldi etc.), illetve erdélyi (mezőségi, székelyföldi, kalotaszegi, esetleg moldvai) táncok szerepelnek, amelyeket a fesztivál színpadán helyi (Határtalan Néptánccsoport) és környékbéli (Földesről, Kabáról, Püspökladányból, Szentpéterszegről érkező) tánc csoportok mutatnak be. A néptáncok fesztiválprogramban való vizsgálata kapcsán a hagyomány-örökség fogalomrendszere némi magyarázatra szorul.

Az amatőr és a professzionális együttesek egyaránt színpadi tevékenységet folytatnak, és a néptánc hagyományok, amelyek nagy része már kihalt (nem funkcionál), előadóművészeti igényességgel kerülnek megjelenítésre. Ennél fogva az autentikusnak vélt tánc hagyományok a bárándi fesztivál esetében is örökség elemekként realizálódnak, a már

²⁹⁹ Kavecsánszki 2010: 171–172.

³⁰⁰ Bencze 1985: 480–481.

eredeti közegükben sem működő (gyakorolt) kulturális elemek idegen környezetben bukkannak fel, idegen funkcióval párosulva.³⁰¹

Az akusztikus kódok között az eseményen a zenei formák kapnak helyet, köztük is a népdalelőadások, amelyek a tánc hagyományok esetétől komplexebb képet mutatnak. Erős „húzóérvnek” számítanak a bárándi citeraegyüttesek, akiknek a dalai sárréti gyűjtéseken alapulnak, így a helyi dalrepertoár éppúgy megjelenik előadásukban, mint a környékbéli, vagy éppen a tágabban vett magyarsághoz kapcsolható népzenei anyag. Népzenei csoportok szintén érkeznek a környékről (Csökmő, Pocsaj, Püspökladány, Sáp, Sárrétudvari etc.) és távolabbi településekről is (Balmazújváros, Gyula, Léh, Tunyogmatolcs etc.), de az autentikus népzenei előadások egyre inkább kiterjednek népzenei feldolgozásokkal a zenei és fesztiváletterületben. Ez Bárádon sincs másképp. Attraktív előadóra az ilyen típusú fesztiválok esetében is szükség van a nap csúcspontjaként. „Sztárvendégként” így a nyíregyházi Ciráda Zenekar (2012–2014), vagy a NOX zenekar énekesnője, Péter Szabó Szilvia (2014) jelennek meg, akiknek zenei előadásmódja a népzene és a 21. századi „trendibb” stílusok ötvözéséből áll, így közel állnak a hagyományőrző fesztiválok ízlésvilágához.

A falunapok, tematizált rendezvények (kulturális, sport-, egészségnapok, fesztiválok) népszerű elemei napjainkban a versenyek. Társadalmi szempontból a versenyeknek vannak egyaránt pozitív és negatív hozadékaik. Egyrészt a versenyek az egyének mérését teszik lehetővé, hiszen az emberi nem önfenntartása nagymértékben épít egyedei különbözőségére, egyes tagjainak sajátos, egyedi tapasztalataira és képességeire, másrészt viszont a verseny meghatározott szempontok szerint hierarchiát állíthat fel, amely a társadalomban feszültségeket, ellentéteket és válságokat okozó egyenlőtlenségeket kelthet.³⁰² Napjaink ünnepszervezésében mind a mentális, mind a fizikai sajátosságok összemérése fontos helyet foglalnak el, a keresztrejtvényektől kezdve az ügyességi versenyeken és erőpróbákon keresztül (szekérhúzás, Trabant-toló verseny, súlycipelő, vívó, sörivó, vagy virslievő verseny etc.) a különféle termékek elkészítéséig. A Bárándi Kenyérfesztivál versenyei a látogatók rendezvénybe való bevonását, aktív tevékenységi formákba való integrálását irányozzák elő. A fesztivál tematikájához természetesen gasztronómiai verseny dukál. Ennek megfelelően a kenyér- és péksütemények versenye az egyik kitüntetett programelem, amely nemcsak a helyiek, hanem a kívülről érkezők bevonását is lehetővé teszi, sőt, a rendezvény akár képes hozzájuk is alkalmazkodni. Ezt mutatja, hogy a szervezők méltánytalannak vélték, hogy a nem helyi versenyzőknek is abban a – számukra ismeretlen – kemencében kellett a tésztájukat

³⁰¹ Más a helyzet, ha az idegen környezetből származó tánc hagyományok az ún. tánc házas közegben jelennek meg. vö: Köncei 2004. 81–85.

³⁰² Kapitány – Kapitány 2011: 5.

kisütni, amiben a helyieknek is (akik viszont ismerik a sütőobjektumot), ezért a 2013-as évben külön kategóriát kaptak a nem helyben kisütött termékek is. További gasztronómiai versenyként a bográcsfőzés is jelen van, amelyekre szintén bárki benevezhet.

A megmérettetések során a zsűri feladata az elkészült termékek, elért versenyeredmények pontozása, bírálása, ám emellett mindig egyfajta presztízst is jelentenek az esemény számára a jeles személyek hozzászólásai döntései, sőt, már-már show-elemekké, nézettség-növelő, lelkesültség-növelő tényezővé válhatnak.³⁰³ A bárándi esetben nem szakavatott pékmesterek kerültek kiválasztásra – mint például a nagyrábéi Sárrét Íze fesztiválon, ahol két olimpiai séfmeister van jelen – hanem három gasztroblogger, akik az interneten vezetnek gasztronómiai blogokat (név szerint: Gyepes Gabojsza, Dr. Farkas Melinda, Füle Niki).

„A gasztroblogger annyiban különbözik a mindennapi embertől, hogy kicsit jobban szeret és tud főzni.”³⁰⁴

A döntőbírók tehát olyan magánszemélyek, akik a 21. századi internetes világ tulajdonképpen „képződményei,” komoly szakmai háttérrel kevésbé, ám annál több elhivatottsággal rendelkező magánszemélyek. Hozzáértésüket azonban a szervezők elismerik, és ilyen módon releváns elemeivé válnak nemcsak a versenyeknek, hanem a fesztivál arculatának is. Meg kell jegyezni, hogy a zsűri kiválasztásában gyakorlati és kapcsolati szempontok is közrejátszottak, hiszen a sütéssel, főzéssel hobbiszinten foglalkozó bloggerek a szervezővel személyes jó kapcsolatot ápolnak, így meghívásuk magától értetődő is volt a szervezőség számára. Emellett ez a meglehetősen informális díjazás teszi eltérővé a Bárándi Kenyérfesztivált a Nagyrábéi Sárrét Íze Fesztivál formális, szakácmesterek általi zsűrizésétől – az ötletgazda nem titkolt szándéka szerint –, amely különbség fenntartása kiemelt célnak számít a két fesztivál szervezése kapcsán.

4.1.5. Kenyérfesztivál a médiában

Az internetes és hírközlési médiában megjelenő írások, blogok napjaink egyik legnépszerűbb hivatkozási pontjai a 21. századi emberek körében. A médiában való megjelenés nem csak rangot adhat egy település lakosságának vagy termékének, hanem fontos önreprezentációs lehetőséget is nyújthat, az örökségek vagy hagyományok kezelésében

³⁰³ i.m.: 17–18.

³⁰⁴ A szervező, Koroknai Béla. 2014. február 24. Báránd.

változást eredményezhet. Továbbá az esemény hírének terjesztésében is tevékenyen részt vehetnek az internetes médiumok, sőt, az eseményen résztvevők életkori megoszlását is befolyásolhatják, annál is inkább, mivel az internethasználók között legnagyobb arányban a fiatalabb nemzedékek képviseltetik magukat. A kenyérhez és különféle péksüteményekhez kötődő ünnepi események, rendezvények megszerkesztése nem csak bárándi sajátosság. Budapesten 2014-ben már szintén harmadik alkalommal tartották meg a Budapesti Kenyér- és Péksütemény-fesztivált a Budai Várban, amely a – bárándihoz hasonlóan – „hagyományteremtő szándékkal életre hívott” fesztivál.³⁰⁵ Győrben 2013-ban már tizenegyedik alkalommal tartották meg az Euroregionális Kenyérfesztivál és Kézműves Találkozót, amely a péksütemények kiállítására és versenyzésre ösztönzi a Romániából, Ausztriából, Szlovákiából érkező pékségeket is. Fesztiváli hangulatú a már (2013-ban) harmadik alkalommal megtartott Nyírpazonyi Új Kenyér Fesztivál, amelynek központjában elsősorban nem a hagyományörzés, sokkal inkább a modernebb elemek állnak (motoros felvonulás, streetfighter bemutató, koncertek, karaokeverseny etc.), a kenyérszentelés mellett utcabál is jelen van a programsorozatban.³⁰⁶ A Lipóti Kenyér- és Halfesztivál szintén a kenyérsütéshez és versenyzéshez kapcsolódó rendezvény. Ahogy Bárádon is, úgy itt is kell olyan további versenyszám, amely valamilyen bográcsos jellegű ételhez kapcsolható, ráadásul a helyszínen regisztráció után horgászni is lehet a fesztivál taván. Külön erre az eseményre építettek sütőkemencét, amelyben a versenyzők kenyereiket megsüthetik.³⁰⁷ Tó melletti további fesztivál az Új Kenyér Fesztivál Agárdon, amely már 2009 óta évente megrendeznek, ám programjai miatt inkább a szórakoztató fesztiválok közé tartozik, hagyományörzésről itt kevésbé beszélhetünk.³⁰⁸

A vidéki turizmussal foglalkozó internetes médiumok a Bárándi Kenyérfesztiválról is híradással szolgálnak. Az internet világában az események könnyen reklámozhatóak, és ezt a bárándi szervezők is kihasználják, mi több, a péksüteményi versenyben a már említett gasztrobloggerek zsűriztek, elvonatkoztatni tehát a hagyományörző fesztivál esetében sem lehet az internet világától. A fesztivál hirdetései az alábbi honlapokon érhetőek el: alföldi turizmus honlapja,³⁰⁹ a programturizmus.hu,³¹⁰ utazzitthon.hu,³¹¹ és port.hu

³⁰⁵ Forrás: <http://kenyerfesztival.com/2014/>. Letöltve: 2014. március 20.

³⁰⁶ Forrás:

http://www.nyirseghir.hu/megyen_innen/augusztus_20_an_uj_kenyer_fesztival_lesz_nyirpazonyban/22730.

Letöltve: 2014. március 20.

³⁰⁷ Forrás: <http://www.lipotifesztival.hu/>. Letöltés ideje: 2014. március 20.

³⁰⁸ Forrás: <http://www.fesztivalkalauz.hu/index.php?option=naptar/task/details/faz/18748>. Letöltve: 2014. március 20.

³⁰⁹ Forrás: http://www.alfolditurizmus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=19:i-barandi-kenyerfesztival&catid=1:hirek&Itemid=1. Letöltve: 2014. március 20.

fesztiválozatában.³¹² A Debrecen és Hajdú-Bihar megyei híreit bemutató dehir.hu-n már bővebb tájékoztatást kapunk magáról a fesztiválról, illetve céljáról.³¹³ A fesztivált mint hagyományteremtő jelleggel életre hívott eseményt mutatja be a híroldal, természetesen a kenyeret állítva célpontba. Pontatlanul négy kemencét említenek, amely tulajdonképpen egy négyes kemence, melyben a versenyzők saját kenyerüket megsüthetik. A cikk kitér arra, is hogy milyen haszna van a falusi vendégfogadók szempontjából a közösségi és bemutatkozó jellegű találkozóknak. A Szabolcs Online (szon.hu) is közöl beszámolót *Híresen finom a bárándi kenyér*³¹⁴ címmel az első alkalomról, amelyben nem annyira a kenyérré, mind inkább a helyszínre (kemence, Múltunk Háza) helyezi a hangsúlyt.

A Bárándi Élet című helyi havilapban a főszervezővel készített interjút közölt,³¹⁵ amelyben a fesztivál sikeréről, lebonyolításáról és a helyszínek, intézmények létrehozásáról kérdezik. Az Északkeleti Napló is beszámol röviden 2013. július 8-i számában,³¹⁶ a cikkben a helyi politikai elit (országgyűlési képviselő és polgármester) is elismerően szól a kenyérről mint híres és minőségi termékről, illetve az „összefogás eredményeként létrejött” fesztiválról. Ezt követően egy kisebb képriport is megjelenik az újság hasábjain. A 2012. július 9-i számában a Hajdú-bihari Napló címlapján a fesztivált a térség első hagyományörző rendezvényeként említik, kiemelve a négyes kemencét mint Magyarország első négykemencés, kör alakú sütőhelyét, amely a falu közösségi rendezvényeit, egyéni és családi alkalmait fogja szolgálni.³¹⁷ A 2013. július 8-i számba *Megünnepezték híres kenyerüket a bárándiak* címmel került beszámoló a fesztiválról, a rövid leírás mellé pedig képriportot kapott az esemény, amely már ezerfőnyi elégedett vendéggel és több mint 300 fellépővel dicsekedhetett. E cikkben már a polgármester és a térség önkormányzati képviselője is megszólalt, kiemelve a régióban és a Partiumban is híres kenyerüket, illetve a megjelent fellépők általi kulturális gazdagodást, akik „elhozták kultúrájukat, népszokásaikat, néphagyományait”.³¹⁸

Egy programsorozat médiában való megjelenése vagy népszerűsítése hozzájárul annak sikeréhez, vonzó turisztikai desztinációként való felmutatás a szervező település gazdasági

³¹⁰ Forrás: <http://www.programturizmus.hu/tdestination-barandi-kenyerfesztival.html>. Letöltve: 2014. március 20.

³¹¹ Forrás: <http://www.utazitthon.hu/i-barandi-kenyerfesztival-barand.html>. Letöltve: 2014. március 20.

³¹² Forrás: http://www.port.hu/2_barandi_kenyerfesztival/pls/w/festival.festival_page?i_festival_id=12679. Letöltve: 2014. március 20.

³¹³ Forrás: <http://www.dehir.hu/kultura/a-kenyeret-unneplik-az-első-barandi-kenyerfesztivalon/2012/07/05/>. Letöltve: 2014. március 20.

³¹⁴ Forrás: <http://www.szon.hu/hiresen-finom-a-barandi-kenyer/2025758>. Letöltve: 2014. március 20.

³¹⁵ Bárándi Élet. 2012. augusztus I. évf. 7. szám.

³¹⁶ Északkeleti Napló, LXX/157. 2013. július 8.

³¹⁷ Hajdú-bihari Napló, 2012. július 9. 8. oldal.

³¹⁸ Hajdú-bihari Napló, 2013. július 8. 1.

élenküléséhez is vezethet. A különféle kulturális elemekre való túlzott figyelemfelkeltés azonban nem feltétlenül hozhat mindig sikert. Tárgyi, szellemi termékek gazdasági fókuszpontba állítása mindig az adott produktum elkorcsosulásával járhat, anyagi haszonszerzésre beálló előállításuk a kulturális elemet kiemeli a kulturális milióból. Ennek a veszélyére az UNESCO Szellemi Kulturális Örökségének megőrzéséről szóló egyezménye rendre felhívja a figyelmet.

4.1.6. Örökségesítés Bárádon

A Kenyérfesztivál során számos színpadi néptáncos, népzenei, népi hangszeres vagy népmesei előadás látható, amelyek a népi kultúrára való hivatkozásként jelennek meg. Báránd történetének és kultúrájának elsősorban az agrár-, azon belül a paraszti rétegét, annak életmódját ragadja meg a fesztivál, annak ellenére, hogy az állattartás (elsősorban juhászat), vagy a munkásréteg (vasút) is éppúgy a falu társadalomtörténetének része. Ez a paraszti társadalmi réteg nyújtja a Kárpát-medencét átfogó, autentikusnak vélt népi kultúrára való hivatkozási alapját a fesztiválnak, amelyen keresztül a (magyar) nemzeti szinthez való kapcsolódását legitimálja. A Kárpát-medence legkülönbébb tájainak táncai, zenéi (Somogytól Moldváig, Dél-Alföldről Mátyusföldig) jellegzetesen csak a színpadon elevenednek meg, előadóművészeti szerepbe burkolva. Helyi jellegzetességként a kenyér mint a bárándi péküzem által előállított termék jelenik meg, hasonlóan a versenyszámokban részt vevő további péktermékekkel, amelyek éppúgy a fesztivál arculatát alakítják.

A helyi előállítású árucikkek középpontba állítása Magyarországon napjainkban nemzetgazdasági és politikai törekvés is. Jogi háttérét a 2012-es Hungarikum törvény szolgáltatja a magyar termékek védelmének céljából, amelyhez társul a helyi, megyei értéktári besorolási rendszer, a tárgyi és szellemi produktumokat egyaránt védelmébe véve.³¹⁹ Nemzetközi példája ennek – a magyar gyakorlathoz hasonlóan – a franciaországi terroir rendszere, amely a helyi gazdálkodás tradícióira épülve elismert, különleges minőségű élelmiszert képvisel, olyat, amelynek létrehozása különleges szaktudást igényel, és generációkon keresztül egymásra épül.

A Bárándi Pékség termékei is több, mint fél évszázados múltú egyedülálló kisipari technológia fejlődésének eredményei. Mégis olyan, a szellemi kulturális örökség által meghatározott készség- és tudásrendszer, amely a termelést, az alkotás feltételeit biztosítaná,

³¹⁹ Viszonylagos kezdetlegessége, kidolgozatlansága miatt tárgyalására itt nem térek ki. E rendszer elemzéséhez vö: Lovas Kiss Antal: A helyi értékek és hungarikumok azonosításának jellemzői a 21. századi lokális kultúrákban. (kézirat).

nem társul hozzá. A rendezvényen megjelenő különféle testdíszítések, ruházati kellékek, ékszerek, használati-, rítus- és háztartási tárgyak, játékok már elkészített minőségükben fogadják a látogatót, azaz – ahogy a péksütemények versenyénél is – az elkészült produktumra irányul figyelem, nem pedig a jelenlévők előállításának tudására.

A fesztivál térhasználata kapcsán mindenképp figyelmet érdemel a kemence helyisége. A már említett négyes kemence négyes szimbolikájával kiemelt eleme a kenyérfesztiválnak, olyan szinkretikus kulturális színhely, amely magában hordozza a lokális identitás, a szakralitás, az ünnepi és a hétköznapi szimbolikáját. E rövid múltra visszatekintő tárgy és helyszín azonban csak a fesztivál időkeretein belül értékelődik fel, az ünnepi idő elteltével a négyes szimbolika tartalmát és funkcióját veszti, így a kemence tulajdonképpen a fesztivál állandó tárgyi kelléke, valamint az ünnepi megemelt idő által szentesített tere. A helyi termék problematikáján túl e fesztiválnak további sajátossága (a felvállalt turisztikai tartalmak mellett), hogy nem feltétlenül csak a helyi vagy a Kárpát-medencei hagyományokat kívánja láttatni az ide érkezők számára. Kiemelt hagyományőrző településként tartják magukat számon, akiknek a hagyományok ápolása, megélése kiemelt fontosságú, a „bárándiak legfőbb érdeme és célkitűzése” is egyben.

A színpadon megjelenő kulturális elemek nem a „hagyományos” paraszti közegben elsajátított tudást közvetítik. A nemzedéki átadás és átvétel helyett intézményesített oktatás keretében megtanult, rendezvényi struktúrákban előadott művészeti igényű műsorszámokat tekinthetnek meg az idelátogatók. A szervezők mégis igyekeznek az elfeledett és a mindennapi gyakorlatból eltűnt kulturális elemeket ünneplés tárgyává emelni, mindezt anélkül, hogy azokat mélyrehatóbban ismerné a közönség.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az UNESCO reprezentatív listáján megtalálható számos szellemi kulturális elemhez is kötődik olyan rendezvény, amely azt középpontba állítja, reprezentálja a külvilág felé (lásd a nemzeti jegyzéken szereplő elemek közül: birkapörkölt, molnárkalács, mezőtúri fazekas termékek). A bárándi eset tehát semmiképpen sem tekinthető egyedülállónak. Bárádon viszont nem helyi termék vagy szellemi kulturális örökségi elem promóciójáról, sokkal inkább egy települési fesztivál márkásításáról van szó, amelyhez a bárándi kenyér csupán eszköz.

Számos tárgyi és szellemi kulturális elem az ünnepi esemény arculatát hivatott tovább alakítani, mindeközben a település „hagyományőrző falu” jellegét ölti magára, amely így fontos önreprezentációs célokat szolgál. Ezáltal a helyben megjelenő népies (a hagyományos Kárpát-medencei díszítőművészet egyes elemeinek kombináló) kézműves termékek még inkább eredeti színezetet kapnak, és eladhatóbbá válnak, továbbá a néptánc, népzene,

népmese, népi hangszeres bemutatók a gazdasági haszonszerzés, a település- és termékmárkázáshoz szükséges eszközeiként is funkcionálnak, a mentális reprezentáció tárgyaivá válnak.

A fesztivál vizsgálatok az örökség-hagyomány diskurzuselemzésében alkalmazott tudományos módszereim a kutatás során felállított hipotézisemet támasztották alá. Arra a megállapításra jutottunk, hogy a rendezvényen számos gazdasági (turizmus) és politikai (identitás) haszonszerzésre irányuló törekvés jelenik meg, azaz örökségesítő folyamatok bújnak meg a hagyomány fogalmának köznap használata mögött. A fesztivál megalkotásának hátterében viszont nem a helyi gazdasági, politikai elit áll (attól függetlenül, hogy az általuk támogatott), hanem a lakosság munkája, közösségi alkalomra való igénye mutatkozik meg benne, miközben a szervezés részét turisztikai szakember végzi, tudatos szelekciót alkalmazva az esemény tárgyi és szellemi kódjainak felhasználásakor.

Az örökségesítés folyamatában viszont nem csak az örökség, hanem a hagyomány szemlélet is kézzel fogható. A fesztivál egyrészt a lokális, másrészt viszont a Kárpát-medencei kulturális jelenségek hangsúlyozását is felvállalja, amely a szellemi kulturális örökség egyezményében a láthatóság (visibility), az elemek láthatóvá tételének fontosságával illeszthető össze. Fontos, hogy az autentikus paraszti társadalom kulturális elemei mellett globalizációs tartalmak (színpadi technikák, gasztrobloggerek, etc.) is fellelhetőek, azaz a hagyomány és a modernizáció nem oppozicionális helyzetben, hanem egymással kiegészülve határozza meg a bárándi fesztivált.

4.2. Létavértesi Májusi Málé Fesztivál

4.2.1. Málé Fesztivál és a tanyázás

Az esemény első megrendezésére 2011-ben került sor, amely az országban egyedülállóan elsőként és egyetlenként emelte tematikájába a málét. Létrehozásában – látszólagos turisztikai törekvésén túlmenően – mélyebb társadalmi és kulturális szempontok játszottak szerepet.

A fesztivál ötletgazdája Pénzes Sándorné Rozália³²⁰ olyan, nem létavértesi születésű személy, aki a paraszti életmódra jellemző szórakozási alkalmakat kívánta újra gyakorlatba ültetni. 2003-tól kezdte ezért szervezni a „tanyázós esték” nevű programját, amelyben a tárgyi és szellemi kultúra anyagát tervezte egységbe fogni, és használni. Ehhez a – Hortobágyi Nemzeti Park gondozásában álló – nagylétai tájházat találta (Petőfi utca) megfelelő helyszínnek. A különböző használati tárgyakat – amelyeket helyben maga gyűjtött – itt kiállította, hozzá pedig táncos, prózai, énekes, népi hangszeres bemutatókat szervezett helyi személyek és csoportok előadásában, különféle „népi ételek” közös elkészítése mellett.

A tanyázós esték alapját gyermekkori élményei képezték, amelyeken a szülei és a barátaik összejöttek egy-egy családi háznál, rendszerint délutántól estig tartó beszélgetésre, közös evés-ivásra. E közösségi alkalom felidézését szerette volna Létavértesen meghonosítani, amelyhez paraszti társadalmi közeg illett, így a helyi tájházat választotta helyszínnek. Két alkalom után azonban – tulajdonosi problémák miatt – a rendezvényeket áthelyezték a művelődési házba, ahol 2013-ig minden évben kétszer: tavasszal és ősszel egy-egy estén tartották meg. E közösségi-szórakozási alkalom kicsinek bizonyult az ötletgazda elképzeléseinek, így olyan fesztivál kialakításának a gondolata vetődött fel benne, amely e tanyázós esték hangulatát hivatott megeleveníteni, nagyobb rendezvényi keretben, ám fesztivállá való emeléséhez már a lokális identitáshoz kapcsolódó mögöttes motivációk, tartalmak jelentek meg. Meg kell jegyezni, hogy a tanyázós esték szórakozási alkalmához nem helyi kollektív emlékezet párosult, így azt, hogy milyen tartalmakkal kellett megtöltenie a tervezett rendezvényt, a szervező egyéni elképzelésein, szelekciós döntésein múlt.

³²⁰ A vele készült interjú 2014. február 2-án készült, Létavértesen.

4.2.2. Külön ünneplés – közös ünneplés

Létavértes várossá alakulását az 1970-es nagylétai és vértesi egyesülés eredményezte. Az alapvetően paraszti társadalmi réteget képviselő Nagyléta és a kismemesi helyzetű Vértés egy településsé való összeolvasztása identitásbeli feszültségeket, megkülönböztetéseket szült. Napjainkra látszólag ezek a konfliktusok enyhültek, olyannyira, hogy egyes helyi vélemények szerint meg is szűntek, míg mások szerint továbbra is fennmaradtak. Ez utóbbi vélekedést erősíti a máléfesztivál ötletgazdája, aki a művelődési ház és a könyvtár dolgozója. Munkaköri lehetőségeire támaszkodva döntötte el, hogy a tanyázós alkalmait nemcsak a paraszti hagyományok felelevenítésére, hanem a kétpólusú identitás összefogására használja ki, annál is inkább, mivel a település kulturális és közművelődési programjainak külön-külön való, létai és vértesi megtartását nehezményezte:

„Ők azt mondják, hogy a létai, meg a vértesi. Igazából ők akarják a kettősséget. Ugyanaz a március 15., ugyanaz a személy, ugyanaz a beszéd, de megünnepeljük az Irinyi-szoborhoz (Vértés). Én azon vagyok, hogy Létavértes van.”³²¹

A kétpólusú identitás létjogosultságát ugyan elismeri, véleménye szerint a közösségi ünneplésnek és szórakozásnak mégis együtt kell megtörténnie, s nem tartja jónak azt, hogy a városban napjainkig megmaradt a létai és vértesi külön ünneplés. Ez egyrészt annak tudható be, hogy a két településrész igyekszik megőrizni saját identitását ünnepei segítségével, másrészt a meglévő, saját megemlékezési helyszíneiket (ünnepi tér) is használni akarják. Az ötletgazda azonban nem egyfajta központosított ünnepstruktúrát kíván létrehozni, hanem az ünnepeknek egy helyszínt szeretett volna találni, ahol a létaiak és vértesiek egyaránt megjelenhetnek.

Láthattuk, hogy Báránd esetében a települési ünnepek teljes hiánya eredményezte a kenyérfesztivál létrejöttét. Létavértesen ezzel szemben – már csak városi rangjából adódóan is – több eseményt, programot rendeznek, elsősorban a helyi lakosoknak, amelyek szervezői között civil szervezetek, önkormányzati, iskolai, közművelődési és múzeumi intézmények is megtalálhatóak.

Az egyik legfontosabb „kulturális megrendelő” a létai városrészen található önkormányzat, amely rendszerint a – szintén Létán található – művelődési házzal karöltve

³²¹ Péntes Sándorné. 2013.05.30.

szervezi meg a város kulturális eseményeit, a megemlékezéseket, főbb települési ünnepek eseményeit.

A nemzeti ünnepek sorában a március 15-ét mind a létai, mind a vértesi városrészben megtartják, amely egyrészt a kétpólusú település identitását erősíti, másrészt a történeti emlékezet fenntartását teszi lehetővé, így biztosítva a két településrész részleges önállóságát, decentralizált kulturális strukturáltságot létrehozva. A nemzeti ünnepek további körébe tartoznak az október 6-i aradi vértanúkról, az 1920-as trianoni békediktátumról és az 1956-os budapesti eseményekről való megemlékezések. Emellett a településen tiszteletüket fejezik ki minden év február 13-án a „*Magyar Hazáért életüket adó neves és névtelen hősök emlékének*,” amelyen egyúttal a kommunizmus áldozataira is megemlékeznek. Ennek már csak a Létán található művelődési ház ad teret, ahol mind az egyházi, mind pedig világi (magánszemélyek, előadók, civil szervezetek) közreműködők is képviseltetik magukat.

A falunapok idő-, tér- és programstruktúráját idéző júliusi városnapok szintén a létai városrészben elhelyezkedő művelődési házhoz kapcsolhatóak, amelyeken a helyi csoportok (néptánc, népzenei, mazsorett) és az attraktív sztárvendégek egyaránt fontos résztvevők. A különféle előadók, csoportok pedig mind Nagyléta, mind Vértés életében tevékeny munkát végeznek.

A muzeológiai tevékenységek és programok mellett a paraszti, népi hagyományok vonatkozásában tart fél-, illetve egész napos rendezvényeket a Vértesi Református Egyházközség fenntartásában működő Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény, rendszerint jeles napi ünnepekhez, szokásokhoz (pünkösdlés, húsvéti locsolás, betlehemezés) kapcsolódva. Ilyen esemény a kora ősszel megrendezett, vacsorával, lakodalmi mulatsággal egybekötött tréfás lakodalmi esketés, a Mihály-napi menyegző, vagy a – programelemeiben – hasonló András-napi toros multság, amelyhez tréfás temetés is kapcsolódott. Jellemzőek a humoros dramaturgiai események, előadások, amelyekhez kulináris szolgáltatások (disznótoros, sütemények készítése etc.) is társulnak. A hagyományos szokásvilág mellett nemzeti ünnepekhez (jellegzetesen március 15., verbuválás) és a magyarság őstörténetéhez is (jurtatábor) kapcsolódnak programok, ilyen módon a művelődési ház mellett a gyűjtemény is fontos közművelődési célokat lát el.

**6. ábra – András-napi toros multság temetésparódiája. (Saját felvétel)
Készült: Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény, 2013.**

A fentiekén kívül a művelődési ház szervezésében évek óta szüreti felvonulást tartanak, amelyet a szüreti multság zár. A hagyományos szokásokhoz mindemellett a városi advent is kapcsolódik., amikor is a település karácsonyfájánál kisebb megvendégelést is tart a művelődési ház, karácsonyi kántálással és betlehemezéssel.

4.2.3. Szimbólumteremtés: Málé

Létavértes kulturális és szabadidős életében a legjelentősebb program tehát a városnap, amely tulajdonképpen a két városrész együttes ünnepe is, ahol a létaiak és vértésiek is nagy számban megjelennek. Szerkezete a falunapokéhoz hasonló, amely ugyan hagyományőrző programokkal rendelkezik, tematikája mégsem kötődik a helyben fellelhető szellemi és tárgyi kulturális jelenségekhez.

A tanyázásokra épített fesztivál ezzel szemben lokális *hagyományőrző* tematikát kapott. A Nagyléta társadalmi-kulturális közegére jellemző paraszti hagyományok megjelenítésének gondolata merült fel, nem úgy, mint a kismemesi szokások felelevenítése (a

főszervező magától értetődőnek tartotta a paraszti szokások megjelenítését, annál is inkább, mivel ő maga is e társadalmi közegekből származónak vallja magát).

A fesztivál megszervezéséhez először az arra való igény kialakítása volt fontos szempont. A főszervező számára ehhez eszközként szolgált a lokális identitás hangsúlyozása, így elképzeléseinek megvalósítását ezzel az egyfajta tudatosítási munkával látta célravezetőnek. A tanyázások alkalmi során azt is felfedezte, hogy a múltbéli kulturális jelenségek felelevenítői (hagyományörzők) csak bizonyos rétegek kultúráját képviselnek, így egy egész fesztivált betöltő nézősereget nem képezhetnek. A népszerűsítéshez ezért szintén a gasztronómiai tematikát találta a leghatékonyabbnak, amelynek viszont – tervei szerint – már nem a településen kívülről érkezőknek, hanem a helyi lakosságnak kellett örömet szereznie. Ehhez kézenfekvőnek bizonyult egy olyan ételalapanyag, amely általánosan használatos, és semlegessége miatt összekapcsolhatja a két eltérő identitású településrész lakóit. A deklaráltan turisztikai célirányultság is szerepet játszott a fesztivál megalkotásában, amelyhez immár a málé megfelelő alapot szolgáltatathatott. Meg kell itt jegyezni azonban, hogy a Tiszántúl és a keleti nyelvterületeken a málé a kukorica növénynek volt szinonimája, ám a fesztivál esetében a málé jelentése inkább a kukoricaliszt ételkészítés-alapanyagra vonatkozik.

A rendezvény megtervezett komplex szimbolikus funkciói között tehát a turisztikai vonzerő, a létavértesi identitás megszilárdítása, a magyarság összefogása szerepelt. Így a közösségi alkalomból tulajdonképpen nagy tömeget, egész települést megmozgató esemény jött létre, a lokális-nemzeti identitást összefogó málé jelképpé emelésének segítségével.

Az esemény látszólag az előző kenyérfesztiválhoz hasonló tematikával (hagyományörzés) és motivációkkal (ünnepiség megteremtése) rendelkezik, ám a létavértesi eset mindinkább a csoportérzet kialakítására törekszik, „*az adás-kapás-viszonzás megjelenítésével részeseivé válnak a cselekvés értelemadásának.*”³²²

A főszervező véleménye szerint Magyarországon, illetve a Kárpát-medencében mindenhol megtalálható volt a kukoricaliszt a parasztság körében. Felfogásában a parasztság a magyarság alapvető romantikus sajátosságait hordozta, és ez a 19. századi nemzeti romantika korszakát felidéző látásmód a primitív kreativitást is kiemeli, a kukoricaliszthez így egyfajta „paraszti” kreativitást társítva.

„*Azért zseniális, mert annyira olcsó és annyira egyszerű, és az ember zsenialitása, az éhhaláltól mentette meg őket, mert abból kenyér volt.*”³²³

³²² Verebélyi 2013: 422.

³²³ Péntzes Sándorné, a művelődési ház alkalmazottja. 2013.

Ehhez az ideológiához tehát a málé tökéletesen hozzáillett, és e gasztronómiai alap felhasználásával már nem csak a hagyományőrző együttesek, azok kedvelői és nézői csalogathatók ide, hanem az ételkülönlegességek készítői, rajongói is. Ráadásul ehhez a szimbólumhoz az országban máshol nem kapcsolódik semmiféle fesztivál. (Itt azért meg kell jegyezni, hogy nem volt cél egyedülálló ünnepet létrehozni, az ötletgazda sokkal inkább az elképzeléseinek megfelelő alkalmat kívánt megvalósítani.)

A málé tehát olyan, a romantikus népiesség iránti fokozott vágyódás kivételése, amelyre tökéletes példát láthattunk már korábbi kutatások során, így például a gulyás esetében is, amelyet ugyan nem tekintettünk a magyarság közös ételének, viszont annál nagyobb ismertségre szert tett, és az osztrákok számára a magyar kultúra önállóságát kellett prezentálni.³²⁴ A máléhoz is hasonló funkció társul, annak ellenére, hogy már csak a megjelenése sem köthető a magyarság östörténetéhez.

E fesztivál esetében a málé szó jelentése a kukoricához, az abból készült liszthez kapcsolódik.³²⁵ A kukorica termeléséhez az észak-bihari homokos talaj megfelelő, ám az annak lisztjéből való ételkészítés Nagylétán és Vértesen nem volt igazán jelentős.

Maga a növény is csak a 17. században bukkan fel Magyarországon, majd ezt követően gyorsan elterjedt. A Hajdúságban, illetve a fekete bihari földeken is jellemző volt a kukorica termesztése, azonban csak takarmányban betöltött szerepe volt jelentős, élelmiszer-alapanyagként való felhasználása kis mértékben volt jellemző. A 18. század végéig a kukorica nem esett beszolgáltatási kötelezettség alá,³²⁶ viszont már az 1800-as években ismert volt a harmadosság, a mezei munkások és a gazda közötti viszony- és beszolgáltatási rendszer.³²⁷ Nagyléta környékén olyan formája ismert volt, miszerint *„a kukoricaföldek is csak harmadából adatnak olyan formán, hogy ha a földtulajdonos, maga szántatja fel és vetteti be, akkor a művelő tartozik bemunkálni, feltakarítani, s harmadát kapja a termésnek; ha pedig a művelő szántja és veti a földet, akkor a gazda kapja a termés harmadát.”*³²⁸

A 18. századtól válik jelentőssé a kukorica termelése, és ezzel egy időben kezdődik meg a románság betelepítése is a bihari területekre,³²⁹ akiknek a málé kedvelt élelmiszer-alapanyaguk is volt. Az első világháborút megelőző évekre már a búzához hasonló arányban termeltek kukoricát is, amely a kenyérgabona pótlására is szolgált, és a második világháború

³²⁴ Kisbán 1989: 104–105.

³²⁵ Kósa 1980: 338–344.

³²⁶ ui.

³²⁷ A harmadosságról bővebben: Balassa 1960: 368–369.

³²⁸ Galgóczi 1855: 225. Idézi Balassa 1960: 369.

³²⁹ Varga 1993: 9.

éveiben is ettek málékenyeret.³³⁰ Később, az első világháborút követő határmódosulások következtében átvándorló erdélyi és partiumi magyarok (sokszor oláh megnevezéssel illetik őket a helyiek, mint Oláhföldről származókat) ételül is szolgált.

Varga Gyula Hajdú-Bihar megye területének népi táplálkozásáról írt összefoglaló munkájában³³¹ Nagyléta és Vértes jellemző étkei között ugyan nem találunk számottevő kukoricából, kukoricakásából, máléból elkészített ételt, a környékről viszont említi a kukoricalevest (Álmosd), a tengerikását (Álmosd, Komádi), a zsíros puliszkát (pulicka), kukoricatokányt, Kismarjából a borsozott, forró zsírban kisütött puliszkát.³³² Így nem kizárt, hogy Létán és Vértesen is lehetett máléból készült étel, ám ezt a fennmaradt adatok nem támasztják alá.

A termelői szövetkezetesítést követően ugyan nagy arányban termeltek kukoricát (Vértesen 1980-ban például a 250 hektár búza mellett 900 hektáron kukoricát, 200 hektáron pedig silókukoricát is termeltek), ám olyan adat nem ismert, ami a helyben alapélelmiszerként való felhasználást mutatná. Valószínűleg olyan fontos eledelként nem szolgált, mint akár a betelepülő erdélyi magyarok vagy románok számára (ők gyakran fogyasztották a kukoricalisztból készült tört pépet, a puliszkát).

Helyben termelt, és feldolgozott, a város életében jelenlévő termékről, alapanyagról tehát nem beszélhetünk, az inkább takarmányként termesztett növényhez nem fűződik semmiféle helyi hagyományos tudás, készség, gyakorlat, amelyet a helyiek magukénak, létainak, vértesinek, legfőképp létavértesinek tekinthetnének, ilyen formán önreprezentációs elemként sem szolgálhat. Viszonylagos semlegessége képezheti mégis az új települési ünnep attribútumát,³³³ ráadásul az erdélyi magyarság jellemző ételkülönlegessége révén az ötletgazda egyfajta nemzeti szintű összefonódást is társíthat rendezvényéhez. Gyakorlati célja viszont a helyiekben való pozitív kép rögzítése, amely az otthonosság megidézésével a helyhez való tartozás érzését is megerősíti.

4.2.4. Szokáskódok

A málé attribútuma összekötő szerepet tölt be a fesztiváli keretben. Egyrészt feloldani hivatott a kétpólusú települési identitást, másrészt a határon túlról érkező magyarság anyaországiakkal való kapcsolatának erősítését, harmadrészt a romantikus „paraszti” múlt

³³⁰ Korompainé Szalacsi Rác 1976: 285–286.

³³¹ Varga 1993.

³³² lásd bővebben: Varga 1993.

³³³ Ehhez hasonló a már említett pusztamérgesi esetet. (Pusztai 2003.)

összekötését a jelennel, míg a fesztivál középpontjában deklaráltan a szórakozás és a gasztronómia áll.

Gyakorlatban a fesztivál képi és tárgyi eszközkészletét az ötletgazda kezdte elkészíteni: meghívót, szórólapot szerkesztett, interneten, helyi újságban, plakátokon már előtte 2-3 hónappal meghirdette az eseményt, megtervezte a logóját, elküldte azokat a segítőknek, majd egy héttel előtte ismét felkereste a résztvevőket.

7. ábra – A Létavértesi Májusi Málé Fesztivál logója

Ezt követően a tárgyi kellékek beszerzését végezte el (asztalok, székek), amelyhez egyházi és iskolai segítséget is kapott (sátrat, asztalt), helyszínnek pedig a művelődési ház udvara megfelelt. A szervezési munkákhoz később már helyi magánemberek és civil egyesületek is csatlakoztak, azaz a fesztivál megszervezése és kivitelezése helyiek segítségével valósult meg, eredendően viszont egyéni kezdeményezésről van szó, amelynek megvalósítása egyéni törekvések sorozata, és amelyhez csak később társultak segítők.

A fesztivál legfontosabb programeleme a málé alapanyag felhasználásával elkészített ételek versenyeztetése. A főzőversenyhez előzetes regisztrációra van szükség, amelyet egy héttel a fesztivál előtt le kell adni, a megfelelő helyszín biztosításához, elrendezéshez, a szükséges kellékek (tűzelőanyag) beszerzéséhez, míg az ételek hozzávalóit maguk a versenyzők biztosítják. Jelentkezni több kategóriában is lehet: a hagyományos kukoricamálé, kukoricás ételek, legkreatívabb természetes anyagokkal díszített főzősátrak és főzőterek. A versenyen résztvevő csapatok a reggeli órákban kezdenek főzni, az elkészült ételek elbírálása pedig délben történik, amelyet helyi, szakavatott zsűri végez minden évben. Maga a versenyeztetés viszont nem az ellenségeskedésre, sokkal inkább a közös munkavégzés eredményének összemérésére szolgál, miközben a versenyző csapatok egymással folyamatosan érintkezésben és kommunikációban állnak. Ezt erősíti a kis tér használata, amely a csoportok összetartását, az ünnep kontrollálását teszi lehetővé, míg a nagyobb térben való elhelyezés rendszerint kevésbé ellenőrizhető ünnepiséget eredményez.

A megmérettetésekben legnagyobb részt helyiek vesznek részt, de akad példa helyből elszármazottak fesztiválra való hazatérésére is, valamint a környékbeli települések egy-egy

étel- és italkészítménye is megjelenik. A szomszédos, (ám) már határon túlra eső Székelyhíd és Bihardiószeg településekről sajtkészítő, borász érkezik az eseményre, akiknek szintén lehetősége van a versenyeztetésre, amelyet a helyi (fesztiváli) közönség befogad, és elismer.

A versenyek során nem egyéni, hanem csoportos főzések zajlanak, így a közös munkavégzésen keresztül egyfajta közösségi érzés is jelen van. Ennek jelentősége abban áll, hogy lényegtelen a településrészekről érkezők számára a létai vagy vértesi származás, sokkal inkább az elkészítendő étel, a versenyeknek megfelelő elkészítés és zsűriztetés válik hangsúlyossá. Így Léta és Vértés lakóinak együttes főző tevékenysége egy tulajdonképpeni közösségi alkalom megtartása, amely ugyancsak a hagyományos paraszti életmódra való utalást, hivatkozást célozza, a munkához kapcsolódó, a Kárpát-medencében általánosan elterjedt közösségi alkalmak újragondolását és felelevenítését helyezi előtérbe, ezzel egyfajta egységesítő társadalmi funkciót betöltve.

Az eseményen többféle ízű és elkészítési módozatú étel is megtalálható. Nagy részük a kukoricaliszt alapanyag felhasználásával, házi receptek alapján készül, egyéb tájegységre jellemző (moldvai csángó) ételektől kezdve a mexikói ízesítésen, külföldi ételek magyaros fűszerezésén keresztül a kukoricapattogatásig bezáródóan. Az ételek kóstolása, az illatok érzékelése mind-mind a testhez kapcsolódó szokáskódok vizsgálatán keresztül ragadható meg, hiszen – ahogyan a Bárándi Kenyérfesztivál esetében is láthattuk – a kellemes érzéki észleletek a település ünnepét az oda látogatók számára megragadhatóvá teszik, az emlékezetben való rögzülés segítségével pedig Létavértes nem csak a közösségi munkák által válik híressé, hanem mint az egyetlen kukoricamáléhoz kapcsolható fesztivál helyszínként.

Némiképp módosíthatja viszont e hagyományörző, „málé” jelleget a külön büfé megjelenése. A 2014-es évben e büfésátornál debreceni termékeket lehetett vásárolni, mint például házi sört, röviditalokat, valamint különféle jellegzetes vásári ételeket (hurkát, kolbászt, kenyérlángos etc.). Önmagában egy külön büfés sátor nem kirívó jellegzetesség, hiszen minden egyes fesztiválon (még a bárándi alkalmon is) jelen van, ám nem biztos, hogy a közös ételkészítés mellett van létjogosultsága. Felvetődik a kérdés: szükség van-e rá, illetve van-e igény rá a vásárlók részéről. A rendezvény arculatába a szervezőség szerint némiképp ellentmondóan belefér (ahogyan a további műanyag játékokat árusító vásárosok is), ám a vendégek erről másképpen gondolkodtak. A büfében dolgozók ugyanis a forgalom teljes hiányáról beszéltek, és a nyári meleg ellenére csak elenyésző mennyiségű hűtött ital fogyott a 2014-es évben. Míg Bárádon nagyrészt a helyi termékekhez kapcsolódó ételek voltak jelen a kirakódások közt, addig Létavértesen teljesen eltérő ételfélék (húsételek) is. A Bihardiószegről érkező sajtkészítő szintén a vásárlási szándék hiányáról számolt be, így azt

lehet mondani, hogy a fesztivál bár felkínál egyéb gasztronómiai lehetőségeket, a rendezvény látogatóiban és versenyzőiben mégsem merül fel azokra igény.

Ezzel párhuzamosan a fesztiválra – nem jelentős árú – belépődíjat szednek, amelynek összegéből a kiadások egy részét próbálják fedezni, de a közönség szűrésére is alkalmas (másodlagos funkció), így a helyi vagy környező települések marginális társadalmi helyzetében lévő személyei kevésbé jelenhetnek meg. A belépőjegy mellett kóstolójegyeket is lehet vásárolni (szintén nem magas összegért), amelyek a versenyztetett ételek megízlelésére jogosítanak. Érzékelhetően több ember vette igénybe ezt a szolgáltatást, mint a kolbászos-hurkás stand termékeit, a fesztiválon csak kukoricás ételeket fogyasztó közönséget lehetett látni.

A büfé- és kóstolójegyek példájával kapcsolatban tehát érzékelhető, hogy nem minden esetben biztosít egy fesztivál haszonszerzési (piaci) lehetőségeket. A fesztivál résztvevői tehát így módon is befolyásolni tudják az ünnep szerkezetét, továbbá jelen van a hagyománynak az a preventív közösségi cenzúrája, amely az egyes szokáskódokat elfogadni vagy kivetni képes.

8. ábra – Kirakodó árus, 2013. (Forrás: Magángyűjtemény)

A rendezvény kirakodóvásárosai között megtalálható arcfestő sátor, bazárárus, vattacukros, édességárus, fényképes ajándéktárgyakat készítő sátor is, amelyek a fesztivál

arculatába (az előzőekben tárgyalt büféhez hasonlóan) nem illenek bele, és jelentős forgalommal ők sem számolhattak.

A Málé Fesztiválon – jellegéből adódóan – nem jellemző az állatok megjelenése, vagy megjelenítése, viszont a kukorica növény képi és tárgyi ábrázolása annál inkább. Egyrészt a logó is az eseményt szimbolizálja, másrészt pedig a színpadi kép díszítését is a kukoricacsuhéból oldják meg, továbbá a növény a rendezvény arculatának további alakításáért felelős. A kézműves foglalkozásoknak is része, belőle népi játékszerek (csuhé- és csutkababa) készíthetők, illetve a szintén népi játékhoz kapcsolódó versenyek jellegzetes tárgya is.

9. ábra – Kukorica János viadala, 2011. (Forrás: Magángyűjtemény)

A rendezvény másik fontos, látens növényi jelképeként jelenik meg a művelődési ház udvarán lévő platánfa, amely azon kívül, hogy a nyári meleg időjárás enyhítésére szolgál, fontos térbeli középponti elem is. A körülötte elhelyezkedő nézőtér, valamint a kialakított étkezési tér óvó, egyfajta szakrális funkcióját szimbolizálja.

A fesztiválon vizuális kódok mérsékelten vannak jelen, hiszen ez elsődlegesen nem önreprezentációs célokat szolgál. A színpadon felvonultatott előadások során láthatóak a néptánc-koreográfiák eredeti származási helyeinek tájegységére jellemző viseletdarabok, valamint az ételkészítéshez szükséges kellékek, ám a fesztivált látogatók és a versenyzők tekintetében nincs egységes, meghatározó viseletkód. Jellemzőek viszont az egymással versengő csapatok által készített plakátok, jelvények, amelyek a megkülönböztetést

szolgálják. Megtalálható köztük a számítógépes programokkal elkészített és kinyomtatott plakát, de a kézzel készített, rajzolt jelvény is. Tartalmaznak e táblák népies motívumokat, ornamentikákat (pl. a Cserebingó csapatának táblája), illetve számítógépes programokban, interneten található sablonábrákat (pl. a Boszorkánykonyha nevű csapat ábrája). Némiképp a települési ünnep szöveggódjaival is átfedésbe kerülnek a programot kihirdető plakátok, amelyek a hagyományőrzést, illetve az esemény hagyományteremtő szándékát emelik ki. A 2013-as reklámkiadványon a Városi Könyvtár és Művelődési Ház az esemény szimbolikus fészkeként jelenik meg, így illeszkedve a platánfa jelképéhez. További elemekként a népzene, a néptánc, a népmese, a népi gasztronómia, a tréfás versengés és a kézművesek színes portékái „népi hagyományunk aranytojásaiként” szerepelnek, ám pontosan nem derül ki a plakátból, hogy az említett tojások milyen birtokosokat jelentenek (létaiaké, vértésieké, egész városé, tájegységé, nemzeté, régióé etc..) ³³⁴ A plakáton szereplő szövegek az egymást követő években közel azonosak voltak, külső megjelenésükben tértek el csupán. Rítusszövegek, valamint szerepjátszáson alapuló dramatikus jellegű népszokások a fesztiválon nem hangzanak el, az ünnep középpontjában tehát egy szöveg, vagy egyáltalán a szöveggódok nem foglalnak el központi helyet.

A programok összeállítása során kronologikus felépítés jellemző, nem pedig párhuzamos strukturáltság, azaz a kísérőprogramok megléte nem jellemző. A színpadon helyi és meghívott előadók egyaránt helyet kapnak, érkeznek néptáncsoportok Bihardiószegről, Bagamérből, Esztárból, Berettyóújfaluból, Nagyváradról, emellett népzenei együttesek Debrecenből (Szeredás, Madaras etc.), fellép a helyi citerakör, illetve bábcsoportok, színi társulatok. A színpadon látható néptáncos előadások nem fókuszálnak a helyi néptáncokra, mivel jellegzetes feljegyzés a helyi tánc kultúrára vonatkozóan nem található. Vonatkozó leírás a tőle 22 km-re lévő Konyár-Sóstófürdő táncéletéről, ³³⁵ vagy pedig a derecskei (már a hajdúsághoz kapcsolódó) táncokról létezik – elsősorban a verbunkról készültek archív felvételek – ám e jellegzetes tánc kincs a fesztivál színpadi előadásaiban nem lelhető fel. Az előadók így a néptáncmozgalomban jellemző táncokat mutatják be. A helyi Villongó Táncegyüttest Nagy Imre vezeti, a debreceni Forgórózsa Néptáncgyüttes korábbi művészeti vezetője. A táncanyagban így a Hajdúsághoz, a szatmári tájegységhez, dunántúli (Mezőföld, Somogy) és az erdélyi (szilágysági táncok, kalotaszegi legényes, mezőségi páros táncok etc.) dialektus táncaihoz tud kapcsolódni.

Más értelmezést kap a néptánc hagyományok tánc házi formában történő megjelenése. Míg a színpadon a néptáncok egy tulajdonképpeni passzív tevékenységre ösztönző szereppel

³³⁴ A 2013-as plakátterv alapján.

³³⁵ Kavecsánszki 2008: 54–74.

társulnak, azaz a nézők csak nézik a fellépő csoportok előadását, addig a táncház aktív cselekvésre ösztönöz. Élő zenére (jelenlévő zenészek szolgáltatják a talp alá valót) a közönség megtáncoltatása zajlik, azaz a néptáncok eredeti funkciójuknak megfelelően tűnnek fel, eltekintve attól, hogy itt sem a helyi táncanyag jelenik meg.

A fesztivál akusztikus kódjai között a hangkeltést célzó különféle *nem zenei* elemek nem jellemzőek, a zenei elemek viszont annál inkább jelentkeznek, népdalok és népi tánczenei előadások formájában. Míg a versenyeztetés, a zsűrizés és az étkezés folyik, addig a fesztivál területén erősítőként keresztül népdalok hallhatóak, majd a színpadi előadások főképp a szatmári, mezőföldi (vagy somogyi), békési területek anyagaihoz, illetve helyi népzenei hagyományokhoz kapcsolódnak. A színpadon a környékbéli fellépők mellett helyi csoportok is szerepelnek, így a létavértesi Villongó Táncegyüttes, a gyerekcsoportok (Irinyi János Általános Iskola alsó tagozatosai, a Csicsikoma, Csintekerentő, az Ingó-bingó, Minibingó, Cserebingó), a Létavértesi Citeraegyüttes, a Csormolya népdalkör.

A programok tartalmukat tekintve tehát nem helyi sajátosságok be- és felmutatására irányulnak, hanem a passzív nézőközönség számára szórakoztató jelleggel vannak felvonultatva, a helyi és környező településekről érkező amatőr csoportok fellépéseivel. Ez azonban a helyi lakosok megmutatkozásának lehetősége is egyben, amely a hagyományőrző jellegét is erősíti a fesztiválnak.

4.2.5. Tér- és időhasználat

A népszokások és ünnepek térhasználatai egy-egy lokális társadalom belső struktúráját, kapcsolatrendszerét, és értékrendjét is tükrözheti,³³⁶ így a málé fesztivál helyszínének vizsgálata is fontos jelentéseket tárhat fel. A helyhez kötött ünnep három szempont alapján rendeződik: a színpadi előadások (színpad és nézőtér), a főzőterületek, illetve a kirakodó vásárosok helyigényei szerint.

Az események térbeli elhelyezkedése egy körbezárt helyiségben történik, amely kört a kirakodó és főzősátrak zárják közre (a művelődési ház udvara egyébként is zárt terület), a kör közepén pedig egy nagyméretű platánfa található: ez alá kerülnek az asztalok, székek, és innen lehet a színpadot is belátni. Szabadtérben lévő, de körülzárt eseménysorról beszélünk, amely a csoportok összetartását, az ünnep kontrollálását teszi alkalmassá, hiszen a nagyobb térkihasználtság rendszerint kevésbé ellenőrizhető ünnepiséget eredményez.³³⁷ Így a művelődési ház udvarának elkerítettsége viszonylagos korlátozottságot eredményez, a

³³⁶ Pozsony, 2006: 110.

³³⁷ Az ünnepeken résztvevő tömeg és közösség különbségéről vö: Dénes, 2004.

fesztiváli események ellenőrizhetőbbé válnak, mind a szervezők, mind pedig a jelenlévők számára, továbbá a csoport összetartozás szimbolikus felmutatását³³⁸ is lehetővé teszi.

Szagrális időpontokhoz, hagyományos paraszti jeles napokhoz, ünnepekhez a fesztivál nem kapcsolódik, viszont állandó, meghatározott időpontra törekednek (a május hónap), hiszen az idő- és térszerkezet állandósága és ciklikussága – ünnep mivolta miatt – a Málé fesztivál számára is meghatározó jelentőségű. Az ötletgazda a tavaszi megújulás és a jó idő hónapja miatt választotta a májusi hónapot a rendezvény megvalósításának idejévé.

A rendezvény kezdete a főzésről szól, már reggel 8 órakor elkezdődnek annak előkészületei, miközben a gyerekek játszóházban, illetve az ügyességi és szellemi játékokból álló Serény Iluska és Kukorica János viadalokon vesznek részt.

Déli ebédet és zsűrizést követően a délutáni órákban kezdődnek el a színpadi események, amelyek nem csak kizárólag a népi kultúrához kapcsolhatóak, a népzenei és néptáncos előadások mellett színi előadások, bábjátékok is akadnak köztük. A fesztiválnak ez a fajta strukturáltsága a falunapok és – városi rangú település esetében – városnapok szerkezeti összetételét idézi.

4.2.6. Málé Fesztivál a médiában

Az országban más „málé fesztivál” nevű rendezvény nem ismert, csak az általam vizsgált településen. Az ötletgazda állítása szerint a média mostohagyermekként bánik az újonnan, hagyományteremtés céljából létrehozott eseménnyel, ám ennek ellenére az interneten több oldal és blog is foglalkozott már vele.

A település honlapján minden évben megjelenik pontos időponttal, így előre „betervezhető” a program. Csupán egy-két soros bemutatót közöl a rendezvényről a hajdubihar.blogspot.com blog oldal,³³⁹ ennél még hiányosabb a programturizmus.hu oldala, amelyen még időpont sem szerepel a 2014-es fesztiválról.³⁴⁰ A debrecensun.hu angol nyelvű portálon már néhány információ is megtalálható az eseményről, a programok bővebb bemutatása nélkül.³⁴¹ A felsőfokon.hu májusi gasztronómiai fesztiválokat egybegyűjtő listáján már megtalálható a pár mondatos bemutatással a 2013-as fesztivál, a főzőverseny, a kismesterségek portékáinak bemutatói, a gyerekprogramok és a színpadi produkciók

³³⁸ Hoppál-Niedermüller, 1983: 272.

³³⁹ <http://hajdubihar.blogspot.hu/2012/12/majusi-male-fesztival-2013-letavertesen.html#sthash.7cGiALBu.dpbs>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

³⁴⁰ <http://www.programturizmus.hu/tdestination-majusi-mala-fesztival.html>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

³⁴¹ <http://www.debrecensun.hu/market/2014/05/23/male-festival-in-letavertes/>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

említésével.³⁴² A Virtuális Falu Programja honlapján megjelent „Létavértes, ahol a lakóknak több köszönhető, mint azt gondolnánk...” című cikkben a település egészéről, és a 2011-2012-es mále fesztiválról is közöl terjedelmesebb blogbejegyzést. Hangsúlyt a globális és hagyományos értékek oppozíciójára helyez (pláza – 60-70-es évek kirakodó vásárai, fogyasztói társadalom kényelme – régi, sokoldalú népi kultúra), emellett pedig a programokról ír összegzést, illetve a települési összefogást emeli ki, amely a magánemberek, vállalkozók és vállalkozások támogatását jelöli.³⁴³ A Hajdú-Online internetes portálon 2012-ben egy hónappal a fesztivál előtt jelent meg cikk, amely a részletes programtervet közli,³⁴⁴ majd egy héttel később a Hajdú-Bihari Napló már beszámol az ottani eseményekről is, helyszíni riporttal.³⁴⁵

A helyi újság, a Létavértesi Hírek minden évben hírt ad a fesztivál programjairól, fellépőiről, annak támogatóiról. A lap a 2011-es, első alkalom sikeréről értesítve azt írja, hogy az esemény célja, hogy „egész napos hagyományőrző, egyben hagyományteremtő programot indítsanak útjára.”³⁴⁶

4.2.7. Hagyományteremtés és szellemi kulturális örökség

A fesztivál elsőszámú előzménye tehát a tanyázás alkalma, az ötletgazda egyéni emlékezetéből származó paraszti összejövétel személyes (szubjektív) konstrukciója. Nem egyszerűen szórakozási alkalom, hanem megalkotott szokásesemény, amelynek esszenciáját a közös munkavégzés (sütés, főzés) és a nem mindennapi mivoltából eredő ünnepszerűség adja. Szerepe, hogy a paraszti társadalom kulturális elemeit – kiscsoportos, vagy közösségi szinten – olyan módon mutassa meg, hogy a dokumentált (gyűjtött) szellemi és tárgyi produktumoknak ne feltétlen eredeti formájuk, esztétikai minőségük jelenjen meg, hanem az azok létrehozásához szükséges tudás kerüljön elsajátításra és használatra, azaz a múltbéli tudás a jelenben kapjon önigazolást. Ehhez kiemelt jelentőségű a paraszti életmódra való hivatkozás, amely a *kollektív emlékezés ünnepe*³⁴⁷ teremti meg fesztiváli keretben, az ötletgazda egyéni emlékezete alapján. A közös munkavégzés, azok eredményeinek versenyeztetése közösségi élményt biztosít, az együttes ünneplés (ünnepszerűség) pedig a

³⁴² <http://www.felsofokon.hu/kollat-gyula-blogja/2013/04/30/gasztro-fesztivalok-majusban>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

³⁴³ <http://www.mhvisz.hu/blog/letavertes-ahol-lakoknak-tobb-koszonheto-mint-azt-gondolnank>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

³⁴⁴ <http://www.haon.hu/letavertes/ii-majusi-male-fesztival-letavertes-2012-majus-19-szombat/1964452>. Letöltve: 2014. augusztus 27.

³⁴⁵ Hajdú-Bihari Napló. 2012. május 21. LXIX. évf. 118.sz..

³⁴⁶ Létavértesi Hírek 2011. június. XX. évf. 6. (157.) szám.

³⁴⁷ Kapitány – Kapitány 2012.

létai és vértési (kétpólusú) identitást köti össze, amelyet a paraszti életmódra jellemző tudás, tapasztalat történelmi emlékezetének felépítése hivatott tovább erősíteni.³⁴⁸

A fesztiválon a hagyományalkotás belső logikája,³⁴⁹ a Hobsbawm által definiált hagyományteremtés folyamata³⁵⁰ látszik körvonalazódni. Olyan szimbolikus természettel felruházott gyakorlatok és elfogadott szabályok jelennek meg alap gondolatában, motivációiban, amelyek a paraszti életmód és viselkedésminták megjelenítését, normatív funkcióval való felruházását célozzák, miközben az ünnepi ismétlődés által azok tudatosítására és bevésésére törekszenek, a múlttal való folytonosság fenntartását teszik lehetővé. Az esemény normatív jellegét az ételkészítés közösségi munkavégzése adja, nem pedig a gazdasági és piaci szempontok érvényesülését részesíti előnyben, lásd a kirakodó árusok példáját.

A hagyományteremtő fesztivál látszólag a falunapok szerkezetére jellemző programelemeket tartalmaz, aktív és passzív lehetőségek kínálatával. A passzív tevékenységek között a színpadi műsorok említhetők, amelyekben főképp helyi és környékbeli csoportok jelennek meg, a Kárpát-medencei néptánc- és népzenei hagyományokat felvonultatva, valamint további bábos és színházi előadásokkal is kiegészítve. Jó látható azonban, hogy az aktív cselekvések erőteljesebben mutatkoznak meg a fesztivál programkínálatában: ide sorolható be a gyerekeknek szóló viadalnak nevezett, ügyességi játékokból álló verseny, a fő momentum, a máléval történő főzőverseny, valamint az eseményt záró táncház, amely az UNESCO „Jó gyakorlatok” regiszterén is szerepel mint a szellemi kulturális örökség elemek átörökítésének hatékony magyar modellje.³⁵¹ E tevékenységek az ötletgazda azon elképzeléseit szolgálják ki, amelyek a paraszti mentalitást és kreativitást hangsúlyozzák, így nem a már előállított termékeket, hanem a kulturális elemek előállításának folyamatát, módszerét hivatottak prezentálni, az emberi kreativitást hangsúlyozni produktív cselekvést ösztönözve.

A gazdasági szintű felhasználása az eseménynek e mögöttes tartalmakból adódóan kevésbé teljesül. Habár az ötletgazda a turizmusra építeni kíván, a helyieknek szóló események ennek mégis gátat szabnak. Hiányzik a fesztivál megfelelő piaci szempontú kiépítése, promóciója, így az örökség elsősorú haszna nem jelentkezik. Annál inkább erősebb a (szimbolikus) politikai haszna, amely a lokális egységesítés törekvéseit, az összetartozás érzésének erősítését célozza a paraszti hagyományok megjelenítésével.

³⁴⁸ Kaschuba 2004: 147.

³⁴⁹ Puztai 2003: 16-17.

³⁵⁰ Hobsbawm-Ranger 1983. Idézi Hofer Tamás: Hofer-Niedermüller 1987: 10.

³⁵¹ Bővebben: Csonka-Takács – Havay 2011.

A tudományos felhasználás ismételten nem jellemzi az eseményt, hiszen annak alapját konstruált szokás és kitalált szimbólum szolgáltatja, korábbi lokális tudományos néprajzi eredmények pedig nem kerülnek felhasználásra, így azt lehet mondani, hogy a három (gazdasági, politikai, tudományos) bendixi örökség szempont³⁵² közül csupán egy teljesül. Az örökségesítés tehát a Málé Fesztivál esetében nem mutatható ki, annál erősebben érvényesül viszont a hobsbawmi hagyományteremtés folyamata. Ennek során szubjektív szempontok alapján kiválasztott és kreált, szimbolikus természettel felruházott kulturális szegmensek (málé és a hagyományőrző cselekvések) válnak gyakorlatok együttesévé, amelyek a viselkedési normák (a létai és vértesi egyaránt tekintendő létavértésinek) bevésésére törekednek. A múltba vezető folytonosság az örökség szemléletének megfelelően a kiválasztás problematikája mentén nyer legitimációt.³⁵³ Így a hagyományteremtés folyamatában az örökség éppúgy megragadható, mint a hagyomány, amely a kulturális elemek közösségi életben történő fenntartását célozza.

³⁵² Bendix 2000.

³⁵³ Hobsbawm-Ranger 1983. Idézi Hofer Tamás: Hofer-Niedermüller 1987: 10.

4.3. Sárrétudvari falunap

4.3.1. A falunap előzményei

Sárrétudvari nem sorolható azok közé a települések közé, amelyek a közösségi alkalmakat teljesen elhagyták, habár egyházi ünnepekre, vallásos hagyományokra kevésbé akadt itt példa, hiszen református település lévén nem rendelkezett búcsúval, és vásárt is viszonylag későn, csak 1925-től rendezett, amikortól évi két országos (állat- és kirakó-kirakodó-, vagy iparcikk-) vásár tartására kapott engedélyt.³⁵⁴ Ennek ellenére a sárrétudvariak még az 1950–60-as években is élénken vettek részt közösségi alkalmakon, például a farsangi bálokon, a szocialista ünnepek közül a felvonulásokon (május 1., november 4.), a szüreti felvonulások és az azt követő bálok pedig csaknem az egész település lakosságát megmozgatták.

A rendszerváltást követően 10 évvel, 1999-ben került megrendezésre Sárrétudvariban az első falunap,³⁵⁵ amely az évek során fokozatosan fejlődött, idő- és térbeli kiterjedésében növekedett,³⁵⁶ nemcsak helyben vált markáns települési ünneppé, de a szomszédos falvak, városok lakosait is idevonzotta, sőt – mint láthattuk – a bárándi fesztivál megszervezésének motivációját is adta.

A falunapok alapvetően felülről szervezett települési ünnepek, így szimbolikájukat meghatározza a politikai elit véleménye is a falu lakosságáról.³⁵⁷ A falu lakosságának hozzáállását a falunapok rendezvényéhez pozitívnak tekinti a település vezetősége, hiszen minden évben tesznek felajánlásokat mind magánszemélyek, mind pedig civil egyesületek, akik rendkívül nagy számban vannak jelen a majd 3000 fős³⁵⁸ faluban. A 18 civil szervezet többsége aktívan működik, és ezek közül számos egyesület tevékenyen is hozzájárul a szervezési munkálatokhoz anyagi támogatással vagy felajánlásokkal élve. A falu lakosságának körében tehát a rendezvény elismert, sikere pedig betudható annak is, hogy a felső vezetés összedolgozik a helyiekkel, azaz a lakosoknak beleszólásuk van a települési

³⁵⁴ Dankó 2004: 3–4.

³⁵⁵ Az országos elterjedés időszakába ez az időpont beleilleszkedik. G. Furulyás 2010: 38.

³⁵⁶ Minthogy változásvizsgálatra e kutatásban nem vállalkoztam, csak rövid, 1-2 éves periódust vizsgáltam a programszerkezet szokáskódjaira vonatkozóan.

³⁵⁷ Hesz 2004: 62.

³⁵⁸ KSH. Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2014. január 1. Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2014.pdf. Letöltve: 2014. december 10.

ünnepük szerkezeti felépítésébe.³⁵⁹

A szervezéshez szükséges anyagi fedezetek évente változnak, a pályázati lehetőségektől függően. Míg 2013-ban mindössze 200 000 forint körüli támogatást kapott Sárrétudvari pályázat útján (a további költségeket a helyiek fedezték, amely egy kétnapos rendezvénysorozatot tekintve jelentős hozzájárulásnak tekinthető), addig 2014-ben ez az összeg 2 763 000 forint körüli volt, amelyet a település első írásos említésének 800. évfordulójára nyertek el hazai és európai uniós pályázaton. Korábban volt példa nemzetközi (HU-RO) pályázati anyag felhasználására, amely erdélyi és partiumi településekkel együtt került megvalósításra.

10. ábra – A pályázati tábla.

(Forrás: http://www.sarretudvari.hu/rendezvenyek/2014_prog/2014_falunap/falunap_2014.html)

A falunapi előkészületek több ütemben zajlanak. A polgármester, a művelődési ház dolgozói és a jegyző által felállított tervek képeznek egy vázlat, erre épülnek rá a helyi igények, visszajelzések. Egy, a polgármesteri hivatal házasságkötő termében tartott gyűlés során ezt a fő keretet összeállítják, amelyet a szponzorok, magánszemélyek, helyi vállalkozók szervezésben segédkező civil szervezetek további ötletekkel, hozzászólásokkal egészítenek ki.

A külső (térbeli) körülmények megteremtése az önkormányzat és a művelődési ház feladata. A falunapot megelőző két napban (csütörtökön és péntek délelőtt) történik meg a rendezvény infrastrukturális és közműves (áram-, vízellátás) kialakítása, a főzősátrak felállításának koordinálása. A rendfenntartásról a helyi polgárőrség és a rendőrség (körzeti

³⁵⁹ Guba Péterné, a művelődési ház vezetőjének elmondása szerint.

megbízottak) gondoskodnak.

A műsor pontos megszervezése, a vendégek meghívása szintén a művelődési ház feladata. A fellépők kiválasztásánál az a szempont dominál, hogy az illető helybeli-e vagy sem, ugyanis a szervezők a helyiek számára igyekeznek előnyt biztosítani, amely magyarázható a helyi kötődés fontosságával. Mivel anyagi ellenszolgáltatást a falubeli szereplők nem kapnak, ezért őket preferálni anyagilag is megéri a művelődési háznak.

4.3.2. Térhasználat, helyiség

Az első falunap csupán szombat délután kezdődött sztárvendég meghívása nélkül, majd programideje az utóbbi 5-6 évben már kétnaposra nyúlt. Volt példa arra is, hogy augusztus és szeptember hónapban rendezték meg, ám a csoportok előkészületei, a szabadságok miatt mégis a június hónap maradt kézenfekvőnek, így a „falunapját” gyakorlati megfontoltságból tették június harmadik hétfőjére.

A falunapok olyan területeket igényelnek, amelyek lezárhatóak, elkülöníthetőek a település többi részétől, így jellemzően parkokról és utcaszakaszokról beszélhetünk.³⁶⁰ Emellett olyan helyszínekre is szükség van, amelyek a kültéri rendezvényeknél elengedhetetlenek, mint például a sátrak, pavilonok. Így van ez Sárrétudvariban is, ahol a falunap egyik állandó helye a település központjában, a Millenniumi Emlékparkban felállított sátor, amely nagyobb létszámú tömeget képes befogadni, továbbá itt található a színpad is, ahol az előadások zajlanak. Az infrastruktúrát egy helyi vállalkozó alakítja ki, aki a helyi és környékbéli falvak, városok rendezvényeit színpadtechnikai eszközökkel látja el (mikrofon, hangfalak, hangerősítés, fények, akusztika etc.). Mellette a lezárt Széchenyi utcán helyezkednek el a kirakodó vásárosok. Itt kézműves termékeket, édességet árulnak, illetve sörcsaposok és főzősátrak találhatóak.

Másik központi helyszín a piactér (Béke u.), ahol a céllövölde, a körhinták, és a nagyobb, zárható teret igénylő vidámpark, szórakoztató játékok és szolgáltatások helyezkednek el. A további helyszínek tulajdonképpen a falunap célirányultságától és programjainak összetételétől függenek. A 2013-as évben mezőgazdasági vonatkozású volt a rendezvény, lovas felvonulás egészítette ki, amely mintegy verbuváló elemként – a szüreti mulatságokhoz hasonlóan – nagyobb térkihasználtságot is igényelt. A reggeli órákban egy autóval járták végig a falut, amelyből hangszórón keresztül kakaskukorékolás szólt ébresztőként. Az ezt követő felvonulás – mint a település többi felvonulása is – a művelődési

³⁶⁰ G. Furulyás 2010: 43.

ház udvarától indult. Az első megálló a Kossuth és Széchenyi utca a második az Erzsébet és Kossuth utca kereszteződésénél volt, majd az iskola mellett, a Béke utcára áttérve (a piactér előtt elhaladva) harmadik, és egyben utolsó állomásként a Béke és Széchenyi utca kereszteződésénél fejeződött be a menet. A megállóiban szintén a szüreti multságokra jellemzően a helyi iskola néptáncos tanulóinak és a művelődési ház dolgozóinak rövid fellépésére került sor.

A 2014-es évben a felvonulás rövidebbre sikerült, tulajdonképpen csak a művelődési háztól haladtak végig a fellépőkkel a Millenniumi Emlékparkig.

11. ábra – A falunap helyszínei 2013-ban.

Elkülönített teret igényelnek a különféle kiállítások és hagyományőrző tevékenységek. A mezőgazdasági falunaphoz a helyi gazdák rendeztek be két kiállítást: a nyitott területen mezőgazdasági gépeket mutattak be, míg a zárt térben a különböző gyűjtők hagyományos gazdálkodáshoz (állattartás, juhászat, hagyományos paraszti porta és eszközök) kapcsolódó tárgyait állították ki. A település első írásos említésének 800. évfordulója köré szerveződött 2014-es falunapon pedig ugyancsak zárt térben került berendezésre a helyi általános iskola egyik épülete. Itt kapott helyet a sárréti szobabelső (enteriőr), valamint a további régészeti, történelmi leleteket bemutató kiállítás. Ezzel párhuzamosan a település lakosaitól beszerzett régi

fotókból egy szabadtéri kiállítást is megszerveztek, mely a kirakodós utcától az iskolában berendezett zárt kiállítás helyszínéig helyezkedett el.

Az ünneplés terét ily módon nemcsak az ünnepi idő, hanem az ünnepi cselekvés is kijelöli. A falunapot megelőző térrendezés, majd az események helyszíneinek kialakítása során a leglényegesebb szempont, hogy a fő helyszín mindenki számára elérhető és egyenlő távolságra legyen, a különféle programok helyszínei a legközelebb helyezkedjenek el a fő eseményekhez (nagy sátor), ezért az ünnep és a cselekmények középpontja maga a település magja (lásd 12. ábra.).

4.3.3. Programszerkezet és szokáskódok

Az országban nincs két egyforma falunap, ahogyan azt A. Gergely András is hangsúlyozza.³⁶¹ G. Furulyás Katalin ezzel szemben az országos falunapi megszerkesztettség (mondhatnánk: trend) állandósult, látens minták szerinti szabályozódását emeli ki, amelynek legvalószínűbb okát a felülről jövő ünneplési mintáknak tartja. (Gyöngyösbokréta, hatvanas évek ideológiája etc.). A két álláspontot kiegészítően Földiák a falunapokat attraktív közművelődési formának ítéli (pozitív és negatív oldalukat is „mérlegelve”), amely az egyedi, különleges és sűrített kulturális eseménysor felmutatására törekszik.³⁶² Vizsgálatuk így a (felülről jövő) szabályozottságra, az attrakcióra, illetve a falunapok szimbolikájára és a lakosság véleményére irányult, míg a programelemek tüzetesebb vizsgálatával, jelesül a szellemi kulturális örökségek felhasználásával eddig nem foglalkoztak. Az alábbi vizsgálat a – fesztiválokéhoz hasonlóan – a programokba beemelt szellemi kulturális örökségi és a velük párhuzamosan jelentkező 21. századi tartalmakra irányul.

Első és legfontosabb vizsgálati szempont a falunapot meghatározó személyi kódok megállapítása, amelynél a szervezők és a résztvevők említhetők meg. Az esemény résztvevői körét³⁶³ nagyban meghatározza a hárompólusú kommunikáció, amelyet elsődlegesen a falu vezetősége, azaz az önkormányzat és a művelődési ház irányít a menedzsmenti és irányítási tevékenységgel (public relations), és annak szabályainak megfelelően. Ennek köszönhetően a politikai szerepvállalás (már-már önreprezentáció) is részét képezi a falunapok struktúrájának. Másrészt viszont egyfajta számadási alkalomnak is minősülnek a politikai beszédek, amelyek során a polgármesterek rendszerint beszámolnak az elért és az elérendő

³⁶¹ A. Gergely 1993: 45. Idézi: Lovas Kiss 2011: 9.

³⁶² Földiák 2004: 141–151.

³⁶³ A szervezői kört már *A falunap előzményei* fejezetben érintettem.

eredményekről.³⁶⁴ Így van ez Sárrétudvariban is. A 2013-as gazdanapi megnyitón a falugazdász és a település polgármestere jelent meg, akik a településről vagy éppen az országos változásokról (gazdasági, kulturális, rendfenntartás etc.), a helyi mezőgazdaság helyzetéről adtak számot. 2014-ben a helyi polgárórság új autót nyert pályázati úton, amely így a település újabb sikerét (fizikai biztonságát) is reprezentálta. A polgármester mellett az innen származó önkormányzati képviselő és egy valamilyen egyéb politikai szerepkört betöltő személy is minden évben jelen van az eseményen, szintén valamilyen beszédet tartva. Így az eseményhez a szövegek csupán szóban kerülnek felhasználásra, amely viszont nem az ünnepiség fokozását, annak „promócióját” segíti elő, hanem az aktuális gazdasági-társadalmi-politikai helyzet értékelését jelenti. Írott szöveg is elenyészően jelentkezik, csupán a felhasznált pályázatok és a támogató intézmények plakátjainak formájában.

A túlreprezentált politikai jelenlétre, valamint a hatalmi pozíciók „fitogtatására” Hesz Ágnes hívta fel a figyelmet a cserénfai vizsgálata kapcsán, ahol a falunap léte a polgármester agilitásától függött.³⁶⁵ Sárrétudvariban, habár szintén a politikai elit által teremődik meg a falunap, ez mégsem okoz olyan nagymértékű politikai konfliktusokat a faluközösség életében, mint ahogy Cserénfa esetében tapasztalható volt.

A kommunikáció második, turisták számára irányuló szintje csupán a környék művelődési házainak kiküldött meghívót jelentik. Nincs szükség erőteljes propagandára, hiszen ez egy jól bevált, állandó időponttal rendelkező esemény, amely így az ide látogatók számára is ismert, és ezért tervezhető. E kategóriába tehát a környező településekről jövő személyek (ide látogatók) és előadói csoportok is beletartoznak.

A település lakosai már jóval hamarabb tudják a pontos időpontot, felajánlásokat tesznek, és a szervezők hozzájuk idomulva építik fel a falunap programszerkezetét, amelynek minden korosztálynak meg kell felelnie, hiszen elsősorban a település lakóinak szól, ahol a szórakoztatásé, megmutatkozási lehetősége, és nem legutolsósorban a – már említett – politikai legitimációé a főszerep.

A magyarországi falunapok nagy része nem tematikus, így azok megszerkesztése során szabad kezet kapnak a szervezők abban, hogy ki mutassa meg magát és ki ne. Sárrétudvari tekintetében sem tematikus ünnepről van szó, de a rendezvény minden évben kap egy meghatározott „helyi” arculatot, amelyet nagyobb részt a civil egyesületek határoznak meg ötleteikkel, felajánlásaikkal, részvételükkel.

Ugyanezen a napon nyílnak meg az arculathoz igazodó kiállítások is. 2013-ban a mezőgazdasági tematika miatt az állattenyésztéshez és állattartáshoz kapcsolódóan a környező

³⁶⁴ Hesz 2004: 66.

³⁶⁵ Hesz 2004: 70.

Ecsegfalváról érkezett pásztorok, őstermelők mutatták be a birkanyírást, körmözést, lópatkolást. E programelemekben tehát jelen vannak az állatokhoz kapcsolható szokáskódok, amelyek így az agrárkultuszhoz állnak közel. Az Alföldre jellemző állattartás, juhászat napjainkban is meghatározza a táji jellegű arculatot több bihari település ünnepének esetében is. Így a 2013-as létavértesi Jurtaleső³⁶⁶ eseményén a helyi juhász mutatta be a birkakörmözés és nyírás folyamatát, amelyet birkapörkölt készítése is kísért. Az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség magyar nemzeti regiszterén szereplő kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya szintén a pörkölt előállításának, a birkahús minden egyes részének felhasználásának folyamatát hordozza, amelyhez már fesztivált is szerveztek. Ezekről eltérően a Sárrétudvariban tartott falunapoknak a birka vagy a ló nem jellegzetes állati jelképe, nem képvisel meghatározó szimbolikát a települési ünnep megalkotásában és megtartásában, csupán tematikai összefüggésben megjelenített programelemként tartható számon. Ezt erősíti, hogy a 2014-es, eltérő arculatot képviselő falunapon már nem volt példa állatok megjelenítésére.

Annál inkább meghatározó volt a 2014-es, a település első említésének 800. évfordulója alkalmából³⁶⁷ rendezett falunapon megjelenő tárgyi kódok összessége. Az élelmiszerbolt melletti iskolaépületben rendezték be a település történetét, hagyományos házbelsőit, ásatási (régészeti) leleteit bemutató kiállítást, valamint a kirakodó soron (Széchenyi utcán) helyeztek el fényképeket a település, a lakosok és csoportjaik életéből. Ez a jubileumi arculat alkalmat adhatott arra, hogy a település kontinuitását a régészeti leletek, a paraszti házbelső, valamint a kifüggesztett családi és csoportos (baráti, egyesületi, munkahelyi etc.) fényképek segítségével felmutatni lehessen. Ebben a saját, személyes történelem megidézése a kollektív emlékezet közvetlenebbé válását, az előhívott történelmi emlékezet pedig a lokális kultúra reprezentációját segítette elő.

Az emlékszerzésre szolgáló kiállítások mellett az élményszerzést biztosító tárgyi kódok is nagy számban fellelhetők a falunapok szerkezetében. A kirakodóvásárosok árucikkei között nagy étel- és italválaszték közül lehet választani (vattacukor, kenyérlángos, édességek, italok, koktélok). Fontos megemlíteni azonban, hogy az eladók túlnyomó része nem helyi, hanem kívülről érkező vállalkozó. Ennek oka, hogy a falubeliek kikapcsolódni, nem pedig dolgozni kívánnak a település egyetlen nagy volumenű eseményén.³⁶⁸ Ide tartoznak azok a további tárgyak is, amelyek a szórakozást hivatottak biztosítani, így a felfújható ugrálóvárak,

³⁶⁶ A Vértesi Református Egyházközség a Rozsnyai Gyűjtemény mellett üzemeltet egy ifjúsági szálláshelyet is, a Bihari Jurtatábort. A muzeális intézmény jurtatábor szezonnyitó rendezvényét Szent György-naphoz, és az állatok kihajtásához kapcsolta.

³⁶⁷ Váradi Regestrum, 1214.

³⁶⁸ G. Péterné, a művelődési ház vezetője

a trambulín, valamint a kalandpark, amely a különböző forgó-forgató hintákat, céllövöldét, testet terhelő, állóképességet igénylő eszközöket foglal magában. Elvértve jelentkezik a falunapon nemzeti karakter, vagy annak ábrázolására tett kísérlet.

A terhelés és szórakozás kapcsán eljutunk a falunap testi kódjaihoz, amelyek ilyen formán tehát a testi megpróbáltatást is jelentik, ám emellett az egészségügyi sátrak, a test ápolásának, karbantartásának helyszíneként is fellelhetőek. Így a testi kódok a kikapcsolódást, a szórakozást, az élmény szolgáltatását célozzák, míg szimbolikus jelentéstartalom ezekhez nem párosul.

A mozgásos (kinezikus) kódok a falunapon egyrészt a felvonulásban öltenek formát. 2013-ban a művelődési ház udvaráról indult el, majd a menet a falu három kereszteződésében állt meg, ahol a helyi csoportok előadásokat mutattak be. A felvonulás a színpad mellett ért véget, amikor is a hivatalos ünnepi megnyitó következett a Nemzeti Élelmiszerbiztonsági Hivatal (NÉBIH) Földművelésügyi Igazgatóság vezetőjének közreműködésével. 2014-ben a felvonulás kisebb volumenű volt, csupán a művelődési ház és a színpad között haladt el egy kisebb menet.

A további kinezikus kódok főképp a színpadhoz kötődnek. A néptáncos előadásokban rendszerint itt sem a lokális táncgyományokra helyezik a hangsúlyt, hiszen dokumentált táncanyag a faluból nem maradt fenn, így a helyi alapfokú művészeti iskola növendékei, valamint a környező településekről származó csoportok a néptáncmozgalomra jellemző táncanyagokat vonultatják fel repertoárjukban.

A falunap akusztikus kódjai között csupán elvértve találhatóak *nem zenei* kódok, úgy mint a lovas felvonulásokat és szittyabemutatókat kísérő ostorcsattogtatás. Funkciójuk viszont merőben eltérő a népi hiedelemben jelen lévő bajelhárító szereptől: csupán az ostorhasználat reprezentálásaként jelenik meg, az alföldi magyarság egyik jellegzetes eszközeként.

A zenei kódok a színpadi előadásokban jelennek meg. Népzenei anyagok tekintetében a helyben (Sárréten) gyűjtött dalanyagok kerülnek bemutatásra a nótakörösök előadásában, a magyar nóta dallamaival kiegészülve. Emellett könnyűzenei és operettelőadók (Balogh Ernő, Mészáros Adél és Várnai Adrienn, az Operettszínház magánénekesei) is fellépnek szórakoztató jelleggel.

Meghatározóak a falunap vizuális kódjai, amelyek rendszerint a fénytechnikai megoldásokban öltenek formát. A színpadi látványosságra törekvő előadások számos esetben tartalmaznak fényhatásokat, reflektorok, lézerfények vetítésével. Megjelenésük mindig az esti időszakra tehető, így a kalandpark élménynyújtásához járulnak hozzá. Emellett a kirakodó soron megvásárolhatóak kisebb fénykeltő, elsősorban gyerekeknek szánt kiegészítők,

karkötők, kardok, fénybotok etc. A vizualitás csúcspontját pedig a minden évben megszervezett tűzijáték adja, amely egyben a szombati programsorozat lezárása is. Így a falunap struktúrájában az érzéki gyönyörködtetés, a színpadi látványtechnikai megoldások szintén az élményszerzést és annak fokozását célozzák.

A programok felépítése a következőképp zajlik. A fő programok minden évben a szombati napon indulnak el. 2013-ban szombat reggelén a kakaskukorékolás és lovas kocsis felvonulás nyitotta a rendezvényt. A nap további része tulajdonképpen a falunapok szerkezetének rendjébe illően folytatódik minden évben tovább, így a délelőtti programok a gyerekeknek szólnak elsősorban. A helyi néptáncos növendékek előadásával párhuzamosan a szintén gyerekeknek szóló játékok (ugrálóvár, arcfestés, henna, rajzverseny, népi játszóház etc.), hagyományőrző tevékenységeknek (ostorcsattogtatás, íjászat) szentelt versenyek zajlanak, a felnőttek számára pedig egészségügyi szolgáltatásokat, méréseket, masszázst biztosítanak. A reggeltől történő főzés (a helyi civil szervezetek és csoportok 26 sátorban készítettek ételeket 2014-ben) eredményét délben fogyasztják el, majd a műsor a helyi csoportok, civil szervezetek, baráti körök műsoraival folytatódik tovább.

Az esti programok minden évben a községi intézmények (általános iskola, művelődési ház, polgármesteri hivatal) dolgozóinak műsorával, show-szerű előadással (latin-amerikai táncok), majd az est sztárvendégeivel, televíziós tehetségkutatók nyerteseivel folytatódnak, és a tűzijátékkal zárulnak. Hivatalos, program szerinti utcabál és ehhez hasonló szórakozási alkalom a falunaphoz nem társul.

A program összeállításban aktív és passzív jellegű tevékenységek szerepelnek.

- Aktív
 - versenyek (építkezés sörösrekeszekből, keresztrejtvény, malacfogó)
 - egészségügyi (masszázs, mérések)
 - főzés
 - vidámpark
 - játszóházak
 - táncház
 - Íjászat
- Interaktív
 - gyermekműsorok (bohóc, hangszerbemutató)
- Passzív
 - színpadi előadások (előadók, „celebek,” művészeti csoportok)
 - kiállítások (településtörténet, mezőgazdaság, vadászat)

- bemutatók (birkanyírás, népi mesterség)
- tombola
- tűzijáték

Az aktív cselekvésekben minden korosztály részt vesz: a mozgásos jellegű tevékenységek magától értetődően a fiatalabbakat mozgatják meg (pl.: versenyek, vidámpark, íjászat), míg az aktív, de kevésbé a mozgás, mindinkább a közösségi és egyéb jellegű programokban az idősebbek (főzés, egészségügyi szűrések) vesznek részt. Az interaktív programok között a gyerekműsorok a jellemzőek, amelyeknél a gyerekek bevonása a műsor részét is képezi (ezeken a szülők, nagyszülők csak mint nézők vesznek részt). A passzív programok során ismét minden korosztály megmutatja magát. A gyerekcsoportok előadásainak funkciója – akárcsak más, nem falunap-típusú ünnepeken – az adott évben elsajátított (táncos vagy zenei) anyagok bemutatása, amely egyfajta vizsga is számukra, így a hozzátartozók, szülők is megjelennek a közönség soraiban, az előadások minősége pedig nem olyan döntő szempont, mint a további színpadi műsorok esetében.

A közönség figyel arra, hogy a sztárvendégek milyen minőségben és mennyiségben lépnek fel (alulértékelik például a „playback” műsort, de a minél több időt színpadon töltők már az elismerésükben részesülhetnek). A sztárvendég meghívása generációsan is determinált, így például a színpadon Bangó Margitnak vagy Máriaónak (tangóharmonikás előadó) éppúgy helye van, mint a televíziós tehetségkutató győztes énekeseinek (X-Faktor, Év Hangja).

Jellemző – szintén az országos falunapokhoz hasonlóan – a szakralitás jelentőségének csökkenése, esetünkben szinte teljes hiánya. A programszerkezetben csupán a református kórus egy előadása jelenik meg (2013), valamint a helyi református lelkész áldása 2014-ben, amely a vallásosság irányából fakadó legitimitációt is igyekszik biztosítani a település ünnepe felé.

4.3.4. Falunap a médiában

A közösségi, internetes média, valamint a megyei napilapok minden esetben kiemelik sikerességét a sárrétudvari falunapnak, ám külön blog, vélemény nem emlékezik meg a falunap történéseiről, a különféle portálok mind a Hajdú-bihari Napló internetes bejegyzésére hivatkoznak.

A Hajdú-bihari Napló 2012. június 28. csütörtöki számában³⁶⁹ rövidebb ismertetést olvashatunk, nem is annyira a programokra, mint inkább annak sikerességére vonatkozóan, amelyben a többezres nézőszám, az „*irigylésre méltóan gazdag programok*” és a vadászati tematika került megemlítésre. A rövid, teljességre egyáltalán nem törekvő beszámoló csupán a helyi és közeli fellépők fellépésének tényére tér ki (neveket egyáltalán nem hoz fel példának), továbbá a két-három híresebb fellépőt, illetve a főzőprogramot említi meg, amely a cikk írója szerint a falunap hagyományosságát adja. A 2013. június 25-i számában³⁷⁰ a falunapot meghatározó mezőgazdasági tematikát emeli ki, az ide kapcsolódó kiállítást megemlítve, és összefoglalva a falugazdász és a polgármester beszédét a település mezőgazdasági helyzetéről.

A haon.hu 2014-es beszámolója³⁷¹ a 800 éves évforduló alkalmából megrendezett esemény hagyományörző jellegét emelte ki, ám hogy milyen hagyományokról van is szó, azt a cikkből pontosan nem tudhatjuk meg, csak a programpontok leírása során sejthetjük a hagyományörző tevékenységek jelenlétét. A lokalitással kapcsolatban a helytörténeti kiállítás kerül említésre (amely viszont nemcsak a helyi és paraszti kultúrát, hanem a régészeti ásatások helyszínein talált leletanyagokat is bemutatja, melyeket a település a Déri Múzeumtól kapott kölcsön a rendezvényre). A tárlat egy paraszti portát is bemutatott, illetve a magyarsághoz kapcsolható őstörténeti anyagokat is tartalmazott. A falunapról szóló tudósítás megemlíti a népi mesterségek megjelenését a rendezvényen, illetve a fényképes kiállítást, majd végül a programok rövid ismertetése (azaz délelőtti gyerekprogramok, azt követő helyi és civil kulturális előadások) és a sztárvendégek nevének felsorolása zárja a bemutatást.

A 2014-es rendezvénynél valamelyest terjedelmesebb a beszámoló, a délelőtti és a gyermekprogramok ismertetésében konkrétumok is megjelennek: a politikai és egyházi jelenlét, testvérfaluval való kapcsolat, illetve a színpadi programokkal párhuzamos események: egészség- és főzősátrak, egyesületi bemutatók, illetve a kisebb vidámparki elemek. A cikk a sztárvendégek nevesítésével zárja a falunap bemutatását.

4.3.5. Lokalitás és szellemi kulturális örökség

Az eddig országosan vizsgált falunapokkal való összevetésben megállapíthatjuk, hogy Sárrétudvariban is hasonló tendenciák érvényesülnek, mint máshol. Földiák András az ilyen jellegű ünnepekről mérleget készített, felsorolva azok értékes és veszélyes vonásait.

³⁶⁹ Hajdú-bihari Napló, 2012. június 29. pénteki szám.

³⁷⁰ Hajdú-bihari Napló, 2013. június 26., szerdai szám.

³⁷¹ <http://www.haon.hu/falunap-sarretudvariban-3/2584210>. Letöltve: 2014. szeptember 16. A cikk a Hajdú-bihari Napló 2014. június 25. szerdai számában is megjelent.

Figyelemre méltó a „lokális-szerű” kritikája, amely a falunapok „egyedietlenségére” tér ki, azaz tulajdonképpen bármilyen falunapra ráilleszthetőek az adott programok, mivel azokban nem találhatóak helyi sajátosságok.³⁷²

A szellemi kulturális örökségi, illetőleg hagyományelemek meglétének, használatának elemzése a falunapok kapcsán éppen ezért tűnik relevánsnak, mert felmérhető ezáltal, hogy az adott lokális társadalom azokat milyen mértékben érzi magáénak, az ünnepbe hogyan tudja vagy akarja beágyazni.

12. ábra – Néptáncosok a felvonuláson, 2013. (saját felvétel)

Nyilvánvaló, hogy a média által hangsúlyozott és közvetített trendek és a lokális tárgyi vagy szellemi kulturális elemek közül túlsúlyba kerültek a globális elemek. Tulajdonképpen alig található meg a falunapban olyan programpont, amely a Sárrétre vagy – szűkebben véve – Sárrétudvari településére jellemző lenne, még a deklaráltan településtörténeti arculat sem tükrözi a programok ilyen irányú súlyozását. Ennek oka abban lelhető fel, hogy a szervezők nem az előadások hagyományosságát, autentikusságát, hanem a lakosok értékrendjének való megfelelést célozzák meg.

Az előadott műsorok szerepe tehát kettős. Egyrészt a helyiek megmutatkozásának igényét tükrözik, hiszen korántsem a helyi tánc- és zenei anyagok bemutatását, az adott közösség számára való megtanítást célozzák. Olyan műsorelemekként vannak jelen, amelyeken a helyi gyerekek és felnőttek mutatkoznak meg, azaz lényegi szempont, hogy

³⁷² Földiák 2004: 148.

színpadon lehetnek, az ismerősöket – akik a nézők nagy arányát is képezik – ezáltal is szórakoztatva.

A műsorok második funkciója az attrakció szolgáltatása. A sztárvendégek esti műsorban való felvonultatásával (Bangó Margit; Brazil Szamba Show; Márió; Király Viktor – 2008-as Év hangja; Kocsis Tibor a 2011-es év X-faktor-győztese) a 21. századi média által sugárzott kulturális trendek megjelenítését, ezáltal a helyiek kíváncsainak, ízléseinek kielégítését szolgálják. Ebben a megvilágításban nem tartom relevánsnak G. Furulyás Katalin azon megállapítását, miszerint a falunapok eszköztárát valamilyen „felülről jövő” hatás eredményezi. Tapasztalataim alapján döntően a helyi igények dominánsak, amely a fellépőket és nézőket egyaránt érinti, a programok összeállításának adminisztratív és infrastrukturális teendőit ugyan a felső vezetés látja el, de a műsorok a helyi igényeknek megfelelően alakulnak, azaz a vezetés és helyi igény együttműködésekén és egyeztetéseken alapszik.

A Sárrétudvari Falunapok szellemi kulturális örökségi felhasználása nem jelentős, a lokalitáshoz fűződő viszony ebben az ünnepstruktúrában nem hagyományokon, hanem egyéni és csoportos viszonyokon, interakciókon, valamint a 21. századi tömegkommunikáció által közvetített és befolyásolt értékrendeken alapszik. Ez korántsem jelzi azt, hogy a helyi kulturális elemek, szokások ne játszanának fontos szerepet a település életében (lásd például a falu adventi programjait, betlehemeseit, aratónapjait, szüreti felvonulásait, a konfirmációkat, farsangi bálokat), de a falunapnak általánosnak, „össznépinek,” mindenki számára elérhetőnek és szórakoztatónak kell mutatkoznia. Ilyen értelemben pedig a település lakói alkotják az elsődleges célközönséget, amelyben minden korosztály, társadalmi (vállalkozó, elit, közalkalmazott etc.) és vagyoni réteg szerepet kap. Az aktuális szórakozási és szórakoztatási formák megjelenése/megjelenítése (televíziós kereskedelmi műsorszolgáltatók, rádió, internet) pedig presztízserősödést jelent a szomszédos településekkel szemben, mutatva a falu fejlettségét, naprakészségét és nem utolsósorban az ehhez szükséges vagyoni helyzetét.

Miért fontos mégis a szellemi kulturális örökség fogalmának operacionalizálása egy falunap vizsgálata kapcsán? Az örökség fogalma a folyamatos átadásban nem mérhető, hiszen már egy eltűnt elem újbóli felhasználását járja körül, tudományos, gazdasági vagy politikai haszon megállapításának céljából. A falunap viszont nem egy már korábban elhalt szokás alapján jött újra létre, hanem a település eltűnt közösségi alkalmainak hiányát hivatott pótolni, így olyan társadalmi ünnepként kap értelmet, amely a jelen divatjaiból, trendjeiből, kulturális megnyilvánulásaiból építkezik, így e tulajdonsága megfeleltethető a szellemi kulturális örökség fogalmának. Nem úgy, mint a felülről irányított rendezvényi jellege, amelyet ugyan a lakosság nem csak legitimál, hanem befolyásol és alakít is, ám múltbéli hagyományainak,

szokásainak nem szentel bővebb figyelmet (tudatosítás). Szokáskódjaiban tehát a 21. századi trendek érvényesülnek, és a kisebb mértékben jelen lévő szellemi kulturális örökségelemek funkciói sem a hagyomány, sem a szellemi kulturális örökség fogalmában foglaltakkal nem egyeztethetőek össze, csupán egy lokális közművelődési és szórakoztató programsorozat (néptáncosok, népzeneészek, nótakörösök), vagy vásáros rendezvény elemeiként (citerakészítő, textilkészítő etc.) mutatkoznak meg, identitásteremtő vagy fenntartó szerepkör nélkül.

5.1. A betlehemesek újrafelfedezése

A téli ünnepkörhöz kapcsolódó dramatikus népszokások a második világháborút követő társadalmi, gazdasági és politikai változások hatására fokozatosan eltűntek a bihari települések közösségi életéből. Egyrészt azért, mert a szocialista államhatalom az egyházi jellegű szokásokat, hagyományokat hivatalosan tiltotta, habár a gyakorlatban az egyházakhoz való viszony nagymértékben függött a helyi vezetéstől, így a betlehemes játékok eltűnéséért sem minden esetben a politika volt felelőssé tehető. Másrészt a dramatikus játékok elhalásában a társadalmi (paraszti polgárosodás) és gazdasági (a világháborút követő szegénység) körülményekben bekövetkezett változások játszottak fő szerepet, amelyek hatására a szokás Magyarországon egyre inkább feleslegessé, funkcióvesztetté vált, így tulajdonképpen az 1960-as évek végére – néhány települést kivéve – szinte már teljesen eltűnt.

13. ábra – 1968-ból származó sárrétudvari betlehemes. (forrása: Néprajzi Múzeum. NMF 231133 leltári jelzettel ellátva. Készült 1968.11. Készítette: Madar Iona, Szabó Jenő.)

³⁷³ Jelen tanulmány átdolgozott formáját lásd: Simon 2013.

A rendszerváltást követően a lokális közösségek, csoportok körében újra érdeklődés mutatkozott az elfeledett karácsonyi szokások iránt. A betlehemesek dramaturgiájának felelevenítése pedig viszonylag könnyű feladatnak bizonyult, az azokat még ismerő és gyakorló személyek visszaemlékezései megfelelő támpontot nyújtottak a játékok rekonstruálásához. Az adatközlői narrációk mellett a karácsonyi ünnepkör szokásai eltűnésük előtt még viszonylag sok helyen dokumentálásra kerültek, mind országos viszonylatban, mind pedig a bihari térség településeire vonatkozóan. Az elsők között gyűjtötte össze a nagyszalontai betlehemes játék szövegét és dallamait Kodály Zoltán és Szendrey Zsigmond,³⁷⁴ majd a két világháború közötti időszakban a konyári,³⁷⁵ a mai Románia területén található micskei (Mișca) és siteri (Șișterea) betlehemes játékok is lejegyzésre kerültek.³⁷⁶ Barna Gábor a Hortobágy környéki települések betlehemesei kapcsán jegyzi meg, hogy az 1950–1960-as években még élő gyakorlat volt a szokáshagyomány, ekkor is működtek csoportok, akik előadták a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó színjátékot.³⁷⁷ A Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve Hajdú-Bihar megye határán fekvő Fülöp község betlehemes szokásairól Varga Gyula is azt írja, hogy még kutatásuk előtt pár évvel is gyakorolták a betlehemest.³⁷⁸

A kutatás alapjául szolgáló három bihari település betlehemesei az 1950–60-as években teljesen kihaltak, ám azok dokumentálása a még szokást aktívan gyakorló személyektől megtörtént. Így a bárándi szokás a település monográfiájában is szerepel,³⁷⁹ Hosszúpályiban pedig Bódi István néptanító gyűjtötte össze a helyi anyagot 1954-ben, amely munkája 2010-ig kézirat formájában maradt, majd feldolgozásra került.³⁸⁰ Ezekhez képest a komádi betlehemest viszonylag későn, csak a rendszerváltást követően gyűjtötte fel egy helyi tanítónő. A felkutatott információk alapján indultak el a szokásrekonstrukciók, amelyek elvégzését, betanítását helyi óvoda- és iskolapedagógusok vállalták magukra, így feltételezhető, hogy a tárgyalt három dramatikus szokás – a megalkotott ünnepekhez hasonlóan – azoknak a személyeknek a szokásokról, paraszti kultúráról kialakult véleményét, nézőpontját, motivációit tükrözik, akik a betlehemes játékok visszatanításában, újraélesztésében felelősséget vállaltak, ilyen formán közösségi státusuk, ismereteik

³⁷⁴ Kerényi 1982: 48–54.

³⁷⁵ Lajtha László 1935-ös gyűjtése, in: Magyar Népzene Tára II. 1953: 443–447.

³⁷⁶ Makkai – Nagy 1939. 23–38.

³⁷⁷ Barna 1979: 129.

³⁷⁸ Varga 1986: 241. Ugyancsak egy délnyírségi (hajdú-bihari) település, Újléta cigány betlehemesei az 1950-es évek második felében még a szomszédos, sőt távolabbi falvakba – így Monostorpályiba – is átjártak betlehemezni (Bihari-Horváth László közlése).

³⁷⁹ vö: Ujváry Zoltán 1985: 453–465.

³⁸⁰ Bódi István néptanító gyűjtése. Vö: Simon 2010: 119–127.

alapvetően meghatározták a népszokások gyakorlásának jellegét.³⁸¹ Vizsgálatomban így a játékok gyakorlásában résztvevő és az azokat felelevenítő személyek motivációit, a településük életében betöltött szerepeit elemeztem. Mivel e játékok strukturális értelemben véve az alföldi típusú betlehemesek csoportjába illeszkednek, így a népszokások dokumentált szerkezeteire értekezésemben nem tértem ki, csupán a rekonstruált játékok esetleges strukturális és társadalmi-kulturális eltéréseit érintettem. Vizsgálódásaim a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó befolyásaira is kiterjedtek, hiszen a három település betlehemes csoportja minden évben részt vesz e jeles eseményen, így eltérő társadalmi, kulturális miliőben való megjelenésük további hatást feltételez. A téma külön aktualitása, hogy a szervezők és a városvezetők az UNESCO „jó gyakorlatok” listájára kívánják felterjeszteni az eseményt, így kitértem a találkozó Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményének kritériumai szerinti vizsgálatára, a regiszterre való felkerülésének lehetőségeire, esetleges stratégiáira.

³⁸¹ Lovas Kiss 2009.

5.2. A nemzetközi betlehemes találkozó és hatásai

Az évente Debrecenben megrendezett Nemzetközi Betlehemes Találkozó egyfajta revival jelenségként értelmezi az újonnan felfedezett dramatikus játékokat. A népszokástól idegen társadalmi milióben (nagyváros) jelenítik meg az alapvetően paraszti társadalmi közeg karácsonyi szokását. Ennél fogva a karácsonyesti játékok nem csak funkcionális, hanem strukturális módosulásokon is áteshetnek. Több, a Kárpát-medence területéről, különböző tájegységeiről származó csoport találkozásának köszönhetően az egyes játékok módosulhatnak (további elemekkel egészülnek ki vagy bizonyos részek elmaradnak), így a társadalmi-kulturális, strukturális és funkcionális eltéréseket előidéző találkozó tudományos vizsgálata újabb kutatási szempontok felbukkanásával kecsegtethet.

A találkozó elsődleges kezdeményezői Tömöry Márta és Szász Zsolt voltak, akik a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus égisze alatt kezdhették meg ez irányú szervezői munkájukat 1991-től. Céljuk, hogy bemutathassák, és emellett dokumentálhassák a Kárpát-medencét átfogó betlehemes szokásvilágot, amely megfogalmazásuk szerint „fontos identitásmegetartó, komplex közösségformáló erő”. A találkozó eleinte Budapesten, majd 2006-tól Debrecenben került megrendezésre a Debreceni Művelődési Központ intézményi segítségével. 2007-től a kutatásokban már a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének hallgatói is részt vesznek a betlehemes csoportok képi, videós és hanganyagi dokumentálásával, interjúk készítésével. Ezen túlmenően szakmai konferenciák is kapcsolódtak a betlehemes találkozókhoz (2003-ban az ELTE BTK Folklore Tanszék együttműködésével „*Szabad-e bemenni betlehemmel?*”,³⁸² illetve 2009-ben *Ünnep és hagyomány a XXI. században* címmel).

A rendezvény több helyszínen is jelen van a cívisvárosban. Hivatalosan mindig a péntek esti megnyitóval kezdődik, amely a Kossuth téren felállított karácsonyfa előtti színpadon zajlik le, ezen két-három csoport mutatkozik be, de a többiek is jelen vannak viseletbe öltözve. Majd fogadás következik a Debreceni Művelődési Központban, amely másnap a fő események színhelyeként szolgál, a betlehemes csoportok itt adják elő saját dramatikus játékaikat. Ezzel párhuzamosan több művelődési házban (Homokkerti Művelődési Ház, Tímárház), iskolában, bevásárlóközpontban (Fórum), közösségi szintéren (Kossuth tér) is zajlanak az események, majd az egész rendezvényt egy záró értékelés, ünnepély, és emléklap-átadás zárja.

³⁸² Vö: Verebélyi 2004c.

5.3. Betlehemes csoportok

5.3.1. Báránd

Az 1985-ös bárándi monográfiában Ujváry Zoltán beszámol a betlehemes több aspektusáról is.³⁸³ Találunk itt adatokat a szereplőkre (legénysorba még nem került gyermekek alakították őket, a huszár, öreg, két juhász, angyalok jelenléte), továbbá a betlehemi templomra vonatkozóan is. Az ebben a tanulmányban foglaltakat annyiban egészíteném ki, hogy az elbeszélések alapján több csoport is járta a megszűnés előtt a falut: a fiatal katolikus fiú gyerekek (14-15 évesek), katolikus legények, református fiatal gyerekek, és református legények csapata.

A betlehemes gyakorlata a II. világháborúig volt elterjedt, azt követően fokozatosan elhalt. Később egy helyi pedagógus, Katona Irén vette újra elő, aki majd 25 éven keresztül végzett gyűjtőmunkát nem csak Bárándon, hanem a Sárréten, illetve további bihari falvakban, kisvárosokban. Ez idő alatt ruhakészítéshez, építészeti formákhoz, folklórhoz (bábjátékok, népdalok) kapcsolódó adatokat gyűjtött a térségből. A betlehemesek szövegeinek feltárását helyi idős emberek segítségével végezte, akik eleinte nem emlékeztek a szövegekre, de a dramaturgiai mozgások alapján lassan vissza tudták idézni. Az önkéntes néprajzi gyűjtő óvónői munkája során bábjátékokat tanított be általános iskolás gyerekek számára, akikkel fellépni is eljárt. Így a betlehemesekkel tulajdonképpen a bábtáncoltató játékokon keresztül került kapcsolatba. Tevékenységére a Betlehemes Találkozó szervezői figyeltek fel, és kérték meg, hogy mutassák azt be a rendezvényükön, így tulajdonképpen a találkozó hatására kezdődött el a dramatikus játék helyi feldolgozása, tanítása. Ehhez kapcsolódik a – szintén Katona Irén által elindított – Bárándi Hagyomány Műhely csoportja is, amelynek eredeti célja a helyi népszokások felelevenítése volt. E csoport adja elő minden évben a bárándi betlehemes játékot is a Nemzetközi Betlehemes Találkozón is, illetve karácsonykor a faluban is eljárnak házakhoz, családokhoz. Tevékenységük ezen kívül kiterjed több népszokás gyakorlására, tanulására, előadására (kántálás, néptánc, népdal, kézműveskedés etc.), és ha egy adott ünnepkörhöz nem található, vagy nem kapcsolódik helyi (nép)szokás, akkor más település, esetleg más tájegység elemeit is felhasználják. A csoport próbái a falu egyik volt katolikus iskolájának termében zajlanak.

³⁸³ Ujváry 1985: 455-456.

A betlehemes találkozóra készült játék struktúrájában viszont már több változtatást is végzett Katona Irén. Mivel a református és a katolikus csoportok által énekelt dalok különbözőek voltak (bárándi gyűjtése szerint reformátusoknál protestáns egyházi énekek, katolikusoknál népdalok szerepeltek), ezért azokat összevegyítette.

„Hiteles, mert csak azt raktam bele, amit az emberektől gyűjtöttem, viszont összeillesztettem a katolikusokat a reformátussal, tehát ahol az értékesebbet éreztem, azt tettem bele. Nem a református énekeket, hanem az ősi (katolikusoknál használt) énekeket, olyan nagy különbség nem volt, mert mind az alföldi típusú betlehem.”³⁸⁴

14. ábra – Bárándi betlehemes csoport előadása. Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó, 2009. (saját felvétel)

Látható, hogy az autentikusságra való törekvés ebben az esetben is megjelenik, viszont a saját vélemény szerint történő változtatás ebbe az eredetiségbe szintén belefér. (További dramaturgiai változtatás, hogy– csak a színpadi előadások alkalmával – megjelenik a betlehemezőket befogadó család.)

A felelevenítésben, újratanításban dolgozó tanítónő hagyományhoz való viszonya átértelmeződött, hasonlóan azzal a felfogással, miszerint „*a hagyomány nem beteg, hogy ápolni, és nem rab, hogy őrizni kelljen*”. A népi kultúrához fűződő viszonyát tehát annak megélése, közösségi életbe való adaptálása határozza meg, így pozicionálva a „modern, új és rossz” (számítógépes játékok, televízió, internet etc.) jelentéstartalmakkal ellentétben.

³⁸⁴ Katona Irén, nyugdíjas bárándi óvoda- és iskolapedagógus. Báránd, 2013. május 15.

Hagyományhoz való hozzáállását nem a hagyományörzés és -ápolás, hanem annak megélése váltja fel.

5.3.2. Hosszúpályi

A betlehemes szokásának gyakorlása a faluban már a 20. század első felében is megszakításokkal volt csak jelen, amikor is a fiatalabb nemzedék újra gyakorolni kezdte. Erre vonatkozik Bódi István megjegyzése, aki szerint *„a karácsonyt megelőző hetekben sajátos jelmezbe öltözött gyerekek járták esténként a község utcáit hogy az idősebbektől megtanult régi játékot bemutathassák”*, azaz a játékot az említett „fiatal” generáció már csak a tőle jóval idősebbektől vehette át. A gyűjtés időpontjában (1954) a betlehemezés szokása már Hosszúpályiban sem volt jelen. Ennek okai között szerepel – a betlehemes csoport vezetője szerint – az életmódban bekövetkezett változások, illetve a hozzá fűződő érdektelenség: *„meg nem voltak olyan vállalkozó szellemű fiatalok, akik ezt felvállalják, olyan idejétmúltnak vélték.”*³⁸⁵

A betlehemezés felelevenítésének gondolata azonban a gyűjtő Bódi Istvánnál is megjelent. Gyűjtését színpadra állította, és így későbbi reményei szerint a betlehemezés visszakerülhetett volna a falu „élő hagyományai” közé. Csoportot alakított a falu művelődési házában, akikkel az ifjúsági klub keretein belül elő is adták a betlehemest. Később, Bódi István lánya (tanítónő) szintén betanította osztályának, és rendszeresen bemutatták színdarabként gyerekek számára az iskolában, de még a budapesti Betlehemes Találkozón is „felléptek” vele. Ennek ellenére Bódi István reményei mégsem váltak valóra. A faluban jelenleg (2013) csak annyira működik a betlehemes csoport, hogy ugyanazokban az intézményekben jelennek meg vele, ahol korábban, Bódi István vezetésével, viszont házról házra nem járnak, mivel erre nem mutatkozik igény.

A település betlehemes csoportját jelenleg óvoda- és iskolapedagógus vezeti, a tagok pedig általános iskolásokból álló 10–13 éves gyerekek, akik a Bódi-féle gyűjtést tanulják meg a tanítónő segítségével. Ugyan a faluban családokhoz nem, de más települések rendezvényeire gyakran eljárnak. Ez a vezetőjük szerint találékonyságra neveli a gyerekeket, hiszen igazodniuk kell más-más helyszínek közönségéhez és színpadához.

Látható, hogy Hosszúpályiban a betlehemes játékok inkább pedagógiai, mintsem revival funkcióval rendelkeznek. Feltehető a kérdés: Miért pont a téli ünnepekörhöz

³⁸⁵ A betlehemes csoport vezetőjével, Rácz Sándornéval (óvodapedagógus) készült interjú 2011. 12. 21-én hangzott el, Hosszúpályiban.

kapcsolódó dramatikus, betlehemes játék az, amely ilyen oktató jelleggel rendelkezik a pedagógusok szerint?

A színpadra vitt szokás egyes részletei mögött több szubjektív élmény is rejtőzik. A csoportot vezető tanítónő 9-10 éves korában még láthatott betlehemezőket, és fel tudta idézni emlékei alapján azt a teljes szokáskört, amely a játékhoz fűződött (a családok várakozása a betlehemezőkre, az előadók beköszönése, jutalomosztás etc.), ezt pedig fontosnak vélte, így emlékeit a színpadon meg is kívánta idézni. Az ide vonatkozó szövegrészeket (behívás, beköszönés) szintén a saját emlékei alapján rekonstruálta, amely viszont már nem kifejezetten a betlehemes része volt: mivel a faluban külön-külön házakhoz, családokhoz nem járnak el, ezért előadásaik során minden esetben ezek a csatolt szövegrészek is a dramaturgia részét kell, hogy képezzék.

A hosszúpályi csoport működésében így szerepet játszanak a vezető szubjektív élményei is. A gyűjtésen alapuló, szöveghű előadásmód az ő élményeivel párosulva tovább erősíti a szokás „autentikusságát,” viszont a színpadi követelményrendszereknek való megfelelés miatt több változtatás is megjelenik az eredeti előadáshoz képest. A betanító ilyen jellegű törekvései pedagógiai funkcióval párosulnak. Célja, hogy a gyerekek érdeklődését a néphagyományok iránt felkeltse, ez által pedig élményeket szerezzenek.

5.3.3. Komádi

A településen az 1950–60-as évekig több betlehemes csoport is tevékenykedett. Az előző településekhez hasonlóan erre az időszakra tehető a játék szokásának elhalása, amelynek oka – a jelenlegi csoport vezetője szerint – egyrészt az emberek rossz gazdasági helyzete, másrészt pedig a betlehemezők körül elkövetett bűncselekmények voltak. Sok példa akadt a folyamatos lopásokra (kamrakifosztás), amelyeknél viszont nem lehetett tudni, hogy az előadók követték-e el, vagy csak az őket kihasználó bűnözők. A dramatikus népszokás eltűnését követően annak szövege írott formában nem maradt fenn. A csoportvezető pedagógus, Vmirjanczki Andrea viszont fel tudta eleveníteni a szokást olyan helyi idősektől, akik még játszották az 1950–60-as években (70-80 éves korosztály), elmondásaik alapján pedig rekonstruálni tudta a Komádiban szokásban lévő betlehemest. A további gyűjtéshez az inspirációt a Nemzetközi Betlehemes Találkozó adta – amely az időben még Budapesten volt megtartva –, ennek kapcsán hívták fel rá akkor a pedagógus figyelmét, és így emiatt kezdett el mélyrehatóbban érdeklődni a betlehemes iránt.³⁸⁶ Az általa felgyűjtött szövegrészeket

³⁸⁶ A vele készült interjúra 2012. december 10-én került sor, Debrecenben.

illesztette össze forgatókönyv formájába, amelyet a Magyar Művelődési Intézet számára is elküldött. Gyűjtésének hitelességét megerősítették, ám az elbírálásának kritériumai nem ismertek.

A csoport mind életkor, mind nemek tekintetében heterogén: az öreget 35-40 éves családapa alakítja, míg az angyalokat lányok játsszák a mai változatban, (amely eltér az 50-es évek betlehemezőitől, akik csak férfiak lehettek.), a pásztorokat pedig kisiskolás fiúk. A dramatikus népszokást előadók a szintén pedagógus által vezetett Komádi Színházi Társulat tagjai is, akik színelőadásokkal is fellépnek az ország különböző pontján³⁸⁷ 21 főt számlált a társulat tagsága).

A szöveg betanítása a lejegyzett gyűjtés alapján történik, viszont az újonnan érkező szereplők nem szövegből tanulnak, hanem hallás után a próbákon, amellyel a csoportvezető a színhagyományozás folyamatát kívánja megidézni és kihasználni. Ezzel kiemelhető a betlehemes játék „autentikussága” is (a játékban a Komádiban használatos tájszólást is használják a tanítónő kifejezett kérésére). A játék dramaturgiájában egyébként a változtatást szintén a befogadó család színpadi megjelenítése jelenti.

A hosszúpályiaktól eltérően van igény a településen a családokhoz, házakhoz való eljárásra, azonban technikai okok miatt mégsem tudja a csoport ezt elvállalni. Egyedüli csoportként nincs kapacitásuk a nagy település bejárására, de gátolja az aktív szokásgyakorlást a játékban szereplő kisgyerekes szülők korlátozott mozgástere, családi teendőik és ünnepi előkészületek.

³⁸⁷ Az adatfelvétel időpontjában.

5.4. Hagyomány, örökség, szellemi kulturális örökség szemléletek a bihari betlehemes játékokban

Az általam vizsgált csoportok működésénél a legfőbb kezdeményezés, illetve a vezetés tehát pedagógusokhoz köthető. Nyilvánvalóan a dramatikus játékokkal leghamarabb az óvodai, általános iskolai tanítók találkozhatnak, akik intézményes formában felkelthetik a gyerekek érdeklődését. A csoportvezetők ez irányba való tájékozódását a további utánajárások, gyűjtések erősítik. A játékok elsődleges szerepe tehát, hogy a gyerekek előadó technikáját, tanulási folyamatait fejlesszék. Családhoz, közösséghez való ragaszkodásukat a hozzátartozók bekapcsolásával (akár csak az előadás megtekintése, vagy az abban való szereplésvállalás során) segítik és idézik elő.

A vizsgált bihari betlehemes csoportok tagjai tehát óvodás, kisiskolás gyerekekből tevődnek össze (Báránd esetében már akár egyetemistákról is szó esik, de minden egyes tag a csoportvezető tanítványa volt), némely esetben szülőkkel, nagyszülőkkel kiegészülve. A szokás gyakorlása során a gyerekek esetében csupán készségfejlesztői céllal betanított játékos cselekvésről van szó. A felelevenítésben felelősséget vállaló pedagógusok viszont további ideológiákat, képzettársításokat csatolnak a betlehemes szokásához, amelyek az emlékezetten, ismeretanyagokon és gyűjtési tapasztalatokon is alapulnak. Az önkéntes gyűjtési munkálataik alapján jogot formálhatnak a játékok változtatásának lehetőségére. Egyrészt módosíthatnak a játékok nyelvezetén, hiszen a szokást eredetileg játszó személyek (az érintett településeken) között egykor már fiatal, nősülés előtt álló férfiak voltak. Így a gyűjtött betlehemes játékok nyelvezete (szófordulatatai), cselekvéseik nem minden esetben felelhetnek meg a pedagógusok által elvárt kisgyermeki viselkedésformáknak. További változtatások jelennek meg a dramaturgiai szerkezetben. Viszonyítási pontként természetesen a dokumentált szokások szolgálnak, de az eredetiség koncepciójához a funkcionális változások is hozzájárulnak (lásd a szokás színpadra szerkesztése).

Minden csoport életében hangsúlyos a betlehemes találkozó jelenléte, amely rendkívül erős befolyással bír egyrészt a szokás felelevenítésére, másrészt pedig a szokás gyakorlására. Láthattuk, hogy a bárándi és komádi csoportok esetében kezdeményező hatása volt a rendezvénynek. Emellett inspirációt is nyújt, hiszen minden évben részt vesznek a csoportok a találkozón. Olyan helyszínül szolgál, ahol a nemzetközi színezetű, nagyvárosi színpadon megmutathatják magukat, miközben további betlehemes játékokat és csoportokat ismerhetnek meg. A szervezők a találkozó során szintén az eredetiséget, autentikusságot emelik ki. Ez a hozzáállás befolyással van a csoportok előadásának módjára is. Kérdéses persze, hogy mit

tartanak autentikusnak a szervezők, és milyen módon kérhetik ezt számon a csoportok esetében.

A betlehemesek felfedezésének és újraalkotásának eredményeiből látható, hogy az azt felelevenítő egyének személyes, a hagyományokról alkotott meglátásaik a színpadtechnikai és pedagógiai megoldásaikban tükröződnek. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a népszokás új, módosult formában ne jelenhetne meg a települések karácsonyi ünnepkörében, hiszen a befogadói közegnek nincsenek tartalmi-formai elvárásai a játékokkal szemben (nem ismerik a korábbi formákat), így visszaültetésük is könnyebb feladatnak ígérkezik, annál is inkább, mivel azok bemutatására egyre nagyobb igény mutatkozik.

A betlehemezés szokása Biharban a paraszti közösségekből (múltból) eredő tudásként jelenik meg többféle 21. századi társadalmi-kulturális környezetben (faluk, város, nagyvárosi színpadok, nemzetközi színezetű esemény). Széles körű kapcsolatháló és együttműködés is társul annak gyakorlásához, amely magának a szellemi kulturális örökség egyezményének fontos aspektusa. Elsajátításához az óvodák és iskolák, megjelenéséhez kulturális (művelődési házak) és szociális (idősek otthona) intézmények, szakmai felügyeletéhez pedig egyetemi intézmények (Debreceni Egyetem és az ELTE szakemberei, hallgatói) járulnak hozzá.

Emellett a játék az egyezményben foglalt szinte valamennyi kritériumának megfelel. A dramatikus népszokás magában foglalja a szóbeli hagyományok és kifejezési formák, nyelvi szempontjait. Előadó-művészeti igényességű, társadalmi szokásról van szó, amely kiemelkedő ünnepi eseményhez (karácsonyi ünnepkör) kapcsolódik, előadásmódjában pedig a hagyományos kézművesség gyakorlata is megmutatkozik (a betlehemi templom, ruhák, kellékek, botok elkészítése, etc.).

Feltehető a kérdés: a betlehemes játékok revitalizációja hagyományörzésnek, vagy pedig az örökségesítés folyamatának tekinthető-e? A szellemi kulturális örökségek megőrzéséről szóló egyezmény egyik fontos aspektusa az elemek tudatosítása. A bihari játékok során számos funkcionális és strukturális változással találkozhatunk. Mégis mindhárom csoportvezető legfőbb feladatának tekinti a szokások újra aktívvá válását. Az óvodai és kisiskolai nevelés, oktatás így a szokás helyiekben történő tudatosítását segíti elő. Láthatóvá tételükért is a csoportvezetők felelnek. Megnyilatkozási lehetőségeik ugyan már nem a családok lakóhelyei, hanem a különféle helyi művelődési, oktatási és szociális intézmények. Így a szokások ismételten felbukkannak a település lakossága körében. Időszemléletükben viszont már nem hagyományként, hanem örökségi elemként realizálódnak, hiszen életükben nem folyamatos, nemzedékenkénti átadás-átvétel figyelhető meg, hanem időbeli törés, amely a csoportvezetők elképzeléseiben is tudatosul. Hagyományszemlélet

figyelhető meg azonban a szokásgyakorlás aktualizálása során. Az „apáinktól kapott” játékok előadásával azok őrzése, ápolása, a bárándi esetben pedig újraélése biztosított. A helyben történt néprajzi gyűjtések pedig kizárják a másoktól való átvétel és kisajátítás lowenthalai értelmezését, ám azok ismételt használatával az újabb változásoknak vannak kitéve (lásd strukturális és funkcionális). Mégis a bekövetkezett formai, funkcióbeli és tartalmi változások tehetik lehetővé azok újbóli fenntartást, gyakorlást, és segíthetik a 21. századi társadalmi-kulturális közegbe való integrálódást, közösségi életbe való adaptálást. A betlehemes játékok újraismeretetésével, revitalizációjával a bendixi hármas hasznosítási célok közül csupán a főképp oktatási-nevelési célokat kitűző tudományos alkalmazhatóság szerint értelmeződik.

5.5. A Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó mint a betlehemes örökség megőrzésének esetleges hatékony modellje

A rendezvény főképp a Kárpát-medencei magyarság téli ünnepkörhöz kapcsolódó dramatikus szokásainak, a betlehemes játékok seregszemléje. Eltérő társadalmi miliőben igyekszik a szokást reprezentálni, hiszen falusi közösségi környezetből nagyvárosi közegbe kerül át, alapvetően nagy tömegek előtt előadva, olyan helyszíneken, mint a Fórum bevásárlóközpont, a Kossuth tér, illetve a város további művelődési házai. A nagyközönség számára előadott színjátékok – a színpadi kötöttségekből kifolyólag – nem tartalmazhatnak olyan, sokszor spontán elemeket, amelyek például kisebb közösség előtt bemutatásra kerülhetnek (személyeskedés, esetleges interakciók). Dramaturgiai változtatásokat is végezni kell rajtuk (a befogadó család színpadra állítása, a bekérés megjátszása és a színpadra való vonulás), és az esetleges adománykérés sem valósulhat meg eredeti formában. Mindezeket túl legfontosabb eltérés a közösséggel való kapcsolatban lelhető fel. Alapvetően meghatározza az egykori betlehemes játékokat a behívók és behívottak közötti közvetlen kapcsolat, hiszen a szereplők és a nézők között ismeretség, és már valamilyen kialakult viszonyrendszer tételeződik fel. A színpadi előadásokban ez kétségkívül kevésbé jellemző, mégis alkalmat adhat arra, hogy épp a saját rokonoknak, barátoknak való megfelelési kényszert vetkőzhessék le a szereplők (már ha felmerül ilyen kényszer).

A betlehemezés során tehát nem csak az előadás és annak tartalmi-formai sajátosságai kerülnek előtérbe, hanem az a társadalmi közeg is, amelyből ered. Több játék archaikus nyelvezetének köszönhetően korábbi kulturális és társadalmi miliőt jelenít meg, ilyenformán a szellemi kulturális örökség egyezményében foglalt *szóbeli hagyományok és kifejezési formák (beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját)* nagyvárosi közegben ölthetnek testet. E régies nyelv közvetlen veszélynek – éppen a színpadi kötöttségek miatt – nincs kitéve, így az előadott helyszínek nem befolyásolják a népszokások nyelvi megnyilvánulásait. Az egyezmény *előadóművészetek* kategóriáját szintén erősíti a nemzetközi találkozó a megfelelő helyszíni (és színpadi) keretek biztosításával, hangsúlyozva mindeközben a kellékeknek elkészítését, azaz a *hagyományos kézművesség* kategóriáját a laikusok számára is.

A rendezvény egyik célja tehát, hogy nagyrendezvényi keretben mutassa meg és irányítsa rá a figyelmet a betlehemes játékokra, azokon keresztül pedig a hozzá kapcsolódó paraszti kulturális jellegzetességeire. E törekvés számos aspektusa idézi a Gyöngyösbokréta

mozgalmát,³⁸⁸ (amelyen négy település betlehemese is jelen volt.)³⁸⁹ A Paulini Béla által fémjelzett mozgalom szintén a hagyományos paraszti műveltséget, azon belül pedig a tánc hagyományokat kívánta előtérbe hozni. Összességében véve több település táncának felújítását, a tudományos érdeklődés fokozódását köszönhetjük mozgalmának, hasonlóan a nemzetközi betlehemes találkozónak, amelynek szintén elodázhatatlan érdeme, hogy több betlehemes játék felelevenítését érte el (elég csak a bihari betlehemesekre gondolnunk).

A találkozónak ezen eredménye a világ kulturális sokszínűségének hangsúlyozásához, elősegítéséhez járul hozzá, szakemberek, laikusok és az adott közösségekből érkezők számára egyaránt a vonatkozó népszokás tudatosítását célozza. E rendezvényi keret további gyakorlatok számára nyújthat példát és útmutatást, nemzetközi fórumon való megjelenítésével. Ehhez járul hozzá az UNESCO „szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” regisztere, amely azokat a gyakorlatokat, modelleket támogatja, amelyek a komplex kulturális örökség tudatosítását, fenntartását és megőrzését segíthetik elő.

A Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó is ezen listára való felterjesztést irányozta elő, amelyhez hozzájárulnak a szervezők, – a debreceni alpolgármester kijelentése szerint – az önkormányzat, a Debreceni Művelődési Központ (DMK) mint helyi kulturális intézmény, illetve a szintén helyi, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének szakemberei, kutatói. A felterjesztéshez szükséges annak bizonyítása, illetve megindokolása, hogy milyen módon járul hozzá a rendezvény a világ sokszínűségéhez és szellemi kulturális örökségéhez. Milyen egyéb tevékenységet végez annak tudatosítására, a jelölt elemek egyéb népszerűsítésére? Ezek alapján szolgál-e a rendezvény kistérségi, regionális, szubregionális együttműködést? Hatékony-e az elemek fenntartásában? Ebben az esetben például már említett hatás is szóba kerül (a dramaturgia változását eredményezi, a befogadó közönség eltérő etc.), amely így nem feltétlenül a kiválasztott elemek – mivel több, majdnem száz betlehemesről van szó – eredetinek vélt (*autentikus*) formáját konzerválja, és nem is az adott csoport által, hanem a rendezvényi keret miatt kerül sor a módosításra (*kényszer*).

További kérdés, hogy a felterjesztés sikeressége után a találkozó szervezői képesek-e, hajlandók-e a szorosabb, kistérségi, regionális, szubregionális együttműködésre. Fontos az elért eredményekről való számadás, amely a találkozó szempontjából szintén előnyös, hiszen maga a rendezvény is értékelésekkel zárul (nincs szó versenyeztetésről, csupán az elért eredményekről szokás beszámolni a találkozón).

³⁸⁸ Itt csak a vizsgálati aspektusokat érintő eltéréseket és hasonlóságokat mutatok be, jelen vizsgálat az összehasonlításra nem terjed ki.

³⁸⁹ Szentistván, Órhalom, Mohács, Lővéte. vö: Pálfi 1969–1970: 157.

A nemzetközi találkozó ilyenformán a legjobb megőrzési gyakorlatok regiszterét célozhatja meg, sikeressége pedig abban rejlik, hogy a lokális hagyományok, azon belül a téli ünnepekörhöz kapcsolódó dramatikus játékok további revitalizációját idézheti elő. Szélesebb közönség számára talán kevésbé lehet vonzó, mint például a táncházmozgalom esete (Észak-, Közép-, Dél-Amerikától kezdve Európán át Ausztrália és Ázsia legkeletibb csücskéig mindenhol találkozhatunk táncházakkal). Az effajta seregszemle kitűnő példája annak, hogy az egyes szokások milyen új, globális példák alapján éleszthetők újra, hozhatóak köztudatba (nem eltekintve az újraértelmezett funkciótól), vagy éppen alkalmazhatóak nemcsak a hagyományörzés (ha úgy tetszik, -ápolás vagy -megélés), hanem egyéb felhasználási módzatokban, úgy mint az óvodai és iskolai oktatás, színjátszás területén (tudományos haszon).

A találkozó intézményi keretei teszi/teheti lehetővé a különféle forrásokhoz való hozzáférést, a helyben lévő Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének archívuma (DENIA) pedig az előadott játékok képi és hangzóanyag megőrzését kínálja, közzétételükről kiadvány és DVD formájában pedig a szervezők gondoskodnak.³⁹⁰

A dramatikus szokást éltető eseményre való kijutás – talán annak nemzetközi jellege miatt – inspirációt jelent a betlehemes csoportok körében (Kárpátalján külön versenyt szerveznek, hogy ki jusson tovább Debrecenbe). Az esemény a folklorizmus egyik tipikus példája, azaz olyan szokás kerül vissza a köztudatba (nem feltétlenül helyi betlehemest adják elő), amely több évtizede – sok helyen politikai, társadalmi kényszer nélkül – kihalt. További fontos mozzanat, hogy a betlehemesek alulról szerveződő csoportok, amelyek a már nem hagyományos (azaz nem abba az 1940–50-es években lévő) közösségbe épülnek be, jelenlétük pedig feltételezhetően valamiféle társadalmi-kulturális űrt kíván betölteni.

A találkozó szubjektumainak felterjesztési szándéka azonban az UNESCO egyezményének nem felelnek meg. A rendezvény egy felülről jövő kezdeményezés és szervezés eredménye, amelynek célirányultsága ugyan a betlehemes szokásának újra gyakorlatba tétele, hangsúlyozása és tudatosítása nemzetközi térben, ám a regiszterre való felkerülés mögött mégsem a szokást gyakorlók, hanem az eseményt szervezők szándéka áll. Nehézségekbe ütközik az az eset is, amikor egy adott csoport nem a saját betlehemeseit vonultatja fel a színpadon (pl.: bonyhádi gimnazisták halmi betlehemese 2012-ben). E vitatott szempontok tisztázásával (a felterjesztést ne csak a szervezők, vagy a városi rangú személyek, intézmények, hanem a résztvevő csoportok is támogassák) a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó nagy eséllyel számolhat a legjobb megőrzési gyakorlatok listájára való

³⁹⁰ Tömöry – Szász 2009.

felkerüléssel. Hatékonysága a szokásgyakorlás tudatosítása miatt elvitathatatlan. Amellett, hogy számos szokás köszönheti neki életre kelését, több területről származó betlehemes egyszerre jelenhet meg a rendezvényen, és ez a szellemi kulturális örökség hordozóit egymáshoz közelebb hozza, szokásaik megismertetését irányozza elő, egymással való interakciójuk, eszmecseréjük pedig a betlehemezés éltetésének erősítését, tudatosítását, következtetések levonását eredményezi. Ilyenformán a találkozó nemzetközi tapasztalatsere lehetőségét foglalja magában, lehetővé téve a regionális, szubregionális együttműködést. Számos országból érkeznek nem csak magyar anyanyelvű (magyar ajkú) csoportok, úgymint Ausztria, Horvátország, Lengyelország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna. Az említett országokban élő magyar kisebbségek mellett az ott élő etnikumok esetleges téli ünnepkörhöz kapcsolódó szokásait is sikerülhet feleleveníteni, így biztosítva a Kárpát-medencei szubregionális szintű kulturális diverzitás elősegítését, fenntartását.

ÖSSZEGZÉS

Értekezésemben arra kívántam választ kapni, hogy a bihari térségben fellelhető megalkotott hagyományok és újraélesztett népszokások milyen módon feleltethetők meg a hazai etnográfia *hagyomány*, a nyugat-európai *örökség*, valamint e definíciók felhasználásából keletkezett *szellemi kulturális örökség* fogalmának. A bevezetőmben feltett állításom igazolására – miszerint a bihari települések revival szokásai és 21. századi ünnepkonstrukcióik a nyugat-európai örökségesítés folyamataként értelmezhetőek – a disszertációmban felvezetett fogalmak egységes szempontjai szerinti tárgyalásával és felvonultatásával vállalkoztam.

Kitértem az ünnepek és a betlehemesek mögött megbúvó motivációkra, azok lokális szellemi kulturális örökségekkel való viszonyaikra, lehetőségeikre, és helyi szintű felhasználásaikra. A 21. századi szokás- és ünnepkonstrukciók vizsgálatában a Niedermüller Péter-féle szokáskódok (szubjektumok, szövegek; akusztikus, kinezikus, vizuális, tárgyi és testi kódok; állati és növényi jelképek; tér- és időfelhasználás) elemzésének módszere szolgált. Így kutatásom a települési ünnepekben megtalálható globális és lokális elemek feltérképezésére irányult a hagyomány-örökség diskurzus és a szellemi kulturális örökség fogalmi alapján. Ezt követően a téli ünnepkörhöz kapcsolódó karácsonyi misztériumjátékok, a betlehemes szokások ismételt gyakorlatba ültetésének motivációi, szerepei, társadalmi körülményei képezték vizsgálatom tárgyát. A települési ünnepek és a betlehemes szokások a hajdani Bihar vármegye északi területéről, főként a Bihar-Sárrét és Észak-Bihar tájegységeinek Püspökladányi és Derecske-Létavértesi kistérségei közül kerültek ki.

Értekezésem egyik célja az volt, hogy az UNESCO nemzetközi együttműködésekben és egyeztetéseken alapuló szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményét a kiválasztott kistérségek ünnepei és revival szokásai alapján értelmezhessem, nemzetközi listákra való lehetséges felterjesztésüket feltárhassam. Másik és egyben fő célom pedig az volt, hogy a bihari települési ünnepeket és revival szokásait a hagyomány-örökség diskurzus által tegyem értelmezhetővé, valamint a szellemi kulturális örökség egyezményével közösen további vizsgálati spektusokkal szolgálhassak a hasonló jellegű néprajzi és kulturális antropológiai elemzésekhez.

A hazai hagyomány- és a nemzetközi örökségdefiníciók együttes alkalmazásának lehetőségét a települési ünnepek szokáskódjainak vizsgálatában véltem felfedezni. A

Létavértesi Májusi Málé Fesztivál, a Bárándi Kenyérfesztivál, illetve a Sárrétudvari Falunapok szokáskódjainak összefoglalását az alábbi táblázat tartalmazza:

Ünnepek Szokáskódok	Létavértesi Májusi Málé fesztivál	Bárándi Kenyérfesztivál	Sárrétudvari Falunapok
<i>Ötletgazda</i>	A művelődési ház dolgozója, nem helyi születésű	Falu lakossága (igények szintjén), turisztikai szakember, nem helyi születésű	
<i>Szervező</i>	Művelődési ház	Civil szervezetek, turisztikai szakember	A települési önkormányzat, művelődési ház, civil szervezetek
<i>Szereplők</i>	Helyi és környékbéli előadók/határon túli szereplők (Nagyvárad), kirakodós (sajtkészítő – Bihardiószeg)	Helyi, és országos: Püspökladány, Nyíregyháza. Budapest – bloggerek	Helyi, környékbéli és országos szintű fellépők (sztárok), politikai személyek (helyi születésű országgyűlési képviselő, polgármester)
<i>Résztevők</i>	Főképp helyi (létai és vértesi egyaránt) és környékbéliek (Pocsaj, Esztár)	Főképp helyi és környékbéliek (Püspökladány, Sárrétudvari), településről elszármazottak	Főképp helyi és környékbéliek (Báránd, Püspökladány, Nagyrábé), településről elszármazottak
<i>Akusztikus kódok</i>	Népzene	Népzene	Népzene, nóta, opera, tánczene „sztárok”
<i>Kinezikus kódok</i>	Néptánc+táncház (a közönség megtáncoltatása)	Néptánc	Felvonulás; néptáncok, társas táncok, rockopera-feldolgozás etc.
<i>Tárgyi kódok</i>	Kirakodó árus (műanyag játékok, kézműves portékák)	Kirakodó árus (népies viseletek, kézműves tárgyak) Kemence	Vidámpark, kirakodó árusok (ruházat, műanyag játékok, kézművesek)
<i>Szövegkódok</i>	Plakátok	Rögtönzött beszédek, felszentelési beszéd, plakátok	Politikai beszédek plakátok
<i>Vizuális kódok</i>	–	–	Fénykeltő tárgyak, vidámpark, tűzijáték
<i>Növényi jelképek</i>	Kukorica	–	–
<i>Állatok</i>	–	–	–

<i>Test</i>	Gasztronómiai ételkülönlegességek, ügyességi és főzőversenyek	Gasztronómiai ételkülönlegességek, ügyességi és főzőversenyek	Sportversenyek, aktív programok (íjászat, játszóház etc.), egészségügyi mérések, vidámpark
<i>Tér</i>	Létai városrész – Műv.ház-udvar – adminisztratív centrum Körülhatárolt tér Korlátozottan publikus tér	Báránd központi tere: reprezentatív tér (Múltunk Háza) szakrális tér (templom); központi, szimbolikus tér (kemence); foci pályá; esztétikai tér (zöldövezet); infrastrukturális tér (42-es főút)	Falu központja: állandó, főképp publikus terek (Millenniumi Emlékpark, vidámpark); helyváltoztató jellegű – felvonulás (Múvház+3 megálló a centrumban); kiállításhelyszínek
<i>Idő</i>	Tavaszi évszak (május), szombati nap reggeltől (7-8 órától) kora estig (20-21 óráig)	Péter-Pál aratási naphoz közel eső szombat, nyári évszak Délelőtt (10 órától) Kora estig (20-21 óráig)	Nyári évszak (június vége) Péntek délutántól (17-18 órától) szombat éjfélig

3. táblázat - A települési ünnepek szokáskódjai

A kulturális örökségek kezelésére vonatkozóan több eltérés volt tapasztalható, amelyet a szokáskódok szubjektumainak vizsgálatával tártam fel. A bárándi és létavértesi fesztiválok szembevető jellegzetessége, hogy a már letűnt paraszti társadalom hagyományos formáira hivatkozva teremtik meg ünnepeiket, gasztronómiai tudáskészletek és gyakorlatok által. Különbség mutatkozik mégis a két fesztivál célirányultságában és motivációjában. A bárándi fesztivál alapvetően a sütési technológiákra épít, mindeközben a 60 éves múltra visszatekintő bárándi kenyér szolgál referenciapontként egy új ünnep létrehozásához, valamint a település márkázásának felépítéséhez. Ezzel ellentétben a létavértesi fesztivál – ilyen hivatkozási ponttal nem rendelkezvén – saját szimbólum létrehozásával igyekszik feloldani és kovácsolni egybe a kétpólusú létai és vértesi identitást létavértesivé.³⁹¹ További eltérés, hogy míg a

³⁹¹ E téma kapcsán fontos, további társadalomnéprajzi szempontú kérdések merülnek fel, mint például: Az 1970-es évektől fennálló kétpólusú identitás miért tűnik relevánsnak a lakosok számára? Ki(k) az(ok), aki(k)nek érdeke fűződhet ennek az ellentétnek a fenntartásához? Releváns lehet-e egyáltalán e kétpólusú öazonosság feloldása, és ha igen, milyen mértékben járulhat hozzá bármiféle ünnepkonstrukció? E kérdések mélyreható vizsgálatai azonban más kutatási módszereket is igényelnek, így a jelen értekezésben kitűzött célokat és kereteket e vizsgálati körök meghaladják.

bárándi ünnepre a település lakossága felől érkezett igény, addig a máléfesztivál egy személy elgondolásának eredménye, megalkotott szokásból, megalkotott szimbólum használatával. Mindkét esetben láthatjuk viszont, hogy nem az egész település lakosságának ízlését, hanem a főszervezők/ötletgazdák ünnepekről és paraszti kultúráról/társadalomról kialakított nézeteit tükrözik. Nem úgy, mint a Sárrétudvariban megtartott falunapok, amely során a rendezvény a község lakosságának ízlésvilágának igyekszik megfelelni, azaz a falunapok struktúrája azt az ünnepkonstrukciós lehetőséget hordozza magában, amely egy tágabb települési kör kulturális igényét reprezentálhatja. Mindez azonban a helyi politikai elitnek, a további közigazgatási, kulturális és oktatási intézményeknek is megnyilatkozási formákat és lehetőséget teremt (fellépés, beszédek, települési beszámolók), amely az előző két fesztivál esetében nem, vagy csak kevésbé volt jellemző.

A szereplők tekintetében a bárándi fesztiválon nemcsak lokális, hanem egyértelműen országos vonzaskörrel beszélhetünk, gondoljunk csak a Budapestről érkező gasztrobloggerekre, a NOX zenekarra, vagy a püspökladányi, karcagi, nyíregyházi, debreceni csoportokra. A résztvevők azonban csak kisebb vonzaskörből érkeznek, illetve a településről elszármazottak ezen alkalomra való hazatérése is gyakori jelenség. A határon túlról érkezőkre a bárándi fesztivál tekintetében nincs példa. Ezzel szemben a létavértesi alkalmon a román–magyar határ közelségéből, valamint a partiumi testvérkapcsolatokból eredően több határon túli csoport is fellelhető a szereplők között. Érkeznek előadók Nagyváradról és kézművesek, borászok Bihardiószegről. Résztvevők tekintetében főképp csak a helyiek és a környékbéli falvak lakói (Pocsaj, Esztár) emelhetők ki, a településről elszármazottak hazatérése csak kismértékben jellemző, csupán a környékbéli falvakba vagy városokba elköltözöttek térnek haza.

Sárrétudvari előadóinak tekintetében szintén az országos hatáskör emelhető ki (Miskolc, Debrecen, Nyíregyháza, Budapest), de érkeznek a határon túli Tordaszentlászlórol is fellépő csoportok a testvérkapcsolatoknak köszönhetően. Emellett az erdélyi település polgármestere is megjelenik a hivatalos protokollnak megfelelően, amelyet a helyi előljárók is betartanak (polgármester, helyi születésű és illetőségű önkormányzati képviselő etc.). Látogatói között nagy számban megtalálhatóak a környező települések lakói (Nagyrábé, Báránd, Püspökladány, Bihartorda, Biharnagybajom etc.), valamint a településről elszármazott lakosok szintén nagy arányban alkotják a falunapok látogatóinak körét.

Az újra felfedezett, paraszti kultúrához kapcsolódó betlehemes szokások során ugyanolyan befolyásoló tényezőkként vannak jelen az azok gyakorlásában, felelevenítésében közreműködő személyek nézetei, mint a megalkotott ünnepek szervezését ellátó egyéneké.

Mindhárom település esetében (Báránd, Hosszúpályi és Komádi) pedagógusi kezdeményezésként indult a népszokások revitalizációja. Ezt legjobban a szereplők életkorának megoszlása mutatja, hiszen az 1950-es évekig játszott betlehemesek szereplőitől eltérően az újra felfedezett játékokban kisiskolások vesznek részt. Emellett a pedagógusok munkája nyomán a játékok eredeti forgatókönyvébe és szövegeibe való „belenyúlás”, a változtatás is jellemző. Ez a módosítás – a pedagógusok szerint – az autentikusnak vélt betlehemes játékokban nem jelenti – a pedagógusok szerint – az eredetitől való eltérést (még akkor sem, ha a bárándi, alapvetően református színezetű szokásban a katolikus egyházi dallamokat illesztik a protestáns énekek helyére).

A betlehemesek felelevenítésének célja nem egy társadalmilag érzett űr betöltése vagy azok identifikációs funkcióval való ellátása volt, mint ahogy azt a vizsgált fesztiválok esetében láthattuk. Komádi és Hosszúpályi csoportjai esetében csupán performansz jellegű szokásról van szó, a betlehemes szokása esetükben nem helyi funkciókat lát el, hanem idegen helyszíneken és az szokásgyakorlásától eltérő időpontban (december második hétvégéje általában) kerül előadásra, miközben városi, színpadi előadássá válik. Bárádon viszont már egyes családokhoz, az eredeti befogadó közegbe juttatják vissza a szokást, ám annak életre hívása mögött a másik két település betlehemeséhez hasonlóan magánszemélyi meggyőződés és pedagógiai készségfejlesztési stratégia mutatkozott meg.

A különféle szokások, hagyományok éltetésében azonban gyakran nemcsak helyi, hanem külső hatások is szerepet játszanak. Ilyenek például az örökségelemek feltárása érdekében végzett kutatói munkák, amelyek felfedezhetőek számos kulturális örökség esetében. A nemzeti jegyzékre felkerült mohai tikverőzés esetében Pesovár Ferenc munkássága emelhető ki, a jelen vizsgálatban szereplő bárándi kenyérfesztiválnál az Észak-Bihari Múzeumi Szakszolgálat munkatársa a kiállítás berendezésénél (Bihari-Horváth László), a debreceni Déri Múzeum a sárrétudvari kiállítása során, illetve a bihari betlehemesek felkutatásában résztvevő létavérsesi Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény etnográfusai nyújtottak segítséget. A sort tovább folytathatjuk az önkéntes gyűjtésekkel,³⁹² úgymint a Bárádon tevékenykedő Katona Irén pedagógus és a Komádiban élő Vmirjanczki Andrea pedagógus munkásságával, Bódi István 1950-es években történt gyűjtéseivel (Hosszúpályi), vagy éppen a Nemzetközi Betlehemes Találkozó helyi gyűjtésekre motiváló tevékenységeivel.³⁹³

³⁹² Az önkéntes gyűjtés eredményességét, újszerű adatainak felhasználását ismerte fel a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya, amely a 2012-es évtől szervez pályázatokat, ezzel is serkentve a legújabb kori gyűjtést nem csak szakavatott kutatók számára. Erről bővebben: <http://tradicio.weebly.com/>, <http://www.neprajzitariarsag.hu/?q=tradicio2015>. Letöltve: 2014. szeptember 17.

³⁹³ Mindezek mellett további tényező a turizmus, amely hatására szintén találunk példát (busójárás).

Az ünnepek akusztikus kódjai között a zenei kódok jelennek meg túlnyomó részt, amelyekre a lokális és a Kárpát-medencei népzenei, népi hangszeres, valamint a 21. századi populáris (nem a Liszka-féle terminusra utalva) zenei irányzatai színpadon történő felvonultatása egyszerre jellemző. Így a hagyományőrző fesztiváloknak tekintett bárándi és létavértesi eseményeken jellegzetesen csak a hagyományos paraszti kultúrához kapcsolódó zenei megnyilvánulások kerülnek előtérbe. Ezzel szemben a Sárrétudvari Falunapokon szinte teljesen vegyesen, a népzenei és népi tánczenei dallamoktól kezdve a magyar nótán, operetten át a televíziós tehetségkutatók nyerteséig minden stílus képviselteti magát, így kívánva megfelelni a település zenei ízlésvilágának. A nem zenei kódok között csupán az olyan zajkeltő eszközök, mint az ostor csattogtatása jelenik meg, az alföldi csikós, juhász társadalmi rétegekhez fűződően.

Kinezikus kódjaik – az akusztikus kódokhoz hasonlóan – szintén a színpadi előadóművészet keretei között mozognak. Jellemzően nem a helyben fellelhető vagy dokumentált lokális néptánc-hagyományok, hanem a táncművészeti oktatási programoknak megfelelően elsajátított, a Kárpát-medencei dialektusterületek reprezentatív táncanyagai jelennek meg. További mozgásos formákként a felvonulások, menetek említhetőek, amelyek a vizsgált ünnepek közül jellemzően csak a falunapok alkalmával észlelhetőek.

E kinezikus és akusztikus kódok szinte valamennyi esetben passzív tevékenységre vonatkozó programelemekként kerülnek a rendezvények szerkezetében felhasználásra. Mögöttes tudatosítási, megőrzési, gyakorlási szándék kevésbé érhető tetten (csupán a létavértesi máléfesztivál esetében láttunk példát a néptánc-hagyományok átörökítésének hatékony modelljeként számon tartott táncházak tartására), így az UNESCO szellemi kulturális örökségek megőrzésére vonatkozó egyezményének alapelvei és kategóriái nem érvényesülnek.

A három megszerkesztett ünnep tárgyi kódjaiban zömmel ugyanazok az elemek lelhetőek fel: az ajándéktárgyak árusainak termékeitől kezdve az eseményen felállított sátrakon, infrastrukturális eszközökön keresztül a népi játékok, lovasok, íjászok felszerelésén át a gasztronómiai termékekig minden szinte azonos módon kerül alkalmazásra, felkínálásra. Szembeötlő viszont az ünnepek megalkotásához használt tárgyak szimbolikus tartalmakkal való megtöltése. A Bárándi Kenyérfesztivál esetében fő jelképként a kenyér mint helyi előállítású termék és annak márkája jelenik meg, amely nemcsak a rendezvény, hanem az egész falu arculatát hivatott formálni, sajátossá tenni. Emellett a kenyér előállításához szükséges négyes kemence is további tartalmakkal kibővült, szimbolikus térré vált, amelynek ünnepszerűsége mellé (étkezések, versenyhez szüksége tárgyi kellék) az identitás

(bárándiság), a szakralitás (Jézus testének megformálója), valamint a hétköznapiság egyik bensőséges pszichológiai attribútuma (otthon meghitt melegének érzete) is társult. E négyes társítás egyfajta ünnepkonstrukciós eljárástechnika, amely során az adott szellemi és tárgyi kulturális elemek rendezvényi struktúrába ékelt eszközökként funkcionálnak. Mindeközben a helyi előállítású bárándi kenyér terméke egyfajta (gasztronómiai) örökségesítési folyamatban mutatkozik meg, amely a szórakozás igényével a bárándiság márkájának megerősítését és a turisztikai lehetőségek kialakítását célozzák.

A létavértesi fesztivál külső megjelenésében (kirakodó árusok, hagyományőrző műsorok, főzőverseny) és részleges turisztikai szemléletével látszólag a bárándi örökségesítés kulturális folyamatát idézi. Mögöttes motivációjában azonban sokkal erősebb identifikációs törekvések bújnak meg, amelyek a hagyományteremtés szignifikáns jeleit mutatják, hiszen a közösségi ünneplést, az együttes munkavégzést fókuszpontba állító fesztivál nem helyi szimbólum köré épül. Nem lehet fel sem a korábbi Nagylétán, sem Vértesen olyan hagyományos tudáson, készségen, gyakorlaton alapuló jellegzetes étel, amely a környező, vagy egyáltalán, az ország többi településétől eltérő, egyedi terméké minősítené a málé felhasználási módozatait. Mégis e közös munkavégzés az ünnepszereplés kialakításával egyfajta csoportterdek felállítását, azaz a kétpólusú identitás feloldását és összekapcsolását hivatott elősegíteni, így a málé reprezentációs tárgyat, szimbólumot képez.

E két fesztiváltól eltérően a falunapok struktúrájában fellelhető tárgyi kódokhoz nem társulnak különböző szimbolikus tartalmak, településmárkázási célok, vagy identitásteremtő, -erősítő törekvések. Szórakoztatóipari technikák (vidámpark, felfújható ugrálóvár, tűzijáték etc.), kirakodó árusok sora biztosítja a falu kikapcsolódását és ünneplését, amellyel párhuzamosan a bográcsozás, a nótakörök előadásai, a honfoglalás kori *hagyományörzők*, a helyi művészeti iskola táncos növendékei a település napjának alapelemét képezik.

A települési ünnepek szöveges kódjai szintén eltérőnek mutatkoznak. A kenyérfesztiválon tapasztalt világi és egyházi szövegek mind a lokális esemény legitimálását szolgálják. A bárándi kemence avatása során egyházi és profán *kísérő* szövegek hangzanak el, amelyek nem bírnak poétikai/esztétikai minőséggel. Fontos, hogy nem állandó (minden alkalmon elhangzó) szövegekről van szó, hanem egyszeri, a kemence megépítésének legitimálására szolgáló monológ jelenik meg. Míg tehát a bárándi események során a szövegek a világi és egyházi legitimáción, addig a máléfesztivál esetében a hagyományőrző arculat felmutatásán alapulnak. Szóban elhangzó szövegek (a konferáló szövegeket leszámítva) nem jellemzik a fesztivált, ahogyan írott szövegek sem kísérik (csupán egy-egy eseményre felhívó plakát formájában). A Sárrétudvariban tartott falunapok szövegekódjaiban

viszont többféle tartalommal megtöltött szóbeli szövegek hangzanak el. Ide sorolhatóak a vezető szerepben lévő személyek minden évben elmondott politikai tartalmú beszédei, amelyek a település fejlődését, társadalmi, gazdasági helyzetét bemutatni hivatottak, tehát számadásként, mintegy a vezetői szerepek legitimálásaként funkcionálnak a lakosság számára. Ez egy protokolláris program, amely a falunap fontos részét képezi.

Csupán a vizsgált események szövegekódjaiban voltak felfedezhetőek keresztény vallásos tartalmak. Így főként szekularizált települési ünnepekről beszélhetünk, amelyek mégis értelmezhetőek egyfajta rítusként. A szentség alatt ugyanis nem egyházi, hanem a települések társadalmi számára fontos és vitathatatlan szimbólumokat érthetünk: ellentétpárok (jó-rossz, értékes-értéktelen, szent-profán etc.), szimbólumok (nemzet, demokrácia), intézmények, politika, művészet, tudományosság. Így a szövegekódok segíthetnek az ünnepi szentség kategóriák megállapításában.³⁹⁴ Bárádon e szentségek a kemence, a helyi termék köré épültek. Létavértesen a nemzeti identitás, a parasztsághoz fűződő romantikus elképzelések alkották a szentséget, míg a Sárrétudvari Falunapok során a politikai töltet, a tobzódás, a bővelkedés élménye, amelyet főként a testre, érzékelésre ható (látvány, vidámpark, élményszerzés) tartalmak hivatottak felerősíteni.

A sárrétudvari események ugyanis teljes mértékben törekednek a vizuális megjelenítésekre, a képek és fények fizikai hatáskeltésére, amelyek a különféle színpadi, kirakodó árusok között megtalálható kisebb tárgyi, valamint az élményparki fénytechnikai eljárások kapcsán öltenek látható formát. Az ünneplők teljes katarzisének kiváltására pedig szintén a vizuális hatáskeltést célzó tűzijáték szolgál. Vizuális megjelenésekben ezzel szemben a bárándi fesztivál már nem bővelkedik. A Sárrétudvariban tartott falunapokétól e tekintetben a máléfesztivál is eltölpül, hagyományörző jellegének hangsúlyozására csupán a reklám- és csoportplakátok törekednek.

A települési ünnepeknek – főképp a gyerekek körében – kedvelt figurái az állatok, amelyek ugyan a vizsgált eseményeken kisebb-nagyobb mértékben jelen vannak, mégsem kapcsolódik azokhoz szimbolikus töltet. Ezt bizonyítja a falunap is, amelyen 2013-ban a lovas felvonulás során – magától értetődően – megjelentek szállító eszközként a lovak, valamint a különféle bemutatók is kapcsolódtak a juhokhoz (nyírás, körmözés), ám az ünnepiség kifejeződéséhez már 2014-ben nem járultak hozzá, úgy ahogyan a Bárándi Kenyérfesztivál és a máléfesztivál alkalmával sem. Így tulajdonképpen az állati szokáskódok a vizsgált térségek települési ünnepeiben elhanyagolhatóak, annak ellenére, hogy mind az észak-bihari, mind

³⁹⁴ Ferencz 2011: 119.

pedig a sárréti térségre erőteljesen jellemző volt az állattartó, állattenyésztő gazdasági tevékenység.

Ezzel szemben a falunapokon, fesztiválokon a legerőteljesebben a testi kódok nyilvánulnak meg, amelyek az élményszerzés szerepét hivatottak betölteni. A kenyérfesztivál – jellegéből adódóan – a gasztronómiai elemekre helyezi a hangsúlyt, az oda látogatók számára felkínálva a kulináris élmények fokozását, ezáltal pedig a település márkájának tudatosítását, rögzítését. Az aktív és passzív programelemek szintén a testi kódokhoz kapcsolódnak, amelyek egyrészt a megmérettetések, versenyek segítségével cselekvésre készítetnek (aktív), másrészt pedig a színpadi programelemek a figyelem lekötését, a passzív szabadidős tevékenységet szolgálják. A létavértesi fesztivál esetében is hasonló funkció észlelhető, ám a közös munkavégzéssel eltöltött idő egyik legfontosabb eszközévé válik a rendezvénynek. A nagyjából aktív programokban bővelkedő esemény szintén az élményszerzést célozza, amelynek távlati célja a létavértesi identitás megerősítése és a kétpólusú identitás feloldása, egyfajta megalkotott paraszti kulturális elemek segítségével. A Sárrétudvari Falunapok rendezvényi struktúráját és célját pedig alapvetően meghatározzák a felvonultatott testi kódok, amelyek komplex kódrendszert (magába foglalva a vizuális, kinezikus és tárgyi kódokat) kialakítva mind a kívülről érkező vendégek, mind a lakosság számára a szabadidő eltöltését és az élményszerzés alapvető fontosságát hangsúlyozzák, a komplex térfelhasználás pedig további közösségi intenzitást kölcsönöz a jeles eseménynek.

A lokális települési ünnepek tér- és időfelhasználásának vizsgálata a változatos programok és a sokrétű tevékenységek keretének alapos ismereteit szolgáltatják. A falunapi struktúrákhoz hasonlóan Sárrétudvariban is a másfél napos időintervallum és a kiterjedt, központi térfelhasználás jellemző (színpadi- és főzősátrak, kétutcás kirakodóvásár, élménypark, felvonulás), ellentétben a városi rangú Létavértesi fesztiváljával, amely esetében körülhatárolt térkihasználást tapasztalunk az adminisztrációs központnak számító művelődési ház udvarán, amely a korábbi Nagyléta városrészen foglal helyet. Köztes térkihasználtságot mutat a bárándi fesztivál, amely ugyan szintén körülhatárolt területen fekszik, viszont komplex és sűrített térstruktúrát mutat. A szakrális, reprezentatív, esztétikai és szimbolikus terek együttes alkalmazása a kenyérfesztiválnak azon sajátosságát igyekszik kihangsúlyozni, amely a helyi termék és a hagyományokhoz való hűséget állítja középpontba, azaz a felhasznált térelemek a rendezvényi arculat meghatározására szolgál.

Mindhárom települési ünnep kapcsán külön szemléletmód határozza meg az ünnepi időhasználatot. A kenyérfesztivál a paraszti, elsősorban agrárjellegű időszemlélethez, a kenyér alapját képező búza aratásának, Péter-Pál jeles napjának időpontjához kapcsolódik,

miközben igazodik az előtte lévő bárándi *hagyományőrző* táborhoz és a Sárrétudvari Falunapokhoz. Létavértes esetében a személyes meggyőződés és szimbolikus nézet uralkodik, így a természet megújulásának idejét, a kukorica aratásához egyébként semmilyen módon nem kapcsolódó május hónapot tűzte ki időpontként az ötletgazda-főszervező. Mindkét fesztivál egynapos időbeli keretben zajlik. Ezekről a többé-kevésbé szimbolikus nézetektől eltérően a sárrétudvari falunap időpontja gyakorlati megfontolásokból került a júniusi nyári szünet második-harmadik hétvégéjére, illeszkedve a helyi elvárásokhoz, iskolai szünethez. Időkorlátja is tágabb, a péntek délutáni színpadi műsorokkal kezdődik, majd a szombat éjféltűzijáték zárja az eseményt.

A települési ünnepek időszemléletének vizsgálatában megállapítható, hogy csupán pár éves (a falunap ettől valamivel több: 15 éves) múltra tekintenek vissza a kezdeményezések, és rendszerint sajátosan meghatározott időponthoz kapcsolódnak. Ezzel szemben a betlehemes játékok évszázados múlttal rendelkező népszokások, amelyeknek gyakorlásában időbeli törés állapítható meg, felelevenítésük és újbóli megjelenésük pedig a szokástól idegen társadalmi és kulturális környezetben zajlik. E megváltozott szocio-kulturális közeg a bihari betlehemes struktúrákban is változást eredményezett, pedagógiai módszertani szereppel kibővülve pedig egyfajta revival elemként kerültek újradefiniálásra.³⁹⁵ A felelevenített játékok szerkezete a kihalás előtti állapotukhoz képest némely esetben markánsan, míg más esetben kevésbé tér el, attól függően, hogy milyen esztétikai, előadói, szokásgyakorlási céllal kerültek vissza a használatba. Mégis a jelen kulturális igényeihez igazodva kerülnek felhasználásra és kialakításra (lásd a betlehemes találkozó városi jellege, színpadok etc.), amely a szellemi kulturális örökségi elemek egyik legfontosabb sajátossága. Kiemelendő, hogy míg a települési ünnepek túlnyomó részében a szellemi örökségi elemek csupán eszközök, azaz egy autentikus állapotot tükröznek, és statikus szerkezetük fenntartásával valamilyen célt szolgálnak, addig a betlehemes játékok állandó változásnak vannak kitéve. Tartalmi-formai jellegüket és funkciójukat így az adott lokális csoport hivatott ellenőrizni, felügyelni, alakítani, a helyi lakosság számára tudatosítani.

A települési ünnepek és a betlehemes népszokások tudományos elemzésein túlmenően felmerül a hagyomány- és örökségfogalmak helyiek tudatába bevésődött terminológiai jelentésének vizsgálata is. Saját szempontrendszer alapján felállított kategóriáik segítik őket abban, hogy a különféle, múltbéli szellemi és tárgyi javak sorában eligazodhassanak a lokális egyéni és közösségi kulturális emlékezet táptalaján. Ezt használják ki a különféle

³⁹⁵ További bihari betlehemesek felfedezésének és újjáéledésének lehetünk tanúi Létavértesen, illetve helyi szintű alkalmazása – a már falunapok kapcsán tárgyalt – Sárrétudvariban is fellelhető.

eseményeket, rendezvényeket szervező személyek, akik rendszerint az általuk kialakított *autentikus* kategóriákkal érvelnek eseményeik legitimálásához.

A bihari esetek közös vonása, hogy mindig a paraszti kultúra bizonyos szegmenseire hivatkoznak (társadalmi közeg), miközben az elemek használatának idejét nem céljuk definiálni, csupán a kívánt szokások megjelenítését, az ünnepszerűség kialakítását szolgálják, *a cél autenticizálja az eszközt*.

Az örökség fogalmának használata és értelmezése kevésbé jelenik meg akár a szokások, akár az ünnepek kialakítása kapcsán. Maga a szakterminus a hazai néprajztudomány és kulturális antropológia területén is későn jelent meg, ám köznyelvben való elterjedése könnyebbé válhat, mint az addig használt – számukra – ismeretlen eredetű „*folklór*” terminusa, amelyet a tudományos nyelvtől eltérően gyakran alkalmaznak a tárgyi kultúra termékeire is.

Az, hogy mennyire nincs egységes szemlélet a saját fogalmi használatban, jól mutatja az *ápolás, őrzés, alkotás* szófordulatai a hagyománnyal való társítás során. Egyes vélemények szerint a hagyományt a globális kulturális divathullámokkal szemben ápolni és őrizni kell (oppozicionális helyzet). Az erre való hivatkozásra, mint láttuk, a betlehemesek kapcsán pedagógiai tervet építenek ki (komádi betlehemes, bárándi pedagógus), mások fesztiváli keretben használják „hagyományaikat” (létavértesi és bárándi fesztivál). Kis, helyi önszervező körökben a találkozók is hozzásegíthetik a helyieket saját szokásaik megismeréséhez: jó példa lehet erre a máléfesztivál alapjául szolgáló tanyázások alkalma, de további terepkutatásom helyszínén, a konyári szüreten vagy a csökmői pásztortalálkozón is észleltem, hogy megjelenik egy-egy néprajzkutató munkája is.

A hagyományalkotás folyamatán rendszerint kevésbé helyi, mindinkább általánosan elterjedt, paraszti szokásokra és életmódra jellemző kulturális elemek lokális megfogantatását értik, melyet többévi felhasználásra terveznek meg, s melynek *hagyományteremtő* attribútuma az időbeli folyamatosság megteremtését és fenntartását irányozza elő.

Erős eszmeként kezd mindinkább elterjedni a hagyományok *megélése*, illetőleg *újraélése*, funkcionálása, refunkcionálása. E felfogás szerint a hagyományok, esetükben a paraszti kultúra elemeinek tiszteletben tartása, őrzése, bemutatása, ápolása fenntartásukhoz már nem elég, így azokat újra használni, átélni kell. E gondolat nyújtotta a táncházmozgalom kialakulásának alapját is, amely a néptánc hagyományok színpadi bemutatásán túl azok eredeti funkcióját hangoztatta, és szintén a paraszti táncalkalmak sorából emelt át megfelelő kulturális színhelyet (a táncházak széki mintái).³⁹⁶ E paraszti társadalmi kulturális

³⁹⁶ Martin 1982: 73–83.

jelenségekre való igény Csurgó Bernadett vizsgálatai szerint az idősebb generáció körében mutatkozik, az otthon nosztalgiájának, emlékezetének megidézésére szolgálva. Kutatásaim során viszont e generációs különbséget nem észleltem, megfigyeléseim alapján azt a következtetést vontam le, miszerint a bárándi vagy a létavértesi tematikus fesztiváloknak éppúgy reprezentáns tagjai a gyerekek, fiatal felnőttek, valamint a családos felnőttek, mint az idősebb, nyugdíjas korú résztvevők.

Napjaink gasztronómiai fesztiváljainak, falunapjainak vizsgálataira éppen e sokrétű generáció megszólaltatása végett is szükség van, amelyet felismertek a különböző társadalomtudományi diszciplínák (elsősorban a szociológia), valamint a turisztika, gazdaságtudomány. A megvalósuló empirikus kutatások pedig azok társadalmi funkcióinak vagy a lokális identitás feltérképezésére irányulnak, és az ünnepek programjaiban szereplő (tárgyi és szellemi) kulturális elemekre kiterjedően csupán elnagyolt utalás történik. Jelen vizsgálatomban ezért a 21. századi települési ünnepeket és az újra felelevenített népszokások tág köréből származó betlehemes játékokat a *hagyomány*, az *örökség*, és az e két definíció együttes alkalmazásából létrejövő *szellemi kulturális örökség* fogalmának segítségével értelmeztem, egy komplex ünnepkutatási módszertan felállításának lehetőségét megállapítva.

Értekezésemben a paraszti kultúra iránt fokozódó figyelmet tanúsító települési ünnepek, fesztiválok, valamint az újra felfedezett szokások (esetünkben a téli ünnepkörhöz kapcsolódó dramatikus népszokások, a betlehemes játékok) kutatását tűztem ki célul. A bevezetésemben felállított azon hipotézisem alátámasztását, miszerint a 21. századi bihari térségek ünnepkonstrukcióiban örökségesítő folyamatok bontakoznak ki, csak részben sikerült az etnográfia, etnológia, antropológiai módszerek segítségével alátámasztanom.

Az örökségesítés során rendszerint olyan – turisztikai fogalmi meghatározással élve – kommodifikációs folyamatok játszódnak le, amely során bizonyos (kulturális) elemek gazdasági hasznosítás tárgyává válnak, így a turisztikai szemlélet, a településpropaganda és a saját, helyben előállított termékek áruba bocsátásával a nyugat-európai örökség szemlélet gazdasági hasznosításra irányuló törekvései látnak napvilágot.³⁹⁷ A múlton alapuló, előre elkészített, csomagolt élményeket kap az oda látogató (ún. pseudo-esemény), amely eközben a valós társadalmi-kulturális megismerést (pl. a turisták számára) akadályozza.³⁹⁸

A Bárándi Kenyérfesztivál az örökségesítés e folyamatát idézi, amely során ugyan a helyi termék kapcsán a falu önazonosságának megerősítésére hivatkoznak, mégis a Bárándi Pékség Kft. által előállított péktermékek szolgálnak referenciapontként (elsősorban a

³⁹⁷ Bendix 2000.

³⁹⁸ Kundi 2012: 117.

kenyértermékeik). A rendezvény egyfajta településpropagandai célt szolgál, és a településmárkázás gasztronómiai eszközeinek felhasználásával örökségesítési folyamatokat generál, mindeközben a hagyomány fontosságára hívja fel a figyelmet.

A Létavértesi Májusi Málé Fesztivál hagyományteremtő folyamatainak feltárásához már a komplexebb fogalmi apparátussal bíró, a hagyomány-örökségdiskurzus fogalmi egyeztetésének segítségével létrejövő szellemi kulturális örökség definíciója szolgált segítségül. Bár a Niedermüller Péter által felvázolt szokáskódok vizsgálatával a két rendezvény programelemei nagy hasonlóságot mutattak, a közösségi munkavégzés alapján történő, tudatos hagyományteremtési szándékot magában foglaló esemény mégis – nem tudatosan – a szellemi kulturális örökség azon koncepcióját alkalmazta, amely a közösségi kultúra kialakítását (identitás), és a hagyományos életmódra vonatkozó kifejezések fizikai formában való megjelenését célozta³⁹⁹ egy megalkotott összejövétel szokásán (tanyázás) alapulva.⁴⁰⁰ A máléfesztivál ilyen formán kitalált hagyományként került definiálásra, amelynek folyamatában észlelhető volt a hagyományalkotásnak e belső logikája,⁴⁰¹ a szimbolikus jelleggel felruházott közösségi és egyben ünnepi munkavégzés pedig a paraszti életmód és viselkedésminták megjelenítésére, normatív funkcióval való felruházására törekedett.⁴⁰² E fesztivál vizsgálata azt bizonyítja, hogy az örökség és hagyomány fogalmainak megfelelő kutatás-módszertani összehangolása további 21. századi ünnepkonstrukciós eljárásokra hívhatja fel a tudományos figyelmet.

A Sárrétudvari Falunapok vizsgálata során a lokalitás hangsúlyozását és az erős ünneplés kifejeződését tapasztalhattuk, ahol nincs jelen semmiféle helyi előállítású termék a település arculatának meghatározásaképp. Az esemény illeszkedik viszont a – Földiak által megállapított – attraktív közművelődési formák sorába, ahol az attraktív jelző a település egyetlen nagy ünnepe miatt túlhangsúlyozottá, attraktívvá vált események jelölésére szolgál. Ez a jelző implicálja az udvari esemény nagy látogatottságát, valamint azt, hogy a helyiek ünnepeinek számító rendezvény a lakosok ízlésvilágának felel meg. Örökségesítő folyamat sincs a falunap kapcsán jelen, ahogyan a szellemi kulturális örökség fogalmának sem feleltethető meg az esemény (attól függetlenül, hogy pár szellemi kulturális elem jelen van a rendezvényi keretben), viszont ünnepszerepét épp a jelen értelmezésében kapja, így később a település *hagyományává* is válhat.

³⁹⁹ Pinna 2003: 3.

⁴⁰⁰ Hoppál 2011b: 96.

⁴⁰¹ Puztai 2003: 16–17.

⁴⁰² Hobsbawm-Ranger 1983. Idézi Hofer Tamás: Hofer-Niedermüller 1987: 10.

A betlehemes szokások formája a falunappal szemben a múlt által ölt formát, és a jelenben kerül újraértelmezésre. Revival jellegükből adódóan az 1950–60-as évekig gyakorolt betlehemesek a 20. század végén strukturális változásaikkal – új, pedagógiai funkciókat is betöltve – a hagyomány dinamikus alkalmazkodóképességét testesítik meg⁴⁰³ a hagyomány-örökség diskurzus által létrejött szellemi kulturális örökség fogalmának megfelelően. A UNESCO kapcsolódó egyezményének alapelvei és kategóriáinak e bihari betlehemesek majdnem minden szempontból megfeleltethetőek. Fő kérdés, hogy a nemzetközi konvenció e tág köre milyen módon és mekkora mennyiségben „fogadhatja be” csupán a betlehemesek népszokását. E ponton tehát a fogalom és az egyezmény parttalansága bizonyos hiányosságokat vethet fel kritériumainak szabadosságából fakadóan. Más kérdés a játékokhoz fűződő Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó „legjobb megőrzési gyakorlatok listájára” való felterjesztésének problematikája, hiszen míg maga a rendezvény kiemelt jelentőségű a népszokások megmutatásában, terjesztésében, tudatosításában, és mindenképp inspiráló tényező a betlehemesek újra felelevenítésében, másrészt viszont nem a játékok eredeti funkcióját jeleníti meg (színpadra viszi őket, ahogyan a Gyöngyösbokréta mozgalmá). Bár hangsúlyozza annak eredeti közegben való újraéltetését, a találkozó alkalma ezt mégsem teszi oly módon lehetővé, hogy az egyezmény vonatkozó pontjainak feleljen meg, így kétséges annak nemzetközi regiszterre való felkerülése.

Disszertációmban a történelmi Bihar vármegye két kistérségének (Püspökladányi és Derecske-Létavértesi) ünnepkonstrukcióit és újraalkotott (revival) betlehemes szokásokat vizsgálva nyilvánvalóvá vált, hogy ugyan a már letűnt paraszti kultúra tárgyi és szellemi javait igyekeztek megjeleníteni (a falunap kapcsán ez csak korlátozottan érvényes), ebben csupán mögöttes irányultságok, a hagyományokról kialakult képzetek fejeződek ki, melyek az ünnepek megszerkesztésére, tartalommal való megtöltésére szolgáltak. Értekezésemből nyilvánvalóvá vált, hogy az UNESCO-s irányelvek és kategóriák a megalkotott ünnepek kapcsán kevésbé alkalmazhatóak. Vizsgálatuk szempontjából mégis megkerülhetetlennek látszanak, hiszen azok a szellemi kulturális örökségelemek kerülnek e települési ünnepek középpontjába, amelyekre az egyezmény alapjai is illeszthetőek, amelyre védelmi céljai irányulnak. Érvényesülni látszanak így az örökségesítés és a hagyományteremtés folyamatai a 21. századi bihari kistérségi ünnepkonstrukciók során is. És bár a nyugat-európai „örökség”, valamint a hazai „hagyomány” változókként értelmezett fogalmai eltérő tudományos felfogást tükröznek a kulturális örökségek alkalmazására és felhasználására vonatkozóan, mégis

⁴⁰³ Még a nem élő betlehemes felállítása is számos változást eredményezhet, miközben annak funkciója is megváltozhat. Erre jó példa a Somogy megyei Vörs településének betlehemesése, amely identitáserősítő és közösségformáló szereppel egészült ki. lásd bővebben: Vidák 2004: 389–402.

egymást kiegészítve jelentenek komplex kutatási módszert és szemléletet a 21. századi kistérségi megalkotott ünnepek és újraalkotott szokások vizsgálataiban.

AZ ÉRTEKEZÉS MAGYAR NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁSA

Simon Krisztián

Hagyomány – örökség – szellemi kulturális örökség

Települési ünnepek és újraalkotott szokások vizsgálata a 21. századi bihari térségekben

Kulcsszavak

Hagyomány, örökség, szellemi kulturális örökség, települési ünnepek, újraalkotott szokások, fesztiválok, falunapok, betlehemes, szokáskód, Bihar, UNESCO

Disszertációmban a történelmi Bihar vármegye két, a Derecske-Létavértesi és Püspökladányi kistérségének települési ünnepeit és újraalkotott szokásait vizsgáltam a hagyomány-örökségdiskurzus, valamint a szellemi kulturális örökség fogalmának és a hozzá kapcsolódó UNESCO-egyezmény alapelveinek és kategóriáinak megfelelően.

Vizsgálataim azon az előzetes feltevésen alapultak, miszerint a lokális ünnepszervezési motivációk és az azokhoz szükséges tárgyi és szellemi kulturális elemek kiválasztásának logikájában már nem csak a hagyomány etnográfiai fogalmi keretei, hanem a nyugat-európai örökség definíciója is tetten érhető. Így gyakorlatilag a hagyományörzés és hagyományteremtés kulturális jelenségei örökségesítő folyamatokkal kiegészülve határozzák meg a települési ünnepek céljait, tartalmait, struktúráit. Dolgozatomban felvázolásra kerül a vizsgálathoz szükséges örökség, hagyomány, szellemi kulturális örökség fogalmi apparátusa, majd mindezek alapján mutatom be az ide vonatkozó *Szellemi kulturális örökség megőrzéséről* szóló UNESCO-egyezmény kialakulását, alkalmazási lehetőségeit, stratégiáit.

Hipotézisem alátámasztására a Niedermüller Péter által felvázolt szokáskódok⁴⁰⁴ elemzésének módszere szolgált, amely a hagyomány- és örökségdiskurzus alapelveinek összehangolásával nyújtott megfelelő támpontot az ünnepek elemzésére. A dolgozatban a Püspökladányi kistérség két települési ünnepének, a Bárándi Kenyérfesztiválnak és a Sárrétudvari Falunapoknak, valamint a Derecske-Létavértesi kistérség Létavértes városában megrendezett Májusi Málé Fesztivál szokáskódjait (szubjektumai, szövegek, akusztikus-, kinezikus-, vizuális-, tárgyi kódjai, testi, állati és növényi jelképei, idő és térhasználat) tártam fel.

⁴⁰⁴ Niedermüller 1981.

A téli ünnepkörhöz kapcsolódó dramatikus népszokások elemzései a fentiekől némiképp eltértek. Mivel a bárándi, hosszúpályi és komádi betlehemesek az alföldi típusú betlehemesek csoportjába tartoznak, így jelentős strukturális eltérés nem fedezhető fel közöttük. Az ide vonatkozó leírások rendszerint e szokáskódok alapján kerültek elemzésre, ám 21. századi társadalmi háttérük, funkciójuk feltáratlanok maradtak, így a betlehemesek kutatását e szempontok figyelembevételével végeztem el. Felvázoltam a szokások lehetséges UNESCO-s nemzetközi listára való felterjesztési lehetőségeit, kiegészítve a hozzájuk több szempontból kapcsolódó Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó egyezményi megfeleltetésével.

Disszertációmban megfogalmazott hipotézisem azonban csak részben igazolódott be. Bár a hagyomány és örökség fogalmi mindhárom esetben releváns kutatási alapot és koncepciót jelentettek, mégis az örökségesítő folyamatok túlsúlya csupán a bárándi fesztivál kapcsán nyertek igazolást. Ezzel szemben a létavértesi városi fesztivál – habár a bárándihoz hasonlóan szintén „*hagyományőrző jellegű*” – ünnepszervezési motivációi mögött a hagyományteremtés céljai és koncepciói kerültek felszínre. E két fesztiváltól eltérően a Sárrétudvariban tartott falunapok már kevésbé építenek múltbéli paraszti társadalmi eredetű szokásokra, és sokkal inkább a falunap ünnepszervezési sajátosságait, arculatát főképp a 21. századi kulturális jelenségek határozzák meg.

A betlehemesek újbóli felélesztése, szokásgyakorlása kapcsán megállapítást nyert az a tény, miszerint a meglévő hagyományos formák új elemekkel, tartalmakkal, funkciókkal is gazdagodnak, amelyek elősegítik a 21. századi kulturális jelenségek közé való visszaékelődést. Ugyanakkor fennáll a betlehemesek teljes átértelmeződésének, a szokás elhalványulásának, korabeli funkciójától való teljes elfordulásának veszélye, ám annak megakadályozása, kontrollálása az azt éltető betlehemes csoportok jövőbeli feladata. Ehhez járul hozzá némiképp a Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozójának rendezvénye, amelynek „jó gyakorlatok” (hivatalos nevén: szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek) regiszterére való felterjesztése már új célként fogalmazódik meg a befogadó város és a szervezők által. A listára való felkerülés azonban az egyezményben meghatározott alapelvek és kategóriáknak megfelelően jelenleg még kétséges, ám nemzetközi esemény jövőbeli változása, alakulása lehetőséget teremthet e cél elérésére, így mindenképp figyelmet érdemel.

Értekezésem a vizsgált ünnepek, szokások olyan irányú összegzésével zárul, amely az érintett bihari kistérségek ünnepeinek, szokásainak kutatásában új irányként fogalmazza meg a hagyomány, az örökség és a szellemi kulturális örökség fogalmainak módszertani szerepét.

Ebben a szokáskódok vizsgálatai nyújtanak segítséget, míg az ide vonatkozó UNESCO-egyezmény alapelvei és kategóriái a nemzetközi szintű egyeztetésekhez és együttműködésekhez járulhatnak hozzá.

AZ ÉRTEKEZÉS ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁSA – ENGLISH LANGUAGE SUMMARY OF PHD DISSERTATION

Krisztián Simon

Tradition – heritage – intangible cultural heritage

An Analysis of Village Festivities and Recreated Customs in the Bihar Region in the 21st Century

Keywords

Tradition, heritage, intangible cultural heritage, village festivities, recreated customs, festivals, village days, nativity reenactments, custom codes, Bihar, UNESCO

In my dissertation I have examined the village festivities and recreated customs of the Derecske-Létavértes and Püspökladány subregions of the historical Bihar county in the spirit of the tradition-heritage discourse as well as the concept of intangible cultural heritage and the basic tenets and categories of the UNESCO convention connected to it.

My analyses are based on my hypothesis, according to which in the local motivations of festivity design and in the logic of selecting the material and intangible cultural elements required for them we could observe not only the ethnographic conceptual framework of tradition, but also the Western-European definition of heritage. Therefore the cultural phenomena of keeping and creating traditions are complemented by processes of heritage making in determining the aims, content and structures of village festivities. In my paper I address the conceptual apparatus of heritage, tradition and intangible cultural heritage and the creation of the related Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage of UNESCO.

For the exploration of my hypothesis I have utilized the method of the examination of custom codes described by Péter Niedermüller,⁴⁰⁵ which serves as a pillar for the analysis of festivities by balancing the basic tenets of the tradition-heritage discourse. My research has concentrated on the festivities of two settlements in the Püspökladány subregion, the Bread Festival of Báránd and the Village Day of Sárrétudvari. In the Derecske-Létavértes subregion I uncovered the custom codes (subjects, texts, acoustic -, kinetic-, visual codes, animal and plant symbols, use of time and space) of the May Corn Flour Festival in Létavértes.

Within my research the analysis of dramatic traditions connected to winter festivities stands as a separate unit. Since the nativity reenactments of Báránd, Hosszúpályi and Komádi all belong to the group of the “Great Hungarian Plain” type of nativity reenactments, no significant structural differences could be observed between them. The descriptions related to them were usually based on these custom codes, but their social background and functions in the 21st century remained uncovered, so I took these criteria into consideration when I conducted the examination of these nativity reenactments. I have drafted the possibilities of enlisting the traditions in the UNESCO international list, complemented by the International Meeting of Nativity Reenactments of Debrecen, which is similar to them in several respects.

However, the hypothesis articulated in my dissertation has only been partly confirmed. Although the concepts of tradition and heritage proved to be relevant in all the three cases, the significance of heritage making processes has only been verified in connection with the festival in Báránd. On the contrary, behind the motivations of festivity design of the town festival in Létavértes – although it also has a “character of preserving traditions” just like the festival in Báránd – the concepts and aims of creating new traditions have been uncovered. Unlike the two previous festivals, the village days in Sárrétudvari rely less on past farming society traditions and the properties and the image of festivity design are more influenced by cultural phenomena from the 21st century.

In connection with the revival and practice of nativity reenactments it has been revealed that the existent traditional forms are enriched by new elements, content and functions, which help the return of the custom among 21st century cultural phenomena. At the same time, the peril of total reinterpretation of nativity reenactments, the fading of the custom or the complete turning away from its original functions also exists. The prevention and control of this peril is the future task of nativity reenactment groups. The International Meeting of Nativity Reenactments of Debrecen serves this purpose to some extent, whose enlisting into the register of “good practices” (officially designated: programs, projects and

⁴⁰⁵ Niedermüller 1981: 177-200.

activities with the purpose of the protection of intangible cultural heritage) is formulated as a new goal for the hosting town and the organizers. However, admission to the list in accordance with the categories and basic tenets articulated in the convention is still dubious, but its future changes and improvement might create the possibility to attain this goal, so this international event definitely deserves attention.

My dissertation ends with a summary of the examined festivities and customs that articulates the methodological role of the concepts of tradition, heritage and intangible cultural heritage as a new research approach. The analyses of custom codes might give assistance to this, while the basic tenets and categories of the related UNESCO convention might contribute to negotiations and cooperation at the international level.

IRODALOMJEGYZÉK

APPADURAI, Arjun

2001 A lokalitás teremtése. *Regio* XII/3. 3-32.

ARANYOS Sándor

2010 Adatok Hosszúpályi népi táplálkozásához. In.: Bihari-Horváth László (szerk): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 86-108.

ASSMANN, Jan

1999 A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában. Atlantisz Könyvkiadó. Budapest.

A. GERGELY András

1993 Urbanizált méhkas, avagy a helyi társadalom. MTA Politikai Tudományi Intézete. Budapest.

2001 Tér, idő, határ és átmenet. Politikai antropológiai esettanulmányok. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 86.

2005 Falupolitika – faluantropológia. In.: Bognár László–Csizmady Adrienne–Tamás Pál–Tibori Tímea (szerk.): Nemzetfelfogások 3. Falupolitikák. Új Mandátum Kiadó – MTA Szociológiai Kutatóintézete, Budapest, 108-117. Forrás: http://antroport.hu/lapozo.php?akt_cim=68. Letöltve: 2014. március 18.

BAKONYI Eszter

2005 A globalizáció kiáltványának kritikai olvasata. *Információs Társadalom* 2005. V/3. 95-105.

BAKÓ Borbála

2004 A terepmunka értelmezése, avagy az etikusság határán. *Kisebbségkutatás – Szemle a hazai és külföldi irodalomból – Minorities Studies and Reviews*. 2004/3. Internetes elérhetőség: http://www.hhrf.org/kisebbssegkutataskk_2004_03/cikk.php?id=8. Letöltve: 2015. február 12.

BALASSA Iván

1960 A magyar kukorica. Néprajzi Tanulmány. Akadémiai Kiadó. Budapest.

BALASSA Iván (szerk.)

1985 Báránd története és néprajza. Báránd.

BARANYI Béla

- 2004 A berettyóújfalui kistérség rövid leírása. In.: Matolcsi Lajos (szerk.): Bihari Diéta V. Bihari Dolgozatok 11. Berettyóújfalú. 75–88.

BARNA Gábor

- 1979 Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Budapest
2003 Ünnepek és ünneplés. *Távlatok* 2003. 430-440.
2004 Társulati ünnepek és szervezőik. In: Pócs Éva (szerk.): Rítus és ünnep az ezredfordulón. *Studia Ethnologica Hungarica* VI. L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest, 189-203.

BARTHA Elek

- 1985 Az emberi élet fordulói Bárádon. In.: Balassa Iván (szerk.): Báránd története és néprajza. 437-453.
2006 Vallási terek szellemi öröksége. Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége I. HEFOP tananyag-fejlesztési program, Bölcsész Konzorcium. Debrecen

BARTH, Fredrik

- 1996 Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio – Kisebbség, politika, társadalom*. 7/1. 3-25.

BASSA Lia (szerk.)

- 2011 Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése. Információs Társadalomért Alapítvány. Budapest.

BAUSINGER, Hermann

- 1969 Kritik der tradition. Anmerkungen zur situation der volkskunde. In.: *Zeitschrift für volkskunde* 65. 232-250.
1995 Népi kultúra a technika korszakában. Osiris-Századvég Könyvtár. Budapest.
2004 A néprajzi jelenkorkutatás elvei. In.: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.) *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény. MaDok Füzetek* 4. 2004/2. Néprajzi Múzeum, Budapest. 9-18.

BABBIE, Earl

- 1996 A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó. Budapest.

BENCZE Lászlóné

- 1985 Adatok Báránd zenei hagyományainak vizsgálatához. In. Balassa Iván (szerk.): Báránd története és néprajza. Báránd. 465-495.

BENDIX, Regina

- 1989 Tourism and Cultural Displays. Inventing Traditions for Whom? *Journal of American Folklore* 102. 131-146.
- 2000 Heredity, hybridity and heritage from one fin de siècle to the next. In.: *Folklore, Heritage Politics and ethnic diversity*. The multicultural Centre, Botkyrka

BIHARI-HORVÁTH László

- 2010a Beköszöntő. Az Észak-Bihar Néprajza sorozatról. In.: uő (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 5-10.
- 2010b Bevezetés. Új eredmények az észak-bihari szőlő- és borkultúra kutatásában. In. uő (szerk.): Észak Bihar szőlő- és borkultúrája. Újabb eredmények Észak-Bihar homoki szőlőskert –vidékének néprajzi kutatásában. Észak-Bihar néprajza II. A Kurucz Albert Falumúzeum Közleményei 2. Konyár. 5-16.
- 2010c Hosszúpályi település- és társadalomnéprajzi viszonyai a 18. század közepétől a 20. század közepéig. In.: uő (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 16-34.
- 2010d A párválasztás és házasságkötés szokásai Hosszúpályiban. In.: uő. (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 191-237.
- 2010e „Sírtam, amikor ott hagytam a szőlőt...” Az Észak-bihari szőlőterületek a 20. század második felében. In.: uő. (szerk.): Észak Bihar szőlő- és borkultúrája. Újabb eredmények Észak-Bihar homoki szőlőskert –vidékének néprajzi kutatásában. Észak-Bihar néprajza II. A Kurucz Albert Falumúzeum Közleményei 2. Konyár.

BÍRÓ Zoltán

- 1987a Egy új szempont esélyei. In.: Bíró Zoltán – Gagyí József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest. 26-48.
- 1987b Az eladhatóság vonzásában. In.: Bíró Zoltán – Gagyí József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest. 82-97.

BÍRÓ Zoltán – GAGYI József

- 1987 A folklorizmus háttéréről. In.: Bíró Zoltán – Gagyí József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest. 63-81.

BOHANNAN, Paul – GLAZER, Mark (szerk.)

- 2006 *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem Kiadó, Budapest.

BOROVSKY Samu

1901 Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monografiája. Budapest.

BOURDIEU, Pierre

1985 Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai értelmezéséhez. *Szociológiai Figyelő* 85/1. 7-22.

BŐDI Erzsébet

1985 A termelt javak feldolgozása és fogyasztása Bárádon. In.: Balassa Iván (szerk.): Báránd története és néprajza. Báránd. 333-347.

BURKE, Peter

1991 Népi kultúra a korai újkori Európában. Századvég Kiadó. Budapest.

CANDAU, Joël

1998 Mémoire et identité. Presses Universitaires de France, Paris.

CASTELLS, Manuel

1997 The Information Age: Economy, society and culture. Volume II. The Power of Identity. Blackwell, London.

CHARNAY, Thierry

2005 Intangible Heritage: The Transmission Filters. In.: Bérard-Cegarra-Djama-Louafi-Marchenay-Roussel-Verdeaux (ed.): Biodiversity and Local Ecological Knowledge in France. INRA, CIRAD, IDDRI, IFB. 35-38.

CHIVA, Isac

1990 Le patrimoine thnologie. L'exemple de la France. In.: Encyclopaedia Universalis. Symposium. 229-241. Paris. Encyclopaedia Universalis

CSEPELI György

2010 A tudás új forrásai. In.: Török József (szerk.): Közművelődési Nyári Egyetem, 1999-2008: válogatás a 10 év előadásaiból. Csongrád Megyei Népművelők Egyesülete. Szeged. 283-294.

CSONKA-TAKÁCS Eszter (Szerk.)

1989 Ajánlások a hagyományos kultúra és a folklór védelmére. EFI Communicationes 1. Európai Folklór Intézet. Budapest.

1999 Cselekvési terv a szellemi kulturális örökség megóvására és újjáélesztésére. (UNESCO Konferencia, 1999). EFI Communicationes 9. Európai Folklór Intézet. Budapest.

- 2007 UNESCO Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Védelméről. EFI Communicationes 18. Európai Folklór Intézet. Budapest.
- 2011 A szellemi kulturális örökség egyezmény (2003) és magyarországi végrehajtása. In: Bassa Lia (szerk.): Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése. Információs Társadalomért Alapítvány. Budapest. 53-68.
- CSONKA-TAKÁCS Eszter – HAVAY Viktória (szerk.)
- 2011 A táncház módszer mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje. Felterjesztési anyag és dokumentáció az UNESCO *szellemi kulturális örökség megőrzését célzó legjobb gyakorlatok* regiszterébe. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Szentendre.
- CSURGÓ Bernadett
- 2013 A vidék nosztalgiája. Kulturális örökség, turizmus- és közösség-szervezés három észak-alföldi kistérségben. *Socio.hu* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet online folyóirata. 2014/2. 1-20. Internetes elérhetőség: http://socio.hu/uploads/files/2014_2/csurgo.pdf. Letöltve: 2015. január 27.
- DANKÓ Imre
- 1982 A vassfű (*Verbena officinalis* L.) a sárréti néphagyományban. *Bihari Múzeum Évkönyve* 3. Berettyóújfalu. 225-250.
- 2004 Sárrétudvari első vására – egy pillantással az Alföld közlekedés-szállítási viszonyaira. *Rálátás* V/2. 3-4.
- DOBROWOLSKI, Kazimierz
- 1972 A hagyományos paraszti kultúra. *Ethnographia*. LXXXIII/1. 1-28.
- DOMOKOS Mariann
- 2004 A veszprémi Gizella-napok. Az ünnep tartalmi-formai elemeinek vizsgálata. In: Pócs Éva (szerk.): Rítus és ünnep az ezredfordulón. *Studia Ethnologica Hungarica* VI. L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest, 93-105.
- DÖMÖTÖR Sándor
- 1961 Néprajzi kutatásunk alapkérdései. *Ethnographia*. LXXII./1. 86-99.
- DÖMÖTÖR Tekla
- 1972 Magyar népszokások. Corvina Kiadó.
- 1982 Ünnep. In.: Ortutay Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 440-441.
- 1983 A népszokások költészete. Akadémiai Kiadó. Budapest.

DURKÓ Mátyás

1998 Társadalom, felnőttnevelés, öznevelés. Kossuth Lajos Tudományegyetem. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

ERDŐSI Péter – SONKOLY Gábor (szerk.)

2004 A kulturális örökség. L'Harmattan Kiadó Budapest.

ERDŐSI Péter–SONKOLY Gábor

2005 A kultúra melankóliája. A kulturális örökség fogalmának megjelenése. Valóság 2005/6. 73–90.

ERIXON, Sigurd

1944 Európai etnológia. *Ethnographia*. LV/1. 1-17.

ETIENNE, Guillaume

2014 Construire de l'autochtonie dans l'appropriation d'une célébration locale. La fête de Sainte-Solange (centre de la France) devenue tradition franco-portugaise. In.: Keszeg Vilmos (red.): A qui appartient la tradition? /Who owns the tradition? Erdélyi Múzeum Egyesület. Cluj-Napoca. 68-78.

EUVRARD, Élisabeth

2014 À qui appartiennent les olympiades des jeux traditionnels de la Sardaigne? In.: Keszeg Vilmos (red.): A qui appartient la tradition? /Who owns the tradition? Erdélyi Múzeum Egyesület. Cluj-Napoca. 78-97.

FEJŐS Zoltán

1992 Folklor és turizmus. Jegyzet a kultúraközi kommunikáció egy lehetőségéről. In.: Mohay T. (szerk.): Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. Ethnica Alapítvány. KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen. 337-346.

2003 Tárgy-fordítások. Néprajzi Múzeumi tanulmányok. Budapest

2005 A néprajz, antropológia – a kulturális örökség és az emlékezet kategóriái. In.: György Péter – Kiss Barbara – Monok István (szerk.): Kulturális örökség – társadalmi képzelet. Országos Széchényi Könyvtár – Akadémiai Kiadó. Bp. 69-77.

FERENCZ Angéla

2011 Helyi kulturális események prezentációs gyakorlata a Csíki medencében. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskola Kommunikáció Ph.D. Program.

FISH, Stanley E.

1980 *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretative Communities.* Harvard University Press, Cambridge.

FOURNIER, Laurent Sébastien

2004 *Le patrimoine, un indicateur de modernité. À propos de quelques fêtes en Provence. Ethnologie française* 2004/4 (Vol. 34) 717-724.

2014 *La patrimonialisation comme dialogue. In.: Keszeg Vilmos (red.): A qui appartient la tradition? /Who owns the tradition? Erdélyi Múzeum Egyesület. Cluj-Napoca. 16-22.*

FÖLDIÁK András

2004 *Attraktív közművelődés – falunapok, fesztiválok... In.: Török József (szerk.): Az érték. VI. Közművelődési Nyári Egyetem. Szeged. 2004. július 5-9. Csongrád megyei Közművelődési Tanácsadó Központ. Szeged. 141-151.*

GAGYI József

1990 *Mi a hagyomány? Művelődés* XXXIX.10.17.

2004 *Örökített székelykapu. Környezet, örökség, örökségesítés egy székelyföldi faluban az ezredfordulón. Mentor Kiadó. Marosvásárhely.*

GIDDENS, Anthony

2013 *Élet a poszttradicionális társadalmakban. Replika* 82. 2013/1. 55-95

GUNDA Béla

1958 *Műveltségi áramlatok és társadalmi tényezők. Ethnographia.* LXIX/4. 567-577.

1994 *Hagyomány és európaiság. Akadémiai székfoglaló (1991) Budapest.*

G. FURULYÁS Katalin

2010 *Falunapok. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus. Budapest.*

GYÖRFFY István

1939 *A néphagyomány és nemzeti művelődés. Budapest*

HALÁSZ Péter

2000 *Szükségünk van-e a hagyományra a harmadik évezredben? Honismeret* XXVIII/6. 52-57.

HALL, Stuart

1997 *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices. Sage Publications, London.*

HARTOG, Francois

2000 *Örökség és történelem: az örökség ideje. Régió* 11/4. 3-25.

HÉRA Éva

2004 Hagyomány és modernitás – folklór a kirakatban. In.: Török József (szerk.): Az érték. VI. Közművelődési Nyári Egyetem. Szeged, 2004. július 5-9. Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ. 130-141.

HERNÁDI Miklós

1985 Ünneplő társadalom. Ünnepi viselkedések a mai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

HESZ Ágnes

2004 “Ezen a napon csak magunkat ünnepeljük.” Falunap a Somogy megyei Cserénfán. In: Pócs Éva (szerk.): Rítus és ünnep az ezredfordulón. Studia Ethnologica Hungarica VI. L’Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest, 57-70.

HEWISON, Robert

1987 The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline. London: Methuen London.

HOBBSAWM, Eric

1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870-1914. 127-197.

HOBBSAWM, Eric – RANGER, Terence

1983 The Invention of Tradition. Cambridge University Press. Cambridge.

HOFER Tamás-NIEDERMÜLLER Péter

1987 Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény. Kultúraelmélet és nemzeti kultúrák 1. MTA Néprajzi Kutató Csoport. Budapest.

HOPPÁL Mihály

2004 Lokális értékek és hagyományalapú társadalom. *Néprajzi látóhatár* XI 1-4. 125-133.

2011a Az Európai Folklór Központért Egyesület és az Európai Folklór Intézet története 1994-2009. *Efi Communicationes* 22. Budapest.

2011b A szellemi kulturális örökség megőrzése. In: Bassa Lia (szerk.): Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése. Információs Társadalomért Alapítvány. Budapest. 91-113.

HUNTINGTON, Samuel P.

1999 A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest.

HUNYADI Zsuzsa – INKEI Péter – SZABÓ János Zoltán

2006 Fesztivál-világ. NKA kutatások 3. KultúrPont Iroda, Budapest

HUNYADI Zsuzsa

2004 A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Találkozások a kultúrával 2. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/10100/10187/10187.pdf>. Letöltve: 2014. december 22.

HYLLAND Eriksen, Thomas

1996 Historia, myt, identitet. Bonnier Alba, Stockholm

ISTVÁNOVITS Márton

1979 Hagymány. In.: Ortutay Gyula (főszerk.) Magyar Néprajzi Lexikon 2 Akadémiai Kiadó. Budapest. 393.o.

JEGGLE, Utz

1994 Határ és identitás. *Regio* 5/2. 3-18.

KÁDÁR Magor

2011 A szagjelek szerepe az értékesítésben és a márkázásban. *Korunk* III/12. 2011. december. 54-59.

2012 Kulturális márkázás. *Korunk* III./8. 2012. augusztus. 31-35.

2013 Arculatépítés a városmárkában. Erdélyi városok márkázásának tapasztalatai. *Korunk* XXIV/4. 44-49.

KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor

2011 Verseny. A verseny néhány szociokulturális aspektusáról. *Kultúra és Közösség. Művelődéstudományi Folyóirat*. 2011/1. 5-22.

2012 Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep. Jel-Kép. Kommunikáció, közvélemény, média. A Magyar Kommunikációtudományi Társaság folyóirata. Forrás: http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/kapitany_agnes_kapitany_gabor.htm. Letöltés ideje: 2014.01.05.

KARNOOUIH, Claude

1983 A folklór felhasználásáról, avagy a „folklorizmus” átváltozásairól. *Ethnographia* XCIV/3. 442-447.

KÁSA Anita

2003 Helyi arculatformálás: public relations és falusi turizmus. In: Pusztai Bertalan (szerk.): Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. A pusztamérgesi eset. Szeged, SzTE Néprajzi Tanszék. 59-61.

KASCHUBA, Wolfgang

2004 Bevezetés az európai etnológiába. Csokonai Kiadó, Debrecen.

KAVECSÁNSZKI Máté

- 2008 A Konyári Sóstófürdő táncélete. Adatok a táncéletről a fürdő-narratívumok relációjában. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): Fejértótól Messzelátó-Sóstóig. Néprajzi tanulmányok Hosszúpályi külterületéről. A Bódi István Falumúzeum Közleményei 2. Hosszúpályi. 54-74.
- 2010a Szüreti szabadtéri táncalkalmak. Jegyzetek az észak-bihari szőlő és borkultúra táncfolklorisztikai jellegzetességeihez. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): Észak Bihar szőlő- és borkultúrája. Újabb eredmények Észak-Bihar homoki szőlőskert – vidékének néprajzi kutatásában. Észak-Bihar néprajza II. A Kurucz Albert Falumúzeum Közleményei 2. Konyár. 171-180.
- 2010b Hosszúpályi gyermekjátékdalok. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 165-191.
- 2010c Táncfolklorisztikai jegyzetek a házasságkötés hosszúpályi szokásrendszeréhez. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 237-247.
- 2010d Hosszúpályi zenei élete a Bódi-népdalgyűjtemény tükrében. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 247-286.

KELEMEN László

- 2010 Miként vélekedünk a jogról? Szociálpszichológiai kutatás. Line Design Kiadó. h.n.

KEMÉNYFI Róbert

- 2001 A mérés lehetősége az etnikai, a vallási és a nemzeti kisebbség fogalmában. Történeti Demográfiai Évkönyv 2001. 65-79. Forrás:
http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Torteneti/Tortdem_2001.pdf. Letöltve:
2014. június 2.

KESZEG Vilmos

- 2004 Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmi és terei egy kisvárosban. In.: Pócs Éva (szerk.) Rítus és ünnep az ezredfordulón. Studia Ethnologica Hungarica VI. L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest. 21-42.
- 2013 Hiedelmek, narratívumok, stratégiák. Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 8. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár.

KESZEG Vilmos (red)

2014 A qui appartient la tradition? /Who owns the tradition? Erdélyi Múzeum Egyesület.
Cluj-Napoca.

KISBÁN Eszter

1965 A kenyér néprajzi kutatása Európában. *Ethnographia* LXXVI/3. 313-340.

1989 Népi kultúra, közkultúra, jelkép: A gulyás, pörkölt, paprikás. Életmód és Tradíció 4.
MTA Néprajzi Kutatócsoport. Budapest.

KISBÁN Eszter – PÓCS Éva

1987 Kenyér. Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest. 142-147.

KISS Balázs

1995 Michel Foucault és a szimbolizáció. In.: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (szerk.):
„Jelbeszéd az életünk.” A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Osiris-
Századvég. Budapest. 289-300.

KODÁLY Zoltán

1940 Magyarság a zenében In.: Szekfű Gyula (Szerk.): Mi a magyar? Budapest. 349-418.

KOROMPAINÉ SZALACSI RÁCZ Mária

1976 A bihari házikenyer. Bihari Múzeum Évkönyve 1. Berettyóújfalu. 285-299.

KÓSA László

1980 Kukorica. Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó. Budapest. 338-344.

KÖNCZEI Csongor

2004 A táncház kulturális paradoxonjai. In.: Könczei Ádám – Könczei Csongor (szerk.)
Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzásköréből. Kriza könyvek 24. Kriza János
Néprajzi Társaság. Kolozsvár. 81-85.

KRISTÓF Ildikó

1998 Jákob rózsafája vagy frusztrált antropológusok? Az értelmezés hatalmáról és
korlátairól. *Tabula* 1. 60-85.

KUNDI Viktória

2012 Fesztiválok társadalmi és kulturális hatásainak mérése: módszertani áttekintés. E-
CONOM. Online tudományos folyóirat. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
Sopron. 115-130.

KUNT Ernő

1987 Vizuális folklór – vizuális antropológia. In Kriza Ildikó – Erdész Sándor (szerk.): Irányzatok a kortársi folklorisztikában. Emlékezés Ortutay Gyula születésének 75. évfordulóján, Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, /Folklór és tradíció III./ 70 – 74.

LÁSZLÓ János

2003 Történelem, elbeszélés, identitás. *Magyar Tudomány*. Szociális emlékezet – a történelem szociálpszichológiája. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. CVIII. kötet – Új folyam, XLVII. kötet, 2003/1. szám Budapest. 48-57.

LENCLUD, Gérard

1987 „La tradition n’est plus ce qu’elle était.” Sur les notions de tradition et de société traditionnelle en ethnologie. *Terrain* no. 9. 110-123.

<http://terrain.revues.org/3195>. Letöltve: 2013. október 16.

LISZKA József

2010 Populáris kultúra. Magyarok Szlovákiában VI. Kötet. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.

LOVAS KISS Antal

é.n. A helyi értékek és hungarikumok azonosításának jellemzői a 21. századi lokális kultúrákban. (kézirat)

2009 A nemzetközi betlehemes találkozó kutatásának néhány módszertani kérdése. (kézirat).

2011 Társadalmi ünnepek közösségi funkciói az ezredfordulón. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 56. Debrecen.

2014 A panyolai újraszerveződő farsangi alakoskodás kutatásáról. *Ethnica* XVI/1. 9-10.

LOWENTHAL, David

2004 Az örökség rendeltetése. In.: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): A kulturális örökség. Atelier füzetek/7. L’Harmattan Kiadó Budapest. 55-82.

MADAR Ilona

1993 Sárrétudvari néprajza. *Ethnica* Kiadás. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke. Debrecen.

MAGYARI Márta

2006 Görög katolikus nagyböjti hagyományok Létavértesen. *A Bihari Múzeum Évkönyve* X-XI. Berettyóújfalu.

- 2009 Görög katolikus húsvéti hagyományok Létavértesen. *A Bihari Múzeum Évkönyve* XII-XIV. Berettyóújfalu.
- MAKKAI Endre – NAGY Ödön
- 1939 Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez. *Erdélyi Tudományos füzetek* 103.sz. 23-29., 31-35. Kolozsvár
- MARÓT Károly
- 1945 Survival és Revival (Survival and Revival). *Ethnographia* LVI/1. 1-9.
- MARTIN György
- 1982 A széki hagyományok felfedezése és szerepe a magyarországi folklorizmusban. *Ethnographia* XCIII/1. 73-83.
- MASZAHIRO, Ogino
- 2004 Az aktualizálás logikája. Japán és az élő örökség. In: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): *A kulturális örökség. L'Harmattan – Atelier.* 323-332. Budapest
- MOSER, Hans
- 1954 Gedanken zur heitungen Volkskunde. In.: *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde.* 208-234.
- NAGY ÉVA
- 2005 A regionális identitás megjelenésének vizsgálata. In: Pusztai Gabriella (szerk.): *Régió és oktatás.* Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 66-78. p.
Forrás: http://terd.unideb.hu/doc/konyv/2/h_nagy_eva.pdf. Letöltve: 2014. május 29.
- NAGY Veronika
- 2011 Egy lakodalmi és farsangi népszokás funkcionális elemzése az alkalom összefonódásának tükrében. (kézirat).
- NÉMETH Imre
- 1981 Népszokás. *Magyar Néprajzi Lexikon.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 15-16.
- 1982 Szokás. *Magyar Néprajzi Lexikon.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 69.
- NIEDERMÜLLER Péter
- 1981 A szokáskutatás szemiotikai aspektusai. In.: Hoppál Mihály (szerk.): *Előmunkálatok a magyarság néprajzához* 9. Budapest. 177-200.
- NORA, Pierre
- 2010 Emlékezet és történelem között. *Válogatott tanulmányok.* Napvilág Kiadó, Budapest.
- NYÍRI Tamás
- 1975 Homo Festivus. In: Szennay András (szerk.): *Régi és új a liturgia világából.* Budapest, Szent István Társulat, 138–152.

ORTUTAY Gyula

1956 Kérdőív betlehemes játékok gyűjtéséhez. *Ethnographia*. LXVII/1. sz. 91–98.

1971 Hagyomány, változás – népi kultúra. Népi Kultúra – Népi Társadalom V-VI. 283-296.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

2004 A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya. Örökség, hagyomány, néprajz. *Honismeret* 2004/2. 1-11.

Internetes forrás: <http://www.szellemiarokseg.hu/files/letoltesek/14.pdf>. Letöltve: 2013. szeptember 9.

2011 Hagyomány, hagyományozódás, szájhagyomány. In.: uő – Flórián Mária (szerk.): Magyar Néprajz I.1. 30-32.

PAPP László

2010a Talajjavítás és talajművelés Hosszúpályi paraszti gabonagazdálkodásában a 20. század első felében. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 34-44.

2010b A gyermekélet és játékaik Hosszúpályiban. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 141-165.

2010c A hosszúpályi népnyelv í és é hangjai. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 307-324.

PETI Lehel

2005 A testvérfalu-kapcsolatok mint a falusi turizmus és az identitásépítés színterei. In: Jakab Albert Zsolt – Szabó Árpád Töhötöm (szerk.): Lenyomatok 4. Fiatal kutatók a népi kultúráról. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 7-27.

PINNA, Giovanni

2003 Intangible Heritage and Museums. *ICOM News* Vol. 56, no. 4. 3.

POMIAN, Krzysztof

2000 Le musée et le temps. In.: L'empire du temps. Myths et créations. 262-279. Paris: Éditions de la réunion des musées nationaux.

POVEDÁK István

2004 Népi kultúra vagy populáris kultúra? *Tiszatáj* 2004/8. 84-89.

POULOT, Dominique

1997 Musée, nation, patrimoine, 1789–1815. Paris. Gallimard.

POZSONY Ferenc

- 1997 Az erdélyi szászok jeles napi szokásai. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda.
- 2006 Erdélyi népszokások. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. Kolozsvár
- 2014 A hagyományos népi kultúra elemei a székelyföldi lokális ünnepek szerkezetében. (kézirat)

PROTT, Lyndel V.

- 2000 A kulturális örökség nemzetközi szabványai. In.: Arizpe, Lourdes (szerk.): Kulturális világjelentés. Kultúra, kreativitás, piac 1998. Osiris Kiadó, Budapest. 189-206.

PUSZTAI Bertalan

- 2003 Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. In: Uő. (szerk.): Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. A pusztamérgesi eset. Szeged, SzTE Néprajzi Tanszék. 9-21.
- 2007 „Bajászlé”. Identitás, kanonizáció és márkázás a bajai népünnepélyen. In: Pusztai Bertalan – Neill Martin (szerk/ed): Turizmus, fesztiválok és helyi identitás. Halászléfőzés Baján. – Tourism, Festivals and Local Identity. Fish Soup Cooking in Baja, Hungary. Edinburgh – Szeged, 7-25.

REDFIELD, Robert

- 1956 Peasant Society and Culture. Chicago.

SAPIR, Edward

- 1971 Az ember és a nyelv Budapest.

SÁRKÁNY Mihály

- 1980 Közösség. In.: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon III. Akadémiai Kiadó, Budapest. 330-331.

SAVOLAINEN, Hanneleena

- 2003 Örökség: kinek és miért hagyták ránk elődeink? In: Pusztai Bertalan (szerk.): Megalkotott hagyományok és falusi turizmus: a pusztamérgesi eset = Invented traditions and village tourism : The Pusztamérges case. SzTE Néprajzi Tanszék, Szeged, 23-32.

SHILS, Edward

- 1987 Hagyomány. Bevezetés In.: Hofér Tamás-Niedermüller Péter (szerk.): Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény. Kultúraelmélet és nemzeti kultúrák 1. MTA Néprajzi Kutató Csoport. Budapest. Budapest. 15-66.

SIKKALA, Anna-Leena

- 1998 Etnikus hagyományok és átalakuló társadalmak. In.: Csonka-Takács Eszter (szerk.) EFI Communicationes 6. Európai Folklór Intézet. Budapest. Internetes forrás: <http://www.szellemiarokseg.hu/files/letoltesek/19.pdf> Letöltve: 2012. április 24.

SIMON Krisztián

- 2010 Struktúra a bihari betlehemes játékokban – különös tekintettel a hosszúpályi betlehemesre. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 119-127.
- 2012 A Biharkeresztesi Művelődési Házban rendezett bálok (1947-1967). In.: Notitiae Iuvenum II. Tanulmányok Ujváry Zoltán 80. születésnapja alkalmából. Debrecen. 141-152.
- 2012 A színjátszás megjelenése Apc hagyományos szokásrendszerében (1922-1948). In.: Bihari-Horváth László (szerk.): Az apci parasztkrónika. Egy heves megyei lokális közösség korrajza Kovács Imre önéletírásában. A Hatvany Lajos Múzeum füzetek 19. Hatvan. 22-35.
- 2012 Táncházak Debrecenben (1974-2009). *Szkholion* 2012/2. 111-118.
- 2013 A Debrecenben rendszeresen megrendezett táncházak kapcsolati hálójának kezdeteitől napjainkig (1974-2009). In.: Bolvári-Takács Gábor (szerk.): Táncművészet és Tudomány. A Magyar Táncművészeti Főiskola kiadványsorozata V. Kultúra – érték – változás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a táncutatásban. III. Nemzetközi Tánc tudományi Konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2011. november 11-12. 188-192.
- 2013 Szokásrekonstrukció, revival, motivációk – Bihari betlehemes játékok újrafelfedezése. *Ethnica* XV/2. 2013 25-30.
- 2013 Vallásos népszokások Vámszer Géza életművében. In. Bartha Elek – Csiszár Imre – Forisek Péter (szerk.): Ünnepek, ünnepkörök történelmi és néprajzi vonatkozásai. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 57. Debrecen. 160-166.
- 2014 A debreceni amatőr néptáncgyűjtések táncházakban való részvétele. *Tánc tudományi Közlemények*. 2014/1. 69-79.
- 2014 Falunap és lokális szellemi kulturális örökség Sárrétudvariban. *A Bocskai István Múzeum Évkönyve* 1. Hajdúszoboszló. 126-143.

SMITH, Laurajane

- 2006 *Uses of Heritage*, London. Routledge.

SONKOLY Gábor

2000 A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. *Regio* 2000/4. 58–59.

SZABÓ Gyula

1993 Vértesi Krónika. Létavértes.

SZAKÁL Gyula

1993 Tájak, települések képe az emberek tudatában. *Comitatus Önkormányzati Szemle* 3. (5): 39-43.

SZALAY Emőke

1972 Lakodalmi szokások Berettyóújfaluban. *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1971 Debrecen. 363-384.

SZALÓK Csilla

2003 A globalizáció mint stratégiai lehetőség a turizmusban. Forrás: http://elib.kkf.hu/index_elemei/Page10627.html. Letöltve: 2014. augusztus 24.

SZÁSZFALVI Márta

2010 A vértesi és a sárándi református egyház szőlő és borkultúrája. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): Észak Bihar szőlő- és borkultúrája. Újabb eredmények Észak-Bihar homoki szőlőskert –vidékének néprajzi kutatásában. Észak-Bihar néprajza II. A Kurucz Albert Falumúzeum Közleményei 2. Konyár. 181-203.

SZIJÁRTÓ Zsolt

2007 A hagyomány és modernitás dichotómiája. In.: Török József (szerk.): Hagyomány és modernitás. IX. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged: 26-36.

SZOKOLAI Katalin

2010a A hosszúpályi parasztság hiedelemvilága Bódi István hiedelemgyűjtése tükrében. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): A pályi parasztság hagyományos kultúrája. Néprajzi gyűjtések és kutatási eredmények Hosszúpályiból. Észak-Bihar néprajza I. Hosszúpályi. 286-307.

2010b Az Észak-bihari szőlőskertek lakóinak életmódja a 20. században. In.: Bihari-Horváth László (szerk.): Észak Bihar szőlő- és borkultúrája. Újabb eredmények Észak-Bihar homoki szőlőskert –vidékének néprajzi kutatásában. Észak-Bihar néprajza II. A Kurucz Albert Falumúzeum Közleményei 2. Konyár. 158-170.

TÁNCZOS Vilmos

2006 Folklórszimbólumok. Egyetemi Jegyzetek. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

TÁRKÁNY SZŰCS Ernő

1981 Örökség. Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó. Budapest.

TÁTRAI Zsuzsanna – KARÁCSONY MOLNÁR Erika

1997 Jeles napok, ünnepi szokások. Mezőgazda Kiadó – Planétás Kiadó. Budapest.

TOKAI Gyula

1992 Nagyléta földje és népe. Vámospércs.

TÖNNIES, Ferdinand

1983 Közösség és társadalom. Gondolat Kiadó. Budapest.

TÓTH G. Péter

2002 A „közösség.” Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása.

In.: Pócs Éva (szerk.): Közösség és identitás. *Studia Ethnologica Hungarica* III.

L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék. Budapest. 9-33.

TÖMÖRY Márta – SZÁSZ Zsolt

2009 Betlehemezők, betlehemezés – hagyományörzők 1991–2009. In.: Dr. Tömöry Márta

(szerk.). „...Hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus

szokásaiból. Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei. Magyar Művelődési

Intézet és Képzőművészeti Lektorátus. Budapest.

UGRIN Emese – VARGA Csaba

2007 Új állam- és demokraciáelmélet. Századvég Kiadó. Budapest.

UJVÁRY Zoltán

1966 Farsangi játékok filmezése Panyolán. *Ethnographia* LXXVII/1. 139 – 141.

1968 Lakodalmi játékok Konyáron. *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1966-1967
Debrecen. 477-494.

1975 Kecskéalakoskodás a szatmári Panyolán. *Csengeri Krónika*. Csenger. 309-316.

1985 Kalendáris szokások, dramatikus játékok Bárándon. In.: Balassa Iván (szerk.): Báránd
története és néprajza. Báránd. 453-465.

1998 Dráma és dramatikus szokások. In. Voigt Vilmos (szerk.): A magyar folklór. Osiris
Kiadó. Budapest. 440-469.

2002 Konyár falukönyve. Konyár.

VAJDA Mária

2009 A szőlőművelés szokáshagyományai Álmosdon. *Bihari Múzeum Évkönyve* 12-14.
Berettyóújfalu. 155-188.

VARGA Gyula

- 1965 Megyei néprajzi gyűjtő-feladatok a bihari részen. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1962-1964. Debrecen. 69-74.
- 1986 Karácsonyesti játékok Fülöpön. *Déri Múzeum Évkönyve–1985*. 241-262. Debrecen
- 1993 A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében. *Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei* 52. Debrecen.

VEREBÉLYI Kincső

- 1993 A hagyomány képei. *Folklór és etnográfia* 74. Debrecen.
- 1998 Szokás. In. Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Osiris Kiadó. Budapest. 400-440.
- 2004a Ünnepek. In.: Pócs Éva (szerk.) *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. *Studia Ethnologica Hungarica* VI. L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest. 13-20.
- 2004b Kulturális örökség, kulturális párbeszéd. *Néprajzi Látóhatár* XIII./1-2.
- 2005a Minden napok, jeles napok. Hétköznapok és ünnepek a népszokások tükrében. Timp Kiadó. Budapest.
- 2005b Szokásvilág. *Studia Folkloristica et ethnographica* 46. Debrecen.
- 2013 Újabb fogalmak a szokások vizsgálatában. *Ethnographia* CXXIV/4. Budapest. 419-437.

VEREBÉLYI Kincső (szerk.)

- 2004c Szabad-e bemenni betlehemmel? *Artes Populares* 20. ELTE BTK Folklore Tanszék. Budapest.

VIDÁK Tünde

- 2004 A „vörsi csoda”. A betlehem közösségformáló szerepe. In.: Pócs Éva (szerk.) *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. *Studia Ethnologica Hungarica* VI. L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest. 389-402.

VISKI Károly

- é.n. Tájékoztató. In: *A magyarság néprajza I*. Akadémiai Kiadó 9-30. Budapest.

VOIGT Vilmos

- 1989 Alapismereti bevezetés a néprajz iránt érdeklődő egyetemi hallgatóknak. *Néprajz egyetemi hallgatóknak* 1. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen
- 2002 Az idő szerepe a magyar folklórban. In.: Árvai Judit – Gyarmati János (szerk.): *Közelítések az időhöz*. *Tanulmányok*. *Tabula könyvek* 3. Néprajzi Múzeum. Budapest. 119-133.

2007 A hagyomány modern fogalma. In.: Török József (szerk.) *Hagyomány és modernitás: IX. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2007. július 2-6.* Szeged: Csongrád Megyei Közművelődési, Pedagógiai és Sportintézmény, 2007. 19-25.

V. SZATHMÁRY Ibolya

1978 Szokások és hiedelmek a szerelmi élettől a keresztelőig a berettyóújfalui néphagyományban. *Bihari Múzeum Évkönyve 2.* Berettyóújfalú. 219-244.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity:

http://www.unesco.org/bpi/intangible_heritage/. Letöltve: 2014. január 28.

Szellemi örökség jelölő nyomtatványa

www.szellemiorkseg.hu/files/jelolo_nyomtatvany.doc Letöltve: 2013. október 24.

A szellemi kulturális elemek jelölő nyomtatványai. Forrás:

http://szellemiorkseg.hu/index.php?menu=elemek_a_jegyzekben&m=nemzeti. Letöltve: 2014. április 1.

A konvergencia régiók felosztása:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4jRk0CmzXzIJ:palyazat.gov.hu/download/30284/GOP_2010_211C_telep%25C3%25BC1%25C3%25A9slista.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu. Letöltve: 2014. március 26.

A bárándi kenyér története

<http://multunktara-tfsz.hu/barandi-pekseg-radnoo/>. Letöltve: 2014. március 12.

Budapesti Kenyér- és Péksütemény-fesztivál:

<http://kenyerfesztival.com/2014/>. Letöltve: 2014. március 20.

Nyírpazonyi Új Kenyér Fesztivál

http://www.nyirseghir.hu/megyen_innen/augusztus_20_an_uj_kenyer_fesztival_lesz_nyirpazonyiban/22730. Letöltve: 2014. március 20.

Lipóti Kenyér és Halfesztivál

<http://www.lipotifesztival.hu/>. Letöltés ideje: 2014. március 20.

Új Kenyér Fesztivál. Agárd

<http://www.fesztivalkalauz.hu/index.php?option=naptar/task/details/faz/18748>. Letöltve: 2014. március 20.

Alföldi Turizmus hivatalos honlapjának beszámolója a Bárándi Kenyérfesztiválról

Letöltve: 2014. március 20.

http://www.alfolditurizmus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=19:i-barandi-kenyerfesztival&catid=1:hirek&Itemid=1.

A programturizmus beszámolója a Bárándi Kenyérfesztiválról. Letöltve: 2014. március 20.

<http://www.programturizmus.hu/tdestination-barandi-kenyerfesztival.html>.

Az Utazzon Itthon honlapjának beszámolója a Bárándi Kenyérfesztiválról.

Letöltve: 2014. március 20.

<http://www.utazzitthon.hu/ii-barandi-kenyerfesztival-barand.html>.

A port.hu beszámolója a Bárándi Kenyerfesztiválról. Letöltve: 2014. március 20.

http://www.port.hu/2_barandi_kenyerfesztival/pls/w/festival.festival_page?i_festival_id=12679.

A dehir.hu beszámolója az első Bárándi Kenyerfesztiválról. Letöltve: 2014. március 20.

<http://www.dehir.hu/kultura/a-kenyeret-unneplik-az-első-barandi-kenyerfesztivalon/2012/07/05/>.

A Szabolcs Online beszámolója a Bárándi Kenyerfesztiválról Letöltve: 2014. március 20.

<http://www.szolcs.hu/hiresen-finom-a-barandi-kenyer/2025758>.

Hajdú-bihari blog beszámolója a Létavérsesi Málé Fesztiválról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://hajdubihar.blogspot.hu/2012/12/majusi-male-fesztival-2013-letavertes.html#sthash.7cGiALBu.dpbs>.

A programturizmus beszámolója Létavérsesi Málé Fesztiválról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.programturizmus.hu/tdestination-majusi-mala-fesztival.html>.

A debrecensun blogjának angol nyelvű bemutatása a Létavérsesi Málé Fesztiválról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.debrecensun.hu/market/2014/05/23/male-festival-in-letavertes/>.

A felsőfokon internetes portál beszámolója a Létavérsesi Málé Fesztiválról a májusi gasztronómiai fesztiválok sorában. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.felfokon.hu/kollat-gyula-blogja/2013/04/30/gasztro-fesztivalok-majusban>.

A Virtuális Falu Programjának internetes portálja számol be a Málé Fesztiválról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.mhvisz.hu/blog/letavertes-ahol-lakoknak-tobb-koszonhető-mint-azt-gondolnánk>.

A Hajdú Online reklámja a második Málé Fesztivál programjáról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.haon.hu/letavertes/ii-majusi-male-fesztival-letavertes-2012-majus-19-szombat/1964452>.

A Hajdú Online beszámolója a második Málé Fesztiválról. Letöltve: 2014. augusztus 27.

<http://www.haon.hu/letavertes/malefesztival-masodszor/1985678>.

FÜGGELÉK

A bárándi kenyér története

„Regényes története van a bárándi kenyérnek. A háború után kezdődött, amikor a karcagi libakereskedő fia Bárándon járt. Hosszú út volt mögötte, és megéhezett, a faluban megállt kenyérért. Megtudta egy helyi lakostól, hogy nincsen a falunak péksége, és nem kapott kenyeret. A karcagi Balogh Imre viccesen sütötte el: Na, akkor én kitanulom a mesterséget és visszajövök kenyeret sütni a falunak. Valóban ez történt, igaz ezt a húsz éves fiatalember maga sem gondolta akkor komolyan (későbbi saját bevallása szerint). Egyéb körülményeknek is köszönhetően, de főleg a vágyai által vezetve nemsokára pékinas lett Budapesten a Mester utcában. Leendő feleségét Sörös Máriát is ott ismerte meg. Mária Jászszentlászlóról érkezett, és cukrásznak tanult. Ők ketten már szakmával a kezükben érkeztek együtt Karcagra. Összeházasodtak, és a karcagi sütőiparnál dolgoztak. Közös álmuk lett egy önálló pékség! 1956-ig gyűjtögettek, takarékoskodtak, mikor elegendő pénzüik lett az induláshoz. A forradalom után kezdtek céljuk megvalósításához. A karcagi kommunista beállítottságú Tanácsháza hallani sem akart „maszek” pékségről. Ekkor jutott eszébe Balogh Imrének a régi elszólása, és elindult Báráandra. Ahogyan bárhol az országban, itt sem örültek a „magántőkés” vállalkozásnak, de nem utasították el, mert szükség volt rá. Tovább küldték őket kérelmükkel a Megyei Tanácshoz. Ott aztán először elutasították, de azután kiadták az engedélyt 1957. augusztus 24-én péküzem nyitására. A Béke utca 6. szám alatt először bérelték Kiss B Emiliától a tönkrement hentes és mészárszék üzemet, amelyet 1962-ben megvásároltak. Meglepő módon 1957-ben megosztotta Bárándot az induló pékség. A falu egyik fele azt kiabálta: „Nem kell a kenyér, tudnak a mi asszonyaink kenyeret sütni!” Persze sokan melléjük álltak, és később is sokat segített a falu lakossága. Kezdetekben a pék felesége, naphosszat kiállt az utcára, és tessékelte a járókelőket, ugyan kóstolják már meg a kenyeret, miközben a férje készítette elő a következő adag tésztát. Kerek kútról hordták a vizet. Kézzel fateknőben készítették a kovászt, és az egyetlen kemencében kétnaponta sütöttek. Hajnal 1 órától dolgoztak este 10 óráig. Akkoriban csak 6 kg-os kenyeret készítettek. A modernizálásra több mint 10 évet várt az öreg épület. 1968 után elbontották a régi mészárszéket, és új épületet építettek a kemence köré.

Ekkor vették az első és ma is működő dagasztógépet, közben elkészült a második kemence, és attól fogva naponta sütöttek. Ebben az új pékségben már napi 700-800 kg kenyér készült. A bárándi kenyér híres lett. Tucatjával jöttek a környékről hetente-naponta a finom

kovászos vekniért, és sokan jönnek még ma is. A mai napig működik a divatos szóval: közvetlen „marketingértékesítés”, amelyet még a pék és felesége indított lovaskocsival a környék helységeibe, ezek ma már modern szállító járművekkel Kabára, Hajdúszovátra, Hajdúszoboszlóra, és Biharkeresztes felé több kisebb faluba, újabban Karcagra indulnak naponta. Az autók sok helyen ma is ott állnak meg az utcasarkokon, ahol évtizedek óta várják a bárándi kenyeret. Balogh Imre 1989-ben vonult nyugdíjba és 1997-ben elhunyt. Gyermekük nem született, ezért a távolabbi családra szerették volna hagyni az üzemet, de ez először nem sikerült. Néhány évig bérbe adták a sütödét. Mielőtt visszafordíthatatlan kár érte volna, budapesti unokaöccsük Dr. Kovács József – aki ma egyetemi tanár – vette át 2001. május 1.-től a vállalkozást. A közvetlen irányítást sógora Barabás Gábor, és volt élettársa Ballók Ilona végzi, a legnagyobb gondossággal, szeretettel és magas szakmai hozzáértéssel. Ők a megye egyik legtisztább pékségét alakították ki. Napjainkban a teljesen modern pékségben, hagyományos technológiával, kovással készítik a kenyeret. 6 főállású és 3 részmunkaidős munkaerőt alkalmaznak. Az elmúlt években beszerelték a harmadik kemencét is, és az uniós szabványoknak megfelelő üzemet építettek. Megrendelésre még mindig sütnek 3 kg-os és 5 kg-os kenyeret, amelyet rendszeresen rendelnek ünnepségekre, és fogyasztásra. Az elmúlt, és a mai időkben is ez a pékség megérdemli, hogy büszke legyen rá egy ilyen kis falu, mint amilyen a Hajdú-Bihar megyei Báránd.”⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Forrás: <http://multunktara-tfsz.hu/barandi-pekseg-radnoo/>. Letöltve: 2014. március 12.

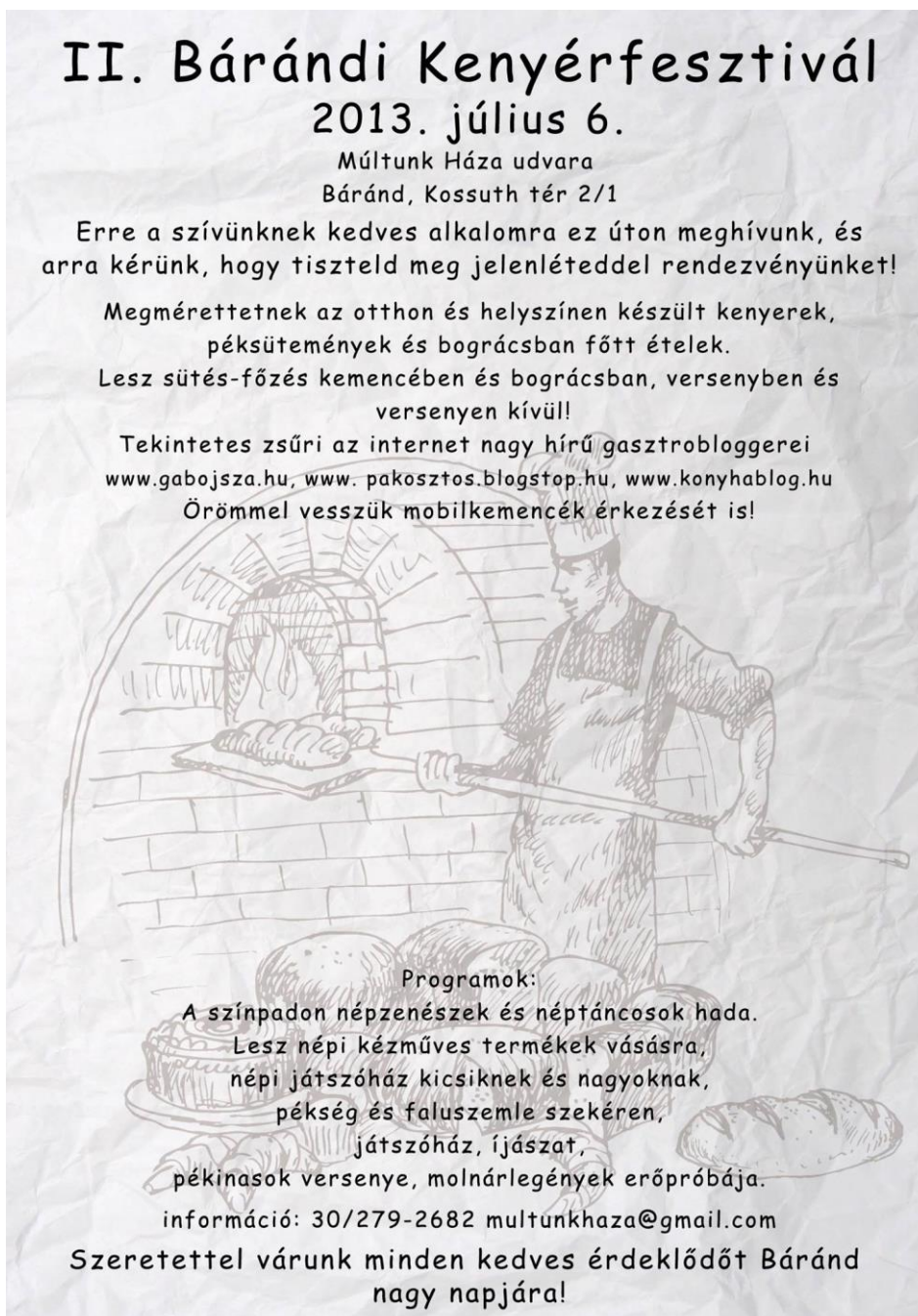
A Bárándi Kenyérfesztivál 2012-es programja (Forrás: Koroknai Béla, főszervező)

1	Kemence szentelés	
2	Mazsorett csoport – Báránd -	Báránd
3	Óvodások műsora– Báránd -	Báránd
4	Iskolai énekkar – Báránd -	Báránd
5	Néprajzi kiállítás megnyitása	Báránd
6	Hajnalkák – Báránd -	Báránd
7	Mamák – Báránd -	Báránd
8	Tóth Gyula – Csökmő - szóló citera+ének	Csökmő
9	Ünnepélyes megnyitó	
10	Iskolás tánc – Báránd -	Báránd
11	Sárréti Népi Együttes Püspökladány	Püspökladány
12	Óvó nénik énekkara – Báránd -	Báránd
13	Csillagvirág tánc– Báránd -	Báránd
14	Bárándi Nőiakar Egyesület – Báránd -	Báránd
15	Őszirózsa népdalkör - Balmazújváros -	
16	Sas Ferenc népzeneke – Püspökladány -	Püspökladány
17	Őszirózsa Hagyományörző Egyesület - Kaba - tánc	Kaba
1	Eszenyi Imre- Kárai Lajos – Sárrétudvari nótakör - magyar nóta	<i>Sárrétudvari</i>
2	Bojtor Imre nótakör - Sáp -	Sáp
4	Kocsis Csaba és Ványi Anita – Nagyrábé - vers	Nagyrábé
5	Balázs Mihály és felesége – Pocsaj - citera és ének	Pocsaj
6	Réti Szabó Sándor – Báránd - mesemondás	Báránd
7	Nyitnikék Citeraegyüttes – Báránd -	Báránd
8	Kiss Ferenc - Gyula - citera és ének	Gyula
9	Kenderkóc néptáncgyüttes – Püspökladány-	Püspökladány
10	Molnárlegények és pékinások versenye	
11	Musa József és Berde Sarolta – Báránd - tánc	Léh
12	Kadarc Citeraegyüttes – Balmazújváros -	Balmazújváros
13	Határtalan néptáncscsoport – Báránd -	Báránd
14	Berde Sarolta – Báránd – citera és ének	Báránd

15	Határtalan színjátások – Báránd -	Báránd
16	Törő Gábor Népdalkör – Püspökladány -	Püspökladány
17	Kenderkóc néptáncegyüttes – Püspökladány -	Püspökladány
18	Futó Annamária – Báránd - mese	Báránd
19	Tar Csilla + Berde Sarolta – Báránd - citeraduó	Báránd
20	Musa József – Léh - cigány népdalok	Léh
21	Balázs Lilla – Aba – citera és ének	Aba
22	Szélrózsa néptánc együttes – Földes -.	Földes
23	Bárándi Citeraegyüttes – Báránd -	Báránd
24	Széles András Tunyogmatolcs – citera és ének	Tunyogmatolcs
25	Szélrózsa néptánc együttes – Földes -.	Földes
26	Ciráda együttes – Nyíregyháza –	Nyíregyháza

INTERJUALANYOK/ADATKÖZLŐK

1. Katona Irén – Óvoda és iskolapedagógus (Báránd)
2. Koroknai Béla – Turisztikai szakember, szervező (Báránd)
3. Vmirjánszky Andrea – Pedagógus (Komádi)
4. Rácz Sándorné – Pedagógus (Hosszúpályi)
5. Péntes Sándorné – Kultúrházi alkalmazott (Létavértes)
6. Dr. Bihari Horváth László – igazgató – Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény (Létavértes)
7. Nagy Imre – néptáncpedagógus (Létavértes)
8. Tirluta Florian – sajtókészítő (Bihardiószeg – Románia)
9. Varga Imréné – nyugdíjas (Sárrétudvari)
10. Varga Imre – nyugdíjas (Sárrétudvari)
11. Hegedűs Fanni – néptáncpedagógus (Sárrétudvari)
12. Hegedűs Zoltánné – vállalkozó (Sárrétudvari)
13. Guba Péterné – Kultúrházvezető (Sárrétudvari)

II. Bárándi Kenyérfesztivál

2013. július 6.

Múltunk Háza udvara
Báránd, Kossuth tér 2/1

Erre a szívünknek kedves alkalomra ez úton meghívunk, és arra kérünk, hogy tiszteld meg jelenléteddel rendezvényünket!

Megmérettetnek az otthon és helyszínen készült kenyerek, péksütemények és bográcsban főtt ételek.
Lesz sütés-főzés kemencében és bográcsban, versenyben és versenyen kívül!

Tekintetes zsűri az internet nagy hírű gasztrobloggerei
www.gabojsza.hu, www.pakosztos.blogstop.hu, www.konyhablog.hu
Örömmel vesszük mobilkemencék érkezését is!

Programok:
A színpadon népzeneészek és néptáncosok hada.
Lesz népi kézműves termékek vásásra,
népi játszóház kicsiknek és nagyoknak,
pékség és faluszemle szekéren,
játszóház, íjászat,
pékinasok versenye, molnárlegények erőpróbája.
információ: 30/279-2682 multunkhaza@gmail.com
Szeretettel várunk minden kedves érdeklődőt Báránd nagy napjára!

15. ábra – II. Bárándi Kenyérfesztivál plakátja/1. (2013.)

2013.07.06.

Báránd

Múltunk Háza
(Kossuth tér 2.)

II. Bárándi Kenyérfesztivál

- a színpadon népzenezők és néptáncosok hada,
- népi kézműves termékek vására,
- népi játszóház kicsiknek és nagyoknak,
- pékség- és faluszemle szekéren,
- játszóház, íjászat,
- pékinások verseny, molnárlegények erőpróbája.

Sütés-főzés kemencében és bográcsban,
versenyben és versenyen kívül is!

A tekintetes ZSŰRI, az internet nagy híri gasztrobloggerei:
Gyepes Gabojsza (www.gabojsza.hu)
Dr. Farkas Melinda (www.pakosztos.blogspot.hu)
Füle Niki (www.konyhablog.hu)

Szeretettel várunk minden érdeklődőt Báránd nagy napjára!

BŐVEBB INFORMÁCIÓ, NEVEZÉS: KOROKNAI BÉLA / 06 30 279 26 82 / MULTUNKHAZA@GMAIL.COM

berettyóhírhú
Fűsz. élelmiszer készítés

16. ábra – A II. Bárándi Kenyérfesztivál plakátja/2. 2013.

17. ábra – A bárándi négyes sütő kemence. (Saját felvétel), 2013.

18. ábra – A molnárlegények kocsí húzó versenye a II. Bárándi Kenyérfesztiválon. 2013. (saját felvétel)

19. ábra – A bárándi tűzoltók civil egyesületének tűzoltóautója és sátra. 2013. (Saját felvétel)

20. ábra – A Bárándi Pékség termékei. 2013 (Saját felvétel)

21. ábra – A III. Létavértesi Májusi Málé Fesztivál plakátja. 2013.

22. ábra – A málé fesztivál díszített színpada. 2013. (Saját felvétel)

Kedves Barátaink! Létavértesen, azon innen és túl!

A rügyfakadás és a kikelet szép hónapjában **2014. május 24-én, szombaton** rendezzük meg városunkban a **IV. Májusi Málé Fesztivált**. Szándékunk és reményünk szerint együtt Önökkel egy vidám hangulatú, színvonalas napot tölthetünk el, mely hagyományteremtő lehet.

A Májusi Málé Fesztivál szimbolikus fészke a **Városi Könyvtár és Művelődési Ház udvara**

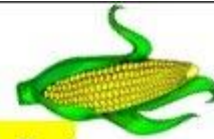
A Málé Fesztivál fontos eseménye a **főzőverseny**, melyre várjuk a jelentkezőket, a főzni szeretőket. Kategóriák, melyre nevezni lehet: hagyományos kukoricamálé, kukoricás ételek és a legkreatívabb természetes anyagokkal díszített főzősátrak és főzőterek. A főzéshez, ha kell, fát tudunk biztosítani, a többi felszerelésről és alapanyagról a versenyzőknek kell gondoskodni. Szeretettel hívjuk és várjuk a népi kismesterségek kézműveseit portékáikkal.

Főzőversenyre jelentkezni 2014. május 14-ig lehet:
 Városi Könyvtár és Művelődési Ház, Létavértes Rózsa u. 1.
 Tel/Fax: 06-52-376-055 vagy 06-30/5459-338 E-mail: letavlib@freemail.hu
 Jöjjenek el, itt jól telik a nap, megkóstolhatják a változatos kukoricás ételeket és málét.

23. ábra – A IV. Május Málé Fesztivál plakátja. 2014.

24. ábra – Kirakodó sor a málé fesztiválon. 2013. (Saját felvétel)

II. Májusi Málé Fesztivál

A Városi Könyvtár és Művelődési Ház szeretettel várja

2012. május 19-i (szombati) rendezvényére.

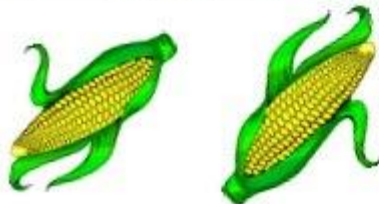
Helye: Városi Könyvtár és Művelődési Ház udvara
Létavértes, Rózsa u. 1.
Belépőjegy: 500,- Ft/fő, 14 éves kor alatt ingyenes
Kóstolójegy: 100,- Ft/étel
Ebédelési lehetőség – babgulyás: 500,- Ft/adag

PROGRAMOK

Városi Könyvtár és Művelődési Ház udvara

8.00 órától Főzőórák elfoglalása
9.00-12.00 óra Játsszoház (agyagozás, csuhéfigurák, kőrdohogdó, csutkababa, terményképek készítése)
10.00-11.00 óra **Rézesi csokorok** c. kosztümös mesejáték a Cifra Palota csoport előadásában
11.00-12.00 óra Viadal a „Kukorica János” címért
12.00 órától Étek szűzítése - ebéd

Színházi műsor:

14.00-14.30 óra Közönlés és fűzőverseny eredményhirdetése
15.00 óra Vendég fellépők műsora: *Estár Néptáncszegyház*, *„Egy pillanat” Színház*, *Bogáné Néptáncszegyház*
16.00 óra „Kukorica János” című átadása
16.30-17.30 óra Helyi csoportok műsora: *Cserébingő, Műbűbű, Ingtűbű, Csicsókoma gyerek néptáncszegyház, Villongók, Ciszakár, Csomolya népdalkör, Harmati Fatima mese*
17.30-18.30 óra **Szereplős** műsora: Vésztői komédiások c. darab
19.00-21.00 óra Táncház

25. ábra – A II. Májusi Málé Fesztivál hivatalos plakátja.

26. ábra – A III. Málé Fesztivál bábja. 2013. (Saját felvétel)

27. ábra – A nézőtér egy része (balra), kijelölt étkezőhely (középen alul), főzőterek (jobbra). 2013. Létavértes. (Saját felvétel)

28. ábra – A Cserebingó Csapat máléból készített ételei. Málé Fesztivál, 2014. (Saját felvétel)

29. ábra – A bihardíószegi (Diosig – Románia) Tirluta Florian és sajtkészítményei. Málé Fesztivál, 2014.
(Saját felvétel)

MEGHÍVÓ

Sárrétudvari Nagyközség Önkormányzata

tisztelettel hívja a község lakosait

2013. június 21-22-én

Mezőgazdasági Falunapra

Helyszín: A Milleniumi Emlékpark

2013. Június 21. péntek

17⁰⁰ Gazdanapi megnyitó: Kiss Tibor Sárrétudvari polgármestere, Bácsó Balázs falugazdász
- előadás a mezőgazdaságot érintő aktuális változásokról
- helyi juhászok segítségével a birkakörmözés és nyírás bemutatása
- lópatkolás

18⁰⁰ Mezőgazdasági kiállítás megnyitó
18³⁰ A Jókai Mór Ált. és Alapf. Művészeti Iskola néptáncos gyermekeinek műsora
19⁰⁰ „Mediterrán nyár, mediterrán szerelem” *Simonyi Ferenc énekes előadásában.*
Táncdalok, világslágerek, operettek és a legszebb Olasz Nápolyi dalok 80 percben.
20²⁰ „Született feleségek” műsora
20³⁰ Község bevonásával táncház! Vezeti: Hegedüs Fanni

2013. Június 22. szombat

7⁰⁰ Ébredés kakasszóra

9⁰⁰ Lovas felvonulás és menettánc a helyi néptáncos gyerekek és a hivatal dolgozóinak közreműködésével

10⁰⁰ A 14. Falunap ünnepélyes megnyitója, köszöntők.
Közreműködik: Kiss Zoltán Földművelésügyi Igazgatóság igazgatója

10³⁰ - Napsugár Óvoda és Bölcsőde Egyesített Intézmény gyermekeinek előadása
- Pergő együttes műsora
- A Répa mese: a Segítő Kezek Szoc. Szolg. Köz. és Gyermekejelőti Szolgálat közreműködésével
- A Jókai Mór Általános és Alapfokú Művészeti Iskola tanulóinak műsora
- A Sárrétudvari LOLITA mozgástudió bemutatója

12⁰⁰ – 13⁰⁰ :Ébéd!

A helyi civil szervezetek és baráti csoportok által elkészített hagyományos Sárréti étkek. Közben jó ebédhez szól a nóta!

Délutáni Vigadó!

13⁰⁰ Ifjú tehetségeink ének előadása:
- Kiss Alexandra, Lepnyák Viktor, Kovács Emese és Jakab Tamás, Egri Zoltán

14⁰⁰ „Halkan pengesd ezt a csárdást” A helyi amatőr nétaénekesek előadásában.
Kísér a 100 tagú cigányzenekar kíségyüttese.

15⁰⁰ Kulturális műsor a helyi civilszervezetek és baráti körök előadásában:
- a Sárrétudvari Nyugdíjasklub és Népdalkör előadása
- Nagyrábéi Kölyökpárduc táncklub
- Láposi Dávid tangoharmonika játéka
- a Sárrétudvari Dalosklub Egyesület tánca
- Szerepi Hamvas Népdalkör
- Gyöngyösbokréta néptáncsoport
- Zagyva László Vegyes Kar műsora

16⁰⁰ Mezőgazdasági Dívatbemutató

16³⁰ Tombola és keresztretjétny sorsolás

18⁰⁰ – 19⁰⁰ Vacsora!

19⁰⁰ Sárrétudvari REFIKÓ műsora

19¹⁵ Polgármesteri hivatal dolgozóinak és a Képviselő testület tagjainak műsora

20⁰⁰ A jó hangulatról gondoskodik
Szeredi Krisztina és Bangó Margit Kossuth díjas énekesnő
Kísér a 100 tagú cigányzenekar kíségyüttese. Vezető: Suki András

21⁰⁰ Az ál „Irigy Hónaljmirigy” show

21³⁰ Sárrétudvari község intézményeinek műsora
- Művelődési ház dolgozóinak tánca
- A Jókai Mór Általános és Alapfokú Művészeti Iskola tanárainak előadása
- Zagyva László Vegyes Kar férfi tagjainak műsora

22⁰⁰ Brazil Szamba show

23⁰⁰ Sztárvendég: **Kocsis Tibor a 2011-es X-faktor győztese**

Tűzijáték!

Műsorváltozás jogát fenntartjuk!

**HELYI TERMÉKEK
BEMUTATÓJA:**

- tej, túró, gomolya
- pékáru
- hús készítmények
- házi szappan
- kenyér lángos

JÁTÉKOK:

- Ugráló vár
- Óriás csúszda
- Arcfestés
- Henna festés
- Csillám tetoválás

NAPKÖZBEN

- Egészségügyi mérések a parkban
- Népi játszótér a volt vendéglő udvarán
- Kirakodó vásár a főtéren
- Zeneterápiás masszáz
- Szittyák Ijász Egyesület bemutatója
- Mezőgazdasági gépkiallítás a régi daráló előtt
- Vetőmag kiállítás
- Karikás ostar csatogtatás
- Kukorékolási és malafofogó verseny
- Sétakocsikázás
- Rajzverseny: a Hangás Vendégház udvarán

Rendezőség

30. ábra – A Sárrétudvari Falunapok plakátja, 2013.

190

SZERETETTEL VÁRUNK
MINDEN KEDVES ÉRDEKLŐDŐT!

A település első írásos említésének 800. évfordulója
alkalmából megrendezésre kerülő

15. Hagyományőrző Falunap Sárrétudvari

2014. június 20. (péntek)

- 18.00 Helytörténeti kiállítás megnyitó -
"Hagyományos paraszti porta" címmel
/ABC melletti iskola/ Megnyitja:
P. Stébel Ildikó a Sárrétudvari Elszármazottak
Baráti Köre Egyesület elnöke
19.00 Püspökladányi Könyvtárai Énekstúdió műsora
19.30 "Képzelt riport a Montanai popfesztiválról" -
zenés előadás

2014. június 21. (szombat)

- 9.00 Nyitó tánc
9.10 Ünnepeles megnyitó, köszöntők
9.30 Hézsér Tímea református lelkész áldása
9.45 Napsugár Óvoda és Bölcsőde Egyesített
Intézmény gyermekeinek előadása
10.00 Bökfű Gusztó és Szakszon Csaba zenés
gyermekműsora
10.30 Boncsér Gábor népzenei előadása
11.00 A Segítő Kezek Szociális Szolg. Közp. és
Gyerm.jóléti Szolgálat mese előadása:
Az igazmondó juhász
12.00 - 13.00 Ebéd - A helyi civil szervezetek és baráti
csoportok által elkészített hagyományos
sárréti étkek - Nótaszó kíséretében
13.00 Nádassdi László népdalénekes műsora
Kisér a Pusztai Band cigányzenekar
Bangó Béla vezetésével
13.45 A Jókai Mór Általános Iskola és Alapfokú
Művészeti Iskola tanulóinak műsora
14.20 Ifjú tehetségeink ének előadása
15.10 Kulturális műsor a helyi civil szervezetek
közreműködésével:
- Sárrétudvari Nótakör Egyesület műsora
- Sárrétudvari Nyugdíjasklub és
Népdalkör előadása
- Zagyva László Vegyes Kar műsora
- Sárrétudvari Dalosklub Egyesület tánca
- Kézfenfogva Testvéreinkkel Alapítvány
népdalos csoportja
- Néptánc műsor Kerekes Viktória és
táncpartnere előadásában
- Step aerobik

- 16.10 Tombola és keresztretjérvény sorsolás
16.30 Szól a Nóta! Helyi amatőr népdalénekesek,
Várnai Adrienn és Mészáros Adél operett műsora
18.00-19.00 Vacsora
19.00 Nyitótánc
19.15 Divatbemutató a Sárrétudvari gazdakör
Egyesület tagjainak közreműködésével
19.45 Sárrétudvari község intézményeinek
és csoportjainak műsora
- A Jókai Mór Ált. Iskola és Alapf. Műv. Iskola
- Sárrétudvari Sport Egyesület
- Közösségi Szintér
- "Fiúk csapata"
- Sárrétudvari Birkózó Egyesület
21.00 Jó hangulatról
gondoskodik:

Márió a harmónikás!

- 21.40 Polgármesteri hivatal dolgozói és a
Képviselő testület tagjainak műsora
22.20 Latin-Amerikai tánc előadás
23.00 Sztárrendég:

Király Viktor

a 2008-as "Év hangja"

Napközben:

- EGÉSZSÉG_SAROK:
- egészségügyi állapotfelmérés, masszázs
- tibeti hangtálas módszer, számmisztika
- Mászófal, népi játszótér, ifjúság bemutató
- Kirakodó vásár, ugráló vár, póni lovaglás
- Söröskereszt-építő verseny
- Népi mesterségek bemutatója:
(cirok- csuhé- gyékényfonás, csipkekészítés,
bőrművesség, citera bemutató, fatárgykészítés,
kenyérsütés, mézeskalács készítés)

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekre beruházó Európa

DARÁNYI IGNÁC TERV

TÚZIJÁTÉK!

Műsorváltozás jogát fenntartjuk!

31. ábra – Sárrétudvari Falunapok program plakátja, 2014.

32. ábra – A Jókai Mór Általános Iskola néptáncos növendékeinek műsora a 2013-as felvonulás 1. megállójánál. (Saját felvétel)

33. ábra – A 2013-as falunapi menet közönsége. (Saját felvétel)

34. ábra – Lovas kocsis felvonulás a Sárretudvari Falunapon (Béke utca). 2013. (Saját felvétel)

35. ábra – A Sárretudvari Falunap szombat délelőtti programja a nagyszínpadi sátor alatt. Beszámolók, díjátadók. 2013. (Saját felvétel)

A létavérségi Könyvtár és Művelődési Ház
tisztelt meghívja Önt és kedves családját a

CSERÉPTÁLHOZ FAKANÁL

címmel, népi cserépedényekből és magyar népi viseletekből
rendezett kiállításra

A rendezvény programja:

17.00 óra

Kiállítást megnyitja: Siteri Róbert
tanár

Citera zene:
előadja a Létavértesi Citerakör

17.30 óra

„Kóstoló eleink ételeiből”
Gasztronómiai különlegességek

Sötétedéskor (kb 19.00 óra)

Kukoricapattogatás

Időpont: 2007. május 19., szombaton 17.00 óra

Hely: TÁJHÁZ
Létavértes, Petőfi u. 67.

MEGHÍVÓ

36. ábra – Tanyázó alkalmat hirdető plakát. (Forrás: Pénzes Sándorné)

37. ábra – Kiállítással egybekötött tanyázó alkalom 1. Középen: Vajda Mária, néprajzkutató. (Forrás: Pénzes Sándorné)

38. ábra – Kiállítással egybekötött tanyázó alkalom 2. (Forrás: Pénzes Sándorné)

39. ábra – Bárándi betlehemes csoport előadása. Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó, 2009. (Saját felvétel)

XIX. NEMZETKÖZI BETLEHEMES TALÁLKOZÓ

Debrecen, 2009. december 11-13.

Ünnepélyes megnyitó: december 11-én 17.30 órától a Kossuth téren

Közöntőt mond:
Somogyi Béla DMJV Önkormányzata Kulturális Bizottságának elnöke

Színpadra lépnek:
a derecskei és a sáránai betlehemesek,
hallható lesz a felvonuló csoportok
közös éneke

A XIX. NEMZETKÖZI BETLEHEMES TALÁLKOZÓ PROGRAMJA

Debrecen (11-13. dec.)
a Debreceni Művelődési Központban (11-13. dec.)
a Kossuth téri, Kossuth Lajos Emléparkban (11-13. dec.)

Betlehemes csoportok listája

Közvetítő csoportok
K.1. Csécsényi B. betlehemesek jeltán
K.2. Debreceni csoport
K.3. Hasi betlehemesek
K.4. Miskolci betlehemesek jeltán

Családi csoportok
C.1. Csécsényi csoportjeltán
C.2. Somogyi betlehemesek
C.3. A nagyváradiak jeltán (Szegedre is van jelenlétük)

Sáránai csoportok
S.1. Sáránai betlehemesek jeltán
S.2. Sáránai betlehemesek jeltán
S.3. Sáránai betlehemesek jeltán
S.4. Sáránai betlehemesek jeltán
S.5. Sáránai betlehemesek jeltán
S.6. Sáránai betlehemesek jeltán
S.7. Sáránai betlehemesek jeltán
S.8. Sáránai betlehemesek jeltán
S.9. Sáránai betlehemesek jeltán
S.10. Sáránai betlehemesek jeltán
S.11. Sáránai betlehemesek jeltán
S.12. Sáránai betlehemesek jeltán
S.13. Sáránai betlehemesek jeltán
S.14. Sáránai betlehemesek jeltán
S.15. Sáránai betlehemesek jeltán
S.16. Sáránai betlehemesek jeltán
S.17. Sáránai betlehemesek jeltán
S.18. Sáránai betlehemesek jeltán
S.19. Sáránai betlehemesek jeltán
S.20. Sáránai betlehemesek jeltán
S.21. Sáránai betlehemesek jeltán
S.22. Sáránai betlehemesek jeltán
S.23. Sáránai betlehemesek jeltán
S.24. Sáránai betlehemesek jeltán
S.25. Sáránai betlehemesek jeltán
S.26. Sáránai betlehemesek jeltán
S.27. Sáránai betlehemesek jeltán
S.28. Sáránai betlehemesek jeltán
S.29. Sáránai betlehemesek jeltán
S.30. Sáránai betlehemesek jeltán
S.31. Sáránai betlehemesek jeltán
S.32. Sáránai betlehemesek jeltán
S.33. Sáránai betlehemesek jeltán
S.34. Sáránai betlehemesek jeltán
S.35. Sáránai betlehemesek jeltán
S.36. Sáránai betlehemesek jeltán
S.37. Sáránai betlehemesek jeltán
S.38. Sáránai betlehemesek jeltán
S.39. Sáránai betlehemesek jeltán
S.40. Sáránai betlehemesek jeltán
S.41. Sáránai betlehemesek jeltán
S.42. Sáránai betlehemesek jeltán
S.43. Sáránai betlehemesek jeltán
S.44. Sáránai betlehemesek jeltán
S.45. Sáránai betlehemesek jeltán
S.46. Sáránai betlehemesek jeltán
S.47. Sáránai betlehemesek jeltán
S.48. Sáránai betlehemesek jeltán
S.49. Sáránai betlehemesek jeltán
S.50. Sáránai betlehemesek jeltán
S.51. Sáránai betlehemesek jeltán
S.52. Sáránai betlehemesek jeltán
S.53. Sáránai betlehemesek jeltán
S.54. Sáránai betlehemesek jeltán
S.55. Sáránai betlehemesek jeltán
S.56. Sáránai betlehemesek jeltán
S.57. Sáránai betlehemesek jeltán
S.58. Sáránai betlehemesek jeltán
S.59. Sáránai betlehemesek jeltán
S.60. Sáránai betlehemesek jeltán
S.61. Sáránai betlehemesek jeltán
S.62. Sáránai betlehemesek jeltán
S.63. Sáránai betlehemesek jeltán
S.64. Sáránai betlehemesek jeltán
S.65. Sáránai betlehemesek jeltán
S.66. Sáránai betlehemesek jeltán
S.67. Sáránai betlehemesek jeltán
S.68. Sáránai betlehemesek jeltán
S.69. Sáránai betlehemesek jeltán
S.70. Sáránai betlehemesek jeltán
S.71. Sáránai betlehemesek jeltán
S.72. Sáránai betlehemesek jeltán
S.73. Sáránai betlehemesek jeltán
S.74. Sáránai betlehemesek jeltán
S.75. Sáránai betlehemesek jeltán
S.76. Sáránai betlehemesek jeltán
S.77. Sáránai betlehemesek jeltán
S.78. Sáránai betlehemesek jeltán
S.79. Sáránai betlehemesek jeltán
S.80. Sáránai betlehemesek jeltán
S.81. Sáránai betlehemesek jeltán
S.82. Sáránai betlehemesek jeltán
S.83. Sáránai betlehemesek jeltán
S.84. Sáránai betlehemesek jeltán
S.85. Sáránai betlehemesek jeltán
S.86. Sáránai betlehemesek jeltán
S.87. Sáránai betlehemesek jeltán
S.88. Sáránai betlehemesek jeltán
S.89. Sáránai betlehemesek jeltán
S.90. Sáránai betlehemesek jeltán
S.91. Sáránai betlehemesek jeltán
S.92. Sáránai betlehemesek jeltán
S.93. Sáránai betlehemesek jeltán
S.94. Sáránai betlehemesek jeltán
S.95. Sáránai betlehemesek jeltán
S.96. Sáránai betlehemesek jeltán
S.97. Sáránai betlehemesek jeltán
S.98. Sáránai betlehemesek jeltán
S.99. Sáránai betlehemesek jeltán
S.100. Sáránai betlehemesek jeltán

Debrecen (11-13. dec.)
A Sáránai Művelődési Központban (11-13. dec.)
A Kossuth téri, Kossuth Lajos Emléparkban (11-13. dec.)

Betlehemes csoportok listája

Közvetítő csoportok
K.1. Csécsényi B. betlehemesek jeltán
K.2. Debreceni csoport
K.3. Hasi betlehemesek
K.4. Miskolci betlehemesek jeltán

Családi csoportok
C.1. Csécsényi csoportjeltán
C.2. Somogyi betlehemesek
C.3. A nagyváradiak jeltán (Szegedre is van jelenlétük)

Sáránai csoportok
S.1. Sáránai betlehemesek jeltán
S.2. Sáránai betlehemesek jeltán
S.3. Sáránai betlehemesek jeltán
S.4. Sáránai betlehemesek jeltán
S.5. Sáránai betlehemesek jeltán
S.6. Sáránai betlehemesek jeltán
S.7. Sáránai betlehemesek jeltán
S.8. Sáránai betlehemesek jeltán
S.9. Sáránai betlehemesek jeltán
S.10. Sáránai betlehemesek jeltán
S.11. Sáránai betlehemesek jeltán
S.12. Sáránai betlehemesek jeltán
S.13. Sáránai betlehemesek jeltán
S.14. Sáránai betlehemesek jeltán
S.15. Sáránai betlehemesek jeltán
S.16. Sáránai betlehemesek jeltán
S.17. Sáránai betlehemesek jeltán
S.18. Sáránai betlehemesek jeltán
S.19. Sáránai betlehemesek jeltán
S.20. Sáránai betlehemesek jeltán
S.21. Sáránai betlehemesek jeltán
S.22. Sáránai betlehemesek jeltán
S.23. Sáránai betlehemesek jeltán
S.24. Sáránai betlehemesek jeltán
S.25. Sáránai betlehemesek jeltán
S.26. Sáránai betlehemesek jeltán
S.27. Sáránai betlehemesek jeltán
S.28. Sáránai betlehemesek jeltán
S.29. Sáránai betlehemesek jeltán
S.30. Sáránai betlehemesek jeltán
S.31. Sáránai betlehemesek jeltán
S.32. Sáránai betlehemesek jeltán
S.33. Sáránai betlehemesek jeltán
S.34. Sáránai betlehemesek jeltán
S.35. Sáránai betlehemesek jeltán
S.36. Sáránai betlehemesek jeltán
S.37. Sáránai betlehemesek jeltán
S.38. Sáránai betlehemesek jeltán
S.39. Sáránai betlehemesek jeltán
S.40. Sáránai betlehemesek jeltán
S.41. Sáránai betlehemesek jeltán
S.42. Sáránai betlehemesek jeltán
S.43. Sáránai betlehemesek jeltán
S.44. Sáránai betlehemesek jeltán
S.45. Sáránai betlehemesek jeltán
S.46. Sáránai betlehemesek jeltán
S.47. Sáránai betlehemesek jeltán
S.48. Sáránai betlehemesek jeltán
S.49. Sáránai betlehemesek jeltán
S.50. Sáránai betlehemesek jeltán
S.51. Sáránai betlehemesek jeltán
S.52. Sáránai betlehemesek jeltán
S.53. Sáránai betlehemesek jeltán
S.54. Sáránai betlehemesek jeltán
S.55. Sáránai betlehemesek jeltán
S.56. Sáránai betlehemesek jeltán
S.57. Sáránai betlehemesek jeltán
S.58. Sáránai betlehemesek jeltán
S.59. Sáránai betlehemesek jeltán
S.60. Sáránai betlehemesek jeltán
S.61. Sáránai betlehemesek jeltán
S.62. Sáránai betlehemesek jeltán
S.63. Sáránai betlehemesek jeltán
S.64. Sáránai betlehemesek jeltán
S.65. Sáránai betlehemesek jeltán
S.66. Sáránai betlehemesek jeltán
S.67. Sáránai betlehemesek jeltán
S.68. Sáránai betlehemesek jeltán
S.69. Sáránai betlehemesek jeltán
S.70. Sáránai betlehemesek jeltán
S.71. Sáránai betlehemesek jeltán
S.72. Sáránai betlehemesek jeltán
S.73. Sáránai betlehemesek jeltán
S.74. Sáránai betlehemesek jeltán
S.75. Sáránai betlehemesek jeltán
S.76. Sáránai betlehemesek jeltán
S.77. Sáránai betlehemesek jeltán
S.78. Sáránai betlehemesek jeltán
S.79. Sáránai betlehemesek jeltán
S.80. Sáránai betlehemesek jeltán
S.81. Sáránai betlehemesek jeltán
S.82. Sáránai betlehemesek jeltán
S.83. Sáránai betlehemesek jeltán
S.84. Sáránai betlehemesek jeltán
S.85. Sáránai betlehemesek jeltán
S.86. Sáránai betlehemesek jeltán
S.87. Sáránai betlehemesek jeltán
S.88. Sáránai betlehemesek jeltán
S.89. Sáránai betlehemesek jeltán
S.90. Sáránai betlehemesek jeltán
S.91. Sáránai betlehemesek jeltán
S.92. Sáránai betlehemesek jeltán
S.93. Sáránai betlehemesek jeltán
S.94. Sáránai betlehemesek jeltán
S.95. Sáránai betlehemesek jeltán
S.96. Sáránai betlehemesek jeltán
S.97. Sáránai betlehemesek jeltán
S.98. Sáránai betlehemesek jeltán
S.99. Sáránai betlehemesek jeltán
S.100. Sáránai betlehemesek jeltán

A Nemzetközi Betlehemes Találkozó szervezői:

Debrecen: Művelődési Központ, Magyar Művelődési Intézet és Egyesületekért Alapítvány, Családok Szövetsége

Pál Mezőgazdasági:

Debrecen: Művelődési Központ, Magyar Művelődési Intézet és Egyesületekért Alapítvány, Családok Szövetsége

40. ábra – A 2009-es Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó plakátja

41. ábra - Betlehemesek a Piac és Széchenyi utcai kereszteződésnél (Debrecen). 2009. (Saját felvétel)

AZ ÉRTEKEZÉSBEN SZEREPLŐ KÉPEK JEGYZÉKE

1. ábra – Szokások modellje. Verebélyi 1998: 402.	46
2. ábra – Észak-Bihar és peremterületei (Bihari-Horváth 2010a: 9.)	57
3. ábra – A kutatásban szereplő települések – Czakó István térképe, 1918.	58
4. ábra – A Bárándi Pékség Kft. faragott táblája.	69
5. ábra – Kalap- és viseletárus, 2014. (saját felvétel).....	76
6. ábra – András-napi toros mulatság temetéssparódiája. (Saját felvétel)	89
7. ábra – A Létavértesi Májusi Málé Fesztivál logója.....	93
8. ábra – Kirakodó árus, 2013. (Forrás: Magángyűjtemény).....	95
9. ábra – Kukorica János viadala, 2011. (Forrás: Magángyűjtemény)	96
10. ábra – A pályázati tábla.	104
11. ábra – A falunap helyszínei 2013-ban.	106
12. ábra – Néptáncosok a felvonuláson, 2013. (saját felvétel).....	114
13. ábra – 1968-ból származó sárrétudvari betlehemes.(forrása: Néprajzi Múzeum. NMF 231133 leltári jelzettel ellátva. Készült 1968.11. Készítette: Madar Ilona, Szabó Jenő.).....	117
14. ábra – Bárándi betlehemes csoport előadása. Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó, 2009.	122
15. ábra – II. Bárándi Kenyérfesztivál plakátja/1. (2013.)	180
16. ábra – A II. Bárándi Kenyérfesztivál plakátja/2. 2013.	181
17. ábra – A bárándi négyes sütő kemence. (Saját felvétel). 2013.....	182
18. ábra – A molnárlegények kocsi húzó versenye a II. Bárándi Kenyérfesztiválon. 2013. (saját felvétel).....	182
19. ábra – A bárándi tűzoltók civil egyesületének tűzoltóautója és sátra. 2013. (Saját felvétel)	183
20. ábra – A Bárándi Pékség termékei. 2013 (Saját felvétel).....	183
21. ábra – A III. Létavértesi Májusi Málé Fesztivál plakátja. 2013.	184
22. ábra – A málé fesztivál díszített színpada. 2013. (Saját felvétel).....	184
23. ábra – A IV. Május Málé Fesztivál plakátja. 2014.....	185
24. ábra – Kirakodó sor a málé fesztiválon. 2013. (Saját felvétel).....	185
25. ábra – A II. Májusi Málé Fesztivál hivatalos plakátja.	186
26. ábra – A III. Málé Fesztivál bábja. 2013. (Saját felvétel)	187
27. ábra – A nézőtér egy része (balra), kijelölt étkezőhely (középen alul), főzőterek (jobbra). 2013. Létavértes. (Saját felvétel).....	188

28. ábra – A Cserebingó Csapat máléból készített ételei. Málé Fesztivál, 2014. (Saját felvétel)	188
29. ábra – A bihardiószegei (Diosig – Románia) Tirluta Florian és sajt készítményei. Málé Fesztivál, 2014. (Saját felvétel)	189
30. ábra – A Sárrétudvari Falunapok plakátja, 2013.	190
31. ábra – Sárrétudvari Falunapok program plakátja, 2014.	191
32. ábra – A Jókai Mór Általános Iskola néptáncos növendékeinek műsora a 2013-as felvonulás 1. megállójánál. (Saját felvétel)	192
33. ábra – A 2013-as falunapi menet közönsége. (Saját felvétel)	192
34. ábra – Lovas kocsis felvonulás a Sárrétudvari Falunapon (Béke utca). 2013. (Saját felvétel)	193
35. ábra – A Sárrétudvari Falunap szombat délelőtti programja a nagyszínpadi sátor alatt. Beszámolók, díjátadók. 2013. (Saját felvétel)	193
36. ábra – Tanyázó alkalmat hirdető plakát. (Forrás: Péntes Sándorné)	194
37. ábra – Kiállítással egybekötött tanyázó alkalom 1. Középen: Vajda Mária, néprajzkutató. (Forrás: Péntes Sándorné)	195
38. ábra – Kiállítással egybekötött tanyázó alkalom 2. (Forrás: Péntes Sándorné)	196
39. ábra – Bárándi betlehemes csoport előadása. Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó, 2009. (Saját felvétel)	196
40. ábra – A 2009-es Debreceni Nemzetközi Betlehemes Találkozó plakátja	197
41. ábra - Betlehemesek a Piac és Széchenyi utcai kereszteződésnél (Debrecen). 2009. (Saját felvétel)	197